C6 11 11
T.T. 2. g. 8.

BIBLIOTECA
COMUNALE
TRENTO
G
2
g
345

8
345

אליו ועבדוהו אמרו חטאתי שוב מעלי את אשר תתן עלי אשא ולזה נ"כ ספר כי כבר היו ישראל בסכנה
גדולה בימי חזקיה מלך יהודה מפני מרדו במלך אשור לולי יי' שהיה לנו : ולזאת הסבה נ"כ זכר מרד
יהויקים בנבוכד נצר שהיה סבה אל שהגלה שם כל ביתו ונכנו יהויכין ועמו גלו היותר נכבדים שבירושלם
ולזאת הסבה נ"כ זכר מרד צדקיה במלך בבל שהיה סבה לחרבן ירושלם ולגלות יהודה מעל אדמתו :
ולזאת הסבה נ"כ זכר כי יהויכין מפני שהם בוארו תחת עול מלך בבל היתה לו נפשו לשלל ומחנו לבד
בשארו נכנים לבית ואסיבו נסבה היה זרובבל בן שאלתיאל מזרעו כמו שנזכר בספר ד"ה ואחרי מות נבוכד
נאצר נשא אויל מרודך את ראש יהויכין והוציאו מבית כלא ונתן כסאו מעל כס' המלכים אשר אתו בבבל :

וַיִּקְרַע אֶת בְּגָדָיו וַיִּתְכַּס : וְנָשָׂאתָ תְפִלָּה בְּעַד הַשְּׁאֵרִית וגו :

רלד אחת מן התועלות הטובות למלחמה הוא להפקיד אנשי המלחמה ולזה אמר רב
שקה כי אדניו שלחו בעבור האנשים אשר על החומה ליראם ולבהלם :

וְהֶחֱרִישׁוּ הָעָם וְלֹא עָנוּ אֹתוֹ דָּבָר כִּי :

רלה המלך ימשול בעם בהטבה ולזה כי בזה ימשך רצונם אליו וזהו אמרו עשו אתי
ברכה וצאו אלי ואכלו איש גפנו ואיש תאנתו :

עֲשׂוּ אִתִּי בְרָכָה וּצְאוּ אֵלַי וְאִכְלוּ אִישׁ וגו :

רלו אין ראוי לאדם שיענה על הדברים שיאמרו לו בעצות הרעה והנה אך ישב' כאשר
אולי יקצפו השואלים לו וירחמהו ויגילהו מההכרח שהוא ולזה ספר שלא ענו העם
דבר לרב שקה כי מצות המלך היא לאמר לא תענוהו ׳

הֲלֹא עַל הָאֲנָשִׁים הַיֹּשְׁבִים עַל הַחֹמָה :

רלז לעתות בצרה ראוי שיכוין האדם לפני הש"י ויתפלל אליו כדי שירחמהו ויושיעהו
בענין ולזה ספר שכבר התפלל המלך בזה והתפלל לפני הש"י ובקש מישעיה
שישא תפלה בעד השארית הנמצאה ולזאת הסבה גם כן ספר שכבר נכנע ואשים לפני השם ית' וקרע
והתכנע ונכנס לפניו על דבר הרע המוכן לבא אליו ועל עמו ששב יי' על חטאת אבותיו :

ברוך מוריד נשיאים שזכנו להשלים תועליות הר'לבג
על הנביאים ׳ שנת שך לפ"ק פה ריווא דטרינטו ׳

רכח ראוי שכאשר נפלו קצת אויבי שלומה בידם שייטיבו לה כדי שיוסיף בשלום עמהם ברצותם שבעת, נפלה בידם שמלו עליהם והיטיבו להם וכ״ה שראוי לעשות זה בהיות אויבי בשלום יותר חוקים מהם :

וַהֲבֵאתָ אֹתוֹ חֶדֶר בְּחָדֶר וגו : וְלָקַחְתָּ פַךְ הַשֶּׁמֶן וְיָצַקְתָּ :

רכט אין ראוי גם לנביא לשפוך על הנס ולזה נס אלישע לנביא שיביא חדר בחדר ויצא כן כמשי למשחו למלך על יש׳ כי לא יודע סודו פן ישרגנו מלך יש׳ וכן תמצא שעשה אחיה לירבעם ושמואל הנביא לדוד ר״ל שלקחו לשם דרך כדי להעלים סודם ועניינם :

וַיַּעַל סֹפֵר הַמֶּלֶךְ וְהַכֹּהֵן הַגָּדוֹל וגו :

רל אין ראוי לעשות שרים בממון כאחד לבד ולזה תמצא שכאשר היה הכסף בארון לחזק את בדק הבית שמוהו שם הכהנים שומרי הסף לא אחד לבד גם בהוציאם הכסף מהארון היה שם סופר המלך והכהן הגדול לא אחד לבד גם בתתם הכסף אחר זה נתנוהו ע״י עושי המלאכה ושם הוציאוהו יחד לא אחד לבד :

וַיֵּלֶךְ וַיִּגַּע הָאִישׁ בְּעַצְמוֹת אֱלִישָׁע וַיְחִי וגו :

רלא אין ראוי שיתחבר הרשע עם הצדיק אפילו אחר המות ולזה ספר שכאשר קברו איש בקבר אלישע הנה תכף שנגע בעצמותיו חיה וקם על רגליו כי לא רצה השי״ת שיהיה רשע נקבר אצל צדיק :

הַכֵּה הִכִּיתָ אֶת אֱדוֹם וּנְשָׂאֲךָ לִבֶּךָ הִכָּבֵד וגו :

רלב אין ראוי שיתגאה האדם בדבר המלחמה ויעורר מדנים מפני ראותו שגבר ונצח במלחמה מה כי גבר אפשר שינוצח במלחמה זולת אע״פ שגבר ונצח במלחמה האחרת ולזה ספר כי אמציה שעורר מדנים ליהואש מפני מה שראה מהצלחתו על האדומיים במלחמה נפל בידו הוא ויהודה עמו ולזאת הסבה ג״כ ספר שבין בהאוש שאמר יהואש לאמציה שגבר אחר לבו שיפול הוא ויהודה עמו ונמשך לו מזה שגבר חיה אמציה אחר יהואש ט״ו שנה :

וַיִּמְצָא מֶלֶךְ אַשּׁוּר : וַיַּאַסְרֵהוּ בֵּית כֶּלֶא : וַיַּעַל מֶלֶךְ אַשּׁוּר בְּכָל :
וַיֶּגֶל אֶת יִשְׂרָאֵל אַשּׁוּרָה וַיֹּשֶׁב וגו :

רלג אין ראוי להשתדל במצליח דרכו ולזה ספר מה שקרה מהרע לישראל בעבור שמרדו מלכיהם במלכים המצליחים אשר היו מוקנים מה להם כי זה היה סבת החרבן והגלות ולזה ספר שכבר הגלה מלך אשור בהושע קשר ולזה צר על שומרון והגלה ישראל מעל אדמתו גלות השנה גם כן וזכר כי חזקיה ברצותו כי מלך אשור תפש כל הערים הבצורות אשר ליהודה נכנע אליו

הנה חרדת אלינו את כל וגו׳ : ויאמר ומה לעשות לה וגו׳ :

רכג ראוי למקבל שיסתכל לשלם גמול ראוי למיטיב ולזה תמצא שספר הכתוב חקר אלישע מה לעשות לשונמית מן הטובה על מה שהטיבה לו ולרצותו להטיב לה גמול גדול שאל מה לעשות לה ושיסתכל עכ״פ לעשות לה דבר גדול יהיה לה גמול גדול וראוי על הטוב שהטיבה לו :

ויאמר אל גיחזי נערו קרא וגו׳ : ויאמר לו אמר נא אליה :
ויאמר קרא לה ויקרא לה ותעמד בפתח :

רכד אין ראוי לשלם לדבר עם האשה אם לא יביאהו לזה הכרח אבל ראוי להתרחק ממנה לפי מה שאפשר ולזה ספר שכאשר רצה אלישע לדעת אי זה גמול יתכן לו להטיב לה לא דבר אליה הוא בעצמו אבל אמר לגיחזי שיקרא לה והוא יאמר אליה אלה הדברים עד אשר ראה אלישע שלא היה לו דרך להטיב לה גמול אם לא בדרך המופת אז קרא לה ועמדה בפתח בדי שתשמע ייעוד הנביא מפי הנביא :

אל אדני איש האלהים אל תכזב בשפחתך :

רכה אין התכלית בבנים שישמח אדם בהם בחייו אבל הוא לקיום המין שישאר לאדם בנים זכר ולזה ספר הכתוב אמרה השונמית לאלישע כשייעד לה שעל דרך המופת תהיה חובקת בן כעת חיה שלא יכזב בה לתת לה טוב שאינו טוב כי אם לא יחיה אין לה חפץ בזה הטוב להשלים אותה ר״ל לתת לה שלום ברצותה שיהיה לה בן ולזה אמרה לו הלא אמרתי לא תשלה אותי :

נהג ולך אל תעצר לי לרכב וגו׳ : חי יי וחי נפשך אם וגו׳ :

רכו הצריך לדבר הגדול כמה ראוי שיתעסק בו במהירות הגדולה לפי מה שאפשר לזה ספר דבר מהירות השונמית ללכת לאלישע וגם התנפלה בפניו והחזיקה ברגליו בדי שידרש הנביא לבקשתה ולא רצתה להגיד לו בבירור על מה באה לכבוד הנביא כי ידעה שהוא ידע זה ברצונו אותה וגם לא הספיקה במה שאמר הכתוב לגחזי כי ירפה ממנה אינו ראוי שיתעסק זה על ידו ולזה נשבעה שלא תעזבהו כי רצתה לשלם לבנה הקבלה בלי שום ספק :

ותאמר שלום : ותאמר שלום :

רכז אין ראוי שיפתח אדם פיו לרעה שלא תקרא מה שספר מהשונמית שאמרה לאיש שלום כששאל לה על מה ועל מה היא הולכת וכזה אמרה לגחזי :

ויאמר לא תקח האשר שבית : ויכרה להם כרה גדולה ויאכלו :

ריז ראוי שלא לומר את שאינו נשמע ולזה תמצא כי בני הנביאים כאשר שאלו את אלישע אם ישלחו חמשי' איש בני חיל לבקש את אליהו פן נשאו רוח יי' היה המענה ממנו שלא ישלחו וכאשר הפצירו בו מאד והכיר שאין דעתם להמנע מזה לא רצה לחלוק על כונתם ואמר להם שישלחו בצורה שהיו יכולים להכיר ממנה שאין דעתו שישלחו והיה להם בה ההתנצלות ג"כ שלא עשו כנגד מצות הנביא ולזה אמר להם בסוף הלא אמרתי לכם אל תלכו :

וַיִּתְקַלְּסוּ בוֹ וַיֹּאמְרוּ לוֹ עֲלֵה וגו : וַתְּבַקַּעְנָה מֵהֶם אַרְבָּעִים :

ריח אין ראוי לבזות החכמים והשלמים הלא תראה מה שקרה לנערים שבזו את אלישע שמתו מהם ארבעים ושנים :

פֹּה אֱלִישָׁע בֶּן שָׁפָט אֲשֶׁר יָצַק וגו : וַיֹּאמֶר יְהוֹשָׁפָט יֵשׁ וגו :

ריט ראוי לכל אדם שיתדבק לחכמים ויטרח כי בשירותו אותם ילמד הרבה מחכמתם מפני היותו תמיד אצלם ושמעו כל דבריהם ולזה ספר כי כאשר שאל יהושפט היש פה נביא ליי' נענה פה אלישע בן שפט אשר יצק מים ע"י אליהו ללמד כי מפני ששירת אותו ושמשו היה ראוי שיקנה מהשלמות אשר לאליהו הרבה ולזה ענה יהושפט גם כן יש אותו דבר יי':

לוּלֵי פְּנֵי יְהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ יְהוּדָה וגו :

רכ ראוי לכל שלם שיאהב הרעים ויסור מהרשעים ומהשגחת ראיית פניהם פן ימשכוהו לרוע דרכיהם ולזה אמר לולי פני יהושפט אני נושא אם אביט אליך ואם אראך :

וְעַתָּה קְחוּ לִי מְנַגֵּן וְהָיָה כְּנַגֵּן הַמְנַגֵּן :

רכא ראוי להרחיק מדת הכעס כי הכעס מכהה אור השכל הלא תראה כי מפני כעס אלישע על מלך ישראל לא שרתה עליו הנבואה עד שהסיר הכעס בנגון המנגן לפניו :

נַעֲשֶׂה נָּא עֲלִיַּת קִיר קְטַנָּה וְנָשִׂים לוֹ שָׁם וגו :

רכב מדת הנדיבות היא משובחת הלא תראה מה שקרה לשונמית מפני נדיבותה שהחזיק' באלישע לאכל לחם ושאלה ממנו שיסור שמה תמיד מדי עברו ואמרי שהתנצלה לה שהוא איש אלהים קדוש אלקה לו מהכבוד יותר כראוי לו כי זה היה הנה אל שיהיה לה בן והחיהו אלישע ושלא ימותו ברעב כי הודיע לה שהכר קרא השי' אל הרעב וגם בא אל הארץ שבע שנים ולזה הקן לה ענה שתלך לגור באשר תוכל לגור שם עד עבור הרעב :

ויאמר לא אתן לך את נחלתי:

ד'יב אין ראוי לאדם שיקשה את לבו הלא תראה מה שקרה לנבות מפני הקשותו לבו שלא נתרצה להחליף כרמו למלך בכרם טוב ממנו ולא רצה ג"כ למכרו אליו:

אמר אחזיהו בן אחאב אל יהושפט ילכו וגו:

ד'יג ראוי לכל אדם לברוח מחברת הרשעים ולזה ספר שלא הסכים יהושפט שילכו עבדי אחזיהו עם עבדיו באניות כי כבר קרה לו מחברתו נזק כמו שאמ' הנביא ליהושפט לפי מה שנזכר בד"ה:

וידבר מלאך יי' אל אליהו רד אותו אל תירא וגו:

ד'יד ראוי לכל אדם שיהיה מפחד ממה שראוי שיפחד ממנו ולא יסמוך על הנס הלא תראה כי גם אליהו הנביא עם עוצם מעלתו בחדוש המופתים היה ירא מללכת למלך אחזיהו ליעד לו זה היעוד הרע עד שהבטיחו הש"י שלא יירא ממנו:

שב נא פה כי יי' שלחני יריחו ויאמר וגו: שאל מה אעשה לך וגו:

ד'טו אין ראוי להקדים לאדם הידיעה בדבר מצער טרם הגיעו כי די לו בצער שיקרה לו ממנו בהגיעו לא שיקדים להצטער קודם וזה אלא אם יגיע מהודעתו תועלת מה ולזה תמצא כי מפני שלא היה משער אליהו שיגיע תועלת לאלישע מהודעתו אותו כי ה' לוקח אותו מעמו היה מעלים ממנו זה לצערו הסבר ונצטער מאד אלישע מזה וכאשר ראה שהגיע העת שלא יוכל להעלים הענין ממנו מפני עוצם דבקות אלישע בחברתו עד שלא רצה להפרד ממנו כלל רצה לקחת לו מה שישאל כדי שיסור צערו בהפרדו ממנו לפי מה שאפשר והנה נתן לו הנביא שאלתו על דרך המופת בהבקש מהש"י שיהיה לאלישע כן ונא שיהיה לו ברוחו פי שנים על כל בני הנביאים אשר למדו לפניו:

ויאמר חי יי' וחי נפשך אם אעזבך:

ד'טז ראוי לאדם שידבק בחברת הטובים שלא י[illegible]ם השלם הנכה בה אלישע מפני שדבק בחברת אליהו נמשך הנבואה עד שלא רצה להפרד ממנו כלל עד שלקחו ה' מאתו:

ויאמר לא תשלחו: ויפצרו בו עד בש ויאמר שלחו וגו:

ד'יז ראוי

וַיַּעֲזֹב אֶת הַבָּקָר וַיָּרָץ אַחֲרֵי׃ וַיָּשָׁב מֵאַחֲרָיו וַיִּקַּח אֶת צֶמֶד וגו׳׃

רא רוב המשך בבקשת השלמות והמכוון מביא האדם אל השלימות שלא תראה כי אלישע מפני חוזק חשקו אל השלמות הלכוד בא אל זאת המעלה הנפלאה הנזכרת בזה הספור וכבר יגלה שנהג חשקו לזה שהוא היה בית אביו שהוא עשיר מאד תכף שהשליך אליהו אדרתו עליו ועזב אביו ואמו לזה ההבליות והשתדל להיות משרת את אליהו למען ילמד תמיד ממנו ומרוב שמחתו בזה זבח צמד הבקר ובשל הבשר בכלי הבקר ונתן לעם לאכול עם שהכל זה להעיד שהוא כדרך אבל וכל מאלו בעסקים המלאכותיים ומעתה תהיה כל השתדלותו בבקשת החכמה והשלמות ולזה לא רצה שישארו הדברים אשר היה חורש בהם׃

וַיֹּאמֶר אֶשְּׁקָה נָּא לְאָבִי וּלְאִמִּי וְאֵלְכָה וגו׳׃

רט אין ראוי לאדם שיפרד מבית אביו ואמו בזולת ידיעתם כדי שלא יכאיב לבם כשלא ידעו אותם הוא ולזה תמצא שעם רב החשק שהיה לאלישע ללכת אחרי אליהו הנה התעורר ללכת לאביו ולאמו לנשק אותם ולהודיעם שיפרדו מהם׃

כֹּה אָמַר בֶּן הֲדַד כַּסְפְּךָ וּזְהָבְךָ וגו׳׃ שָׁלַחְתִּי אֵלֶיךָ לֵאמֹר כַּסְפְּךָ וגו׳׃
אִם יִשְׂפֹּק עֲפַר שֹׁמְרוֹן לִשְׁעָלִים וגו׳׃ וַיַּכּוּ אִישׁ אִישׁוֹ וַיָּנֻסוּ וגו׳׃

רי לפני שבר גאון ר"ל שהגאוה הנה השבר וההבטחה בכחו ובחוזקו יכונה ולזה תמצא כי בן הדד מפני שהתגאה מאד ושלח למלך ישראל שכספו וזהבו לו הוא ונשיו ובניו הטובים לו הם והסכים לו מלך ישראל ולא התפייס בזה מרוב בטחו על חוזקו אבל היה רוצה לקחת כל מחמד עין שיהיה בבית המלך ובבית עבדיו וכאשר לא הסכים בזה מלך יש׳ אמר בוטח על חוזקו שלא יספיק עפר שומרון לשועלים לכל העם אשר ברגליו ולפי שהיה בוטח על חוזקו הראה לו הש"י כי לא לאדם דרכו והנה שהמתי מעט כמוהו לאחאב בשתי מלחמות זו אחר זו והכה הם הש"י בטחו על חוזקו כדי להפילו במלחמה הראשונה כי מפני זה צוה לתפוש חיים לכשיצאו הנערים מיש׳ ויבאו מחיל ארם איש לקראת כל איש מהם לתפשו חי כי לא היה ירא שיכו אותם בני יש׳ וזה היה הסבה שהכו איש אישו ונסו ארם מפני זה ונסו יש׳ ורדפו לבן הדד בסוף הענין שלא נשאר לו איש מחיל אשר היה בוטח בחוזקו׃

יַעַן שִׁלַּחְתָּ אֶת אִישׁ חֶרְמִי מִיָּד וְהָיְתָה וגו׳׃

ריא ראוי לאדם כשיפול בידו במלחמה מי שהוא אויב לו ולעמו לקוץ מכאיב שלא יחמול עליו אך יבער אותו מן הארץ פן ימצא לו מקום אחר זה אם ימלט להשחית הוא עמו לפי היכולת ולזאת הסבה תמצא שצותה התור׳ להכות את המדיני׳ מפני מה שהתבאר כי הם צוררים ליש׳ בנכליהם וצותה ג"כ למחות את זכר עמלק לזאת הסבה ולזה ספר כי מפני ששלח מלך ישראל בן הדד אשר החרים הש"י בחרמו ובכרבותו ובמכמרתו כעם הש"י עליו ואמר לו שכבר יהיה נפשו תחת נפשו ועמו תחת עמו׃

רה מי שיעשה דבר מה לתכלית מה ראוי שלא יקצר מהשלים כל ההכנות שעוזרות
בהגעת התכלית ההוא ומהסרת כל ההנעות המונעות הגעתו ולזה תמצא כי
אליהו כשרצה שיגלה בפעל שעל הארץ על צד ההשגחה הקרובה בכל עוז לבריות שאמונה בנפלאת אשר
בעבודה שעבדו יש׳ השכ׳ עבר לה׳ במטר ולזה רצה שיגלה הבעל ונביאי האשרה בשיבחן לעם כי [illegible]
הבעלים הבל ואין בהם מועיל והבר שהתמש בזאת הבחינה בכל צד שהשכלדים שהיה אפשר לו שלא
יאמר להם בה ספק ולזה בחר שיהיו הקרבנות פרים מפני מה שהפלו יש׳ בו מהטעות אחרי עגלי זהב
ורצה שיבחרו להם נביאי הבעל הפר האחד כדי שלא יוכלו לומר אלוהים לכו הפר ההוא אשר נשאר
לאליהו היה הבעל שומע לקולם ורצה ג״כ שיעשו תפלה כדי שלא יאמרו כי אלהיהם כועס על השמוש
אחרון ולזה לא ענה אותם ורצה שיקראו בשם אלהיהם כדי שיתפרסם לכל שהם קוראים לאלהיהם
ואין קול ואין עונה ואין קשב ולא יוכלו בהתהלל ולומר שזה שלא ענה אותם בזה מפני שלא קראו לו
ולזאת הסבה ג״כ רצה שיקראו בקול גדול באופן שלא ישאר להם בזה שום התנצלות ואמר זה שהיה
מזבח יי׳ הרוס להעיד כי לו לבדו ראוי שתהיה העבודה והוא אחד לבד ולזה לא רצה להראות כי
במקום בעצמו אשר עבדוהו בראשונה יעבדוהו עתה לפי שהוא אחד לבד בזולת רבוי הנה הנה כאשר
השזהירה התורה שלא לעבדו כי אם במקום אשר יבחר יי׳ אשר הגלותו שם והוא בית המקדש כן רצה
אליהו כאשר הביא אותו ההכרח להקריב בחוץ במבנות שהם להדמות לפי היכלת בדרכי התורה כאשר
הוכרחו והבר בנה אותו לשם יי׳ כדי שיכירו הכל כי כל מעשיו היו לשם יי׳ ולזה עשהו באבנים והקים בו
משלבנים במספר שבטי ישראל כאלו העיד בזה כי יש בכללם ראוי שיהיו לשם׳ כי הוא לקחם לו לעם
ובאולו היה סימן שהבר ושובו כלם לאמונתו וצוהו לשפוך שם מהמים כמות רב כדי שיתבאר לישראל
יותר עוצם גבורת השם׳ בהורידו אש לאכל את העולה והעצים והאבנים וללחך את המים אשר בתעלה
ושיו מספר הכדים שתים עשרה להנה בעינה שהיו מספר האבנים שתים עשרה :

תִּפְשׂוּ אֶת נְבִיאֵי הַבַּעַל אִישׁ אַל יִמָּלֵט וגו׳ :

רו אין ראוי לכלם לחמול על הרעים המשחיתים זולתם ומסירים אותם מאחרי השם׳ כי
החמלה עליהם היא אכזריות על הטובים ולזה תמצא שמפני הסבה הזה אליהו
לתפוש את נביאי הבעל כלם באופן שלא ימלט איש מהם והורידם אל נחל קישון וישחטם שם :

וַיְשַׁנֵּס מָתְנָיו וַיָּרָץ לִפְנֵי אַחְאָב עַד וגו׳ :

רז ראוי לכל אדם לחלוק כבוד למלכות הלא תראה כי אליהו ע״ה כשנהם מעלתו בכבודם
שנס מתניו לרוץ לפני אחאב עד באו ליזרעאל ואמנם חלק לו כבוד עתה לא
קודם זה כי ידמה שגם הוא חזר לו מאחרי הבעלים והאמין בשם׳ ולזה השכים לאליהו בהריגת נביאי
הבעל לא קודם

אשר בהם יגיעו אל התכליות המבוקשות עם שבהם תמצא החכמה יותר לזולת השב״ה כן נמוח יתבאר
הטוב הענה לא יתכן שיהלם לילדים אם לא על דרך הזרות :

ז׳ אם היום תהיה עבד לעם הזה ועבדתם וגו :

רב בהשפלת האדם עצמו יקנה לו הגדולה והממשלה ובהתנשאו יסיר הגדולה והכבוד
ממנו ולזה מפר הענת הזקנים היתה שאם יהיה היום עבד לעם הזה
ויכנע אליהם יהיו לו עבדים ומפר ג״כ שמפני שלא הסכים בזה וירבה להתנשא ולהתגאות סרה ממנו
מלכות עשרת השבטים :

הנה שלחתי לך שחד כסף וגו : רק לעת זקנתו חלה את וגו :

ר״ג אין ראוי לאדם שישים בשר זרועו אבל ראוי שישים ביי׳ מבטחו כ״ש בהמצא עצמו כמו
בו ית׳ ולזה תמצא שגנה אסא בשום בשר זרועו בשאלה אל בן הדד מלך ארם כסף
ונסה סיפר בריתו את בעשא מלך יש׳ כדי שיסור מעליו כמו שנזכר בספר ד״ה : ולזאת הסבה ג״כ ידמה
שחלה את רגליו :

לך מזה ופנית לך קדמה וגו : וירא ויקם וילך אל נפשו וגו ז
והוא הלך במדבר דרך יום ויבא וישב וגו :

ר ד ראוי לאדם להרחק מהסכנה כשיוכל על זה ולא יסמוך על הנס במה שאפשר לו להמלט
בנד אשר שלא תראה כי גם הנביא כשירא מאחאב נוהג הש״י שילך קדמה ויסתר
בנחל כרית והם לא יראהו שום אדם עם מזונו יהיה שם ויסתה מהנחל והעורבים יביאו לו לחם ובשר
כי אם היה בא לו מזונו ע׳ אדם יהיה שם אולי יודיע זה למלך כי כל דבר לא יכחד מן המלך לפי שכל א׳
מהיודעים מקומו יודיע לו זה למצא חן בעיניו והתמיד לו זה הנה אחת ולא יבש הנחל ולא השתדל השם
להביא שם מים כי לא היה צריך עתה לכמו זה ההסתר הנפלא כי כבר נואש ממנו המלך באופן מה
והספיק לו ההסתר בית האלמנה והיא היתה מתקנת לו מזונו באופן ראוי ולזאת הסבה בעינה ספר
הכתוב ירא אליהו מאיזבל קם והלך על נפשו במדבר דרך יום שלא יראהו אדם וזה כי אף ע״פ שהפל
שליט בעשיית המופתים הנה אינו עושה אותם כי אם בעת הצורך :

ויתנו לנו שנים פרים וגו : ועשו ראשונה כי אתם הרבים :
ויאמר קראו בקול גדול כי וגו : וירפא את מזבח יי ההרוס :

רה מי

לא לבדו מענין המלכות ובבנין בית המקדש ואחר כך הודה אותו על הטוב שהגיע לו ולישר׳ והוא אמר ברוך יי׳ אשר נתן מנוחה לעמו יש׳ והמשיך לזה התפלה שיהיה השם עמהם לשמור מצותיו כדי שתתקיים להם זאת הטובה כמו שהמשיך להודאתו על הטוב שהגיע לו לבדו התפלה להתמדת הטוב ההוא:

וְיָרָבְעָם בֶּן נְבָט : וַיָּרֶם יָד בַּמֶּלֶךְ : וַיַּפְקֵד אֹתוֹ לְכָל סֵבֶל וגו : וַיָּקָם יָרָבְעָם וַיִּבְרַח מִצְרַיִם אֶל שִׁישַׁק וגו :

קצח אין ראוי לאדם שיתגלה מפני היותו קרוב למלכות לשנות דברים כנגד המלך שלא ירגיש כי מפני הדבור שאמר ירבעם כנגד שלמה היו עליו להמית אותו עד יום מות שלמה ולא הועיל לו בזה שהבין הסבה אשר הכהו המלך עליה ובעבור הדבור מהייעוד שיעדו הנביא שימלוך על עשרת השבטים לא היה לו להתגלות כנגד המלך פן יסיר מלכותו ממנו הטוב ההוא בלא ירגיש כי דוד אע״פ שייעדו שמואל שימלוך על יש׳ לא התגלה על שאול וגם בנפלו בידו בעת שהיה רודפו חלק לו כבוד כדבריו ולא הניח אנשיו להרע לו:

וְיָרָבְעָם יָצָא מִירוּשָׁלַם וַיִּמְצָא וגו : וּשְׁנֵיהֶם לְבַדָּם בַּשָּׂדֶה :

קצט ראוי לאדם לעשות בחכמה מעשיו כפי מה שאפשר ולא יקצר בזה מפני היותו שלוח מהשם י״ת כי השי״ת יבקש תמיד בדברים הסבות הנאותות כאשר היה אפשר זה ולזה תמצא שפחד שמואל ואמר איך אלך ושמע שאול והרגני ולזה תמצא שכבר המתין אחיה השילוני לירבעם מירושלם קודם שיגיד לו יעוד המלוכה כדי שלא ישמע איש דבריהם ולזה גם כן המתין לדבר עמו בשדה כדי שיוכלו לראות אם יש איש שיוכל לשמוע דבריהם וכאשר ראה כי אין איש אז הגיד לו זה כי אם היה מגיד לו זה במקום רואין היה הדבר מגיע אל המלך ויהיו מפני זה הנביא וירבעם בסכנה ויהיה זה כלי אל שלא תתקיים הנבואה כי המלך ישתדל בכל עוז אם ידע זה להמית את ירבעם ולא תועילהו בורחו אל מלך מצרים כי יש כח למלך לתת שוחד רב למלך מצרים להמיתו:

לְכוּ עוֹד שְׁלֹשָׁה יָמִים וְשׁוּבוּ אֵלָי :

ר צריך להתיישב בכל דבר קודם המעשה אם המעשה כדי שיהיה באופן הראוי ולזה כש׳באו ישראל לרחבעם ושאלו ממנו שיקל מעול אביו ויעבדוהו שאל להם שימתינו עוד שלשת ימים וישיב אותם דבר:

וַיַּעֲזֹב אֶת עֲצַת הַזְּקֵנִים אֲשֶׁר וגו : וַיְדַבֵּר אֲלֵיהֶם כַּעֲצַת וגו :

רא טוב העצה ימצא בזקנים ויעדר מן הנערים וזה כי אורך הימים יתן לזקנים טוב העצה מפני מה שראו מהענינים בימיהם כי זה יעידם על הסתכלו׳ והסבות אשר

קצב ראוי שיעשה האדם מלאכת השם וחפצו בזריזות יותר בשלו יותר מזריזותו על חפציו שלא תראה כי שלמה המלך עשה את בית יי׳ בשבע שנים וביתו עשה בשלש עשרה שנה :

ויבא שלמה את קדשי דוד אביו את וגו :

קצג ראוי לכל אדם שישתדל לזכות בשיעשה מקניינו מה שהוא לכבוד השם׳ שלא תראה כי שלמה אע״פ שהיו לו הקדשות רבות לבנות הבית באשר שיהיה נבנה משלו ויאמרו שהקדש לשם׳ ולזאת הסבה נ״ב עשה מהונו כל עבודת בית המקדש בתמידין ומוספין וקרבנות צבור וקטרת הסמים ושמן למאור ושאר העניינים הצריכים לעבודת הבית :

ויעמד שלמה לפני מזבח יי׳ נגד כל וגו :

קצד המברך ראוי שיהיו פניו כנגד המתברכין ולזה אמר ויסב המלך את פניו ויברך את כל קהל ישראל ולזאת הסבה צריך בברכת כהנים שיהיו פניהם כלפי העם :

ברוך יי׳ אלהי ישראל אשר דבר וגו :

קצה ראוי לברך את השם׳ על הטובה ולתת לו תודה כעל כל אשר גמל מהטוב כי הם הוא דבר ראוי בעצמו הנה הוא בו תועלת להישיר האדם אל הטובות כלם שהם פעולות השם׳ ולזה אמר שבירך שלמה את יי׳ על אשר קיים היעוד הטוב שייעד לדוד אביו מענין המלוכה לבנו ובנין הבית על ידו :

מכרע על ברכיו וכפיו פרשות וגו :

קצו אשר הוא יותר המעלה ראוי שיהיה יותר שפל בעיניו לשם׳ ולזה תמצא זוכר כי שלמה כרע על ברכיו לפני השם ית׳ תמיד עד כלותו התפלה ומזה למדו שהמלך כשמתפלל כיון שכורע שוב אינו זוקף עד שישלים התפלה :

ברוך יי׳ אשר נתן מנוחה לעמו וגו :

קצז אשר יש לו להודות השם׳ על טוב הגיע לו לבדו ועל טוב הגיע לו ולזולתו יודהו בקהל על טוב הגיע לו לבדו ולזה תמצא כי שלמה הודה השם׳ בקהל על הטוב בהגיע לו

אַתָּה יָדַעְתָּ אֶת דָּוִד אָבִי כִּי לֹא וגו : וְעַתָּה צַוֵּה וְיִכְרְתוּ לִי אֲרָזִים וגו :
עֲבָדַי יֹרִדוּ מִן הַלְּבָנוֹן יָמָּה וַאֲנִי אֲשִׂימֵם וגו :

קץ ראוי למי שישתדל בדבר מה שלא יקצר בהשתדלות ההוא מלבוא בו בהנות היותר נאותות וכ"ש כשהיה ההשתדלות לעשות דבר לכבוד הש"י ולזה המשל כי בהרגש שלמה לבנות בית המקדש והיה מהכרח שהכין הוא שיהיו לו עצי ארזים גדולים והיה הלבנון אשר הוא יותר נאות לזה לו במלכות חירם מלך צור וגם הצידונים אשר היה חירם מושל עליהם היו היותר בקיאים בכריתת אלו העצים הנה אחרי הודיענו את חירם שהבין שהוא בונה בית הוא בונה אותו לשם י"י אשר הוא מושל בכל ומשפיל ומשכיל כל שכליו כמו שנזכר בספר ד"ס ובכדי שיתרצה יותר בזה שהכין לעזור אותו הנה שאל לו שיצוה לכרות לו ארזים מהלבנון אשר במלכותו ולא רצה לבאר לו שיגיעהו תועלת מפני זה כי לא יהיה לכבוד לחירם מלך צור אך בקש שיהיו שם לכרות הארזים עבדי חירם עם עבדיו והוא יתן לו שכר עבדיו בכל אשר יאמר כאילו שעיד בזה טעם שכר עבדיו יותר לו מה שירצה שיגיע לו מהתועלת מפני בואתו לכרות הארזים אשר לו להביאם אל שלמה ולא בקש ממנו יותר מזה כי לא היה ראוי שיכבוד לשאל ממנו יותר וגם הודיע אותו כי דוד התעורר לבנות זה שהכין כדי שיתרצה חירם יותר לעזור שלמה במה שבקש ממנו כי אוהב היה חירם לדוד ולזאת הסכים המשל שהתרצה חירם לעשות את בקשתו ולקח דרך קצה גם קצתו דרך כבוד והוא שהוא יעשה כל חפצו בעצי ארזים ובעצי ברושים ועבדיו יורידו מן הלבנון ימה וחירם ישימם דוברות בים עד המקום שירצה שלמה שיוליכם שם ושם יתפצם כדי שיהיו מוכנים לשלמה לנשאם ובמה שעשה חירם זה יתן לו שלמה לחם ביתו הנה בזה הגיע לחירם בשלמות שכר לקיחת הארזים והברושים וקיצוד אלו במה שלא יסיבהו בשת על לקיחתו שכר כו משלמה והוא שכר שהביאו הארזים לים והוליכם אל המקום שירצה שלמה ובזה נתבאר בספר ד"ס כי ולא זה השכר הנזכר בזה המקום היה נותן עוד שלמה שכר עבדי חירם :

מִשָּׂרֵי הַנִּצָּבִים לִשְׁלֹמֹה אֲשֶׁר עַל וגו : וַיַּעַל הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה מַס וגו :
הֹדֶשׁ יִהְיוּ בַלְּבָנוֹן שְׁנַיִם חֳדָשִׁים וגו :

קצא ראוי שבכל ענין היה בו ממונים רבים בדרך שיתחלקו שלא יחסר התקון בו ולזה המשל שהיה שלמה ממונים רבים רודים בעם העושים במלאכה והזכרם להורות שהממונים ההם גרים מפני שקדם על המלאכה כי יכבד אחד לישראלים אם ישנו ככה ולזה המשל כי ישראלים שהעלה שלמה לחם ושלחם לכוונה שסדר העניין באופן שלא יכבד אחד עליהם והוא היותו חדש בלבנון ושני חדשים בביתם ובזה המשל שסדר כלכול ביתו וכל שהוצרך לו שנים עשר נציבים יכלכלהו כל אחד חדש אחד כמה שלקט משמם מהחלק מישראל שהלכים לגורלו שאם היה זה השמני לאיש אחד יכבד עליו מאד ויחסר מפני זה התקון כמה שישתמשו :

וַיִּבְנֵהוּ שֶׁבַע שָׁנִים : וְאֶת בֵּיתוֹ בָּנָה שְׁלֹמֹה וגו :

קצב ראוי

וַיִּיטַב הַדָּבָר בְּעֵינֵי אֲדֹנָי כִּי שָׁאַל שְׁלֹמֹה וגו׳:

קפו זו׳ שאלוהיו רוצה ליתן לו מה שישאל אין ראוי לו שיבחר לשאול אבל ישאל השלמות שיוכל להשיג בו מבוקשו כי בזה יתרצה האדון לתת בקשתו ולזה תמצא שספר כי היה טוב בעיני השם ית׳ כאשר לא שאל שלמה עושר וכבוד וארך חיים ולא נפש אויביו אבל שאל חכמה ובינה להבין משפט:

הִנֵּה עָשִׂיתִי כִּדְבָרֶיךָ הִנֵּה נָתַתִּי וגו׳: וְגַם אֲשֶׁר לֹא שָׁאַלְתָּ וגו׳:

קפז אשר התירו לו לשאול ויתן לו וזה מחכימותו שלא ישאל אלא דבר קטן הנה ראוי מפני זה לנותן שלא יקצר מלתת לו הרבה כי אין ראוי שיהיה טוב תכונתו כלי למנוע הטוב ממנו אבל ראוי שיוסיף לו טובה ולזה ספר כי מפני שיטב בעיני השי״ת שלא שאל אלא שיהיה לב מבין לו לעשות משפט ולא שאל דברים אחרים הנה נתן לו מה ששאל ביותר שלם שבפנים עד שכבר היה חכם מכל האדם ונתן לו עם זה מה שלא שאל העושר והכבוד וארך החיים אם ילך בדרכי השם׳:

וַיִּקַץ שְׁלֹמֹה וְהִנֵּה חֲלוֹם וַיָּבוֹא יְרוּשָׁלַםִ וגו׳:

קפח ראוי לשמוח על הטובה שיועד השם עליו כי לא דבר ולא יקיימהו ולזה ראוי לתת תודה על הייעוד לשי״ת קודם בא הטובה ולזה ספר שכבר בא שלמה אחר החלום של נבואה לירושלם לפני ארון ברית יי׳ והעלה עולות ועשה משתה לכל עבדיו: וסרין ו

וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ גִּזְרוּ אֶת הַיֶּלֶד הַחַי לִשְׁנָיִם וגו׳:

קפט ראוי לשופט שיתחכם בתחבולה לעמוד על אמתות הדברים אשר תהיה בהם טענה בין איש לרעהו הדברים רחוקים שיוכלו לעמוד על זה מזולת שירגישו בעל דבר ב׳ שאלו הדברים יעמדו על אמתת זה כמו שתראה במה שזכר משתי הזונות שבאו לפני המלך וזאת אומרת בני החי ובנך המת וזאת אומרת בני החי ובנך המת שאמר המלך גזרו את הילד החי לשנים ומזה הבין עמד על אמתת הדבר כי אשר איננה אמו לא תחוש אם יגזרוהו לשנים וזה מן התחבולות הטובות שראוי שיעשו אותן השופטים הישרים לפי חכמתם כי לא יספיק להם שישפטו בזה לפי הנאמר לפניהם אבל ראוי שיעמיקו לעמוד על האמת כדי שישפטו לפי האמת לא לפי הנאמר לפניהם לבד שאם היה שופט שלמה מזה הצד הנה היה ראוי לו שיאמר שיולד החי לאשה המחזקת בו ולא יבא מתחת ידה בעבור זאת הטענה המופסקת מהעדות והנה יגיע מזה תועלת עצ׳ בדברים המדיניים כי המון העם כשיראו עוצם תחבולות השופט לעמוד על אמתת הדברים ייראו מעשות דבר בלתי ראוי בראותם כי כל דבר לא יכחד ממנו ויהיה זה סבה אל שישלם הצדק והיושר במדינה:

וַאֲדֹנִיָּהוּ יָרֵא מִפְּנֵי שְׁלֹמֹה וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ וגו :

קפב כשיירא האדם מדבר מה אין ראוי להמתין עליו כלל ולזה תמצא שאדניהו
השתדל תכף לדעת אם רצון שלמה להמיתו ולזה שם עצמו במקום
אין לו לירא ממנו שימיתהו גם כי היה המקום ההוא מקלט לו והוא המזבח שהו' למקלט כמו שהתבאר
בתו"ס עם שאז נ"כ היה עת רצון כי היה לו די שמחה לשלמה במה שהשיג מהמלוכה ואולי מפני זה
יתפייס או יותר למחול לאדוניהו ונכה השיג או מזה מה שהיה ראוי להשיג וזה שהכיר מאל לו הכעסה
בקנאי שישמור בעקיד שלא תמצא בו רעה כי אז ישוב בראשו מה שעשה מזה כי בזה הראה לבנו
לעזוב המלוכה משלמה ולזה עם מעט שיעשה מהרע שיראה בו שהוא כמשך לזאת המחשבה יוזק אז
בזה שמעשה מפני שהו בחינת כוונתו במה שיעשה אחר זה :

וַיִּקְרְבוּ יְמֵי דָוִד לָמוּת וַיְצַו וגו : לְמַעַן תַּשְׂכִּיל אֵת כָּל וגו :

קפג ראוי לכל אדם שיצוה בעת מותו המונהגים ממנו וידריכם אל הטוב לפי מה שאפשר
כי אז יפסק ממנו דבר מוסרו בעקיד ולזה ראוי שישתדל או להקמותם מהמוסר
מה שיספיק להם אחר מותו ולזה תמצא שדוד כשקרב ימיו למות צוה לבנו שלמה לשמור משמרת
התורה להיות עיניו ולבו תמיד בכל אלקיה כי בזה תדבק בו ההשגחה האלקית ויצליח בכל מעשיו
ובכל מה שיפנה אליו ובזה תתמיד לו ולזרעו המלוכה ולזה המשך לבנו מאד בזאת שבואה להתהכב
בדרכי התורה כדי שיחזק בה וכן מצאנו שעשו משה ויהושע ר"ל שהם הוכיחו את ישראל ונזו אותם לשמור
את התורה קרוב למותם יותר ממה שהזו אותם קודם מותם :

וְעָשִׂיתָ כְּחָכְמָתֶךָ וְלֹא תוֹרֵד שֵׂיבָתוֹ בְּשָׁלֹם וגו :

קפד ראוי להשתדל בכל פנים להפטר מאשר הרע כרשעתו לבער הרע מן הארץ כי בזה
יוסרו שאר הרשעים ולזאת הסבה ראוי ג"כ לגמול טוב לאשר גמלו טוב ולזה
ספר כי דוד צוה לשלמה שיעשה הדבר בחכמה באופן שימצא מקום להמית ליואב ולשמעי כראוי להם
מהרע בדרך שיגיע שיכתם בדם שאול ושיטיב חסד לבני ברזלי הגלעדי כאשר גמלוהו בברחו מפני
אבשלום :

וְנָתַתָּ לְעַבְדְּךָ לֵב שֹׁמֵעַ לִשְׁפֹּט וגו : וְגַם אֲשֶׁר לֹא שָׁאַלְתָּ וגו :

קפה השלם לא יבקש החיים והעושר אם לא מפני הקנת השלמות האנושי ולזה לא
ידאג על המות אלא מפני שפקד ממנו הקנתם שלימות אשר יכול להשיגו
אם יחיה יותר ולזאת הסבה תמצא שלא שאל שלמה מהשי"ת שיתן לו מה אלא הקנת השלמות
בעיון ולא שאל אורך ימים ולא עושר לפי שאינם חשוקים כי אם מפני זה התכלית ואחר שיהיה לו זה
התכלית לא יחשוק בהם מאד :

וייטב

היתה המלוכה לשלמה אם כמו שהגיד נתן הנביא לדוד לא הועיל לאדניה מה שהתחכם לחזוק על המלוכה הטיל כמה שמשך לב גדולי העם אשר היה ראוי שיסכימו עמו כמו יואב ואביתר אבל היה זה מאת ה׳ להקים דבר ה׳ אל שלמה באופן יותר שלם. אשר לא יתכן עמו מחלוקת והוא מה שספרו כל הפסוקים הנ״ל אשר להם מבוא בבחירת המלך. וישב על כסא דוד אביו בפיוס כי זה מעשה שהגיד שהשלים כל מחלוקת בדבר המלוכה:

וְגַם הוּא טוֹב תֹּאַר מְאֹד וגו׳: כִּי אִישׁ חָכָם אָתָּה:

קעט אין מעלת האדם לקומה מן יופיו ואין לו בה רוחה כלל ולזה קראה כי אע״פ היה אדניה טוב תאר מאד לא בחר השם בו כמו שלא בחר באליאב אחיו ולזה אמר השי״ת לשמואל אל תבט אל מראהו ואל גובה קומתו כי מאסתיו ואמנם נבחר שלמה כי הוא היה חכם כמו שהתבאר מדברי דוד באמרו לו כי איש חכם אתה ועשית בחכמתך כי בחכמה ימלוך מלך לא ביופיו:

הֲלֹא אַתָּה אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ נִשְׁבַּעְתָּ וגו׳: וְלִי אֲנִי עַבְדֶּךָ וּלְצָדוֹק:

למי שישתדל בדבר מה שיתחכם בהגעתו בכל הסבות הראויות באופן שיתכן שיגיע לו מבוקשו ולזה תמצא כי מפני שנתן הנביא לא יכול להתרעם מאד על ענין מלכות אדניהו כי לא הושכנע בדבר ולזה לא היה ראוי שיתרעם הוא על זה עם שתיקת בת שבע ושלמה שהיו נוגעים בדבר עם שהדבר היה זה מביא אולשה בענין נבואתו כי הוא הנביא שהקים המלוכה לשלמה ואם ישתדל הוא בהגעת המלוכה יביא זה חסד בלב המלך דוד ר״ל שיחשדהו כי מלבו אמר לו הדבר ההוא לא בנבואה ולזה הוא משתדל להגעתו כי אין מדרך הנביא זה הענין כאמרו לא ישא ולא ישמיע בחוץ קולו לאמת יוציא משפט ולזה סבב שתתרעם בת שבע על דבר הזה המלוכה משלמה כמו שהשבע לה דוד והראית עם זה בדבריה כי לב אדניה להמית אותו ולזה לא קרא לו במשתה אשר עשה וקרא לכל בני המלך ואחר זה בא נתן הנביא להוסיף חוזק וקיום לדברים ומספר הדברים באופן שם פרס אותם בת שבע והתרעם לפני המלך אם היה זה הענין במצותו להשתדל שלא יודיעהו שלא בו לא היה לו דבר אחר להתרעם עליו ומפני זה לא בא דבר נ בקיום ששלמה ימלוך אחריו כי אם לבת שבעה הנה היה מלוא ז המוכרח. הנה שהשתדלות שהעיד הנביא כמו נתן הנביא יבא בת שבע כדי שלא ירגיש שהביאוהו הנה שענין כי זה מה שיואלים בחוזק שהיה בדברי נתן הנביא לדברי בת שבע:

אֲבָל אֲדֹנֵינוּ הַמֶּלֶךְ דָּוִד וגו׳: וְגַם בָּאוּ עַבְדֵי הַמֶּלֶךְ וגו׳:
וְגַם כָּכָה אָמַר הַמֶּלֶךְ בָּרוּךְ וגו׳:

קפא אין ראוי לאיש טוב שימנע מלהודיע הבשורות הרעות כשיוכן לקחת מהם תועלת כי הוא הגד יהיה זה הענין פועל טוב ולזה תמצא שלא נמנע יונתן בן אביתר להגיד שלמה בזה הענין לאדוניה ואע״פ שהיתה בשורה רעה לכל הקרואים אשר שם כי זה מאשר יתועלו בו לקיחת העצה למלט נפשם ולזה ספר בשלימות כל המאורעות בו כדי שיתאמת להם שאין להשיב הנעשה במשיחת שלמה. כי זה מה שיביאהו אל שלא יקלו בזה הענין לקיחת עצה למלט נפשם מיד שלמה ויתנגדו נעשה כל הנעשה:

צַר לִי מְאֹד נִפְּלָה נָא בְיַד יי' כִּי רַבִּים :

קעה מן הרעות ראוי לבחור במה שהוא רע מעט מאד וזה כד שיהיה אדם מפני היותו מת
רע בעצמותו לא מפני שיקל יותר לקחת העונש עליו ושנה מפני זה בחר ד
היות הדבר בארצנו שלשת ימים להשענו כי רבים רחמי יי' ונחם על הרעה ואע"פ שג"כ הרעב
כפילה ביד השי"ת גם כן מה שהוא ביד אדם והוא השחתת האויבים יגול הארץ והוא ביותר קשה ונדמה
אלו השמין מהרעב כיון כוס המקום ונכה שין אלו הרעות מעוררות כי הנוסה לפני האויבים וגם רודפים
הוא יותר קשה מהרעב כי זה הוא מיתת מות והאחר הוא מיתת חסרון המזון ואע"פ שימשך מחסרון
המזון מות לקצת האנשים הנה בתחבולות יגילו הרבה מהמזון כמו שמצאנו שעשו ישראל כמשל מלך
ארם עליהם והדבר הוא יותר קשה מהנוסה מאויבים וגם רודפים כי ממנו לא יתכן לנוס כי הוא באויר
השוא אבל האדם ולזה הוסה בקירוב ביותם וזמן הדבר אל זמן הנוסה ביותם וזמן הנוסה אל זמן הרעב:

ספר מלכים

וְהַמֶּלֶךְ דָּוִד זָקֵן... וַתְּהִי לַמֶּלֶךְ סֹכֶנֶת וַתְּשָׁרְתֵהוּ וְהַמֶּלֶךְ וגו :

קעו בשיגיע ההכרה לעשות דבר יגיע ממנו בשת ראוי שיעשוהו באופן שיסור הבשת
ויושאר התועלת ולזה תמצא כי כשהגיע ההכרה אל שיתחמם המלך דוד
בשכיבת אבישג בחיקו והיה בזה מן הבשת לא נלו כי יודע שהוא ככבשת לשכב בחיקו הנה השריזו
ושמו אותה סוכנת כי בזה יעלה ענין ההכנסה שם על מה ועל מה היה כי יחשבו הרואים שהוא ככבשת
לעיין בדבר שהכוני אשר שם אותה המלך עליו:

וְלֹא עֲצָבוֹ אָבִיו מִיָּמָיו לֵאמֹר מַדּוּעַ כָּכָה וגו :

קעז ראוי לכל אדם שיעניש במוסר בנו ולא יעבירנו מזה הלא תראה כי אדניהו לא קרה
מוסר אביו והתכבד מפני זה כמו שקרה לאבשלום הפעולות והיה זה סבה אל שנעש
באביו לקחת המלוכה בולת פנתו ורבונו ונמשך מזה לו המות כמו שקרה לאבשלום מפני רוע מנהגו
ובכר תמצא על רוע תכונותיו מאשר שבקש לו את אבישג השונמית לאשה לחמדו אותה מפני יפיה:

וַיִּהְיוּ דְבָרָיו עִם יוֹאָב בֶּן צְרוּיָה וְעִם וגו : וְצָדוֹק וּבְנָיָהוּ וְנָתָן וגו :

קעח אם יי' לא יבנה בית שוא עמלו בוניו בו ובכלל הנה מי שיכון לחלוק על בוני השי"ת לא תועילהו
בזה מחשבתו אבל ישבה שיגיע רצון יתע' באופן יותר טוב הלא תראה כי מפני
בקשה

מעליהם אבל המלאכים שאין משתדלים להשחית העיר בכללה בעבור שבע בן בכרי אם לא יתכונו להם כי אם לא ימותו להם הם גם כן מורדין במלכות ויתחייבו מיתה ולזאת הסבה תמצא שהפרש האשה בחכמה שהיתה שם כי בני העיר אינם מורדים במלכות אך הם שלומי אמוני ישראל:

וַיְדַבֵּר דָּוִד לַיְיָ אֶת דִּבְרֵי הַשִּׁירָה הַזֹּאת וגו :

קעא ראוי לכל מקבל טובה מאחר שיתן לו תודה כפי כל אשר גמלהו וכ״ש אם היה הש״י המטיב כי בבחינת שהודה לכן תועלת כלל להוסיף לאמונתו ית׳ והכל בטובות ממנו ולזה תמצא שאחר שהטיב הש״י לדוד כל אלו הטובות הנכללות באלו הספורים כאן לו הודה דוד בכללות על כלם ואע״פ שכבר הודה לו על אחת אחת מהם בייחוד כמו שיראה מדבריו בספ׳ תהלים ולזה אמר שדבר דוד ליי׳ את דברי השירה הזאת ליי׳ ביום הציל יי׳ אותו מכף כל אויביו ומכף שאול :

יְקַדְּמֻנִי בְּיוֹם אֵידִי וַיְהִי יְיָ וגו :

קעב מי שירצה שישיג מבוקשו מכוון אויבו ראוי שישתדל בזה בעת שיהיו קשה יום כי אז יקבץ יותר להשיג המבוקש כאמרו אל תתחר במרעים דרכו שיורה כי מצד שיהיו מבלים יכבה ומוט יתבלבל שהקשה יום ראוי שיכונה ולזה אמר דוד מספר בהשגחת הש״י יקדמוני ביום אידי ויהי יי׳ למשען לי כאילו יאמר שהם שהקדימו להרע לו בעת שיהיו הכון לקבל הרע לולי יי׳ שהי׳ לנו:

וְלֹא אָבָה לִשְׁתּוֹתָם אֵלֶּה וגו : וַיֹּאמֶר חָלִילָה לִּי יְיָ מֵעֲשֹׂת וגו :

קעג אין ראוי לאדם שיבקש דבר ויוציא בבקשת קניינו דברים יותר נכבדים ממנו והמשל כי מי שאבד דבר שוה פרוטה אין ראוי שיוציא בבקשה דבר שוה יותר וכ״ש שאין ראוי שיסכן עצמו או איש אחד מן האנשים בבקשתו ולזה תמצא כי בהתאוה דוד ואמר מי ישקני מים מבור בית לחם אשר בשער ושכבו עצמם שלשת הגבורים להביא מהם אלין לא רצה לשתותם להורות כי לא הסכים שיסכנו עצמם בעבור זה ואף ע״פ שאמר זה כמאמר ע׳ כד יתאוה אל המים הפה כי כמה פעמים יאמר אדם כך כמה שאין רצונו שישתדלו בהנאתו וגם בדברי׳ הכתובים כאמרו מי יתן לי אבר כיונה ולזה הסכים לנסך אותם ליי׳ לרמוז כי על עבודתו ית׳ לבד ראוי לסכן נפשו באמרו ואהבת את יי׳ אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך:

וַיֹּסֶף אַף יְיָ לַחֲרוֹת בְּיִשְׂרָאֵל וַיָּסֶת אֶת :

קעד ממוקשי עם יקרה שיעשה המלך דבר בלתי ראוי להיות כלי להביא הרעה עליהם וזהו אמרו ויוסף אף לחרות בים׳ ויסת את דוד בהם לאמר לך מנה את ים׳ ואת יהודה הכה כמו שימלך אדם חנף ממוקשי עם להכשיל. הטוב שנהם מה שהיה כאמר מחכ׳ מהש״י לולי חטא העם הלא תראה כי דוד לא עשה זה במרד ובמעל כי חנף שהרגיש שחטא ששגגתו בחטאם ובקש מהש״י המחילה :

להשיבו באופן שלא יקדמו להם יש' כי זה יהיה בשת להם ולזאת השנה גם כן שלא לעמשא גם כן בזה האופן והשבע לו שישימהו שר צבא תחת יואב והנה רבה המלך שיחשבוהו זה זקני יהודה כי לא ידע מה ילד יום כי אולם יקים לו הש"י שטן אחר כי במעט שנה יקרנו יש להמליכו עליהם לנפשם על ענין ולחשבה כי כבאשו בעיניו ולזאת השנה תמצא דוד שמחל לשמעי בן גרא את דבר הקללות אשר קללו ונשבע לו שלא ימות ליראתו שיהיה לשטן לו ולזה ג"כ תמצא שכאשר קם שבע בן בכרי להיות לדוד לשטן אמר דוד להפילו טרם יתחזק שניכו כי אז יכבד לו יותר ואולי ימותו בזה רבים מיש' ולזה השתדל לאמר להמיתו לבדו :

הִנֵּה לְךָ כֹּל אֲשֶׁר לִמְפִיבֹשֶׁת : אָמַרְתִּי אַתָּה וְצִיבָא וגו :

קסז ראוי להתרחק מלקבל לשון הרע : הלא תראה כי על לשון הרע שספר ציבא על מפיבשת ענש דוד מפיבשת ונתן לעבדו את השדה אשר היה לשאול וכאשר התבאר שקרות הדברים ההם הוכרח להשאיר מהענין ההוא קצתם מפני הבטחו שהיטיב לו צבא בעת בואו כרדף והנה השכימו ז"ל שבל מה שאמר דוד למפיבשת אמרת אתה וציבא תחלקו את השדה נענש דוד כשנחלק המלכות קצתו לרחבעם וקצתו לירבעם והיה זה כן לפי שהוא קבל לשון הרע קצת אלא הלא תראה מפני מה שקבלו יש' לשון הרע מאבשלום כנגד דוד מתו כמה כמה אלפים מישראל :

אִתִּי יַעֲבֹר כִּמְהָם וַאֲנִי אֶעֱשֶׂה לוֹ אֶת וגו :

קסח ראוי למקבל הטובה שישלם גמול למיטיב על הטבתו ולזה ספר הכתוב התעסק דוד עם ברזלי והשכיר אתו כמהם להיטיב לו כאשר עשה ברזלי :

וַעֲמָשָׂא לֹא נִשְׁמַר בַּחֶרֶב אֲשֶׁר בְּיַד וגו :

קסט ראוי לכל אדם להיות מפחד תמיד כשהיתה עם שונא מבואה אל זה ואם כבר ירא ה' באמת כמחשבה שלא כתיישר הענין לתכלית שיגיע לו נזק : הלא תראה כי עמשא עם היותו ראוי שיפחד מיואב שימיתהו כדי שלא ירד מגדולתו ר"ל שלא ירד מהיות שר צבא והיה החרב ביד יואב עכ"ז לא פחד לאסבו שזה לא היה לכונה שיכהו אך מקרה היה שנפלה החרב מתערה ונקרה לו מזה המות :

שֶׁבַע בֶּן בִּכְרִי שְׁמוֹ נָשָׂא יָדוֹ בַּמֶּלֶךְ בְּדָוִד וגו :

קע אין ראוי שימסרו נפשם להרגם בני העיר בעבור הצלת נפש אחת מיש' כשהיה האיש ההוא מחוייב מיתה כשבע בן בכרי ומזה יתבאר גם כן שאם לא היה מחוייב מיתה כשבע בן בכרי לא הותר להם זה ולזה קבלה החכמה אשת העיר השאל להרוג שבע בן בכרי להסיר מעליהם

וַיֹּאמֶר דָּוִד לְכָל עֲבָדָיו אֲשֶׁר אִתּוֹ וגו : וַיֵּצֵא הַמֶּלֶךְ וְכָל בֵּיתוֹ וגו :
וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל אִתַּי וגו : וַיֹּאמֶר דָּוִד סַכֶּל נָא וַיְקַלֵּל וַיְסַקֵּל :

קסד אין ראוי שיתרשל אדם מלקיחת עצה מפני הפלגת רוע המקרים אשר יקרו לו ולזה תמצא שהתנהג דוד בחכמה נפלאה בכל זה הענין בברחו מפני אבשלום בנו וזה שהוא ירא אם ישאר שם שיתנהגו אבשלום בנו כי כבר יועדו שהנביא שיקים השם רעה מביתו ויתן נשיו לרעו וישכב עמהן לעיני השמש ולעיני כל יש' ולזה לא היה אפשר שיתקיים אם ישאר שם דוד אם לא בשיפול דוד בידי אבשלום ולא רצה דוד לקחת כל נשיו אתו בברחו כי כבר ימשך מזה ג"כ אם יתקיים ייעוד השם ית' שיתנהגו אבשלו' במקום אשר ברח שם ולזה הניח דוד שם הפלגשים לבד כי יותר מעט בזה היה לו מן הגנות והצער אם ישכב אבשלום עמהם ממה שיקרה לו מזה אם ישכב עם נשיו והנה ברח המלך ברגליו כדי שלא יכירו כל רואיו כי הוא המלך כי בזה יתכן לו שימלט המלט מן אבשלום ולזאת הסבה ג"כ לא רצה שישאו לו ארון י"י וכיון שם אנשים טובים יוכל לבטוח בהם שיגידו לו האמת להודיע לו מה שיסכים אבשלום לעשות כנגדו והשתדל לשלוח שם איש חכם למען יפר את עצת אחיתופל הטובה ועם הכנתו עצמו לטוב הענין הזה שם עצמו לתפלה ולזה התפלל לשי"ת שיסכל עצת אחיתופל ועם זה היה לב דוד נשבר ונדכא והיה הולך ובוכה וראשו לו חפוי וסבל הקללות הנמרצות שקללו שמעי בן גרא להכניע בקבלות מה שאפשר אל השי"ת אולי יתחננו יזכרו ונחם על הרעה והכין עצמו עם זה למלחמה לפי הסדור הראוי ולזה שם עם מחנהו שרי אלפים ושרי מאות :

לֹא אִישׁ בְּשֹׂרָה אַתָּה הַיּוֹם הַזֶּה וגו : אִישׁ טוֹב זֶה וְאֶל בְּשׂוֹרָה וגו :

קסה אין ראוי לאדם טוב לבשר בשורה לגדול לא ישמח בה ולזה הרחיק יואב את אחימעץ מלבשר אל המלך דוד דבר הריגת אבשלום ולזה אמר לו לא איש בשורה אתה היום הזה על זה הענין ובשרת ביום אחר כאשר יקרה דבר טוב ישמח בו דוד אז אמנם הבשורה כפיקו' פי מסבב אחימעץ שישמח בה דוד נקם שירוץ הוא לבשר אל המלך זאת הבשורה וכאשר הרגיש שידאג המלך בזה לא רצה לבשר זאת הבשורה ובזה תמצא שאמר המלך דוד איש טוב הוא ואל בשורה טובה יבא למדנו מזה שאין מדרך האיש הטוב לבשר הבשורה הרעה :

וַיָּקָם הַמֶּלֶךְ וַיֵּשֶׁב בַּשָּׁעַר : לָמָּה תִהְיוּ אַחֲרֹנִים : אַחַי אַתֶּם עַצְמִי :
וְלַעֲמָשָׂא תֹּאמְרוּ וגו : שַׂר צָבָא תִּהְיֶה לְפָנַי וגו : וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל :

קסו ראוי שיתנהג האדם בחכמה גם בעת האבל והצער ולא יסור ממנו הצער טוב הענין שלא תרפה כי תקף הצרנים דוד מה שיקרה לו מן הנזק אם ירחק לעבדיו הגדול דואג ומיצר על מיתת אבשלום ולזאת הסבה קם וישב בשער לסדרות שהיכו אבר על מיתתו ולזה תמצא שהתנהג דוד בחכמה נפלאה בענין השבתו למלכותו ולזאת הסבה בעינים שלח לבקש בדברי שלום ואהבה ואמונה מהיותר קרובים אליו שישתדלו בהשבתו כדי שלא יראו שיהיה בלבו עליהם על אשר מרדו בו ומשחו אבשלום עליהם למלך ושלח להם כי דבר כל ישראל בא להשיב אל המלך כדי שימהרו להשיבו

וַיִּפְרָץ בּוֹ אַבְשָׁלוֹם וַיִּשְׁלַח אִתּוֹ : הַכּוּ אֶת אַמְנוֹן וַהֲמִתֶּם וגו׳ :

קנט ראוי לאדם שיתיישב במה שישאל ממנו אם אפשר שיקרה ממנו נזק קודם שיבא לדבר השאלה ההיא הלא תראה כי דוד בעבור שלא התיישב על מה ששאל ממנו שילך אתו אמנון נתן לו את שאלתו והיה זה סבה להמתת אמנון כי כבר היה אל דוד לתת אל לבו דבר השנאה אשר שנא אבשלום את אמנון על דבר תמר אחותו עם שזה היה מסובב מהשי״ת להקים על דוד את הרעה מביתו כי הריגת אמנון היה משלול ודרך אל הקללות ההוא כמו שנראה מזה הספור :

וַיֵּדַע יוֹאָב בֶּן צְרֻיָה כִּי לֵב הַמֶּלֶךְ עַל אַבְשָׁלוֹם :

קס אין ראוי לבקש דבר מאיש מה אם היה מבואר שלא יתן בקשתו ולזה ספר שלא התעורר יואב להשתדל עם המלך דוד להשיב את אבשלום עד אשר ידע כי לב דוד על אבשלום כי נחם על אמנון כי מת :

לְבַעֲבוּר סַבֵּב אֶת פְּנֵי הַדָּבָר עָשָׂה עַבְדְּךָ :

קסא מי שיראו אם יבקשו ממנו דבר מה אם למשפט אם לחסד שימשכהו הנה ראוי שיבאו אליו בענינים דומים לדבר ההוא אשר ישוער שהוא ישפוט בהם לפי סדרם ואחר זה כשיעתיקוהו אל הכונה שעשים בו השאלה לא יתכן לו למנוע מה שכבר שפט שהוא ראוי ולזאת הנה תמצא כי מפני שהיה ירא יואב מלבקש מהמלך דוד להשיב את נדחו פן ימנע ממנו בקשתו כי יאשם לבבו על דם אמנון סבב להעתיקו אל מה שידומה לזה מאד שספרה לו האשה התקועית וכאשר נתבאר מדבריו שהוא חמל על הגואל ונשבע שלא יפול משערת ראשו ארצה אז היה קל להפך השאלה אל שישיב המלך את נדחו וכן נתרצה המלך לעשות בקשת יואב :

קסב הזרע שיבא מיפת תאר שוא בלתי ראוי כמו שהעידה עליו התורה בפ׳ כי תצא למלחמה הנה הלא תראה איך היה ענין אבשלום בתכלית הרוע והוא היה כן יפה תאר לפי מה שיתבאר מענין תמר :

וּכְאַבְשָׁלוֹם לֹא הָיָה אִישׁ יָפֶה בְּכָל : וַיְגַנֵּב אַבְשָׁלוֹם אֶת :

קסג אין היופי עדות על יושר הלב ולא יושר הדברים כי לפעמים ימצא אדם זה על דרך התחבולה כמו שמצאנו באבשלום שמדבריו ליש׳ היה נראה שהוא איש חסיד ורודף הצדק והיושר והיה זה כלו על דרך התחבולה למשוך לב ישראל אליו והנה אע״פ שהיה היפה שבישראל לא היה טוב אך היה בתכלית הרוע והנה גנב אבשלום בזאת התחבולה לב ישראל ועמה זקני יש׳ כי כלם היו מסכימים בהריגת דוד כמו שהתבאר מעצת אחיתופל :

ויאמר

וַיִּשְׁכַּב אוּרִיָּה פֶּתַח בֵּית וגו׳ : וַעַבְדֵי אֲדֹנִי עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה וגו׳ :
וַיִּקָּחֶהָ וַתָּבוֹא אֵלָיו וַיִּשְׁכַּב וגו׳ : וַתַּהַר הָאִשָּׁה :

קנו׳ אין — ראוי לאדם שיפנה אל התשמישים בעת היות חברו בצער שלא תראה כי אוריה החתי לא השכים בעצמו ללכת לביתו לשכב עם אשתו מפני היות יואב וכל ישראל בצער ר״ל שהיו חונים על פני השדה לצור על רבה וראה מה קרה לדוד מהרע בקחתו אז לעצמו התשמישים עד שפסק בבת שבע עם ידיעתו שהיא אשת איש ובא אליה ותהר לו כי זה היה סבה אל שהוסיף פשע על חטאתו והשתדל שימות אוריה בחרב בני עמון כדראה שלא כשלם לו מה שעשה שיבא שישכב עם אשתו בדרך שיתכסה קלון דוד :

וַיְבַקֵּשׁ דָּוִד אֶת הָאֱלֹהִים בְּעַד הַנָּעַר וגו׳ :

קנה אעפי — שגזר השי״ת לבוא רע מה אין ראוי לאדם שלא ימנע להתפלל לו להעביר הרעה הבאה כי אמנם יי׳ נחם על הרעה ולזה תמצא שאע״פ שייעד השי״ת לדוד על יד נביא כי מות ימות הילד הנולד בכה לא נמנע דוד מלהתפלל עליו ומלבוש שק והיה שוכב ארצה לרוב הבכיה לפני השי״ת אולי יחננו יי׳ וחי הילד ומזה הדרוש למדנו מה שאמרה התורה וכי תבאו מלחמה בארצכם על הצר הצורר אתכם והרעותם בחצוצרות ונזכרתם וגו׳ הנה הרצון בו עם התפלה והתענית :

וּלְאַמְנוֹן רֵעַ וּשְׁמוֹ יוֹנָדָב : וַיֹּאמֶר לוֹ מַדּוּעַ אַתָּה כָּכָה וגו׳ :

קנו ראוי — לכל אדם שישמר מעצת היועצים הרעים ומהפעולות המגונות שלא תראה מה קרה לאמנון מפני שמעו לעצת יונדב עם מה שהיה בדבריו מהפיוס לו :

וְעַתָּה דַּבֶּר נָא אֶל הַמֶּלֶךְ כִּי לֹא יִמְנָעֵנִי מִמֶּךָּ :

קנז זרע — יפת תאר אשר יהיה מהבילה הראשונה שנכנעה בגיותה איננו מיוחס לאב כלל ולזה הגיד כי תמר לא היתה אסורה לאמנון באמרה ועתה דבר נא אל המלך כי לא ימנעני ממך :

וְלֹא דִבֶּר אַבְשָׁלוֹם עִם אַמְנוֹן לְמֵרָע וְעַד :

קנח השנאה — יוכר לנו כשלא ידבר עם שונאו למרע ועד טוב באמרו ולא דבר אבשלום לאמנון למרע ועד טוב כי שנא אבשלום את אמנון ומזה המקום למדנו כי מה שאמרה התורה בהרוג נפש בשגגה והוא לא שונא לו מתמול שלשם יוכר בזה שאונן כי אונסו לא נדע אם היה בלבו אך אם ראינוהו שלא דבר עמו שלשה ימים ידענו כי הוא שונא לו ולא יהיה גולה על הרציחה ההיא כי גדול עונו משיכופר ע״י גלות :

קמט מי שיהיה השורש באופן הראוי ויהיה גם בקדושה המלאכה ברכת השי"ת בכל אשר לו
כי זה מה שייחד לעמוד על דברים הקדושים ולהקדיש בהם אשר ימשך מזה
הנקות השמחה האלהית לאדם כמו שהתבאר בדברי התורה ולזה זכר שהבר בירך ה' את בית
עובד אדום ואת כל אשר לו כי בודאי הוא הקפיד להשוג בו מהשג קדושה יתירה ליראתו ומפרץ עזא
ובראותו כי גם דוד ירא מהביאו אליו:

וַיְחַלֵּק לְכָל הָעָם לְכָל הֲמוֹן יִשְׂרָאֵל וגו׳ :

קנ אין השמירה הראויה בעבודת השי"ת שיזבח האדם שלמים לאלה כהנו אבל ראוי לשמוח גם
כל הצריכים ולזה תמצא שדקדקה התורה כמה שצוותה לשמוח בחגנו שנשמח בזה
העניים והם הלוי והגר והיתום והאלמנה ולזאת הסבה תמצא בזה המקום ששמח דוד השלמים שזבח
לפני ה' כל ישראל ונתן לכל אחד מהם אשפר אחד והוא תיבה גדולה מבשר השלמים והשליט להם המבעך
לשמוח אותם וייחדו שהכלל ואת השמחה כל ישראל והיה ענייהם מסודר לעבודת השי"ת לא לבקשת
התענוג הגופני :

וַתֵּרֶא אֶת הַמֶּלֶךְ דָּוִד מְפַזֵּז וגו׳ : וּלְמִיכַל בַּת שָׁאוּל לֹא וגו׳ :

קנא היותר גדול שבאנשים ראוי שיהיה שפל בעיניו אצל לפני מעלת השי"ת ר"ל כמה שהיה
מפזז ומכרכר לפני השם עונש שמחתו לעבוד השי"ת ולא הראה לו בזה שענין
גדולה על שאר האנשים אבל השפיל עצמו בזה אל יותר כי כן ראוי ולפי שגנתה מיכל זה המנהג הטוב
שנהג דוד בזה ונענשה שלא יהיה ראוי למלך להשפיל עצמו כ"כ לפני השי"ת מנע השי"ת ממנה פרי בטן:

וַיֹּאמֶר נָתָן אֶל הַמֶּלֶךְ כֹּל וגו׳ : לֵךְ וְאָמַרְתָּ אֶל עַבְדִּי וגו׳ :

קנב אין ראוי במה שאפשר שיגיע לאדם ידיעה שלימה שיסתפק האדם בידיעה הקרובה
והמושכלת שאין ראוי לנביא שישפט בדברים על צד האומד והמחשבה אבל ראוי שימתין
שיגלה לו דבר ה' על הדבר שנשאל ממנו כמו שמצאנו במשה שאמר עמדו ואשמעה מה יצוה ה' לכם ולזה
תמצא בזה המקום כי נתן הנביא מפני שאמר לדוד מה שאמר על צד האומד בשאל ממנו דוד אם
יבנה בית ה' ישב בו ארון ה' והוא אמרו כל אשר בלבבך לך עשה כי ה' עמך הנה השיגתהו בזה הטעות
והוא שהבר אשר לו השי"ת בנבואה בלילה ההוא בהפך מה שאמר בתת תשובתו לדוד על צד האומד:

וּבְנֵי דָוִד כֹּהֲנִים הָיוּ :

קנג אין ראוי לאדם שיתן ממשלה לבניו בענין שלא תראה מה שקרה לדוד מהרע מעמי מה
שעשה בבנו כי לולי זה לא היה חטא אמנון עם אחותו ולא מרד אבשלום בו
ולא קרה לאמנון מה שקרה וזה מבואר מאד:

נָקִי אָנֹכִי וּמַמְלַכְתִּי מֵעִם יְיָ וגו : יָחֻלוּ עַל רֹאשׁ יוֹאָב וגו : וְהַמֶּלֶךְ דָּוִד הֹלֵךְ אַחֲרֵי וגו : וַיְקֹנֵן הַמֶּלֶךְ אֶל וגו : וְכָל הָעָם הִכִּירוּ : וַיֵּדְעוּ כָל :

קמו ראוי לאדם כשהוא נקי מפעל מה מגונה אשר יתכן שיחשב שמאתו נהיה שיתאונן להראות שהוא נקי ממנו באופן יתבאר לכל שהוא לא סבב זה הפעל המגונה כ"ש כשיהיה מה שירחיק ממנו התכלית שהוא פונה אליו אם לא יתבאר שהוא נקי ממנו ולזה תמצא שהתאונן דוד להראות איך היה קשה בעיניו דבר הריגת אבנר ולזה קלל בני צרויה שהיו עבדיו וקלל את יואב בזאת הקללה הנפלאה ר"ל שלא יכרית מביתו זב ומצורע ומחזיק בפלך ונופל בחרב וחסר לחם ולזה הלך המלך דוד אחרי מטתו ואם לא היה זה מחק המלך ונשא את קולו ובכה אל קבר אבנר וקונן עליו את הקינה הזאת אשר הרצה בה בגנות הורגיו ולזה נשבע ג"כ שלא יטעם לחם אוכל מאומה לפני בא השמש כי זה כלו ממה שהביא כל העם וכל ישראל להאמין כי לא היה מהמלך להמית את אבנר עם שבהאמין יש'כי באמת מאת המלך היה רושם גדול למנוע ממנו המלוכה כי לא יקרבו האנשים להמליך עליהם מי שלא יקפיד להריגת השרים והגדולים בתחבולה ובמרמה ולזאת הסבה בעינה גם להרוג הורגי איש בשת בן שאול כדי שלא יחשבו כי מאתו נהיה להמית ובזאת התחבולה על משכבו :

וַיֵּדַע דָּוִד כִּי הֱכִינוֹ יְיָ לְמֶלֶךְ וגו : וַיִּקַּח דָּוִד עוֹד פִּלַגְשִׁים וְנָשִׁים :

קמז ראוי למי שירגיש שנתחזקה לו הצלחה שיתעצם בהגיע לו ממנה מה שאפשר מהטוב ולזה ספר כי מפני שראה דוד כי נשא הש"י מלכתו בעבור עמו יש' והנה עשה באופן ממה שנראה שהשלמות נוסף על מה שהיה מקודם זה השתדל לקחת נשים ופלגשים לחשבו שהבנים שיולידו עמהם יהיו יותר ראוים למלוכה מהראשונים וכן היה כי מהראשונים לא מלך אחד כי אשר הם מושכים מהם למלוך כהרגנו ומאלו הבנים שהוליד עמהם מלך שלמה כמו שנזכר אחר זה בספר מלכים :

וַיִּרָא דָוִד אֶת יְיָ בַּיּוֹם הַהוּא וַיֹּאמֶר וגו : וְלֹא אָבָה דָוִד לְהָסִיר :

קמח ראוי לכל אדם שישמר עצמו במשכני הקדושה ויחשב כי אולי אין מעשיו ומחשבותיו באופן מהשלמות אשר יצטרך שיהיו למי שהוא במקום קדוש כי זה ממה שיזהירנו לדקדק בפעולותיו ומחשבותיו שיהיו לפי הראוי לפי מה שאפשר ולזה ספר שירא דוד את ארון יי להביאו אליו לחשבו עצמו שלא יוכל להנהג בו בקדושה הראויה ויקרה לו מזה עונש כעזא עד שהתבאר לו שברך יי' את בית עובד אדום ואת כל אשר לו בעבור ארון יי' ולהתעוררו שאין פעלות עובד אדום יותר שלמות ויותר נקיות מפעולותיו השכים להביאו אליו ולזאת הסבה בעינה מצאנו ביעקב שאמר מה נורא המקום הזה אין זה כי אם בית אלהים להורות על שהמקומות הקדושים ראוי שיתנהג האדם בקדושה יתירה :

וַיְבָרֶךְ יְיָ אֶת עֹבֵד אֱדֹם וְאֶת כָּל בֵּיתוֹ :

ואבנר ואנשיו הלכו בערבה כל וגו ׃ וילכו כל הלילה יואב וגו ׃

קמב ראוי לכל אדם שלא יקל מלירא ממה שהוא אפשר שיגיע לו בו רע ולזה תמצא שאע״פ שתקע יואב בשופר שישובו איש מאחרי אחיו לא סמך על זה לב אבנר ולזה אמר שהלכו הוא ואנשיו כל הלילה וכזה תמצא ג״כ ביואב שלא בטח על זה ולזה הלכו כל הלילה יואב ואנשיו עד שבאו לחברון כי אם יתעכב בדרך היה אפשר שיתקבצו משכנגדם מיד עליהם וישיגום:

טוב אני אכרת אתך ברית וגו ׃ כי אם לפני הביאך את מיכל ׃

קמג אין ראוי לאדם כשיראה שיגיע לו טוב מה שיקצר מפני זה בבקשת טוב אחר עמו אשר יתכן לו להשיגו אבל ראוי שישתדל להגיע לו כל הטובות אשר ירא׳ שהוא נכון להגיע אליו ולזה תמצא שאע״פ ששלח אבנר לדוד אם יכרות ברית עמו יסב אליו את כל יש׳ הנה לא קצר מפני זה מלשאול שיביא לו את מיכל אשתו והנה לא רצה דוד להמתין ביאת מיכל אחרי בא אבנר אליו לפי שאם היה שהבין כן מאבנר על דרך שהתחבולה יתכן שתהיה מיכל יודעת זה ותגלה הסוד אל דוד כמו שגלתה לו הסוד במה שדמה שאול להרוג את דוד ואמר לו אם אינך ממלט את נפשך מחר אתה מומת והסבה השנית הוא כי בזה מהכבוד לדוד ר״ל אם תובא לו מיכל אשתו בעוד בית שאול מחזיקים במלוכה אמנם אם לא ישאול בהבאתה אלא כי אם אחר סור הממשלה מבית שאול הנה לא יהיה זה לדוד לכבוד וזה מבואר מאד:

אקומה ואלכה ואקבצה אל אדני המלך וגו ׃

קמד ברצות יי׳ דרכי איש גם אויביו ישלים אתו ולזה תמצא שספר הכתוב התעורר אבנר לבקש שלום דוד והשתדל להסב לו המלוכה באופן שמי שהיה מונע המלכה מדוד הוא בעצמו שם השי״ כלי להסב המלוכה אליו ולהסירה ממשפחתו:

וישלח מלאכים אחרי אבנר וישבו אתו מבור וגו ׃

קמה ראוי לאדם שיפחד תמיד על מה שראוי שלא תראה כי מפני שאבנר לא פחד מיואב על הרגו עשהאל אחיו ולא ירא מלבא אל חברון גם לא שאל מהמלך דוד שישלים ביניהם קרה לו שמת בידו ולזאת הסבה ג״כ למדנו שאין ראוי לאדם שיבא במקום שונאיו. אע״פ שיבאוהו שלוחים או מכתב שיאמר מהמלכי׳ אשר הוא בוטח בו שולח לקרא לו כי יש לו לירא שתהיה זאת התחבולה מאויביו שלא תראה כי יואב שלח לאבנר מלאכים בשם דוד להשיבו לחברון ודוד לא ידע אך סבב זה יואב להמית את אבנר שם:

קלז אין ראוי לאדם לדחוק את השעה ולמהר את הקץ בדברים העתידים לו אך ראוי שימתין בם אם בסבות הנאותות פן ימהר ויעקר מן הראוי ויסיר ממנו הטובות ההם הלא תראה כי דוד לא השתדל להלחם עם בית שאול להסיבו אליו המלוכה ולזה תמצא שספר ששתי שנים מלך איש בשת על ישראל קודם שהיתה מלחמה בין אנשי איש בשת ובין אנשי דוד וגם אז לא היתה ביניהם אלא אם לולי שעורר המלחמה שהיא אבנר וגם אחרי זה לא השתדל דוד בהמתת איש בשת כדי שתגיע המלוכה אבל לקח נקמתו מההורג אותו:

יָקוּמוּ נָא הַנְּעָרִים וִישַׂחֲקוּ לְפָנֵינוּ וגו:

קלח אין ראוי לאדם שיקל בהריגת הנפשים מהם שאפי' בדרך המלחמה הלא תראה כי אבנר הקל בהריגת הנערים אשר אמר שיקומו וישחקו לפני אבנר ויואב ונקרה לו שנהרג מפני מה שקרה לו בזאת המלחמה מהריגת עשהאל כאילו שלם לו השם מדה כנגד מדה ואע"פ שיואב שלא היה לו בהריגת עשהאל חטא כי הוא היה רודפו הנה עכ"ז לא נקל אבנר מן החטא במה שסבב מהריגת הנערים ההם שהיה סבה לכל זה עם שכבר היה לו חטא בזה שלא השתדל להציל עצמו מעשהאל בזולת הריגה כי לא הותר לנרדף להרוג הרודף כשהוא יכול להציל עצמו ממנו בזולת שיהרגהו כאילו תאמר שיכהו במקום שלא ימות בו אשר ישלם לו כי הכבלה ואמנם אבנר ידמה שכיון להכותו במקום שימות בו ולזה כיון להכותו אל החומש:

הֲלָנֶצַח תֹּאכַל חֶרֶב הֲלוֹא יָדַעְתָּה כִּי וגו:

קלט ראוי להשמר מהריב והמדון ואע"פ שהיה קלות בתחלתו כי כל מה שימשך יתחזק הלא תראה כי אבנר לא חשב שיגיע דבר אחר מזה זולתי המכות שיכו האחד את האחד מהנערים ההם ונתחדשה מזה זאת המלחמה העצומה עד שאלולי שתקע יואב בשופר למנוע המלחמה היתה נמשכת המלחמה עד להשחית וארכה ג"כ מפני זה המלחמה ביניהם אחר זה כמו שנזכר בזה הספור:

וַעֲשָׂהאֵל קַל בְּרַגְלָיו כְּאַחַד הַצְּבָיִם: וַיִּרְדֹּף עֲשָׂהאֵל אַחֲרֵי וגו:

קמ ראוי לאדם שלא ימסור עצמו לסכנות מפני קלות תנועתו הלא תראה עשהאל לקלות תנועתו לא פחד ממה שאמר אבנר להכותו אם לא ישוב מאחריו ונהרג ע"י אבנר ולא הועיל לו קלות רגליו:

לוּלֵא דִּבַּרְתָּ כִּי אָז מֵהַבֹּקֶר נַעֲלָה: וַיִּתְקַע יוֹאָב בַּשּׁוֹפָר וַיַּעַמְדוּ וגו:

קמא ראוי לאדם שלא יתמיד במלחמה עם עם י"י ואע"פ שיש שם סבה חזקה תביאהו על זה אבל ראוי שיניח מקום לשלום הלא תראה כי יואב אע"פ שהשיגהו בעלות בגלל על אבנר מחיית עשהאל הנה תכף שבקש ממנו שיאמר לעם שישובו מרדוף איש מאחרי אחיו נרצה יואב לשאלתו ולא מנעו מזה חום לבבו מדם אחיו.

וַאֲנָשָׁיו אֲשֶׁר עִמּוֹ הֶעֱלָה דָוִד אִישׁ וּבֵיתוֹ וגו :

קלג ראוי לאדם לגמול טוב לאשר גמלהו טוב ולזה תמצא שהעלה דוד עמו את אנשיו אשר הלכו אתו בהיותו נרדף כדי שישמחו בהצלחתו וייטב להם גם ולזה הושיבם בערי חברון כדי שיהיו קרובים אליו עם שבזה ישלם לו ג"כ העזר הראוי :

וַיַּעַל שָׁם דָּוִד וְגַם שְׁתֵּי : וַאֲנָשָׁיו אֲשֶׁר עִמּוֹ הֶעֱלָה דָוִד וגו :

קלד ראוי לאדם כשיעתק ממקום למקום שיעתיק אשתו וביתו עמו בהעתקו כי בזה תועלת לשמור עצמו מהרהור עבירה ולתת לאשתו חקה מהעונה כדי לשמור אותה מהחטא ובזה עוד תועלת להנהיגם במוסר בני הבית ולא יתעלם מהם ולזה תמצא שספר שהעלה דוד עמו שתי נשיו ושכבר העלה עמו את אנשיו איש וביתו :

וַאֲנָשָׁיו אֲשֶׁר עִמּוֹ הֶעֱלָה דָוִד אִישׁ וּבֵיתוֹ :

קלה אין ראוי למלך שיהיה אצלו ועם חברתו האנשים אשר התחברו עמו קודם היותו מלך כי מפני מה שראו מענייניו והיה ביניהם התחברה קודם היותו מלך לא תהיה יראתו על פניהם ויהיה זה סבה להקל במלכות הלא תראה כי אע"פ שהיה דוד לשר אלו האנשים שהיו עמו שנה היו מקילים בו עד שכבר תמצא שלא הספיק דוד להושיב את אנשיו בחברון אך הושיבם בערים הסמוכים לחברון כאמרו וישבו בערי חברון ולזאת הסבה תמצא ביואב שהיה בחברה שהיה שכבר הקל בדבריו על אבשלום בנו כמו שבורר באלו הספורים :

בְּרֻכִים אַתֶּם לַיְיָ אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם הַחֶסֶד : וְגַם אָנֹכִי אֶעֱשֶׂה אִתְּכֶם :
וְעַתָּה תֶּחֱזַקְנָה יְדֵיכֶם וִהְיוּ לִבְנֵי חַיִל כִּי וגו :

קלו ראוי לאדם כשיחשב שיהיה לו השיכון להגיע תכלית מה וראה לו מונע מה מהגעת התכלית ההוא שלא יקצר מהסרת המונע ההוא ולזה תמצא שכאשר התבאר לדוד שאנשי יבש גלעד השתדלו לעשות חסד גדול עם שאול והיה זה ממה שימנעם מלהסכים שיהיה דוד מלך עליהם לאהבה כי כלבו עליהם על מה שהראו אהבה חזקה לו שהיה שונא את דוד ורודף אותו הנה הודה להם שעל מה שעשו מהחסד את אדוניהם שיבאם ולזה בירך אותם וביאר להם שהוא מוכן להטיב להם גמול טוב על מה שעשו מזה כי זה ממה שיורה שהם אנשים שהם נאמנים למלכות ולזה יבטח דוד בהם שהם נאמנים לו ולזאת הסבה הודיעם שהתחזקנה ידיהם ויהיו לבני חיל ולא ייראו שיקרה להם רע מזה מדוד אבל ישולם להם מכר זה גמול טוב :

וּשְׁתַּיִם שָׁנִים מָלַךְ אַךְ בֵּית יְהוּדָה הָיוּ וגו :

וְהִנֵּה נְטֻשִׁים עַל פְּנֵי כָל הָאָרֶץ וגו׳ : וַיַּכֵּם דָּוִד מֵהַנֶּשֶׁף וְעַד וגו׳ :

קכח בתחבולות יעצו להם החכמי׳ מלחמ׳ ולזה השתדל דוד לבא על הגדוד תכף בעמדם בטח עד שהפילו בידו כלם זולתי מתי מעט שרכבו על הגמלים וינוסו :

וַיִּגַּשׁ דָּוִד אֶת הָעָם : כִּי כְּחֵלֶק הַיֹּרֵד וגו׳ : וַיְשַׁלַּח מֵהַשָּׁלָל לְזִקְנֵי :

קכט ראוי למושל למשוך לב העם אליו בדרך שיאהבוהו וגם בעת שיחטאו לו יראה להם שאין בלבו עליהם דבר כי בזה יקח הנפשות ויחזקם לעבודתו הלא תראה כי דוד שהקדים לשאול בשלום מאתים האנשים אשר פגרו מעבור את נחל הבשור להראות להם שאין בלבו עליהם דבר ולא ע״פ שלא השכימו ללכת עמו להלחם עם הגדוד אשר השמיעו בקלב ולא די לו בזה אבל הסכים גם שיקחו מן השלל חלקם וזולת הסכמה ג״כ שלח דוד מהשלל לזקני יהודה עם השכר המפורסם להם בזה טוב הצלחתו והיתה בזה הוסדה נפלאה לקנית המלוכה לדוד :

וַיִּסְפְּדוּ וַיִּבְכּוּ וַיָּצֻמוּ עַד הָעֶרֶב וגו׳ : וַיְקֹנֵן דָּוִד אֶת הַקִּינָה הַזֹּאת וגו׳ :

קל אין ראוי לאדם שישמח בנפול אויביו אבל ראוי שיהיה אבל בנפילת שר וגדול ויזכור כי כבר יתכן שיקרה לו כן ולזה תמצא שקרע דוד את בגדיו ויספוד ויבכה וגם עד הערב על שאול תחלה להיותו היותר נכבד ואחר זה על יהונתן ואחר על עם ה׳ ועל בית ישראל ויקונן על שאול ועל יהונתן קינה נפלאה :

וַיֹּאמֶר לְלַמֵּד בְּנֵי יְהוּדָה קָשֶׁת :

קלא ראוי לאדם שילמד לעת ממה שיכשל זולתו ולזה תמצא כי מפני שראה דוד שהפלו שאול ובניו ע״י המורים אמר ללמד את בני יהודה קשת כי הוא כלי נפלא בענין המלחמה :

וַיִּשְׁאַל דָּוִד בַּיהוָה לֵאמֹר הַאֶעֱלֶה בְּאַחַת וגו׳ :

קלב ראוי לכל אדם שיעשה מה שיעשה אחר ישוב רב ועצה ראוים ולא יסמוך על עצתו הנראית לו מתחלת הענין ולזה תמצא שאע״פ שידמה שהיה מבואר שיותר ראוי לדוד שישוב באחת ערי יהודה אחרי מות שאול לפי שלא ברח משם דוד אלא מפני יראת שאול ועוד כי כבר משך לב עם יהודה אליו במה ששלח להם משלל אויבי ה׳ עם ההכרה המפורסם להם בזה טוב הצלחת דוד שהכה אויביו במתי מעט ורוע הצלחת שאול שנפל ביד אויביו עם היות כל ישראל עמו ועוד כי גם בהיות שאול מלך על ישראל היו אוהבים אחר את דוד בראותם הצלחתו כמו שקדם הנה עם כל זה לא רצה דוד ללכת שם אם לא בשאלו תחלה את פי ה׳ ולזה שאל אם יעלה באחת ערי יהודה וכאשר ענהו הש״י ע״י אורים ותומים שיעלה שם שאל עוד באי זה מהם יעלה ובאמרו שהתשובה שיבא לחברון ושם בא בדבר השי״ :

ואנשיו

זה הרע שאדם ממנו בזכרם וזה החסד שעשה לו בעת שהטיב ה' לו והקים לו המלוכה כי אז חשוב
לא ידו לההם לא גמול כעל כל אשר גמלתהו ולזה כתב דוד תודה לפני' אשר שלחה לפניו לחכעו מזה
השעה ונרך טוב טעמה כי כבר הדרך דבריה בתכלית השלימות:

וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל לִבּוֹ עַתָּה אֶסָּפֶה יוֹם אֶחָד בְּיַד שָׁאוּל אֵין לִי וגו

קכג אין ראוי לאדם שיסמך על הנס אע"פ שרואה תמיד עימו אלהיו כן לשמרו אבל ראוי
שיתרחק מן הסכנה לפי מה שאפשר ולזה ספר הכתוב דוד בארץ פלשתים מפני
ראותו שאי אפשר שיהלם לו השמירה בארץ ישראל בזולת סכנה כי תמיד היה שאול רודפו:

וַעֲמָלֵקִי פָּשְׁטוּ אֶל נֶגֶב וְאֶל צִקְלַג וגו : וַיִּשְׁבּוּ אֶת הַנָּשִׁים אֲשֶׁר וגו :

קכד אין ראוי שיתחבר האדם עם הרשעים הלא תראה כי בהתחבר דוד עם פלשתי' למלחמה
פרץ הש' בעבוריו והיה זה סבה אל שהשרפה בצקלג ונשבו הנשים והטף אשר בה
והנה להשגחת הש"י על דוד סבב השם' שלא הסכימו סרני פלשתים שילך אתם דוד במלחמה כי יראו מן
יעשה תחבולה להפילם ביד שאול למען יתרצה בזה אל אדוניו והיה זה סבה אל שהציל דוד כל אשר לקח
עמלק ממנו ולקח מהם שלל רב והנה היה בזה הישרה אל שהגיע המלוכה לדוד בראות יש' הצלחתו:

וַיִּתְּנוּ לוֹ פֶלַח דְּבֵלָה וּשְׁנֵי צִמֻּקִים : וַיֹּרִדֵהוּ וְהִנֵּה נְטֻשִׁים עַל וגו :

קכה ראוי לאדם שישלח לחמו ע"פ המים לשיטיב לדלים הרעבי' כי בזה מקנין התכונה
הטובה בענין החמלה מה שלא יעלם עם הכבר יקרה שיגיע לנותן מהמתכל
גמול טוב על זה הלא תראה כי דוד בחמלתו על האיש המצרי שמצאוהו בדרך רעב וצמא האכילהו
והשקהו ונתן לו פלח דבלה ושני צמוקים והיה זה סבה אל הורדהו מקום הגדוד שפשטו על צקלג והיה
זה סבה אל שהציל דוד כל אשר לקחו עמלק :

נַעַר מִצְרִי אָנֹכִי עֶבֶד לְאִישׁ עֲמָלֵקִי : הִשָּׁבְעָה לִּי בֵאלֹהִים אִם וגו :

קכו אין ראוי שיבטח האדם על' מי שאומ' מעמו הלא תראה כי הנער המצרי היה עבד
לאיש עמלקי היה קל בעיניו להפיל אדוניו ביד דוד אחר שנשבע לו דוד שלא
יסגירנו ביד אדניו ולזאת הסבה ג"כ לא הסכימו סרני פלשתים לבטוח בדוד:

וַיַּעַזְבֵנִי אֲדֹנִי כִּי חָלִיתִי הַיּוֹם שְׁלֹשָׁה :

קכז אין ראוי לאדם שיהיה אכזרי למשרתיו ועבדיו לעזוב אותם כשיחלו אבל ראוי שיתגדל
ברפואתם ובשמירתם כחזק' ביד הלא תראה מה שקרה לזה האיש העמלקי בעבור
עזבו הנער המצרי בחליו:

והנה

חלילה לי מיי אם אעשה את הדבר :

קיט הראוי לפי שהיה עוסק בקלות אם שלא יתגדל בכבודו כמה שאפשר שיקרה לו ממנו
נזק ולזה תמצא כי דוד אע"פ שהיה מותר לו להרוג שאול כי כבר היה רודפו
והיה ראוי אל שהיה המלוכה לדוד לא השכים בהריגתו פן יהיה זה מביא שהאנשים להקל בהריגת
המלכים ויביא זה להגיע נזק לדוד או לזרעו כי כבר משחו הש"י למלך על יד ע"י שמואל הנביא ולזאת
הסכים הרג דוד שלום העמלקי באמרו שהכה הרג שאול והרג הורג איש משח בן שאול:

כי לולי מהרת ותבאתי לקראתי וגו :

קכ אין ראוי שיתכעס האדם בהרב הכילות והנבלות ר"ל שהדמות לתמורת הכלב שלא יכיר
אשר הכלבים לאשר בבית אשר הוא בו פן ימשיכו מזונו שלא הראה את המקרה לנבל
ממונם הכילות שהיה לו אשר כמעט היה הכה לאסוף נפשו ונפש ביתו לולי שיתה חכמת אביגיל:

ותקח מאתים לחם ושנים נבלי יין וחמש וגו :

קכא הראוי לפי שיפחד מיד שתקיף ממנו לפייסו בדברו הדורון כמו שעשה יעקב לפייס
עשו וכן עשתה אביגיל לפייס דוד כי הפליגה אלד בזה הדורון מפני ידיעתה
חוזק הכעס שהיה ראוי שיהיה לדוד על דבר נבלה כי הוא שלם לו רעה תחת טובה וחרפו וגדפו מאד
ולזה אמר אכפרה פניו במנחה הגדולה הזאת ולא"כ אבקש ממנו זה דרך תחנה ובקשה :

ותאמר בי אני אדני העון : אל נא ישים אדני את : חי יי וחי נפשך :
ולא תהיה זאת לך לפוקה וגו : והיטב יי לאדני וזכרת וגו :

קכב מי שירצה לפייס איש שתקיף ממנו לעת כעסו הנה ראוי לו שיתחיל דבריו בדרך
מן הפיוס שיתרצה הכועס להטות אזניו אל דבריו ושיסדר דבריו באופן מן
החכמה שתשלם לו ההצלה מהרע שחשב לעשות לו הכועס עליו ולזה התחילה אביגיל דברי' בזה האופן
שהיא אמרה שבה העון הזה כדי שיתפייס דוד קצת פיוס בהודאתה ואת שהודעת שתשלם לו כי מודה
ועוזב ירוחם ולא"כ כפרה לו שאין ראוי שיתפעל כל זה מהפעלות מאיש פחות כנבל אם הטיח דברים
כנגדו כי רוע תכונת לבו ופחיתותו הביאו זה והנה היה בזה שאמר מהפיוס לדוד מה שלא יעלם ואמר
זה שהתנצלה לדוד והודיעה לו שלא היה לה אשם בזה והשבעה בש"י כדי שיאמין לדבריה יותר והנה היה
מהחכמה עוד בדבריה אלה שהוא לא רצתה להראות לדוד שהירא ממנו שיעשה כנבל וביתו אבל הניחה
שענין דרך הנחה שה"י שמר דוד מעשות זה החטא ר"ל שיבא בדמים להשפך דם חנם ולהראות שהוא
סומך על גבורתו בדרך שתושיע ידו לו לפי מחשבתו כי זה על האמת חטא עצום ובכלל עוד מהפיוס
בדברים אשר זכרה מרדפו דוד דרך כ"ל שהש"י יקלע נפשם בכף הקלע ונפש דוד תהיה
צרורה בצרור החיים עם הש"י לפי שלא תמצא הרעה חייו ובאולו הזכירה בזה עוד שלא יאבד
ממנו המלוכה שנתן לו הש"י מפני חטא כזה כמו שעשה שאול שהסיר ממנו המלוכה מפני החטאים
בחטא ולהראות עוד שהוא לא היתה יראה אדוד שיעשה
זה

קטו ראוי למי שיבקש תכלית מה שלא יקצר בהגעתו בכל הסבות אשר ישלם בהם התכלית
ההוא ביותר שלם שבפנים ולזה תמצא שלא הספיק במיכל מה שהורידה דוד בעד
החלון כדי שימלט מיד אביה כשיברח כי אולי ינוס המלך וירדפוהו וישיגוהו אבל הכינה אל זה עניינים
אחרות וזה שהכר שמה התרפים אל המטה וכביר העזים מראשותיו כדי שהבאה עבדי שאול אליה תוכל
לומר להם כי חולה הוא ויניחוהו זמן מה או אולי יתפייס שאול בזה ולא ישתדל עוד להרגו כי יראה
כי חולה הוא ואולי ה' ירפאהו או אולי יתקרר שאול על החמה בזאת ויניחהו וכן כך וכן כך יהיה הנאה
לדוד לברוח ולהרחיק מהמקום ההוא בדרך שלא יפול ביד שאול ויתנצל ולזאת הסבה גם כן תמצא שלא
הספיק ליהונתן במה שרצה לגלות לדוד אם דעת אביו להמיתו אם לאו אלא שיחקה עמו הענין ולא"כ
יגלהו לדוד כי אולי לא ימצא דרך שיוכל לדבר בסוד עם דוד להודיע אליו תשובת אביו לו ולזה תמצא
כי בפעם הראשונה יען יהונתן לדוד שיסתר בשדה אחד וישתדל יהונתן לדבר עם אביו בשדה ההוא
בעצמו מפני דוד לבקש מלפניו כי לא ימיתהו בדרך ש' ויוכל דוד לשמוע הדברים ההם ואם לא יוכל
לדבר עמו במקום שישמע דוד דבריהם יקל ליהונתן ללכת במקום שנסתר בו דוד להסך את רגליו ואז
יודיע לדוד כל כונת אביו ובפעם השנית לא הספיק ליהונתן זה כי ראה שאם היה אמת מה שספר לו דוד
לא יוכל יהונתן לבטו' שלא יהרגנו שאול כשיביטום אותו שלא יהרגהו כי כבר הבטיחו על זה הענין והנה
נגזה התחכם יהונתן למצוא דרך יוכל בה להודיע לדוד כוונת אביו מה היא ולזה עשה התחבולה מענין
ירית החצים אשר יתבאר לנערו אם יצטרך דוד לברוח ולמלט את נפשו אם לא כי אולי לא ימצא דרך
יוכל להודיע לדוד כוונת שאול אביו מה היא ולזה עשה התחבולה מענין לבא אל דוד לדבר עמו מזה
הענין ולזאת הסבה גם כן תמצא שהעלים דוד היותו בורח גם מאחימלך הכהן ואף על פי שהאל לו
באלהים אם יגלה דרכו כי אולי אם יגלה לו זה יהיה סבה שיפול דוד ביד המלך ולזאת הסבה לא לקח
דוד עמו אחד מאנשיו בברחו.

וַיְשַׁנּוֹ אֶת טַעְמוֹ בְּעֵינֵיהֶם וַיִּתְהֹלֵל בְּיָדָם וגו׳ :

קיו ראוי לאדם שיעשה כל התחבולות שאפשר להציל עצמו ולזה תמצא שהתהולל דוד
ביד עבדי אכיש מלך גת והוריד רירו על זקנו כדי שיחשבו שהוא בהתגע ולא
יחשדוהו במרגל גם לא יסתכלו לתפשו מפני היותו שר וגדול בעיני כי יחשבו ברעותם שהשגעון
שלהם לינקו לתרד ממעלתו ולזה היה סבה אל שיציל דוד נפשו מיד אכיש מלך גת ועבדיו :

הִנֵּה אֲנַחְנוּ פֹה בִּיהוּדָה : וַיֵּלֶךְ דָּוִד וַאֲנָשָׁיו : וַיֹּשַׁע דָּוִד אֵת יֹשְׁבֵי :

קיז הודיע עונש קנאת דוד בעונשי השם עד שעם היותו ירא מאד מפני שאול התעורר
להציל יושבי קעילה מיד פלשתים כי זאת התכונה ראוי שתשיג לשלם ולחסיד :

וּנְקָמַנִי יְיָ מִמֶּךָּ וְיָדִי לֹא תִהְיֶה בָּךְ :

קיח ראוי לאדם שלא יהיה דוחק את השעה אבל ימתין שעת הראוי ולזה תמצא שלא"פ
שהכיר כפל שאול ביד ד"ד והיה רודפו לא הסכים דוד להורגו אבל קוה שאולי
אשר יבקום נקמתו ממנו או השם י' או יבא יומו למות וישלוך דוד :

הלילה

קי אין ראוי לבא לפני המלכים והסגנים בידים ריקניות ולזה ספר ששלח ישי לשאול ביד דוד בנו חמור לחם ונאד יין וגדי עזים ולזה כותב הקודש לפרסם לאנשים ממעלת השם עליהם שנכנס לראות פני ולא יבאו בידים ריקניות אמר ית׳ ולא יראו את פני ריקם:

וַיִּקַּח יִשַׁי חֲמוֹר לֶחֶם וְנֹאד יַיִן וּגְדִי עִזִּים אֶחָד וגו ׃

קיא השולח מנחה אל המלכים איננו ראוי שיבזבז בה מאד מממונו למען תהיה מנחה ראויה אל המלך אבל יספיק שתהיה המנחה מאד ראויה ביחס אל הנותן ולזה ספר ענין זאת המנחה שהיתה קטנה השיעור ביחס אל המלך וכן תמצא ביעקב ששלח ביד בניו למצרים לאדני הארץ מנחה מעוטה אך היתה מהמשובחים שבמינים ואין היה בזה תועלת אחר ג״כ:

וַיֶּחֱזַק דָּוִד מִן הַפְּלִשְׁתִּי בַּקֶּלַע וּבָאֶבֶן וַיַּךְ וגו ׃

קיב אין ראוי לאדם שיסמוך על כחו וגבורתו כי לא בכח יגבר איש אך מיי׳ מצעדי גבר כוננו הלא תראה כי גלית הפלשתי עם רוב גבורתו וחוזק כלי מלחמתו נפל בשעור השם ביד דוד שהיה נער ובזולת כלי מלחמה:

וַיַּלְבֵּשׁ שָׁאוּל אֶת דָּוִד מַדָּיו וְנָתַן וגו ׃ וַיַּחְגֹּר דָּוִד אֶת חַרְבּוֹ מֵעַל ׃
וַיִּקַּח מַקְלוֹ בְּיָדוֹ וַיִּבְחַר לוֹ חֲמִשָּׁה וגו ׃

קיג גם הבטחון בשי״ת ראוי לעשות מה שאפשר שיגיע בו התכלית המכוון ביותר שלם שאפשר ולזה תמצא שהשתדל שאול שילבש דוד כלי המלחמה באופן ראוי להלחם עמו וגם דוד השכים בזה עד שראה כי לא יועילו לו כי לא נסה ללכת באלה והשתמשות באותם הכלים יצטרך להרגל ולזה לקח דוד מה שנסה ללכת בו עם שיתכן לו בו יותר להכות את גלית מרחוק עם שהכיר שם כי יי׳ מבטחו שיהיה לו לעזר בהכאת גלית:

וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל שָׁאוּל מִי אָנֹכִי ׃ וַיֹּאמֶר דָּוִד הַנְקַלָּה בְעֵינֵיכֶם וגו ׃
וַיַּךְ בַּפְּלִשְׁתִּים מָאתַיִם אִישׁ וַיָּבֵא דָוִד אֶת וגו ׃

קיד אין ראוי לאדם שיהיה מסרב מאד במה שיבקשו ממנו הגדולים ולזה תמצא כי דוד היה מסרב תחלה לקחת את בת שאול אבל מה שזכר שהוא בלתי ראוי לה וכאשר ראה שכבר היה חפץ המלך שיתחתן בו כשרצה להתחתן בו והראה לשאול טוב השלמתו עד כי הביא לו מאתים ערלות פלשתים תחת מה ששאל כדי שיתרצה בו שאול יותר:

וְיָשַׁבְתָּ בַסֵּתֶר וְנַחְבֵּאתָ ׃ וַאֲנִי אֵצֵא וְעָמַדְתִּי לְיַד אָבִי בַּשָּׂדֶה וגו ׃
וַתֹּרֶד מִיכַל אֶת דָּוִד וגו ׃ וַתִּקַּח מִיכַל אֶת ׃ וַתֹּאמֶר חֹלֶה הוּא ׃
וַאֲנִי שְׁלֹשֶׁת הַחִצִּים ׃ וְהִנֵּה אֶשְׁלַח אֶת וגו ׃ מַדּוּעַ אַתָּה לְבַדֶּךָ ׃

קד ראוי לאדם שיהיה זריזות בפעולותיו בעת המלחמה כמו שאמר משה י' ולזה תראה שהשביע שאול את העם שלא יאכלו לחם עד הערב כדי שיהיו בזריזות להכות הפלשתי' בהיו לפלשתי' ידם וכבר כתב' שהסכים הש"י בזאת השבועה ולזה לא ענהו כששאלו בי' אחר אם העבר יונתן על זאת השבועה :

קרע יי את ממלכות ישראל וגו :

קה אין ראוי לעבור על מצות הש"י על יד נביאו שלא תראה איך נענש שאול במה שעבר על דברי שמואל בדבר עמלק שהיה זה סבה להמיתו בלא עתו :

איך אלך ושמע שאול והרגני ויאמר יי עגלת וגו

קו אין חסרון לנביא אם יאמר כזב בדבר מה למלט נפש שלא תראה שהש"י נתן עצה לשמואל שיאמר לזבוח ליי' באתי ואע"פ שאמר שלא בא כי אם למשוח למלך אחד מבני ישי :

איך אלך ושמע שאול והרגני :

קז אין ראוי לאדם שיסמוך על הנס ואע"פ שהוא שלם מאד והוא דבק בהש"י שלא תראה כי שמואל עם גודל מעלתו ירא שיהרגהו שאול ולקח עצות איך ימלט מזה במה שאמר איך אלך ושמע שאול והרגני ולא נסמך על הנס אע"פ שהיה הולך במצות הש"י כי רצון הש"י שיתנהל האדם בענינות הרצויות בהצלתו כי השגחה לא יעזבנו הש"י כי אם במקומות ההכרחיים ולזה אז"ל למען יברכך יי' אלהיך יכול בטל ת"ל בכל אשר תעשה

כי לא אשר יראה האדם כי האדם יראה וגו :

קח לא אשר יראה האדם הוא האמת כי ישי לא חשב שיהיה ראוי למלוך בנו קטן ולזה לא הביאו שביאם להעבירו לפני שמואל והוא אשר בחרו השם לבד ולזה אמר אבן מאסו הבונים היתה לראש פנה :

והוא אדמוני עם יפה עינים וטוב ראי :

קט ראוי למי שימלוך שיהיה תארו נאות למלכות כדי שיחזו עיני כל איש ביופיו ויראו מפני זה נכבד בעיניהם ויאהבוהו ויכנעו לעבודתו ואילו היה מאום בעיניהם ימאסוהו ולא יירדו ממנו והפסד הכוונה אשר בעבורה היתה המלוכה ולזה ספר בשאול שהיה משכמו ומעלה גבוה מכל העם וספר בדוד שהיה אדמוני עם יפה עינים וטוב רואי ולזה היה תארו נאות למלכות :

ויקח ישי חמור לחם ונאד יין וגדי עזים אחד וגו :

צח כאשר — כשהמלך אינו לשררה נצרך בעבורו לרבוי ההונאה ראוי לאשר תקפיו יהיו לו מכס בחוזקת היד בדרך שיוכל להתכבד בכבוד לפי השררה ההיא ולא יתפשו מוס ויועץ קרוביו ולזה ספר באלו הרשעים שלא הביאו לשאול מנחה להורות שכבר היה ראוי להם להביא לו מנחה כדי שיוכל להתכבד בכבוד כמנהג המלך ולזאת הסבה לא היה מתנהג עדיין שאול במנהג המלך מבורך לזה מה שהיה מתבונתו להיות בורח מן השררה ולזה ספר אחר זה שכבר היה שאול בא אחרי הבקר מן השדה:

וַיֹּאמְרוּ כָּל אַנְשֵׁי יָבֵישׁ אֶל נָחָשׁ וגו׳: וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם נָחָשׁ הָעַמּוֹנִי וגו׳:

צט אין — ראוי להתכבד במדת האכזריות: שלא תראה כי נחש העמוני לולי אכזריותו היה מושל על אנשי יבש גלעד שלא היה רוצה לכרות ברית עמהם כי אם בנקור להם כל עין ימין והביא אכזריותו אל השפל עמו ביד יש׳ והכו בהם מכה רבה:

בְּשָׁמְעוֹ אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיִּחַר אַפּוֹ מְאֹד:

ק ראוי — שהשיב לשלם מדת הגבורה במקומות הראויים להציל הנרדפים מהם מעשה ולזה ספר השתדלות שאול על הכין את העמוני ולע״פ שלא היה יש׳ נכנע בו עדיין כמנהג המלך ׳ וגם הוא לא היה נוהג בעצמו מנהג המלך:

וַיֹּאמֶר שָׁאוּל לֹא יוּמַת אִישׁ בַּיּוֹם הַזֶּה כִּי הַיּוֹם וגו׳:

קא אין — ראוי למהר על המתת החטאים אבל ראוי להשמר מזה כפי היכולת ולזה ספר שלא הסכים שאול שימותו האנשים ההם אשר ביזוהו:

גַּם אָנֹכִי חָלִילָה לִּי מֵחֲטֹא לַיי׳ מֵחֲדֹל לְהִתְפַּלֵּל בַּעַדְכֶם וגו׳:

קב מי — שאפשר לבקש רחמים על חברו ולא ימנעם נקרא חוטא שנא׳ וגם אנכי חלילה לי מחטוא ליי׳ וגו׳ וכן הענין בכל טוב שיוכל לעשות ם ויטיב אדם לחבירו ולזה אמר והוריתי אתכם בדרך הטובה והישרה:

וְלֹא נִמְצָא חֶרֶב וַחֲנִית בְּיַד כָּל וגו׳: וַיִּגָּלוּ שְׁנֵיהֶם אֶל מַצַּב פְּלִשְׁתִּים:
וַיַּעֲנוּ אַנְשֵׁי הַמַּצָּבָה אֶת יוֹנָתָן וְאֶת נֹשֵׂא וגו׳:

קג ראוי — לאדם שלא ימסור עצמו לסכנות שלא תראה כי יונתן בהכותו נציבי פלשתי׳ אשר בגבע בכיון במעט שהסכל יש׳ לולי יי׳ שהיה לו ואין ראוי לאדם לסמו׳ על הנס ב״ה עם מה שהיה רואה מספקד כלי מלחמה מיש׳ עד שלא נמצא חרב וחנית כי אם ביד שאול ויונתן:

וַיֹּאֶל שָׁאוּל אֶת הָעָם לֵאמֹר אָרוּר וגו׳: הַאֵרֵד אַחֲרֵי פְלִשְׁתִּים וגו׳:

ולא היתה התכלית כוונת שאול בזאת השאלה: ולזאת הסבה ג"כ ספר שהנערות הנה לא השמיעו לשם השטינו על מה ששאלו להם היה שם הרואה אבל רצו לשיאמרו על זה איך יתכן שימצאוהו בקלות ולזה כתבו לו עתה שימצא בטרם יעלה הרמתה לאכול כדי שלא יתעכבו מלדבר עמו על אשר האבדו בו ליפוגהו עם זה שלא ימסרו ימצאוהו ברמה ואם לא יוכלו למסר כ"כ הנה ימצאוהו שם ביום ההוא שבא שם שאול וזה שהכבר גלה הש' אזן שמואל ביום הקודם לו שהכבר ישלח לו למחר איש מארץ בנימין וימשחהו לנגיד על יש' ולזה ידמה שבא שם שמואל ביום ההוא:

הֲלוֹא בֶן יְמִינִי אָנֹכִי מִקְּטַנֵּי שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל וּמִשְׁפַּחְתִּי הַצְּעִרָה: וַיִּלָּכֵד שָׁאוּל בֶּן קִישׁ וַיְבַקְשֻׁהוּ וְלֹא נִמְצָא:

צד ראוי לאדם לברוח מן השררה ולזה זכר ששאול הרחיק היותו מלך מצד שפלות שבטו ומשפחתו ונם כשהפילו בגורל על זה היה נחבא לברח מן השררה ולזאת הסבה ג"כ לא ספר שאול לדודו את דבר המלוכה כי לא היה רוצה להתפאר בזה:

וַיִּתֵּן לָהֶם מָקוֹם בְּרֹאשׁ הַקְּרוּאִים וְהֵמָּה וגו: וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל לַטַּבָּח תְּנָה אֶת וגו: וַיָּרֶם הַטַּבָּח אֶת הַשּׁוֹק וְהֶעָלֶיהָ וגו:

צה ראוי לתת כבוד לאכסנים לפי השלמות שהם עתידים להיות בה אע"פ שאינם בידם עתה ולזה ספר מה שחלק שמואל לשאול מהכבוד לתת לו מנה יפה ולשומו בראש הקרואים עם שהכבר עשה זה ליסד בלב שאול כי ימלוך על יש' ולזאת הסבה ג"כ נתן לו האותות שזכר שבאו לו כלם לפי מה שבא בזה הספור וכמו שזכר באלו האותות כשתבאר שהמלוכה תגיע לנביא גם בהודעת הדברים אשר ייחסו האנשים אל הקרי וההזדמן:

וַיֵּדְעוּ כָל הָעָם וַיֹּאמְרוּ יְחִי הַמֶּלֶךְ: וַיֵּלְכוּ עִמּוֹ הַחַיִל אֲשֶׁר:

צו ראוי לאנשים לתת כבוד למלך ולברכו ולזה ספר שהכבר אמר כל העם יחי המלך והלכו עמו החיל אשר נגע אלהים בלבם:

וַיִּבְזֻהוּ וְלֹא הֵבִיאוּ לוֹ מִנְחָה וַיְהִי כְּמַחֲרִישׁ:

צז אין ראוי לאדם שיתפעל ממה שיאמרו האנשים בגנותו כ"ש שיתפעל אם לא יכבדוהו אבל ראוי שיסבול זה ולזה ספר ששאול היה כמחריש על הבזיונות שבזוהו הרשעים ההם ועל מה שלא הביאו לו מנחה עם שזה ג"כ היה ראוי לו מפני היותו עתה בהתחלת המלוכה ואולי במעט הנה יסירוה ממנו:

וַיִּבְזֻהוּ וְלֹא הֵבִיאוּ לוֹ מִנְחָה: וְהִנֵּה שָׁאוּל בָּא אַחֲרֵי:

פה כאשר היה בלתי אפשר לאדם שיעתיק הלבבות מהנהגה רעה אשר בחרו ראוי שיתגדל לפי מה שיוכל שיסיר מהם הרע לפי מה שאפשר לו ולזאת הסבה זכר שהכר אמר הש"י לשמואל שישמע בקולם להמליך להם מלך ובחר הש"י מהם היותר שלם שהיה ראוי לזאת. המעלה מצד יופיו וטובו עד שהכיר כלל העם כנז"ל כל שהביא שהכנתו להסיר שהם לעבוד את יי' וכן הזהיר שהם ע"י שמואל אזהרה אחר אזהרה שיתנהגו בדרכי התורה ולא יסורו מאחרי יי' פן יספו הם ומלכם כי לא יועילם המלך שלא תהיה יד יי' בהם אם יסורו מאחריו ואם ישמעו בקול יי' לא יועיל להם המלך כי הש"י היה מלכם והיה מקים להם שופטים כשהיו שבים אליו להצילם מיד אויביהם ולזה לא היתה בקשתם המלך כי אם לרע וזה מה שיתמכו יש מהיזהרו מאחרי יי' פן יספו הם ומלכם:

וַיֹּאמֶר קִישׁ אֶל שָׁאוּל בְּנוֹ קַח נָא אִתְּךָ אֶת אַחַד וגו :

פט ראוי לאדם שיהיה זריז בשמירת קנייניו כראוי ולזה זכר שלא שלח קיש לבקש האתונות אם ילך הם אחד מהנערים אם לא ילך בנו הם כי אולי הנער לא יהיה זריז בבקשתם פן אם ימצאם לעצמו ימכרם ולא יודיע זה לאדוניו והנה הלך הם שאול ונזדרז מאד על בקשת האתונות עם הנער נקשם בכל המקומות שזכר בזה הספור ובא להביא לשאול לו באלהים על זה:

לְכָה וְנָשׁוּבָה פֶּן יֶחְדַּל אָבִי מִן הָאֲתֹנוֹת וְדָאַג לָנוּ :

צ אין ראוי לאדם שיתחזק על בקשת קנייניו האובדים יותר מן הראוי כי זה יביא לפעמים אל שיהיה ההזק יותר הרבה מן ההנאה ואף אם תמצא האבדה כ"ש אם לא תמצא :

וַיֹּאמֶר שָׁאוּל לְנַעֲרוֹ טוֹב דְּבָרְךָ לְכָה נֵלֵכָה וגו :

צא ראוי לאדם שיהיה שומע לעצה הטובה אע"פ שיהיה היועץ שפל וקטן ממנו ולזה ספר ששמע שאול לנערו במה שיעץ שילכו לאיש האלהים והגיד להם את בואם :

וְהֵמָּה מָצְאוּ נְעָרוֹת יֹצְאוֹת לִשְׁאֹב מָיִם וַיֹּאמְרוּ וגו :

צב ראוי למי שירצה לדבר עם איש מה שיחקור תחלה אתה ימצאהו כדי שיתיישר לבא אליו בקריבות כי אולי אם לא יחקור בזה תהיה דרכו לבטלה ולזה ספר שחקר שאול והנער מה הנערות היוצאות לשאב מים אם היה הרואה הם קודם שרצו להכנס לעיר:

כְּבֹאֲכֶם הָעִיר כֵּן תִּמְצְאוּן : הַגִּידָה נָּא לִי אֵי זֶה בֵּית וגו :

צג ראוי לאשר יחקרו ממנו דבר מה שלא יקצר מהיושר כן השואל גם כמה שלא שאל ההוא צריך לשאול עליו לפי מה שנראה מהיותו ולזה ספר שכאשר שאל שאול לשמואל איו בית הרואה לא הודיעהו זה כי כבר ידע שכוונתו היתה לדבר עמו ולזה הוצרך להודיע לו שהוא הרואה כי

ולא

דבני הכהונה אמר שאלתו כי מפני זה היה ראוי היותם נמשך יותר משאול לשם ולזה היה העונש הזה שנפלה שהאכל הכהונה הגדולה ממשפחתו ונתנה לזרע פנחס בן אלעזר אמר כבדו השי"ת בכל עוז וזה מבואר בפנחס בן אלעזר שלא תראה כי יהושע היה טפל לאלעזר הכה' ולפני אלעזר הכהן יעמד ופנחס קנא לאלהיו בשטים ומסר עצמו לסכנה גדולה בעבור כבוד השי"ת וכן היה מעת היות צדוק כהן גדול עד תחלת בית שני כי יהושע בן יהוצדק היה מזרע פנחס בן אלעזר כמו שנזכר בספר דברי הימים ונראה היה כהן בתחלת בית שני וראוי שנאמין לפי זאת הכוונה שכל ימי בית שני נתקיימה הכהונה הגדולה לזרע אלעזר כי הכהנים שהיו מזרע איתמר היו מעטים ודלים כי לא היה להם סדרה ולזה לא היו יכולים לתת ממון למלכי יון שהעמידום כהנים גדולים וזה היה העונש הראוי להם שם לקחו את אשר לא להם פסק השי"ת מהם אשר להם שם בזו הקרבנות ורצה השי"ת שיגיע להם בבזוי והשפלות שהגיע להם מהתכונה הכהונה ולזאת הסבה רצה שלא יכרת זרעו מעם מזבח השי"ת להדיב את נפשם על מה שהפלו בו מהכבוד והשפלות הם שהתמנו בקרבנות בהיו נופה לכל ורצה השי"ת שיוסרו אלו בהיות מהם קודם מיתתם:

וְהָלַךְ מִדֵּי שָׁנָה בְּשָׁנָה וְסָבַב בֵּית וגו׳ : וּתְשֻׁבָתוֹ הָרָמָתָה כִּי שָׁם :

פה ראוי למנהיג שיעשה באופן שלא תכבד הנהגתו על המונהגים ממנו ולזה תמצא שמואל היה הולך מדי שנה בשנה לשפוט ישראל בבית אל והגלגל והמצפה כדי שלא יכבד על ספק ומות הרחוקים לבא אליו ואחר היה שב אל הרמה כי שם ביתו לשפוט שם כל אשר יבאו אליו:

וְלֹא הָלְכוּ בָנָיו בִּדְרָכָיו וַיִּטּוּ וגו׳ : אַתָּה זָקַנְתָּ וּבָנֶיךָ לֹא הָלְכוּ וגו׳ :

פו ראוי לאדם שידקדק בהנהגת בניו שיהיה באופן הראוי ולא יקל בזה מפני רוב טרדותיו בהנהגת העם שלא תראה מה שקרה לשמואל בעבור שלא דקדק בהנהגת בניו שיהיה לפי הראוי וזה שזה היה סבה שהרים המשפט מזרעו ונמשך מזה ששאלו להם ישראל מלך שהיה סבה בסוף לגלות ישראל מעל אדמתם וכזה בעצמו קרה לעלי מפני שלא דקדק בהנהגת בניו לפי הראוי כי זה היה סבה שמתו בניו ונהרס מכית עלי בסוף הענין הכהונה הגדולה ונתנה לזרע פנחס בן אלעזר:

וַיֵּרַע הַדָּבָר בְּעֵינֵי שְׁמוּאֵל כַּאֲשֶׁר אָמְרוּ תְּנָה וגו׳ :

פז ראוי לאדם כשיראה כשיתנו האנשים אל מה שהוא הכון שיוכיחו בו שישתדל להסיר מזה לפי מה שאפשר לו ולזה היה קשה לשמואל כשראה שהיו ישראל שואלים להם מלך לשפטם והשיג שראוי להגיע להם מזה בסוף הענין והתפלל אל ה׳ והודיעהו איך יתנהג בזה להסיר מזה הענין ונגלה לו בנבואה שהקשתם ואת היתה כנגד השי׳ לא כנגד שמואל לבד וצוהו השי"ת שיראה להם שהוא רוצה לשמוע בקולם בזה אך יודיע להם את משפט המלך אשר ימלוך עליהם והמשפט הנכר אשר יעשה עליהם כדי שיפחדו מעצמם זאת הבחירה:

וּשְׁמוֹ שָׁאוּל בָּחוּר וָטוֹב וְאֵין אִישׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וגו׳ :

וְחַנָּה לֹא עָלָתָה כִּי אָמְרָה לְאִישָׁהּ עַד יִגָּמֵל :

עט׳ החלב שהם יותר ראוים לבער מחלב וזולתם ולזה דקדק הכתוב שהכניאם שהניק ויכבד אלא
אמה ודקדק הנה שהניק היא את בנה מפני רבותה שהיה ככלל לעבודת השם׳:

בְּפָרִים שְׁלשָׁה וְאֵיפָה אַחַת קֶמַח וגו : וַיִּשְׁחֲטוּ אֶת הַפָּר וַיָּבִאוּ אֶת :

פ ראוי לתת לשם׳ תודה בעל כל אשר גמל מן הטוב ולזה זכר שהביאה הנה עם שמואל שלשה
פרים לזבוח לייי׳ ואיפה אחת קמח ונבל יין ושחטו הפר האחד מהם לייי׳ תודה שהלאתה
הנער אל עלי כדי להיות עבודת השם׳ ראשונה בזה כדי שיעזרו בזה השפע מהשם׳:

וַיִּשְׁתַּחוּ שָׁם לַייָ : וּשְׁמוּאֵל מְשָׁרֵת אֶת פְּנֵי יְיָ נַעַר וגו

פא מ: שירבה בן שיהיה שלם אחר צריך שיחנכהו אל השלימות בעודו קטן לפי מה שאפשר כדי
שיגדל בהכהנים השמוכים וימשך אחריהם ולזה זכר שבכר השתחוה שמואל לייי׳ והנה
כמו בן שתי שנים לפי שהם נוהגים על זה להכנו ולהרגילו לעבודת השם׳ ולזאת הסבה ג״כ היה שמואל
מקטנותו חגור אפוד בד :

כִּי פָקַד יְיָ אֶת חַנָּה וַתַּהַר וַתֵּלֶד שְׁלשָׁה וגו :

פב אין ראוי להתגאות מפני רבוי הנכסים ולא מפני יתרון הגבורה ולא מפני יתרון השכל כי
אלהים שופט זה ישפיל וזה ירים :

וַתְּכַבֵּד אֶת בָּנֶיךָ מִמֶּנִּי לְהַבְרִיאֲכֶם מֵרֵאשִׁית כָּל וגו :

פג התוכחת בחטאים הקשים לא יספיק בם דברים רכים ולזה זכר תוכחת עלי לבניו שלא
היו בם דברים קשים נגלים בהחלט הענין כראוי בענין אלו החטאים ולזה
גם אלו החטאים השם׳ על יד תוכחת ואמר לשמואל כי גם עלי חטא מפני שידע חטא בניו ולא כהה
בהם כראוי ומזה המקום יתבאר כי לא מנע השם׳ דרכי התשובה מבני עלי שאם היה שהבין כן לא היה
מגנה עליו על זה בזה האופן ואפשר שנאמר שאע״פ שרצה השם׳ שלא ישובו כי חפץ להמיתם היה ראוי
לעשות לעלי כראוי לעשות לו מהתוכחות :

הֲנִגְלֹה נִגְלֵיתִי אֶל־בֵּית אָבִיךָ בִּהְיוֹתָם : וּבָחֹר אֹתוֹ מִכָּל שִׁבְטֵי וגו :
וְאִישׁ לֹא אַכְרִית לְךָ מֵעִם מִזְבְּחִי לְכַלּוֹת וגו :

פד מי שיחטא לאשר גמלהו טובות רבות הנה חטאו יותר גדול מאד ממה שהיה אם לא גמלהו של
הטובה ולזה כאשר רבה השם לבית עלי טובה שהכפל שישכנהו על של החטאים הודיעם תחלה

ויחשבה עלי לשכרה : ויין ושכר לא שתיתי ואשפך :

עג אין רצוני ל׳ שהתפלל אחר האכילה והשתיה כי אז לא יתכן שתהיה הכוונה בזה לפי הרצון ולזה חשב כי מפני שאחר זמן אכילה ושתיה קמה חנה להתפלל לפני י״י הנה לא חשב עלי שהיתה מתפללת אך חשבה עלי לשכורה כי לא נכון להתפלל אחר האכילה והשתיה והיתה תשובת חנה מפני זה שיין ושכר לא שתת ולזה לא תגנה אם תתפלל אז :

והיא מרת נפש ותתפלל וגו : והיה כי הרבתה להתפלל וגו :

עד רבוי התפלה והבכייה עוזרים אל שתהיה הכונה יותר ולזה אז״ל כי שערי דמעה לא ננעלו ורבוי התפלה גורם שתחזק הדבקות בין המתפלל ובין השם ולזאת הסבה זכר בתפלת חנה שם יתם בשמעת כי היא הרבתה להתפלל ובכה הרבה להעיד שבאלו הדברים היה רוצה להשמע התפלה וידמה שלזאת הסבה אמר הכהן לה השם שאלתה :

רק שפתיה נעות וקולה לא ישמע :

עה המתפלל אין צריך שישמיע קולו כי השם יודע מחשבות האנשים אבל צריך שיניע בשפתיו דברי התפלה כדי שתשלם לו הכונה בה ולזה אמר בתפלת חנה רק ש׳ היו נעות וקולה לא ישמע :

ועלי שמר את פיה : ויחשבה עלי לשכרה : עד מתי תשתכרין :

עו ראוי לאדם שיעיין בעניני האנשים כדי שיוכיחם אם עשו דבר שלא כהוגן ולזה ספר כי עלי היה שומר את פיה לעיין מה היא מכוונת ואע״פ שלא היה מדרך האדם ההגון לבקש עינו בנשים וכאשר הרבתה לעשות זה הפעל חשב עלי שהיתה שכורה ולזה הוכיחה על זה :

אל תתן את אמתך לפני בת בליעל כי מרב וגו :

עז ראוי לכל אדם שיציל עצמו מן החשד לפי מה שאפשר לו ולזה ספרה חנה זה ואם היה רצונה שתכום מלדבר בפני עלי שהיה כ״ג וכבר לא קצר מלדבר לעלי את דבר ההתכללות :

וישבו ויבאו אל ביתם הרמתה וידע אלקנה את וגו :

עד אין רצוני לאנשי שישמש מטתו ולזה זכר שידע אלקנה את חנה אשתו אחר ששבו ובאו אל ביתם למדנו מזה כי בשילה לא ידעה ואע״פ שהיה בתכלית הכוסף שיהיה לו זרע מחנה אשתו ואם אמר אומר כי כשכתנו מזה מגד נרכה להכנם לשבתם במקדש לא מרנו לו שלא היה מחויב שיכנס שם בכל יום ולזה הוא מבואר שכבר היה אפשר לאלקנה שיתעלם יום אחד שם :

ההתפעלות הנפלא והתעוררו לבער הרשעים בזה האופן שבא בזה הספור:

וְלֹא אָבוּ בְּנְיָמִן לִשְׁמֹעַ בְּקוֹל וגו׳ : וְאִישׁ יִשְׂרָאֵל שָׁבוּ אֶל בְּנֵי וגו׳ :

סט ראוי לאדם שלא יחזק יד אחר כשיהיו חטאים לשמרם משיגיע להם העונש הראוי להם אבל ראוי לו שלא יבער להם אחוה אחר שהוא מדרכי התורה שלא תראה מה שקרה לבני בנימן בעזרם לאנשים החטאים שנפל עוזר ונפל עזור ויחדו כלו:

וַיֹּאמְרוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מִי יַעֲלֶה לָּנוּ בַתְּחִלָּה לַמִּלְחָמָה וגו׳ : · וַיַּשְׁחִיתוּ בְיִשְׂרָאֵל בַּיּוֹם הַהוּא : הַאוֹסִף עוֹד לָצֵאת לַמִּלְחָמָה וגו׳ :

ע ראוי למי שישאל עצה על דבר מה שיבאר דבריו תכלית הביאור עד שיתבאר לו בשלימות איך יתכונן בדבר ההוא שישאל עליו עצה ותתקיים עם ראוי ילכים בו לדרכו ולזה ספר מה שקרה מזה לאנשים כששאלו באלהים איך יעשו המלחמה מפני שלא חקרו בזה מחקר ראוי כי היה להם לשאול אם ינצחו או ינוצחו ואם הודיע להם שינוצחו היו נשארין מן המלחמה ולזאת הסבה היה ראוי שישאלו מתי ילחמו בבני עמו ויתנם השם בידם והם לא שאלו אלא מי יעלה בתחלה ולא שאלו מתי יעלו עליהם למלחמה וינצחום ובשאלה השנית היה ג״כ זה החסרון ואולם בשאלה השלישית הרגישו בזה ולזה אמרו האוסיף עוד לצאת למלחמה עם בני בנימן אחי אם אחדל ולזה היה הרצון בזה שישאלו אם יחדלו מזה לגמרי הסבר בא להם שתכנה מאת השי״ת באופן שאלות הקודמות מורה שרצון ית׳ שיעלו עליו אך שאלו אם יחדלו עתה ויתעכבו עד עת אחר ולזה בא להם התשובה בשלימות והודיע להם כי מחר יתנם ליד ישראל:

ספר שמואל

וַתִּבְכֶּה וְלֹא תֹאכַל : וַיֹּאמֶר לָהּ אֶלְקָנָה אִישָׁהּ : וּלְחַנָּה יִתֵּן מָנָה וגו׳ :

עא ראוי לאכן הקשי יום ולהטיב להם כפי היכולת ולזה ספר כי מפני שהיה רך לבה ברעותה רבוי המנות לפנינה ולבניה ולבנותיה והיא היתה יחידה היה אלקנה מטיב לב חנה כפי היכולת והיה נותן לה מנה שהיו עוכין בה ולזה היה מוטיב חנה אבל פניו ושאר המנות היה נותן כאילו היה משליך אותם אחרי גוו ובזה האופן היה מכחש אותה מן הכעס שהיתה מכעסת אותה צרתה בשהיה אומר לה הסוף טוב לה מעשרה בנים:

· עַד עֲקָרָה יָלְדָה שִׁבְעָה וְרַבַּת בָּנִים אֻמְלָלָה :

עב אין ראוי להתגאות על רבוי הטובה ולבזות הקשי יום שלא תראה כי פנינה התפארה ברבוי בנים ובנותיה ונשקה מכעסת חנה מפני שיותה עקרה והשי״ת ראה עני חנה ונתן לה בנים ובנות ובני פנינה היו מתים כמו שאמרה חנה עד עקרה ילדה שבעה ורבת בני אומללה:

ס ג ראוי לאשה שלא תקוט מאישה ללכת מאתו: אבל ראוי לה לסבול דבריו ותוכחתו ותקוט אל כל אשר יצפין: הלא תראה מה שנמשך הפסד לישראל מפני שלא סבלה הפלגש לדברי הקטטות ההם מבעלה כי זה היה סבה אל שבתה בית אביה ונמשך מזה מקרה מה שבא בזה הספור:

הנה נא רפה היום לערוב לינו נא הנה חנות היום לין וגו: ויקם וילך ויבא עד נכח יבוס: הם עם יבוס והיום וגו:

ס ד אין ראוי לאדם לעכב הליכת האורחים מביתו בעבור תשוקתו לכבדם: אבל ראוי כשיראה רצונם שיניחם להשלים רצונם ולזה ספר מה שקרה מהרע בעבור מה שעכב אבי הנערה את האיש הלוי כי זה היה סבה אל שלנו בגבעה וקרה מזה מהרע מה שבא בזה הספור:

הם עם יבוס והיום רד מאד ויאמר הנער אל אדניו לכה נא ונסורה:

ס ה אין ראוי להולכי דרכים ללכת בלילה למה שיקרה בזה מהסכנה שלא רצו ללכת אחר פרוס השמש: ולולי כי ירושלם היתה אז ליבוסי היו לנים בירושלם מפני כי היום רד מאד:

ויאמר אליה קומי ונלכה ואין ענה ויקחה וגו: ויבא אל ביתו ויקח:

ס ו ראוי לאדם כשארעו לו שלא ישמיע קולו כדי שלא יוסיף לעצמו רע על רע עד היותו במקום יוכל לבטוח בו ואז יוכל להשמיע קולו לבקשת הנקמה ולזה ספר שהתאפק האיש הלוי עד שבא אל ביתו ואז השתדל לבקש הנקמה מאנשי הגבעה על הזמה שעשו:

וינתחה לעצמיה לשנים עשר נתחים וישלחה וגו:

ס ז ראוי למי שירצה להביא האנשים לעשות דבר מה שיעשה זה בחכמה כדי שיגיע למבוקשו ולזה ראוי שיראה להם בעיניהם הדבר אשר יביאם לזה כשיהיו אמת לו זה ולא יספיק ספור הדברים להם כי יותר יאמינו האנשים במה שיראו ממה שיאמינו במה שיסופר להם ולא יראוהו בעיניהם: ולזה ספר שהלוי שלח נתחי הפלגש לכל שבטי יש' ולא רצה לשלוח הספור להם לבד שכתב עם זה מה שנמשך להם מאלו לקחת לזה לרוב הזרות אשר היה בזה הענין ולזאת הסבה לא רצה לגלות להם מה זה ועל מה זה עד שהיו דבריו להם פנים בפנים על זה:

והיה כל הראה ואמר לא נהיתה ולא נראתה כזאת למיום וגו:

ס ח ראוי לבער הפושעים מן הארץ כדי שלא ילמדו האחרים ממעשיהם כ"ש בדבר ימותו בו האנשים בקלות והוא ענין שמתגלגל ולזה ספר שכבר השתדלו בני ישרא' על זה ההשתדלות

ב ה ראוי לנכבד שישמור עצמו ולא יספיק לו שמירת עצמו הלא תראה כי שמשון עם מה שנתפרסם לו מגבורתו שלא יוכלו רבים להזיק לו אם יהיה בידו כלי מלחמה כי גם בלא כלי מלחמה היה מכה רבים כמו שבא בזה הספור: הנה לא רצה להזיק בבני יהודה בבאם לאסרו לתתו ביד פלשתים ונשבע שיאסרוהו בראותו שאם לא ישבעו זה יריבו בני יהודה אל זה עמו בחוזק למלט נפשו מיד פלשתים ותמשך בזה מריבה בינו ובין בני יהודה ואולי יפול מהם רב ולזאת הסבה שאל מהם שהסכים לסבול שיאסרוהו שלא יפגעו בו הם כי אולי אם יראה כוונתם לבא לפגוע בו לא יוכל לסבול שלא יקום כנגדם ויפיל מהם רב והנה ג"כ סבל שמשון שיאסרוהו בני יהודה להסגירו אותם כדי שיעשה להם התנצלות עם פלשתים במה שהיה מפסיד בהם כי הם הראו עצמם עוזרים לפלשתים לאסרו בידם ולזה נודע להם כי לא מלבם היה עושה שמשון הרע להם:

וישלחו בני דן ממשפחתם חמשה אנשים מקצותם וגו׳: וילכו חמשת האנשים וגו׳: ויבאו על לישה: ויכו אותם לפי וגו׳:

ג ט ראוי ללוחמים שיראו מראשית הענין אם יתכן להם לנצח שכנגדם ואם לא יתכן להם זה אין ראוי שיתחילו במלחמה ולזה סיפר שבני דן שלחו חמשה מרגלים והם ראו כי כבר תכונת העיר היה בקלות ולזה התעוררו לבא למלחמה עליהם:

פן יפגעו בכם אנשים מרי נפש: וירא מיכה כי חזקים המה וגו׳:

ס אין ראוי לאדם לריב עם מי שהוא תקיף ממנו כ"ש כשהיה עם זה שכנגדו מר נפש שלא ינצל מאלו ממות ולזה זכר כי כשראה מיכה שחזקים בני דן ממנו עם מה שספרו להם שהם מרי נפש פנה ושב לביתו:

ויקח לו אשה פילגש מבית לחם וגו׳: הוצא את האיש אשר:

סא אין ראוי לאדם לקחת האשה לגמור לתאותו לענין המשגל הלא תראה מה שקרה מהר׳ מהפלגש הזאת שלקח הלוי שכשלא בהנקה כמה רבבות מישר׳ ולזאת הסבה זכר רוע תכונת בני בנימין אשר נגבעה בענין המשגל ומה שקרה להם בעבור זה מהשחתם והכליון:

ותזנה עליו פילגשו ותלך מאתו אל בית אביה אל וגו׳:

סב אין ראוי לאדם להתנהג בקפדנות בתוך ביתו ולהטיל אימה יתירה פן שלא תראה מה שנמשך מהרע מהקפדנות שהקפיד הלוי בפלגשו שהיה זה סבה שברחה ממנו ונסה אל בית אביה ואלו ישבה בבית לא אירע לה זה הרע ולא ליש׳ בעבורה:

ותזנה עליו פילגשו ותלך מאתו אל בית אביה אל:

לגמול להם רע תחת טוב שעשה להם כמשך להם מהרע בגדלה מה שמוסר בזה הספור על שנהרגו מבני אפרים מ"ב אלף :

כי אמרו פליטי אפרים אתם וגו : ויפול בעת ההיא מאפרים וגו' :

נג אין ראוי לבעלי היכולת לגבות שאלופים הלא תראה כי בני אפרים היו קורין גלעד פליטי אפרי' על כל הבוז ובזאת שאמנם היתה לראש הכה ותקעו את כוונתם בזה' :

ושלשים בנות שלח החוצה ושלשים בנות :

נד ראוי שתלך שאשה אחר בעלה ולא יתכבדו מזה גדלות בית אביה ולזה זכר שאבצן עם היותו גדול הבכר שלא שלחם בנות החוצה :

ויעתר מנוח אל יי' ויאמר בי אדוני איש האלהים אשר שלחת וגו :

נה ראוי לחקור בדברים שמיוחסים לתכלית מה שאפשר כדי שיגיע אחם התכלית הדרוש ולזה ספר שלא סמך מנוח על דברי אשתו אבל בקש מאת הש"י שישוב לו איש האלהים אשר בלא כדי שתשלם לו שידעהו מה יהיה משפט הנער ומעשיהו גם כי הוא זה שאיש אם הוא ראוי לסמוך עליו :

ויגד לה כי הציקתהו ותגד החידה וגו : איש ויקח את חליצותם :

נו אין ראוי לגלות סודו גם לשוכבת חיקו : הלא תראה כי תכף שגלה סודו שמשון לאשתו גלתה אותו לאנשי העיר וכן השגיחן במה שגלה סודו לדלילה שהיה סבה להפילו ביד פלשתים שהמשך מזה מהרע מה שנזכר בזה הספור :

ועתה קחו אותה לי לאשה : ויאמר לו אביו ואמו האין בבנות וגו :

נז אין ראוי להדבק בבנות הערלים גם אחר שהתגיירו כי בקל להם לחזור לסורם : הלא תראה מה שקרה לשמשון מפני דבקו באלו הנשים עם היות מבואר שהם לא היו דבק בהם כי היה לו להם בפלשתים עם ימי היה מכניעם ומשפילם מכל אוזן נגורתו ובהאמתו להם באמונות העזר שלא די שהיה בהכרח מוסף עליו אם היה נשמר מאלו הנשים והיה מנהיג יותר כמנהג השופטים השלימים :

ויאמרו לשמשון הלא ידעת וגו : ויאמר להם שמשון השבעו וגו :

מז אין ראוי לרדוף השלוחים כי אין בשער עזרתם שלא תראה את הקרה לזקני גלעד
שרצה יפתח בעבור אחיו שהיו קרובים וגרשוהו מהשתתף בנחלתו ולסוף בענין
כבתרכו אליו שיהיה מושל עליכם :

יי יהיה שמע בינותינו אם לא כדברך וגו : וידבר יפתח את כל וגו :

מח ראוי לאדם כשיעשה דבר יש לתקנות גדול שיעשה דבריו בחכמה באופן שיגיע לו
הגמול אחר עשותו המעשה ולזה רצה יפתח שישימו זקני גלעד יי' עד ביניהם על
תנאיהם כדי שיתברר לו שלא ישלו בו אחר כך וזו המלחמה אשר בעבורה אמרו לו זקני גלעד שיהיה
להם לקצין והיא מלחמת בני עמון והיה זה במצפה שהיה מקום שהיו מתקבצים בו ישראל תמיד כי
נגלו בו דברים נפלאים כאלו ויבך יי' שם :

וישלח יפתח מלאכים אל מלך בני : ויוסף עוד יפתח וישלח וגו :

מט אין ראוי להלחם עם האנשים אם לא שיתחה השהבה ראוי תביא על זה ועל זה ספר שהלא
יפתח מה שהלא לפני עמון והיה משיב לו מלך בני עמון תחלה כי בסבת הטחם שעשו
לו ישראל בארץ שהיא שהחזיקו בה הוא רוצה להלחם עמם ובסוף הענין התבאר שלא שיתחה שם השם
דאויה תביעתו לזה ואמר יפתח שישפוט השם יתעלה בינותיהם כי על היה עושה לו מלך בני עמון ונמשך
מזה שבבר נכתבו יפתח והבה בבני עמון מכה רבה מאד :

וידר יפתח נדר ליי וגו : והנה בתו יצאת לקראתו בתפים ובמחלות
ויהי כראותו אותה ויקרע את בגדיו ויאמר

נ ראוי לאדם שיעשה ענייניו בחכמה ובהתיישבות כדי שלא תשיגהו הטרטה על זה : הלא
תראה כי יפתח מהר לנדור נדר לה' בזולת התיישבות והשיגתהו הטרטה כי היה
ראוי שיתיישב תחלה אם היה שקבל בתו מדלתי ביתו לקראתו שיקדש לה' דבר אחר וולתה ולא ימנע
מהם פרי בטן :

ויצעק איש אפרים ויעבר צפונה וגו : ויכו אנשי גלעד את אפרים :

נא אין ראוי לאדם שיקרא לחברו ברצותו שיבוא ממנו פעל טוב בשלא קרא לו בעשיית הטוב הזה
כדי שיהיה נקרא על שמו גם כן זה הפועל הטוב : הלא תראה כי בני אפרי היו מתרעמים
על יפתח בשלא קרא להם ללכת עמו וקרה להם מפני זה מהרע מה שקרה :

ולנו לא קראת ללכת עמך ביתך : ויפול בעת ההיא מאפרים וגו :

נב אין ראוי לאדם שיהיה בלתי מכיר הטובה שקבל מאחר וגומל רע תחת טוב : הלא תראה
כי בני אפרים היה להם להכיר הטוב שבא להם על ידי יפתח ולגמול להם חסד על זה כשתהנו
לגמול

מא אין ראוי לאדם להשביע הרעב לחם כ״ש בהיותם לו חק עליו כמו הענין בגדעון ואנשיו שהיו נלחמים להושיע יש׳ מיד מדין ולזה לא היה ראוי לאנשי סכות ופנואל שיענו גדעון בזה הלשון שענוהו ולזה ספר ההשגחה מה שענשם על זה מה שהגדיל נזכר בזה הספור:

חַי יְיָ לוּ הַחֲיִתֶם אוֹתָם לֹא הָרַגְתִּי אֶתְכֶם:

מב אין ראוי לאדם שימסור עצמו להרוג האנשים אם לא היה זה להציל את עצמו ולזה זכר מה שהשיב לזבח ולצלמונע בעבור הריגתם האנשים שהרגו בתבור וזה כי הם לא היו צריכים להרגם לפחדם מהם כי כבר היו מדין מושלים עליהם עד שהיו יש׳ מתחבאים מפחדם ולזה אמר להם גדעון כי לולי הריגתם אותם לא היו נהרגים:

וּתְנוּ לִי אִישׁ נֶזֶם שְׁלָלוֹ: וַיַּעַשׂ אוֹתוֹ גִדְעוֹן לְאֵפוֹד וַיַּצֵּג אוֹתוֹ וגו׳:

מג אין ממוק השלימים לרדוף אחר רבוי הממון ולזה ספר שלא שאל גדעון מהנזמים והשהרונים ויתר הענקים אלא לעשות מהם אפוד לא להרבות קניינו וידמה שעשה זה להזכיר זה הנס ואם היה עושה מזה כלי מה כבר השאלים היה נמשך לכוונת הקודם בזה אלא שהוא הניח אותו בעירו בעפרה והיה זה סבה אל שזנו כל ישראל אחריו שם ומפני זה השיג לגדעון תוכה שלא נמשך שממשלם לזרעו:

וּפִילַגְשׁוֹ אֲשֶׁר בִּשְׁכֶם יָלְדָה לוֹ גַם הִיא בֵּן וַיָּשֶׂם אֶת וגו׳:

מד אין ראוי לאדם שיהיה נמשך לתאות המשגל הלא תראה כי גדעון לקח פלגש גם היות לו נשים רבות והיה זה סבה להמתת בניו שהיו לו מנשיו בי בן הפלגש המיתם:

וְאֵת כָּל רָעַת אַנְשֵׁי שְׁכֶם הֵשִׁיב אֱלֹהִים בְּרֹאשָׁם וַתָּבֹא:

מה אין ראוי למקבל הטוב מאחר לגמול לו רעה תחת טובה ולזה ספר על בני שכם שנענשו מפני ששלמו רעה לגדעון תחת הטובה אשר גמלם כמו שבא בדברי יותם:

וַתַּשְׁלֵךְ אִשָּׁה אַחַת פֶּלַח רֶכֶב עַל רֹאשׁ אֲבִימֶלֶךְ וגו׳:

מו ראוי לנלחמים שישמרו מהתקרב למקום שיוכל שיקרה להם בו נזק עם היות הנלחמים עמם מעט המספר וחלושים והמשל בזה שלא יקרבו אנשי החיל למגדל הגבוה יוכל לאשר במגדל ואם הם מעטי המספר וחלושים להזיק להם אם ברחותם עליהם אבנים גדולות אם בזולת זה מהדברים שיוכל שיזיקום בהם ולזה הוא מתכלי המלחמה שהשים במקום הראוי ובעת הראוי ובשיעור הראוי:

הֲלֹא אַתֶּם שְׂנֵאתֶם אוֹתִי וַתְּגָרְשׁוּנִי מִבֵּית אָבִי וּמַדּוּעַ:

הל"ז ראוי לנלחם שלא יערב עם בני חילו מי שהוא ראוי שיומשך כי בהשא שאחד מהני החיל
המנוצח יפול מורך לב על הנשארים ויהיה זה הנה שיפלו ביד אויביהם ולזה צוה
השם להעביר מאנשי המלחמה הרשעים ורכי הלב והחלושים עד שנמשך מזה התועלת אחר והוא שיתפרסם
לישראל כי מאת השם היתה להם התשועה לא בכחם ועוצם ידם ויהיה זה הנה אל שיתחזק להם האמונה בשם:

וַיִּתֵּן שׁוֹפָרוֹת בְּיַד כֻּלָּם וְכַדִּים וגו׳: וַיָּבֹא גִדְעוֹן: בִּקְצֵה הַמַּחֲנֶה:

הל"ה מי הנה כעזר בה"ב כדבר מה אין ראוי מפני זה שישען על הנה ויעזר מפני זה מהמציא
הסבות אשר יביאוהו אל תכלית הנה הלא תראה כי גדעון עם היותו מובטח שיכבש
אויביו השתדל בהמצאת כל הסבות שיתכן שישלם בהם לזה עם היות המעט אשר עמו ולזה בא עליהם
בלילה בעודם שקועים בשינה והוא אחר שלוש הלילה עם שלש מאות שופרות והנה שלא נראו הלפידים
עד אשר החלו לתקוע השקיעו המוקיות שבכדילות והכך ישברו הכדים ונראו הלפידים והיה זה הנה בחוזק
להבהיל מאד בני המחנה ולהחרידם עם ההם שמעו עם זה קול מרעיד אותם מאד והוא מה שהיו
אומרים חרב לה׳ ולגדעון והיה זה הנה אל שהיה כל אחד מהם חושב שהיו שונאיו שהיו במחנה אצלו
ולזה היתה חרב איש ברעהו:

וּמַלְאָכִים שָׁלַח גִּדְעוֹן בְּכָל הַר אֶפְרַיִם לֵאמֹר רְדוּ וגו׳:

הל"ט ראוי לשמוע מהשוב ביום טובה ולזה ראוי להבלים ושימשה כל מה שיוכל בעוד שהנו׳ מנוצחים
ולא יעבר מזה ולזה תמצא שהשתדל גדעון בזריזות בלילה ההוא באופן שהשלם
לו הריגת כל מה שאפשר מחיל מדין ולזה שלח גדעון לשלוח מלאכים בכל הר אפרים שירדו לקראת
מדין וילכדו להם את המים עד בית ברה ואת הירדן ורדף בלילה ההוא אחר הנשארים מחיל מדין עד
השטה וגו׳ ונלחם מלכי מדין ולכדם במחנה עם היות המעט אשר עמו:

מָה עָשִׂיתִי עַתָּה כָּכֶם הֲלֹא טוֹב עֹלְלוֹת אֶפְרַיִם: בְּיֶדְכֶם נָתַן אֱלֹהִים
אֶת שָׂרֵי מִדְיָן אֶת עֹרֵב וְאֶת זְאֵב וּמַה יָּכֹלְתִּי וגו׳:

המ ראוי לברוח מהקטטה והמריבה כפי היכולת כ"ש בשיהיה אפשר שיתחדש מהמריבה ההוא
בטול הגעת תועלת ולזה ספר שהשתדל גדעון במה שהתריעו עליו בני אפרים
בפיוס ולהשיב מריבין עליו על לא חמס בכפיו אבל היה ראוי להם לשבחו במה שבא להם מהישועה על
ידו ולבקשת השלום השפיל עצמו מאד וכיבד אותם ואמר הלא טוב עוללות אפרים מבציר אביעזר
והשביתה מריב בזה האופן ואולם יפתח לא השתדל בדומה לזה בהשבתת מריב והיה זה הנה אל שנפלו
עם רב מיש׳ ואולם בזה המקום נתחבר הנה שבית להביא גדעון אל שפייס בני אפרים בקלות כי אולי
זאת המריבה תמנעהו מהשלמת ניצוח מחנה מדין לפי מה שאפשר ולזה ג"כ השתדל גדעון לפייס בני
אפרים בקלות:

תְּנוּ נָא כִּכְּרוֹת לֶחֶם לָעָם אֲשֶׁר: וַיִּקַּח אֶת זִקְנֵי הָעִיר וְאֶת קוֹצֵי וגו׳:

קח את פר השור אשר לאביך ופר וגו׃ ובנית מזבח ליי׳ אלהיך׃

לג בשימשך דבר רע מדבר מה ראוי שיעירו הדבר הנה קודם שיתגדלו בהסרת הרע הנמשך ממנו ולזה ספר שצוה הש׳ להרוס מזבח הבעל ולכרות האשרה אשר עליו ולהעלות הפר שהוקצה לע״ז כדי לבע״ז ואולם מי שיתגדל בזה התועלת בזולת זה האופן ידמה למי שירצה לטבול מפני טומאת שרץ ושרץ בידו כי בזה לא יטהר מטומאתו כלל׃

ויהי כאשר ירא את בית אביו ואת אנשי העיר וגו׃

לד ראוי למי שיתחייב לו לעשות פועל על מה שיתגדל לעשותו באופן אשר יתכן לו לעשות בקלות ולזה ספר כי לא השכים גדעון לעשות זה הענין שצוה לו ביום הע״פ שהיה יותר ראוי כי הקרבנות לא יעשו אלא ביום שבזה יהיה הענין יותר מפורסם והתקדשה לשי׳ ואולם מנעהו מזה ראותו שאם היה עושה זה הענין ביום ימנעוהו מזה כל בית אביו וכל בני עירו לרוב היותם תקועים בזה השרי ולזה השכים לעשות זה הענין בלילה׃

האתם תריבון לבעל אם אתם תושיעון אתו אשר יריב לו יומת וגו׃

לה מי שירצה למנוע רבים מדבר מה יצטרך לו ראוי שיתגדל במה שבידו שהוא מסכים להם במה שבעבורו היו מתעוררים לזה הפעל אשר יקשה לו ובזה יקל לו למנוע אותם למנעם מן המעשה ההוא ולזאת הסבה תמצא בראובן שלא בקש מאחיו שיניחו יוסף וילך לו כי ידע שלא ישמעו אליו לזה אך בקש מהם שלא ישפכו דם אבל שישימו אותו בבור ושמה ימות מעצמו כן עשה יואש בזה שהקים להציל בנו מיד העם המבקשים אותו להרגו וזה כי הוא לא אמר להם כי אין לבעל אלהות כי אולי לא ישמעו לו אבל הודה להם שהוא אלוה ולזה בזה אותם שלא יריבו בעבורו כי הם יחסרו בזה מעלתו ויכולתו והתפלל הוא לפניהם שיריב הבעל בעצמו לאשר נתץ את מזבחו׃

אם טל יהיה על הגזה לבדה ועל כל הארץ חרב וידעתי כי וגו׃
אנסה נא רק הפעם בגזה׃ ושמעת מה ידברו ואחר וגו׃

לו ראוי למי שיתחיל במלחמה עם מי שהתקיף ממנו שיעשה דבריו בחכמה ר״ל שאם לא יתבאר לו שיוכה לא ימסור עצמו להסכנה ולזה תראה שהאל׳ נדעון אות שיוכה אויביו קודם שיתיר עצמו להלחם עמהם ולפי שהיה קצת ספוק באות שראהו שב ושאל אות שני כמו שביארנו שם ובארנו שהאותות תחזוק האמונה בנביא ולא ג״כ כתנאי לגדעון אות שלישי שכבר יכה המלחמה ושמע מספר החלום ואת שברו ששמע במחנה מדין׃

מי ירא וחרד ישב ויצפר מהר גלעד׃ עוד העם רב הורד וגו׃

לא לחביריו כשאלו המנחה יאמר כי זה מה שראוי לברור בו והנה הג׳ כי כבר היה יותר קל מהמלט
לאהוד כאשר לא היה לו להשתדל כי אם בהצלת עצמו ואם היו עמו חביריו היה עליו משא השתדלות
בהצלתם ובהצלתו ואולי יהיה זה סבה אל שלא ימלט איש מהם ולזה הוליך חביריו עד הפסילים באופן
שכבר עברו הפסילים כשעשה אהוד זה הפעל והנה השתדל אהוד שיהיה סמוך למלך ושיהיו שניהם לבד
בבית כששאלו המלך לקום מעל הכסא ולכבדות תנועת המלך מרוב השומן היה קל עליו אז לקחת
החרב מיד שמאלו מתחת למדיו ותקעם בבטנו בעוד שהיה טרוד לקום עד שלא הרגיש בזה הענין שאם
היה מרגיש בו היה צועק והיו באים עבדיו וכדי שיתאמת לו שכבר מת קודם שפרדו ממנו השאיר בבטנו
גם יד החרב אחר החרב באופן שראה שיצא הפרש בזולת שליפת החרב בבטנו כי אם לא היה מת קודם
באחזו לא יתכן שישלם ההמלט לאהוד והנה נעל הדלתות במפתח שיחשבו עבדיו כי אדוניהם סגר
המפתח בעבור הצניעות כדי שלא יכנס אדם עם בעודו בפנים כאשר המקרה והיה כך וכך כשלם ההמלט
לאהוד ובעודם מתבהלים על מיתת מלכם השתדל שנגרו יש׳ למואב אשר בארץ יש דרך שלא יברחו
ולזה לכדו המלה מעברות הירדן למואב באופן שלא נמלט איש מהמואבים אשר בארץ ישראל שלא נהרג
והם היו היותר תקיפים שבבני מואב להנה שזכרנו ובזה האופן רפו ידי הנשארים ולא נלחמו עם ישר׳:

ותאמר אליו סורה אדני סורה אלי אל וגו׳ ; ותפתח את נאוד החלב :

כט ראוי שיתכסה האדם בתחבולות להגיע אל תכלית כוונתו ולזה ספר כי יעל מפני רצונה
שיפול סיסרא בידה הראתה לו כי היא אוהבת מאד בהצלתו וכסתה אותו כדי שלא
יראוהו הם העוברים והשבים והנה עם זה השכירה אותו ונרדם והיה נקל לה להורגו:

ויפול כל מחנה סיסרא לפי חרב וגו׳ ; והנה ברק רודף את סיסרא :

ל ביום טובה ראוי להיות כתוב: ולזה ראוי למצליח בעת אשר לא יתן ידו שיסבב הקניות לו
ההצלחה ביותר שלם שאפשר ולא יקצר מזה שלא תראה כי ברק אע״פ שראה שכל
מחנה סיסרא לפי חרב לא נשאר עד אחד השתדל בתכלית מה שאפשר על הריגת סיסרא פן ישוב
אל אדוניו ויסוב להרע לישר׳:

ותשר דבורה וברק בן אבינעם ביום וגו׳ :

לא ראוי לתת תודה לה׳ על מה שנמשך מהטובות כי עם שזה כבר ראוי הנה בו תועלת
לשבול האנשים להאמין שכל הטובות באו מאתו ולזה שרה דבורה השירה הזאת
והתנה תודה לה׳ כעל כל אשר גמלנו:

מפני מדין עשו להם בני ישראל את המנהרות אשר בהרים ואת וגו׳ :

לב אין ראוי שיתרשל האדם מהשגחה מפני רוב שפלות ידו והכנעו לפני האויב אבל ראוי
שיתחכם בזה לפי מה שאפשר ולזה ספר כי כראות ישראל כי מדין באים תמיד לשלול
השתיקם הקנילו תחבולות להמלט מזה לפי מה שאפשר ולזה עשו המנהרות בהרים והמערות והמצודות
כי בהם תשלם להם הצלת מה כמו שביארנו:

הם כמה שיעזרך להם לבקש מה שהוא כזה מאלהיהם וזולת השנה כשיהיה שבעה שישאל מתחילה ששאל
לא היה כי אם שאלהינו ומכלב לא היה לה מקום להתרעם עליו ולזה אמר ארץ הנגב נתתני:

וּבְנֵי קֵינִי חֹתֵן מֹשֶׁה עָלוּ מֵעִיר הַתְּמָרִים אֶת־בְּנֵי יְהוּדָה
אֲשֶׁר בְּנֶגֶב עֲרָד וַיֵּלֶךְ וַיֵּשֶׁב אֶת־הָעָם:

כו ראוי להתחסד עם השלימים הלא תראה כי בני קיני מצד שהיה חותן משה זכו להתחבר
עם ישראל ולחסות תחת כנפי השכינה:

וַיֹּאמְרוּ לוֹ הַרְאֵנוּ נָא אֶת־מְבוֹא הָעִיר וְעָשִׂינוּ עִמְּךָ חָסֶד:
וְאֶת־הָאִישׁ וְאֶת־כָּל־מִשְׁפַּחְתּוֹ שִׁלֵּחוּ:

כז אין ראוי לקפח שכר כל בריה ובריה: הלא תראה כי האיש שיצא מן העיר היה מוכרח
להראות מבוא העיר אל יהרגוהו בני יוסף כי כבר היה בידם והיה די לו אם יציל
עצמו בזולת השודעה כי כל אשר לאיש יתן בעד נפשו והם הצילוהו עם משפחתו כדי שלא יקפח לנו
אלא על מה שעשה להם מן החסד בראותו אבדן מולדתו:

וַיִּשְׁלְחוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּיָדוֹ מִנְחָה לְעֶגְלוֹן מֶלֶךְ מוֹאָב: וַיַּעַשׂ לוֹ
אֵהוּד חֶרֶב וְלָהּ שְׁנֵי פֵיוֹת גֹּמֶד אָרְכָּהּ וַיַּחְגֹּר אוֹתָהּ מִתַּחַת
לְמַדָּיו עַל יֶרֶךְ יְמִינוֹ: וְהוּא שָׁב מִן הַפְּסִילִים
וגומר: וַיֹּאמֶר דְּבַר־סֵתֶר לִי אֵלֶיךָ
הַמֶּלֶךְ וגומר:

כה ראוי לעשות מלחמה בתחבולות יכולו להביא השכין אל תכלית מן הדרוש כ"ש שיהיה
ראוי כאשר כלתה וכחו אויביו בתחבולות להשגב מהם כנגד מהם וכ"ש שיהיו
גם בשיהיה אויביו חזק מאד כמו שעשה אברהם בשבא להלחם עם ד' המלכים שלקחו את לוט בן אחיו
שנחלק עליהם לילה כדי שלא ידעו ולזה תמצא כי כשרצה אהוד מה שעשה עגלון מן הממון ליום בבואו
עליהם לקחת ארצם על יד בני עמלק ונחלק עמהם דבריו בחכמה להשיב מה שגזל מהם ולזה השתדל
להביא לעגלון מנחה חשובה בעבור ישר' כדי שיתקרב דעתו אליו ויבטח בו ונזדמן שהיה איש אטר
יד ימינו כי זה ממה שיעזור לו להסתיר מבוקשו בהריגת עגלון קודם שירגיש בזה והנה עשה החרב
בעלת שתי פיות כדי שתכנס בבטן עגלון בקלות ולא עשאה ארוכה מאד כדי שלא יוכ' שהוא נושא חרב
ולזאת הסבה שמה מתחת למדיו ושלא תקלה לנושאי המנחה קודם שיהרגנו להכות: הלא תראה שלא אמר
לו לעגלון שיש לו לדבר אליו דבר סתר היה לעגלון ליר' שיהיה על צד התחבולה ושלא יהיה תכלית
שלוח המנחה כי אם לזה הענין ולא היה מתיר עצמו אל שישאר יחידי בבית עם אהוד ולזה יצא מהם
ואחר שב לבדו שכבר שבא דבר מה היה לו לדבר אתו והרא' זה שלא היה שדבר הנה מכוון על הכוונה
שראשונה כי הוא רחוק שיסכים שאלה מה שדרכו הוא בעבורו על הכוונה הראשונ' ואמנם יסכימו הדברים
האם על הכוונה השנית ולזה לא נשאר עגלון מזה: והנה הב' כי באמר אהוד שהיה הדבר לו לבדו

כב גם בענינים אשר יחשב שאין להמתין עליהם לעשותם כי אם תכף צריך להתישב ולחקור הענין שלא תרעה כי לולי זאת החקירה היה נמשך מזה נזק רב באלו בני ישראל לבני אל אחיהם והנה יחשב שאין להמתין על אלו הדברים הנה כנגד השי״ת מפני הסכנה׳ שזכרו פנחס והנשיאים לשבטים באלו כזה המקום ולזה תמצא שלא המתין פנחס לקח׳ עצה ממרעה בדבר ומרי אל כל מקום היה שלא הסם אין חולקין כבוד לרב ומזה המקום יותר הספק איך לא נמלכו ישראל בזה ביהושע שהיה פנחס עם היה המשיבים הראויים לעשות לפי משפטי התורה בהעלת העונשים ראוי שיהיה המעש׳ בהם לפי דרכי התורה באופני החקירה המיוחדת בתורה לא שישאלו איך הלמ׳ בזה לכבוד : ואם באנו לבאר זה בזה המקום יארכו הדברים יותר מראוי לאשר שלכתנו בו :

וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ בִּגְבוּל נַחֲלָתוֹ וגו : וְאֶת עַצְמוֹת יוֹסֵף קָבְרוּ בִשְׁכֶם וגו : וַיִּהְיוּ לִבְנֵי יוֹסֵף לְנַחֲלָה וגו : וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ בְּגִבְעַת פִּנְחָס בְּנוֹ אֲשֶׁר נִתַּן לוֹ בְּהַר אֶפְרָיִם :

כג ראוי לכל אדם שישתדל שיהיה נקבר בגבול משפחתו להזכיר שמו ולזה זכר בהקבר יהושע בגבול נחלתו והקבר יוסף בגבול נחלת בניו : והקבר אלעזר בן אהרן בגבעת פנחס בנו : ומזה המקום לאדנו שתועלת שהגיע מזה שבא ליוסף בהנחלקו בניו לשני שבטים וזה כי בזה היו רבוי בגורלות לבני רחל ויתכן יותר שיגיע מקום קבורתם בנחלה לאחד מהם וכבר נתבאר שכן היה לפי מה שנזכר בספר שמואל

ספר שופטים

מִי יַעֲלֶה לָּנוּ אֶל הַכְּנַעֲנִי בַּתְּחִלָּה לְהִלָּחֶם בּוֹ : וַיְקַצְּצוּ בְּהֹנוֹת יָדָיו וגו :

כד ראוי למי שישתדל בפעל מה שיכוון בראשיתו הגעת התכלית ביותר שלם שאפשר לו ולזה שאלו את פי ה׳ אחרי מות יהושע מי יעלה בתחלה להלחם בכנעני ויהיה כתור בה״ית לנכח אותם כדי שיפיל מזה מורך לב על הנשארים ויתייסרו בזה ישראל לנכחם ולזאת הסבה בעינם ספר שקצצו בהונות ידיו ורגליו לאדוני בזק כמו שבארנו ולזאת הסבה בעינים העתקה אהוד בזה האופן שספרנו שתשלם לו׳ הצלת ישראל מיד מואב והסבת תריהם שהיו ביד מואב להם :

וַתְּסִיתֵהוּ לִשְׁאוֹל מֵאֵת אָבִיהָ וגו : וַתֹּאמֶר לוֹ הָבָה לִּי בְרָכָה וגו :

כה ראוי למי שירצה לבקש דבר מזולתו שלא ישאלו תחלה כל מה שירצה׳ שיתן לו כי אולי לא יתן לו אבל יבקש תחלה מה שיחשב שלא ישיב פניו ואחרי׳ יבקש מה שנשאר׳ ממבוקשו ולזה תמצא שהסיתהו עכסה לשאול מכלב אביה שיתן לה שדה ואחר זה היה לה מקום לשאול מאביה גלות מים להשלים תכין השדה והנה זה סוג מהתחבולות הטובות שצריך לאנשים שיתנהגו

יט ראוי לאדם בהיותו בטובה שיזכור בו ר״ל שהאדם ירא שיהיו מגלים בחר מעשה ראוי שיאשר ויהיה מעשיו ולא ימתין לעשות מה שיוכל לעשות ביום אחד למחרת היום כי לא ידע מה ילד יום ולזה תמצא שספר איך עלה העניין ליהושע בהשתדלותו בזריזות בעניין המלחמה עד שהגיד זכר שנפעם אחת לכד יהושע מלכים רבים ואת ארצם והם עשרים מלכים שנזכרו בעניין ה״לא קודם מלך חצור ואחר זה בשהשתדל בזה לא לכד בימים רבים כי אם אחד עשר מלכים שהתחיל ממלך חצור עד סוף זכר שהמלכים ההם ולו השתדל בזה יהושע בזריזות אולי היה מכלה כל הגוים האלה אשר היו בסוף העניין לישראל לפח ולמוקש :

וִיהוֹשֻׁעַ זָקֵן בָּא בַּיָּמִים וגו : וְהָאָרֶץ נִשְׁאֲרָה הַרְבֵּה מְאֹד לְרִשְׁתָּהּ :
וְעַתָּה חַלֵּק אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת בְּנַחֲלָה לְתִשְׁעַת הַשְּׁבָטִים וגו :

כ ראוי לכל אדם שלא יקצר לעשות מה שאפשר מהטוב בחייו : שלא תראה כי יהושע מפני שלא יכול להשלים ירושת הארץ לישראל לא קצר לעשות מה שהיה אפשר לו מהטוב והוא הפלת הארץ בנחלה לשבטים כי בזה היה תועלת כי הוא היה בכח ולא השלם זאת שהלוק בשלימות למי שהיה בכח כי א״ש היתה כמו שזכר עם שהכר כמשך מזה תועלת שהם חלקו הארץ ההכבשת לכד היו ישראל מתעצלים בירושת השאר מהארץ לדעתם שאם שיכבשו יגיע לכלל ישראל שהם לא יקום אחד מהשבטים אם לא יקומו כלם ואולי תהיה זאת העצלה שהם שלא תשלם להם ירושת הארץ אך בהידע כל שבט המגיע לו מזה יזדרזו לכבוש הארץ ההיא לפי מה שאפשר ואם הוצרך אל העזר נקח אותו שאחד השבטים או יעזר ובעזרתו שהוא יעזור אותו גם כן לכבוש חלקו כמו שמצאנו שעשה שבט יהודה ושבט שמעון לפי מה שזכר בראש ספר שפטים :

וּגְבוּל נָתַן יְיָ בֵּינֵנוּ וּבֵינֵיכֶם בְּנֵי רְאוּבֵן וּבְנֵי גָד אֶת הַיַּרְדֵּן אֵין לָכֶם חֵלֶק בַּיְיָ וגו : וַנֹּאמֶר נַעֲשֶׂה נָּא לָנוּ לִבְנוֹת אֶת הַמִּזְבֵּחַ וגו : וַיִּקְרָא יְהוֹשֻׁעַ לְכָל יִשְׂרָאֵל לִזְקֵנָיו וּלְרָאשָׁיו וּלְשֹׁפְטָיו וּלְשֹׁטְרָיו וגו : וַיֶּאֱסֹף יְהוֹשֻׁעַ אֶת כָּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל שְׁכֶמָה וַיִּקְרָא לְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וגו :

כא כשיראה שאדם דבר אפשר שיתחדש ממנו הפסד או נזק ראוי שיתחכם להסירו קודם בואו ולא ימנעהו מזה רצונו שלא יתכן בנעשה שהפסד או הנזק ההוא כי אם לעתים רחוקים שלא תראה כי אלו השבטים כשראו כי באורך הזמן יהיה אפשר שיסבב היות הירדן מפסיק ביניהם ובין ארץ ישראל שיסביהו בניהם מעבוד את ה׳ שתחכמו להמציא דבר כשאר מורה שגם הם עם ה׳ ולזה בנו שם מזבח הגדול שיהיה בתבנית מזבח ה׳ וקראו שמו כי עד הוא כיהותיהו כי ה׳ האלהים ויהושע כאשר ראה גם כן אפשרות סור ישר׳ מאחרי אל מצד מה שכשארו מן הגוים ההם שלא הורישום גם כן לפי מה שאפשר להבדילם מזה והביאם מזה אל שיקבלו עליהם הברית אל האלהים לעבדו ולאהבה אותו ושלא לסור מאחריו להרחיק יותר מזה העון ·

וַיִּשְׁלְחוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל בְּנֵי רְאוּבֵן וגו : אֶת פִּנְחָס בֶּן אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן :
וַעֲשָׂרָה נְשִׂיאִים עִמּוֹ נָשִׂיא אֶחָד נָשִׂיא אֶחָד וגו :

תבואר באשר שהביאו מלכי יהושע אותם שהדברים שהולך ענין:

שים לך ארב לעיר מאחריה: וילך יהושע בלילה ההוא בתוך
העמק: וינסו דרך המדבר: ויזעקו כל העם אשר בעי וגו: ולא
נשאר איש בעי: ויעזבו את העיר פתוחה וגו: ואת מלך העי תלה
על העץ וגו:

טו ראוי לכל משתדל בעשיית פעל מה שלא יקצר מהשגת הסבות שמוליכות שתכלי' אשר
יכוון ומלהספקית כל הסבות שמבטנות שהתכלית הנה ולזאת הסבה תמצא בזה הסדר
ענין יהושע במלחמה עם יושבי העי בכל אלו התחבולות הנפלאות וזה שהסבה היו ישר' הנראי' למלך העי
בעמק ולזה יבטחו יושבי העי לבאת עליהם במלחמה כי הם היו במישור כתחלה לבני המקום ההוא
שהיו בו ר"ל מפני היותם בעמק עם שהבר חזק להם עוד מפני היות זה כבמו המועד והמקום שהיו ישר'
נגפים לפני יושבי העי בפעם הראשונה וחזק להם ג"כ לרדוף כלם אחריהם באופן שהניחו העיר פתוחה
כי הם ראו אותם כלם נסים דרך המדבר והם לא ידעו שיהיה קצת החיל מאחריהם וכזה נשלם להם
נקלות ההכם האורב בעיר ושבית העיר באש והוא הקל מאד בענין שהרמתם כי בראותם ענן העיר
נבהלו מפני מות טפם ונשיהם ואבוד קניניהם ונגר זה להם דלתי ההשתדלות בענין מלחמתם שיתכבנו
גם באופן ראוי ולזה מתו כלם בקלות ולזאת הסבה בעינם תלו מלך העי והקימו עליו גל
אבנים גדול ליראו הנשארים:

ויקחו האנשים מצידם ואת פי יי' וגו: וישבעו להם נשיאי העדה:

יז ראוי לאדם להתיישב בדברים שיעשה אותם שלא ימהר בעשייתם בזולת עצה ולא על פי
השכר ירצה בתחלת המחשבה שהענין ההוא ראוי שיעשה: שלא תראה מה שקרה
לישראל עם יושבי גבעון שמהרו לכרות להם ברית טרם ששאלו את פי ה' כי בכבר שפינה להם שהרעה
אחר זה כי זה ממה שהביאם לעבור באופן מה ממה שצוה בתורה שלא להחיות כל נשמה מהערי' שהרוכות
אם לא מהערים הרחוקות אשר לא מערי הגוים האלה ר"ל מ"ז עממין:

וישלחו אנשי גבעון אל יהושע אל המחנה הגלגלה לאמר אל תרף
ידיך מעבדיך עלה אלינו מהרה והושיעה לנו ועזרנו וגו: ויעל יהושע
מן הגלגל הוא וכל עם המלחמה עמו וכל גבורי החיל:

יח ראוי לאדון להשגיח על עבדיו ולהצילם מיד הקמים עליהם שלא תראה איך השתדל
יהושע עם אנשי גבעון ואף על פי שהבר רמו אותם לעזור להם כנגד חמשה
מלכים הקמים עליהם:

ואת כל המלכים האלה ואת ארצם לכד יהושע פעם אחת וגו:

יט ראוי

רחב באופן שלא ישנה בזה מה שהתנו עליו בהתראה אחר זה:

קְחוּ לָכֶם מִן הָעָם שְׁנֵים עָשָׂר אֲנָשִׁים אִישׁ אֶחָד אִישׁ אֶחָד מִשָּׁבֶט:

י אין ראוי להסיר קנאה בין האנשים לתת יתרון לאיש אחד על האחר במה שהם ראויים בו על אופן אחד: ולזה תמצא שבחר יהושע איש אחד למטה באופן שיהיו יב למספר שבטי בני ישראל להכין האבנים שהיו מונחים זכרון לבני ישראל:

עֲשֵׂה לְךָ חַרְבוֹת צֻרִים וְשׁוּב מֹל אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שֵׁנִית:

יא ראוי לאדם כשיוכרח שיצטרך לעשות הפעולה מצערת הנה ראוי שיעשה אותה באופן אשר יגיע בו לו צער יותר מעט מהצער: ולזה בא המצוה ליהושע שיעשה חרבות צורים ימול בהם בני ישראל:

וְהוֹצִיאוּ מִשָּׁם אֶת הָאִשָּׁה וְאֶת כָּל אֲשֶׁר לָהּ כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתֶּם לָהּ: וַתֵּשֶׁב בְּקֶרֶב יִשְׂרָאֵל עַד הַיּוֹם הַזֶּה כִּי הֶחְבִּיאָה אֶת הַמַּלְאָכִים אֲשֶׁר שָׁלַח יְהוֹשֻׁעַ לְרַגֵּל אֶת יְרִיחוֹ:

יב אין ראוי שיקיים אדם כל ברית אך ראוי שישלם גמול על כל מעשה טוב הלא תמצא שצוה יהושע להחיות רחב וכל אשר אתה בבית ונתן הסבה בזה כי החביאה את המלאכים אשר שלח יהושע ולא נתן הסבה בזה שנשבעו המרגלים לה כי לא נקשרו ישראל בזה מפני שבועתם לה כי לא היה להם רשות על זה מישראל ולא היו ראשי העם שיקשרו העם בשבועתם וכן ספר בסוף הענין כי רחב וכל אשר אתה בבית בעבור הטוב שגמלה למרגלים הנה הסכים יהושע שיעשה זה על ידי המרגלים כדי שיקיימו שבועתם לה:

וַיִּמְעֲלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מַעַל בַּחֵרֶם וַיִּקַּח עָכָן וגו: וַיִּחַר אַף יְיָ בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל חָטָא יִשְׂרָאֵל וְגַם עָבְרוּ אֶת בְּרִיתִי וגו:

יג ראוי לכל כלל מתאחד למנוע קצת האנשים מלחטוא להם ותתלה כי כבר יוזקו הכלל בחטא היחיד הלא תראה כי עכן מעל בחרם ועל כל העדה היה קצף ולזאת הסבה צותה התורה הוכח תוכיח את עמיתך:

יד אין ראוי לאדם שיעשה בכחו מה שאפשר שתפול בו טעות שלא יעשה בצדק ואע״פ שהוא בזה מפני הגבורים אך ראוי שיתחכם להסיר הטעות הזאת באופן שלא תתחדש בזה מריבה וקטטה כי אולי יגיע מזה הפסד רב ובזה יקיים מה שבאתו המצוה עליו מאת השם ולזה תמצא שכבר התחכם יהושע שיודה עכן חטאו לסלק מעליו הטעות והמחלוקת ואע״פ שכבר היה אפשר לו להשלים מצות הש״י בזולת הודאת פיו כי לא היה יכולת לאחד מבני ישראל למרות את פי הנביא כמו שאמרו כל איש אשר ימרה את פיך וגו׳: ולזאת הסבה צוה יהושע ג״כ למלאכיו שירוצו לאהל עכן כדי שימצאו מה שהודה ולא יתפרסם זה לישראל ולזאת הסבה הביאום והציגום לפני השם כדי שיתפרסם לכלם שכבר היה

מבואר

ד ראוי לאדם שירצה להציל איש מיד בעל השררה שישמר שלא יכזב בתחבולות דבריו בזה
שיתכן שתשיגהו התפיסה ולזה תמצא שרחב לא אמרה שלא באו אליה האנשים אבל
ישראל כי זה מה שישיגהו בו התפיסה בקלות ויהיה זה סבה אל שלא יגיע התכלית הנכון׳ וכאשר אמרה
הדבר יגלו מהם ונכרם לזה מאמר יהיה לה התכלית בו אם ימצא מאמרה זה כוזב בכל או בקצתו ונם
הדבר אמרה שזה היה בעת שהיה השער לסגור בחשך. ויתכן מפני החשך שכבר לא הכירו שהיו ולא
יבא כי אם אחר או כשאלו שהיה כי זה אפשר שיקרה מפני החשך :

וַתִּקַּח הָאִשָּׁה אֶת שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים וַתִּצְפְּנוֹ : וְהִיא הֶעֱלָתַם הַגָּגָה וַתִּטְמְנֵם
בְּפִשְׁתֵּי הָעֵץ הָעֲרֻכוֹת לָהּ עַל הַגָּג :

ז כשיביא ההכרח שתשים ההכנה אם לאנשים אשר ירצה שלא ישגלהם ראוי שישים׳ אותם
במקומות מתחלפין כדי שאם ימצא האחד אולי ינצל השני ולזה תמצא׳ שהסתירם
כי אולי לא ימצא כי אם האחד ונכלה לה בחשך שיגלו שניהם וכאשר אחד מהם אבל ספקתם
לא הרגישם ולזה יעזרהם לדברים להציל את השני ולזה תמצא כרחב שצפנה לכל אחד מאלו האנשים
במקום מיוחד שאם ימצא האחד אולי ינצל השני :

וְעַתָּה הִשָּׁבְעוּ נָא לִי בַּיְיָ כִּי עָשִׂיתִי עִמָּכֶם חָסֶד וַעֲשִׂיתֶם גַּם אַתֶּם עִם
בֵּית אָבִי חֶסֶד וּנְתַתֶּם לִי אוֹת אֱמֶת : וְהַחֲיִתֶם אֶת אָבִי וְאֶת אִמִּי וְאֶת
אַחַי וְאֶת אַחְיוֹתַי וְאֵת כָּל אֲשֶׁר לָהֶם וְהִצַּלְתֶּם אֶת נַפְשֹׁתֵינוּ מִמָּוֶת :

ח ראוי שלא יקצר האדם על מה שאפשר לו הצלתו כשלא יהיה כל מה שירצה בהצלתו אבל
ראוי שישתדל להציל מה שאפשר להצילו אם רב אם מעט ולזה תמצא כי כשראתה
רחב שלא אפשר לה הצלת עמה בכללם בפנים מהפנים השתדלה להציל בית אביה ואמנם ראתה שלא
אפשר לה הצלת עמה בשום צד לפי שזה היה ממנה אם בתפישת המרגלים אם כשתשאל מהם זה ונתפשהם
בשלום ואולם בתפישת המרגלים לא ישלם זה כי כבר יוכלו ישראל לכבוש מהם בזולת רגול הארץ לפי
מה שנתפרסם לה מענם יכולת אלהי ישראל שיעשה מהם הטבע בעבור ישראל ואם תשאל מהם הצלת
כל עמה הנה שהוא מבואר שזה לא יאות להם בשום פנים עם שיהיה עם גדול כזה בזולת הארץ ולזה
השתדלה בהצלת המרגלים לפי מה שאפשר לה לבחירת אותה ובית אביה ונסתבותם אותם בשם אלהי
ישראל על זה טרם הפרדם ממנה :

נַפְשֵׁנוּ תַחְתֵּיכֶם לָמוּת אִם לֹא תַגִּידוּ אֶת דְּבָרֵנוּ זֶה וגו : נְקִיִּם אֲנַחְנוּ
מִשְּׁבֻעָתֵךְ הַזֶּה וגו : הִנֵּה אֲנַחְנוּ בָאִים בָּאָרֶץ אֶת תִּקְוַת חוּט הַשָּׁנִי וגו :
וְהָיָה כֹּל אֲשֶׁר יֵצֵא מִדַּלְתֵי בֵיתֵךְ הַחוּצָה וגו : וְאִם תַּגִּידִי אֶת דְּבָרֵנוּ
זֶה וגו :

ט ראוי לאדם שיעשה כל דבריו בחכמה גם בעת הפחד יתיישב במה שיעשהו שלא
תשיגהו הטרחה עליו ולזה תמצא במרגלים איך דקדקו באלו ההנאים

הארון ברית יי׳ בהרבה בתוך הירדן וגו׳ : ויהי בעלות הכהנים נשאי ארון ברית יי׳ וגו׳ : וישבו מי הירדן למקומם וגו׳ :

ד מי שיצטרך לעשות פועל אחד לתועלת מה והוא אפשר שיגיעו מהפעל ההוא תועלות אחרים
בהיותו אותו באופן מה שהיה ראוי שלא יקצר מהם בפועל ההוא כל התועלות האפשריות
וזה יהיה כשיעשהו באופן אשר יגיעו ממנו שאר התועליות וכ״ש שראוי לזה כשהשי״ת משא התועלת
השאר התועלת המכוון בזה הפועל באופן שיותר שלם שאפשר ולזה תמצא כי יהושע כאשר העביר
להכריע את מי הירדן למען יעברו העם בו בקלות ובזולת סכנה לחבר לזה מה שיושגו ממנו תועלות
רבות ולזה הודיעם תחלה שבעוד שלשת ימים יהיה זה הפועל למען יכינו להם צידה בג׳ ימים כי יד׳ לארץ
אשר הם הולכים בה והוא שהולך לבא לרשת את הארץ שהוא מלאכה לא ליום אחד ולא לשנים אבל לזמן
ארוך עם שזה יוסיף ליום המלחמה כי יהושע כשיראו הנעת מי הירדן להם בעת שהגביל אותו והודיעם כי
כנוס כפות רגלי הכהנים בירדן יכרתו מימיו ושאחר עבור העם תכף ישובו הכהנים נושאי הארון מהירדן
וישובו מי הירדן למקומם כי זה ממה שיוסיף העם להתקרב לעבודת השי״ת אשר הוא עליו כמו אלו
ההפלאות העצומות לשמוע למצות יהושע כאילו כי זה בלא ממה שיסיר העם אל שתבא להם ירום הארץ
באופן שלם ולפרסם זה המופת הנפלא שקים יהושע שהכהנים תחת כפות רגלי הכהני׳ כדי שיראו כל יום
במו שזכרנו ונוה לשנים שעשר אלו אשר הכין לשבט שקים עשרה האבנים להזכיר זה המופת בישראל על
עולם למען יראו תמיד אותם ניגיה זה שנה אל שיאריכו ימיהם על הארץ הטובה שהשם נותן להם אשר
בניהם לירושתם עם שזה יהיה סבה להבינם להם ירום הארץ באופן שלם כמו שבארנו ורצה עם זה שיהיה
זה המופת ביום למען יתפרסם זה המופת לכל מלכי האמורי אשר בעבר הירדן ימה ולכל מלכי הכנעני
אשר על הים וימס לבבם מפני בני ישראל כי זה בלא ממה שיעזור על כבושם והנעת ירושת הארץ על
יד השלימות ולזאת הסבה שלח יהושע מרגלים לחזק לב ישראל בשידעו שנפלה אימתם על כל בני הארץ
שהם באים לשלחם עמם ונכנס וכבר כזה המספור שיהושע עשה זה כאשר בוא מר״ע כי משה היושרו אל
שיעשה זה העניין בזה האופן השלם :

ותאמר כן באו אלי האנשים ולא ידעתי מאין המה : ויהי השער לסגור וגו׳ : רדפו מהר אחריהם כי תשיגום :

ה ראוי לאמר שירבה לספר איש מה מיד אשר שירא שעמו בדבריו כאילו שוקק שיצול האיש
ההוא ביד רודפו כי בזה ימצא לו המכוון בשבלתו וזה שכבר יאמן הרודף על דבריו
ויתכן לו בתחבולות למלט הנרדף ולזה תמצא כי בשעה שלא מלך ירמיה אל רחב שהוא זוכרות שהוא שהנכנסים
אליו מבני ישראל אמרה אחר שהצפינה אותם שאמת הוא זה אך לא ידעתי בזה כי אלו ידעתי שהיותם מבני
ים׳ שיותם מגלים זה למלכות ולהם בדי לתפסם ונספרה שכבר יצאו אחר שהגיע חשך הלילה ולא ידעתי
אנה הלכו ונתנה עצה שירדפו מהר אחריהם כי ישיגום וזה ממה שהראתם שהיא חושקת שיפלו בידם
ולזה האמינו יותר לדבריה ונשלמה בזה הצלה למרגלים אשר באו אליה :

ותאמר כן באו אלי האנשים ולא ידעתי וגו׳ : ויהי השער לסגור בחשך והאנשים יצאו וגו׳ :

ו ראוי

נביאים ראשונים

ספר יהושע

ויאמר יי אל יהושע בן נון משרת משה לאמר:

א ראוי לתלמיד המבקש למוד השלמות שהכונה מהשלם תדבק באלהות למה שיתמיד לפני תמיד ושרתהו כי אז יתכן לו ללמוד ממנו בכללות כל הדברים שירצה הן מהפלוסופיא התוריית או המדינית או מהענינים התוריים ולזה תמצא שאמר יהושע בהגעת הכבוד לו כשהוא משרת משה כאילו יאמר שמזה הכבוד הגיע לו מהשלמות מה שבעבורו היה ראוי לכבוד:

לא יתיצב איש לפניך כל ימי חייך כאשר הייתי עם משה אהיה עמך לא ארפך ולא אעזבך: חזק ואמץ כי אתה תנחיל את העם הזה וגו:

ב ראוי למי שהוא ביום ההוא שיתחזק בהגעתו בזריזות ולא יתעצל בזה ר"ל כי לא ידע אם יהיו הגלאים וכיון טובים כאלה לו יפרידהו המות ולזה תמצא שאמר שייעד השם ליהושע וכבר היה עמו כאשר היה עם משה עד שלא יתיצב איש בפניו הזהירו שיעשה זה בזריזות כדי שתשלם על ידו ירושת הארץ לישראל כי הש"י לא יקצר מלתת הטובות ביותר שלם שאפשר ולפי שכבר היה יהושע ידוע אצל חכמתו שאפשר שכבר יתעצל ויהיה כזה הנה ע"ז הזהירו שישתדל בזה בזריזות כי ההשגחה האלהית היא תולה על זה ולזה אמר לו חזק ואמץ כי אתה תנחיל וגו':

לא ימוש ספר התורה הזה מפיך והגית בו יומם ולילה למען תשמור לעשות ככל הכתוב בו כי אז תצליח את דרכיך ואז תשכיל:

ג ההתמדה בעיון בתורה התמימה והמשך אחריה הנה הוא שיצליחנו דרכי האדם ויישלם בעיון שהיא הנה לשלמות דרכי האדם ולזה אמר רק חזק ואמץ מאד לשמור לעשות ככל התורה וגו': כי אז תצליח ואז תשכיל כאילו התמיד הש"י להודיע את זה בענין ואת הידיעה באופן שיהיו רצויים אל השגחה לשם באופן שלם והנה פירשנו אמרו ואז תשכיל מענין השכל וידוע שאינו שלם שיהיה מבין השכלם יהיה אמרו ואז תשכיל מותר אין צורך בו:

הכינו לכם צידה כי בעוד שלשת ימים אתם עוברים את הירדן הזה וגו: בזאת תדעון כי אל חי בקרבכם והורש יוריש מפניכם וגו: והיה כנוח כפות רגלי הכהנים נשאי ארון יי וגו: ויעמדו הכהנים נשאי

שסא המעשים המגונים שיעשו במקום אשר שנה יש בזה חטא למי שראוי להשתדל בהנהגת בני המקום ולזה הוצרכו כל הזקנים לומר ידינו לא שפכה את הדם הזה ועינינו לא ראו ואמר ג"כ שאם יעשו הישר בעיני יי' לדקדק בהנהגת העם יהיה זה הנזק שלא יעשו כמו אלו הפעולות המגונות ולזה אמר ואתה תבער הדם הנקי מקרבך כי תעשה הישר בעיני יי':

פרשת וזאת הברכה

יוֹרוּ מִשְׁפָּטֶיךָ לְיַעֲקֹב וְתוֹרָתְךָ לְיִשְׂרָאֵל יָשִׂימוּ וגו :

שסב ראוי לכל מי שיש לו חלק מהשלימות האנושי שישתדל בו זולתו כי זה הוא דרך השי' להשפיע השלמות הנמצאות בזה האופן עד שלא יקצר מהגיע להם שלימות אפשר שיקבלוהו ולזה אמר יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל כאלו אמר ידעו משפטיך ותורתך להורות כי אחר שידעו אותם הם מחוייבים להורות לישראל:

אֵין כָּאֵל יְשֻׁרוּן רֹכֵב שָׁמַיִם וגו : מְעֹנָה אֱלֹהֵי קֶדֶם וּמִתַּחַת זְרֹעֹת עוֹלָם וַיְגָרֶשׁ וגו : אַשְׁרֶיךָ יִשְׂרָאֵל מִי כָמוֹךָ עַם נוֹשַׁע בײ :

שסג ראוי לבטוח בייעודי השי' שיצילנו כי לו הגבורה והממשלה לעשות מה שירצה ולא יעצרוהו השמים לרכוב על מה שירצה כי הוא בראם ועשה אותם ואחר שהיה זה כן הנה ראוי לנו שנבטח במה שיעדנו מדבר ירושת הארץ והשמדת הגוים ההם:

וַיִּבְכּוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת מֹשֶׁה בְּעַרְבֹת מוֹאָב שְׁלֹשִׁים יוֹם וגו :

שסד אין ראוי להתאבל על המת יותר מדאי ואע"פ שהיה גדול המעלה בתכלית מה שאפשר שלא תראה כי מרע"ה עם גודל מעלתו בחכמה וגדולה לא הרבימו הבכיה ההיא שיהיו ימי בכי אבלו כי אם שלשים כמספר ימי בכי אהרן:

השבח לאליכל ברא · שזכנו להשלים

תועליות הרלבג על התורה :

שנו אין ראוי למוכיח שיספר דבר ישר אפשרי להיות ממה שלא תקובל תוכחתו ולזה לא
רצה משה לבאר בזה המקום שיהיה מוכיח בו יש שעל דבר מי מריבה את אהרן ו׳ גזר
עון על משה בעצמו כי החטא ההוא היה בעלם ויוכלו לומר כי לא יועיל הסתר מהחטא כי אלו את
בלא חטא עם גודל מעלתם ולזאת הסבה לא רצה לספר דברי קדם מפני שהיה גדול החטא שבלם
כדי שלא יהיה מקום לכהות תוכחתו :

פרשת ראה

לא תַעֲשֶׂה כֵן לַיְיָ אֱלֹהֶיךָ כִּי כָל תּוֹעֲבַת יְיָ אֲשֶׁר שָׂנֵא עָשׂוּ וגו :

שנז אין ראוי שהשתדל לעבוד השי״ת כאופן שהם עובדים את אלהיהם כי במקום הפך היה
היה כל דבר שהוא תועב ומרוחק אצל לאנשים אצל כי אמנו השמיעם עצמם
במכודה עם הגם בכוסם ובכתיהם היו שורפין באש לאלהיהם וזה הדרך דרכו בכל עבודתם ואולם
תורתינו הקדושה לא השמיעם עלינו דבר מגונה ובלתי נאות אך כל מה שמדרש לנו הוא חיי בגוף
וחיי הנפש מתוק לנפש ומרפא לעצם :

לְמַעַן יָשׁוּב יְיָ מֵחֲרוֹן אַפּוֹ וְנָתַן לְךָ רַחֲמִים וגו : כִּי תִשְׁמַע בְּקוֹל יְיָ :

שנח האכזריות על הרשעים חמלה על הטובים כי העושה דין ברשע מכלפת השי״ת
אף השם חי׳ ומביא עליכם רחמים :

וּבֵרַכְךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ בְּכָל אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה :

שנט אין ראוי לאדם שיאמין שבטל מפני אמרו מנות הקורה ויסמוך השי״ת יתן לו צרכיו כי
זה מה שיביאהו אל הממון ואולי יביא עם זה אל מיעוט המזונה בשי״ג ולזה
אמר וברכך יי אלהיך בכל אשר תעשה להעיר על הפעל צריך להתברך בשי״ת שלא ישב בטל אבל יעשה
מעשים להביא אליו הברכה והש״י יביאהו לו בכל אשר יעשה :

מִסַּת נִדְבַת יָדְךָ אֲשֶׁר תִּתֵּן וגו : אִישׁ כְּמַתְּנַת יָדוֹ כְּבִרְכַּת יְיָ וגו :

שס ראוי לכל אדם שיתנהג לפי אשר תשיג ידו כדי שיוכל להתמיד בהנהגה זו כי בזולת
זה אולי ישיג קיצו בעת אחת ויצטרך אחרי כן במחסור כל ולזה אמרה התורה מסת נדבת ידך אשר
תתן כאשר יברכך יי אלהיך ואמרה איש כמתנת ידו כברכת יי אלהיך אשר נתן לך :

פרשת שופטים

וְעָנוּ וְאָמְרוּ יָדֵינוּ לֹא שָׁפְכָה אֶת וגו : וְאַתָּה תְּבַעֵר הַדָּם הַנָּקִי וגו :

שסא המעשים

כִּי תֹאמַר בִּלְבָבְךָ רַבִּים הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה וגו׳ : לֹא תִירָא מֵהֶם זָכֹר וגו׳ :

שנב מ"י ההבטחה שהשי"ת בכבוש א"י היא על צד ההשגחה ראוי שלא יירא שלא יוכל להם חנף
בגבורת הכנגדו כי יד השי"ת לא תקצר. ולזה זכר משה ליום הנפלאות שעשה השי"ת לישראל
אשר ראוי לזה מאדם שלא ייראו מהגוים הגם אשר הם גדולים לפלאם מאתם ואם הם יותר רבים
מהם ישראל כי יד השי"ת לא תקצר להפיל אותם לפניהם.

וְזָכַרְתָּ אֶת יְיָ אֱלֹהֶיךָ כִּי הוּא הַנֹּתֵן לְךָ כֹּחַ וגו׳ :

שנג חייב אדם לייחס כל הטובות המגיעות אליו אל השי"ת כי מאתו הכל וכ"ש בדברים אשר
לא יתכן בטבע אם לא מצד העזר האלהי כמו השבי בכבוש ים אלו הגוים הגדולים
והעצומים מהם שהיו בהם מבני הענק והיו בערים גדולות ובצורות בשמים ולזה אמר שאין ראוי שיאמר
ישראל כחי ועצם ידי עשה לי את החיל הזה אך יזכור כי יי׳ אלהיו הוא הנותן לו כח לעשות חיל וידע כי
הוא אשר ישמידם ויאבדם לא עוצם ישראל וכחו:

וָאֶתְנַפַּל לִפְנֵי יְיָ כָּרִאשֹׁנָה אַרְבָּעִים יוֹם וגו׳ : וְאָנֹכִי עָמַדְתִּי בָהָר
כַּיָּמִים הָרִאשֹׁנִים וגו׳ : וַיֹּאמֶר יְיָ אֵלַי קוּם לֵךְ וגו׳ :

שנד צריך מי שיתפלל בהסרת רעה מה שיתפלל בזה הסדר ג׳ קצת אחר קצת כי אולי אם
יכוון להסירו בגמרי תכף לא יוכל עליו ולזה צריך שיכוון להסיר ממנו הקלה מה
שלא יכבד מאד להסירו ואחר זה יגרשנו מעט מעט בהדרגה ולזה תמצא שספר כי כשראה משה אף
השי"ת וחמתו ורצונו לכלות ישראל בקש מהשי"ת שימתין הרעה הוא כדי שיוכל כמה שהיה לו מהשכל לבקש
מה שיסור הרעה כי בזולת זה לא יהיה לו מה לבקש בעבורם מחילה ואחר זה שהתפלל לפני השי"ת זה כוונ
שצריך להסיר מהם האף והזעם על כל מעשהם אך היה צריך עדין להאל שיגיעו להם טובות מהשי"ת
על צד ההשגחה הפרטית ואם לא יגיעם הכליון בהכרח לפי הענין שהיו כן אז שהיו במדבר והוצרכו
להלחם עם הגוים שנרכבו ועזר מהשי"ת על צד ההשגחה הפרטית להיות להם ארץ אשר ישבו בה וזהו מה
ששאל משה ממנו ית׳ בארבעים יום השני שהיה כמו שנתבאר בפ׳ כי תשא ולזה סמך לזה הספור מה שאמר
השי"ת למשה קום לך למסע לפני העם ויבאו וירשו את הארץ להסיר ספק עמם לא היו נכונים לזה

וּבְאַהֲרֹן הִתְאַנַּף יְיָ מְאֹד לְהַשְׁמִידוֹ וָאֶתְפַּלֵּל וגו׳ :

שנה ראוי שיהיה שאדם זריז שלא ישכב בשום צד להתפלל את הרבים ואע"פ שהיה כוונתו
הראשונה לשמרם מהמטה שלא תראה כי אהרן אע"פ שהיה מתפלל נצרכה
להציל מן המטה הנה מפני שהיו דבריו באופן שנמשך מהם במקרה החטא לישראל כמעט שהשמיד
השי"ת לולי תפלת משה:

שָׁם מֵת אַהֲרֹן וַיִּקָּבֵר שָׁם וגו׳ : בָּעֵת הַהִוא הִבְדִּיל יְיָ אֶת וגו׳ :

אַתָּה הַחִלּוֹתָ לְהַרְאוֹת אֶת עַבְדְּךָ : אֶעְבְּרָה נָּא וְאֶרְאֶה אֶת וגו :

שמה ראוי לאדם שלא יתפאר בחכמתו והשגתו לומ' שכבר השיג . וזה שאמר רב לך דאני שיחשוב עצמו חסר מאד כי בזה יוסיף זריזות לבקש השלימות שלא תראה כי מרע"ה עם היות שהשגתו השג' עצמו חסר מאד עד שאמר כי הוא בתחלת דרך השגת השלמות לשערו שכבר והכן שיוסיף שלימות על שלימותו ולזה אמר ה' אלהי אתה החלות להראות את עבדך וגו':

וַיִּתְעַבֵּר יְיָ בִּי לְמַעַנְכֶם וְלֹא שָׁמַע וגו :

שמט ראוי לומר שיוכיחו עונש מהשי"ת על מריו שיראה שהוא מרגיש שעור מה שאבד ממנו כי בזה תועלת ללקיחת המוסר כי מי שלא ירגיש בהוכחה על מריו לא יקבל מוסר כמו שאמר הכתוב על מה תוכו עוד תוסיפו סרה וגו' ולזה תמצא שמשה הראה שהוא מרגיש בשעור מה שאבד ממנו בשלא השכים השי"ת שיעבור את הירדן כדי לתקנו זאת המלה המענש :

וְאֶרְאֶה אֶת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר וגו : עֲלֵה רֹאשׁ הַפִּסְגָּה וְשָׂא :

שנ ראוי לאנשים שישתדלו לראות כל הדברים שיוכלו לראות כדי שיכירו בזה חכמת השי' הנראה אלו הענינים ולזה תמצא כי משה בקש משהם לא ירצה השי' שיעבור הירדן ישכים שיראה הארץ בכללה כדי שיעמוד על טבעת מעלות הארץ ההיא מצד מצבה ומצד מקומה מהיישוב ולזה יהיה דבר באמרו אעברה נא ואראה את הארץ אעברה נא אם אראה ובכר יעיד השבוננה אף כן שכבר אמר השי' למשה עלה ראש הפסגה ושא עיניך וגו' והנה מאלאכו שזאת התכונה היתה חוקה במשה ולזה אמר אעברה נא ואראה את המראה הגדול הזה מדוע לא יבער הסנה .

וְצַו אֶת יְהוֹשֻׁעַ וְחַזְּקֵהוּ וְאַמְּצֵהוּ כִּי הוּא יַעֲבֹר לִפְנֵי הָעָם הַזֶּה וְהוּא :

שנא ראוי לאנשים שישתדל בכונת הטוב להשפיע למוכנים ממנו ולזה תמצא לפי מה שיראה מתשובת השי' למשה על זאת הבקשה שבקש שיעבור את הירדן כדי שינחיל הארץ לישר' ביותר שלם שהנבואים כי במעט הזמן היה מנחילה להם אם היה עובר הם לפי מה שראה מהמלחמות שעשה משה במעט זמן ולזה צוהו השי"ת שיצוה את יהושע איך יתנהג בפעל הנחלת הארץ לישר' ויחזקהו ויאמצהו כי הוא ינחיל הארץ לישר' למלכו מזה כי משה היה מבקש שהוא ינחיל הארץ לישר' מצד שפרו שעל ידו יהיה כמשה באופן שלם וכדי שיהיה יהושע בזה תמורת משה לפי מה שאפשר ויתקיים מה משה לשמרו שהוא ישתדל בזה האופן השלם רצה השי"ת שיזהיר משה את יהושע בכל מה שיעשהו באופן שתשלם לו הנחלת הארץ לישר' באופן שלם :

פרשת עקב

אֲנַחְנוּ נַעֲלֶה וְנִלְחַמְנוּ וגו׳ : וַתָּהִינוּ לַעֲלֹת : וַיִּרְדְּפוּ אֶתְכֶם כַּאֲשֶׁר :

שדם ראוי לקבל הטוב בעת הרצון שאם לא ירצה לקבלו אולי כאשר ירצה לא יתכן לו
שלא תראה כי ישראל מאנו מהם הטוב על דבר המרגלים וכאשר התאמצו מזה
נסו רבים לקחת הטוב ההוא לא עלה בידם :

רְאֵה נָתַתִּי בְיָדְךָ אֶת סִיחֹן : וְהִתְגָּר בּוֹ מִלְחָמָה : אֶל סִיחוֹן מֶלֶךְ
חֶשְׁבּוֹן דִּבְרֵי וגו׳ : וְלֹא אָבָה סִיחֹן : כִּי הִקְשָׁה יְיָ וגו׳ :

שמה ראוי לאדם לרדוף אחר השלום ולהרחיק המחלוקת והמלחמה ואע״פ שנתבאר לו
שהוא יזכה שלא תראה כי השי״ת רצה שיקדימו דברי שלום לסיחון קודם שיתגרו
בו מלחמה ואע״פ שהוא הקשה רוחו ואמץ את לבבו וכן עשה לכל הגוים אשר כבש יהושע כי השי״ת הקשה
רוחם ואמץ לבבם למען תתם ביד ישראל כדי שתקוים בלבבו שראוי בכל המקומות לרדוף אחר השלום
לפי מה שאפשר כי אין השי״ת חפץ במיתתן של רשעים :

אַחֲרֵי הַכֹּתוֹ אֵת סִיחוֹן : וְאֶת יְהוֹשׁוּעַ צִוֵּיתִי : לֹא תִירָאוּם כִּי יי׳ :

שמו ראוי לאדם שלא יעבור מהיות משתדל באחד כל התועלות שאפשריות להגיע ממנו
ואזה תמצא שמבין מלחמות שני מלכי האמורי לא נתספקה בו התורה במה
שהגיע בזה מהתועלת אל שיירשו ישראל ארצם אבל השתדלה התורה להגיע מזה תועלת להוכיח יהושע ולהורות
להם כי לולי מרים כבר ירשו או בשנה השנית לבאתם מארץ מצרים ואת הארץ הכנענית כי עיניהם
הרואות עונש גבורת השי״ת להכות המלכים האלה במעט זמן עד בלתי השאיר להם שריד ואזה היו דברי
התוכחות שאלו אחרי הכותו את סיחון מלך חשבון ואת עוג מלך הבשן והמשיכה התורה עוד מזה תועלת
אחר לחזק לב יהושע ולב ישראל שלא ייראו מהממלכות אשר יעברו שמה ואזה אמר ואת יהושע צויתי בעת
ההיא לאמר עיניך הרואות את כל אשר עשה יי׳ לשני המלכים האלה וגו׳ :

פרשת ואתחנן

אַתָּה הַחִלּוֹתָ לְהַרְאוֹת אֶת עַבְדְּךָ וגו׳ : אֶעְבְּרָה נָּא וְאֶרְאֶה וגו׳ :

שמז השלמים אינם נבחרים אלו הטובים הגופיים כי אם לתכלית שיוסיפו בשלימות הנפש
ואזה כתן משה הסבה במה שבקש מהשי״ת שיניחהו לעבור את הירדן ולראות
את הארץ שכבר שהחיל השי״ת להראותו גדלו וידו החזקה ואזה באר שיכנס לארץ ההיא כי מדרגת השפע
בה השפע האלהי כדי שיוסיף שלימות על שלימותו ויראהו השי״ת מגדלו וידו החזקה יותר ממה שהראה
לו מזה עד עתה ליתרון מעלת הארץ ההיא ולא באר זה כדי לאכול מפירות הארץ כמו שחשבו הסכלים

ספר דברים

אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן בַּמִּדְבָּר :

שם ראוי לכל אדם שיוכיח הנוכחים ממנו באופן שלם בעת רצותו השואל כפרד מהם כדי
שיורים להם מהתוכחות לפי מה שאפשר לו שלא תרא כי מרע"ה הוכיח את יש'
גם התוכחת קודם הפרדו מהם להישירם אל הטוב לפי מה שאפשר בעוד בחייו ועודנו עמהם כי
קודם זה לא הוצרך לתוכחת גדולה כזאת כי הוא היה מוכן להוכיחם תמיד בעת הצרך ואולם עתה
הוצרך להוכיחם בתוכחת תספיק להם תמיד אחרי מותו:

הוֹאִיל מֹשֶׁה בֵּאֵר אֶת הַתּוֹרָה הַזֹּאת לֵאמֹר :

שמא : המנהיג מספר רב מהאלהים להועיל בו לאופן ראוי שישתדל בביאור הודעותיו
קודם מותו כדי שיגיע אל התועלת המכוון מהספר ההוא להם ולזה ספר
שלפני מותו הואיל משה באר את התורה הזאת ובסדור הדברים ג"כ העיר בו על שהעיונים באופן שלם
ומה שהזכיר מהמצות שלא נזכר שיעיר ג"כ על כונת המצות ואולם רז"ל הביאו מזה שהבאר באר משה
התורה לו באורים לא נכתבו כמו דקדוקי המצות ופרטיהם וכלליהם והשמירה עליהם [illegible]
מדות שהתורה נדרשת בהם וכשיעיין בזה עיון טוב הנה הוא מסכים למה שפירשנו עליו:

יְיָ אֱלֹהֵיכֶם הִרְבָּה אֶתְכֶם וְהִנְּכֶם וגו :: הָבוּ לָכֶם אֲנָשִׁים חֲכָמִים וגו :

שמב המנהיג מספר רב מהאלהים צריך לו שימנה עליהם אנשים טובים קצתם למעלה
מקצת באופן שיוכלו לדקדק בהנהגה באופן ראוי ובזולת זה לא תשלם
ההנהגה למנהיגים באופן ראוי ולזה ספר כי מפני שהיה מספר בני ישראל רב וקשה משה מהם למנהג
עליהם שרי אלפים שרי מאות שרי חמשים שרי עשרות כדי שתשלם ההנהגה באופן שלם:

גַּם בִּי הִתְאַנַּף יְיָ בִּגְלַלְכֶם לֵאמֹר גַּם וגו :

שמג ראוי למוכיח שיהיה נקי מהדבר שיוכיח בו זולתו כי בזולת זה יאמר הנוכח ולמה לא
יוכח עצמו תחלה ולזה תמצא כי מרע"ה מפני שהיה מוכיח ישראל ומראה להם
שעונותיהם הביאו אל שנתאחרו במדבר עד מותם כי נשבע הש"י שלא יראה איש מהם את הארץ והיה
לאומר שיאמר כי גם על משה נגזר שלא יעבור את הירדן הנה מפני זה ביאר להם משה כי בעונותיהם
נגזר עליו זה כמו שהוא שלהם ולזה אמר ג"כ גם ואתחנן ויתעבר יי בי למענכם:

גם שאיר זכר זה בתוספת ההפלא ולזה נ״כ בזה הש׳ פיקחו תרומת השם משלל לקח לכהנים וללוים להעיר בזה שטוב ההפלא הגיע להם מהש׳ לא מצד כחם ועצם ידם:

האחיכם יבאו למלחמה ואתם וגו׳ : ולמה תנואון את לב :

שלו ראוי לכל אדם להרחיק שיעשה מה שאולי יהיה סבה להפסיד זולתו ולזה כעס משה על בני גד ובני ראובן בשאלם להם לנחלה הארץ אשר בעבר הירדן מזרחה מצד שזה השאלתם זו אולי תהיה להסיר לב ישראל מעבור הירדן כי אולי יחשבו שלזאת הסבה בחרו להם בני גד ובני ראובן זה לנחלה שלא יוכלו ישראל לאמורים הגוים אשר שם ולזאת הסבה עמדו בעבור שכאשר השיבו ללכת שם לצבא שלא היה אז לירא מהכלת לב העם בשאלתם כי הם רוצים ללכת עמם לצבא ולולי בטעם בזה׳ היכניע הגוים ההם לפניהם לא נכנסו כופת המלחמה:

אם תעשון את־הדבר הזה אם וגו׳ : ועבר לכם כל חלוץ : ונכבשה הארץ וגו׳ : ואם לא תעשון כן : בנו לכם ערים :

שלז ראוי לכל אדם להרחיב הדברים במקום שיהיה לו עם זולתו באופן שלא יהיה אפשר שיקרה בו שום מרמה ותחבולה ולזה תמצא שדקדק מר״ע בזה התנאי שהתנה עם בני גד ובני ראובן והרחיב הדברים בו בענין שלא יתכן בו שום מרמה:

ומקנה רב היה לבני ראובן ולבני : ארץ מקנה הוא ולעבדיך וגו׳ :

שלח אין ראוי לאדם שיתעה בעבור תועלות פרטיות לבחר דבר על דבר אם לא אחר שיתיישבו בו שלא יקרה כי מפני היות מקנה רב לבני גד ולבני ראובן בחרו לבחור הארץ אשר בעבר הירדן מזרחה להיות המקום מקום מקנה והנה השיגם מזה הפרטים אחר שנכבשה הארץ כי ראוי שאולי זה יהיה סבה אל שיסורו בביאה מאחרי הש׳ ויסובבו מבני זה לבנות מזבח השוא שנזכר בספ׳ יהושע עם שהם היו יותר מוכנים לנפול ביד מגיריהם מזולתם ולזה תמצא שהרע סוכים שהגלה חלך אשור היו אלה השבטים עם השמונים היו לפה תמיד לקוץ מכאיב מצד הארץ הואת שכלם ישראל מהם על סיחון כמו שתראה מדברי יפתח הגלעדי:

פרשת מסעי

אך למשפחת מטה אביהם תהיינה וגו׳ : ולא תסב :

שלט כאשר יביא ההכרח אל שיגרע מה מתקן בעבור אחר הנה ראוי שכל מה שהוכל לעשות ביושר שיתוקן הדבר ההוא לאשר נגרע ממנו בדרך שלא יהיה נגרע ממנו לעולם כמעט אותו כאשר יכולנו על זה בזולת היזק לאשר תקנו אליו זה החק והמשל כי מפני שנגרעה נחלה כלפחד מנחלת בני חפר בכללם והיה אפשר להסב שלא תהיה נגרעת מהן זאת הנחלה לעולם בזולת היזק לבנות צלפחד ונם יהיה כשינשאו לבני דודיהם הנה רצתה התורה שינשאו לבני דודיהן אחר שאין להם היזק בזה:

כזה במריבות ובזריזות כדי שינוח לו הראוי שלא תראה כי בכות צ״ל פחד לא בושו משביא משפטן לפני משה ולפני אלעזר הכהן ולפני הנשיאים וכל העדה עד שהשיגו מבוקשן כמה שהיו מבקשות מדבר כאלה לפי שהדבר שאלו כהוגן:

יִפְקֹד יְיָ אֱלֹהֵי הָרוּחֹת לְכָל בָּשָׂר אִישׁ: אֲשֶׁר יֵצֵא לִפְנֵיהֶם:

שלב ראוי למנהיג העם שישתדל בשלום המונהגים ממנו גם בעת שעדרו משה לפי מה שלפה ולזה מבלעו שכאשר הביא הסברה שיאסף משה אל עמיו השתדל עם השי״ת שיפקוד איש על העדה אשר יוציאם ואשר יביאם ויסדר ענין קבוציהם כדי שלא יהיו כצאן אשר אין להם רועה כי זה יהיה סבה לבלבול ענייניהם ושמע השי״ת לקולו ונתן על העדה יהושע בן נון אשר למדו משה והבינו ושמש: נגנול׳ מהשלמות שהיה ראוי לבבואה ובובו משה והייתירבו על מה שיעשה ונליך תקיים שבהבנתו באופן שלא יאמר בה דבר ממה שיהיה בו תועלת לעם׳

וְנֶאֱסַפְתָּ אֶל עַמֶּיךָ: יִפְקֹד יְיָ אֱלֹהֵי הָרוּחֹת לְכָל בָּשָׂר אִישׁ עַל:

שלג השלמים אינם נרדים מן המות כי אינם בוחרים מאד באלו החיים הגופיים כי היותר טוב להם אשר השקנו מן המושכלות הימותו כדי שישתכנו תמיד בהשגת כל המושכלות אשר קנו אותן יחד כי אולא ימנע המות זאת ההשגה ולזה לא תמצא שחרד משה מהמות כזה המקום ולא במקום אחר אך בקש מהש״י שיפקוד איש על העדה אשר ישתדל בהנהגתם כיכוונתו כלה היתה אל שימשך מהטוב בהנהגתו מה שאפשר לו:

פרשת פנחס

וַיִּשְׁלַח אֹתָם מֹשֶׁה אֶלֶף לַמַּטֶּה לַצָּבָא אֹתָם וְאֶת פִּינְחָס בֶּן אֶלְעָזָר וגו:

שלד המתחיל במעשה אחד טוב וראוי שיזכה בהשלמת המעשה ההוא עד תכליתו ולזה ספר כי פנחס היה הראש בזאת המלחמה כי הוא התחיל לתת נקמת יי׳ במדין במה שהרג בזמרי בן סלוא אשר בלה להכשיל ישראל בזמותם והיה בזה ג״כ סבה אל שנעצרה המגפה מעם השם ולזה רצה השי״ת שיזכה להיות הוא הראש בזאת המלחמה אשר כוון לתת נקמת יי׳ במדין ולהציל יש׳ מהזיקם במה שהעיד לפי מה שאפשר:

וְלֹא נִפְקַד מִמֶּנּוּ אִישׁ: וַנַּקְרֵב אֶת קָרְבַּן יְיָ אִישׁ אֲשֶׁר מָצָא כְלִי וגו:
וַהֲרֵמֹתָ מֶכֶס לַייָ מֵאֵת אַנְשֵׁי:

שלה מי שהגיע לו טוב מהשי״ת ראוי שיכירהו ויודה עליו לשי״ת כי בזה תשתומם מה שלא ישלם ולזה ספר ששרי האלפים והמאות הקריבו לה׳ כלי זהב רבים על כל הטובות אשר גמלם שלא נפקד איש מאנשי המלחמה ולזאת הסבה בעינה הביאם משה אל אהל מועד

 להמור

חטאנו כי דברנו ביי ובך התפלל אל יי ויסר מעלינו את הנחש וגו׳ :

שכז כאשר יחטא איש לאיש ויתנחם מזה ויכיר חטאו ראוי שיקבלהו האחד תכף וימחול לו חטאו : הלא תראה כי תכף שהכירו יש׳ חטאם והתנחמו ממנו קבלה משה והתפלל עליהם על דבר הנחש :

פרשת בלק

קח את כל ראשי העם והוקע אותם ליי נגד השמש וישב חרון אף וגו׳ :

שכח כאשר התחיל לצמוח רע מה ראוי להשתדל להסירו תכף בלי שום עצלה כדי שלא יצמח יותר ולזה צוה הש״י למשה שיצוה השופטים לישראל להרוג תכף כל הנצמדים לבעל פעור כדי שישיב אפו מישראל וצוה לעשות זה לעיני השמש כדי שייסרו כל יש׳ ויעקרו זה השרש משם לגמרי :

פרשת פנחס

צרור את המדינים : כי צררים הם לכם בנכליהם אשר נכלו וגו׳ :

שכט מי שיתאמת לו מאמר שהוא מבקש לכלותו ראוי שיקדים הוא לכלות האחד לכבוש עצמו ולזה תמצא שצוה הש״י להכות המדינים מפני ידיעתו שבקשו אל ישראל ונקם רעתם עם מה שמספר שהכלה בהריגת כזבי בת צור :

לרב תרבה נחלתו ולמעט תמעיט נחלתו איש לפי פקדיו יתן נחלתו :

של ראוי להרחיק המחלוקת תכלית ההרחקה ולזה התחכמה התורה לסדר איך תהיה חלוקת הארץ באופן לא יהיה שם ערעור ומחלוק׳ ועשתה זה טרם היו׳ בארץ כי אולי אחר זה יאמרו קצתם שטרחו יותר במלחמה או שכליהם יותר בו ויבקשו מפני זה שיהיה להם חלק יותר גדול ויהיה זה סבה למחלוקת קטטה והגבילה גם כן זה בתכלית מה שאפשר יותר ר״ל שיקח כל אחד מהנחלה לפי פקודיו אשר יתכן בהם שיבאו לצבא כי הם אנשי המלחמה וראוי שיהיה חלק׳ חלק בחלק ולא״כ יהיו הנחלה ביניהם באופן שזכרנו כדי שלא יהיו הקטנים אשר לא יבאו לצבא בזולת נחלה :

ותעמדנה לפני משה ולפני אלעזר הכהן ולפני הנשיאם וכל וגו׳ :

שלא אין ראוי שימנע האדם מפני הבושת מהביא משפטו לפני הגדולי׳ אבל ראוי שיתגדל

יַעַן לֹא הֶאֱמַנְתֶּם בִּי לְהַקְדִּישֵׁנִי לְעֵינֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָכֵן וגו׳ :

שכב ראוי לאדם שיתיישב מאד בכוונת הדברים אשר צוה עליהם בעשייתם מאת מי שהוא מחוייב לעשות את מצותו כי כשלא יתיישב בכוונתם אולי יעשה מהם מה שלא יניח בו תועלת המכוון בפעל ההוא הלא תראה כי מרע״ה עם תוקף מעלתו הנה כשלא התיישב על כוונת המאמר הגיע לו מהש״י קרה לו בהעדר כוונתו :

נַעְבְּרָה נָּא בְאַרְצֶךָ לֹא נַעֲבֹר בְּשָׂדֶה וּבְכֶרֶם וְלֹא :

שכג ראוי למי שיבקש דבר מאחר שיביא כל הסבות המעוררות לו להשיג מבוקשו ממנו הלא תראה כי משה שלח בעבור יש׳ למלך אדום אל הדברים שהיה בהם מה שאפשר מהפיוס והבאת לב מלך אדום להתם לעבור בארצו :

וַיְמָאֵן אֱדוֹם נְתֹן אֶת יִשְׂרָאֵל עֲבֹר בִּגְבֻלוֹ וגו׳ :

שכד ראוי לאדם לפחד תמיד ולזה מפרש הקורא כי כשראו ישראל שאין רצונו לתת לעבור בגבולו ויצא לקראתם בעם כבד וביד חזקה נטו מעליו ולא רצו להלחם עמו כי פחדו פן ינצחו ולפ״ה שידעו שיד השם להתקבר עמם לטובה בכל מלחמותיהם ולא שאוהם מלך אדום אלא ניר׳ מיש׳ פן ישחיתוהו בהיות בארצו אבל בזה שלא יתגרו בו מלחמ׳ כמו שנזכר בפרש׳ אלה הדברים :

וַיִּרְאוּ כָּל הָעֵדָה כִּי גָוַע אַהֲרֹן וַיִּבְכּוּ אֶת וגו׳ : וַיִּתֵּן אֶת הַכְּנַעֲנִי וגו׳ :

שכה אין ראוי להתעצב בהספדו של חכם אבל ראוי שיזכרהו בו כי בזה תהיה תועלת להורות להשיג זה השלימות בהכירם מה שנפקד מהם בהפקד זה החכם ולזה ספר הקורא שבכו כל יש׳ את אהרן שלשים יום וסמך לזה נכמו הכנעני מלך ערד להודיע שבעונים כך יתן השי׳ הכרם :

וַיְדַבֵּר הָעָם בֵּאלֹהִים וגו׳ : וְנַפְשֵׁנוּ קָצָה בַּלֶּחֶם הַקְּלֹקֵל : וַיְשַׁלַּח יְיָ :

שכו אין ראוי לאדם שיכפר מה שעשו לו מהטובה אבל יזכיר הטוב למי שעשהו לו כ״ש אם היה עושה הטוב השי״ הלא תראה כי יש׳ בעבור שהתכפרו מן הטובות שהגיעו להם מהשי״ ע״י משה שלח בהם הנחשים השרפים והמיתו מהם רבים וזה כי הם לא התרעמו מלחם ומים בעבור ברכם אליהם אבל רוע תכונתם מהכה אותם אל שיתרעמו מהשי״ וממשה על לא דבר יבואם להתרעם מהם אבל היה שראוי להם לתת תודה לשי״ כעל כל אשר גמלם ולמשה כביכול :

ותלכו

פרשת חקת

וירב העם עם משה : ולמה הבאתם את קהל יי׳ : ולמה העליתנו ממצרים וגו : קח את המטה והקהל :

שיז אין ראוי לגנות האדם אשר במה שיטעה דברים שלא כהוגן בעת הצער והאסון והכוונה שלא תראה כי ישראל כשהיו בצער גדול מהצמא והיו יראים שימותו מחוזק הצמא שיטעו בדברי׳ קשי׳ כנגד משה ולא מהאלהו שכעסו על זה אך רבה השי״ת להם מים בזה האופן הנז׳ :

יען לא האמנתם בי להקדישני וגו : עשה לך שרף ושים אתו על :

שיח מי שיצטרך לעשות פעל מה לתכלית מה אין ראוי שיקצר מהגיע מהפעל הכולל כל ההועלות האפשריות ולזה תמצא שבאשר הביא שהכרם שיתן השי״ת מים לעם הוא מהפעל שיגיע לזה עוד מהתיקנו שמים לבם תועלת ענגם להביא אותם אל האמונה בשי״ת וכאשר כאן לעשות מה שירצה ולזאת השבה ג״כ תמצא שלא שהביט השי״ת להסיר הבאים מהעם אבל רצה שירפאו הנשוכים בהביטם אל נחש הנחשת כדי שימשך מזה לים׳ התועלת מתמיד יביאם להאמין בעונ׳ הפלאות השי׳ כמו שביארנו בביאור זאת הפרשה :

ותמת שם מרים ותקבר שם : יאסף אהרן אל וגו :

שיט אחד מן ההכנות שמת ראוי שתדלג כל ההכנות שלא תראה כי בשמתה מרים תכף נגזר המות על אהרן עם עונש מעלתם עד שכלם מתו במדבר ואחר כך הוזכר שהתבאר מדברי התורה עם מה שנזכר בספר יהושע כי לא חיה משה אחר אהרן כי אם חדש אחד כי אהרן מת באחד לחדש החמישי בשנת הארבעים לפי מה שהתבאר בפרשת ואלה מסעי ומשה מת באחד לחדש אדר לפי מה שהתבאר מדברי התורה עם מה שנזכר בסוף ספר יהושע כמו שביארו רז״ל :

ותמת שם מרים : ולא היה מים : וימת אהרן : וילחם בישראל :

שכ ראוי להתאונן על מיתת הצדיקים כי מיתתם עונש רוחם כמו שראינו שהגיע במיתת מרים ואהרן ואע״פ שהיה כאשר או משה רבינו לדון השכילים אע״פ כן הגיע ממיתתם רוחם מבואר :

יען לא האמנתם בי להקדישני לעיני בני ישראל לכן וג :

שכא ראוי להרחיק מחלת הכעס שלא תראה כי הכעס הוא הנה אל שלא עמד מרע״ה עם עוצם מעלתו והפנת מדותיו בשלמיות על כוונת השי׳ במה שצווהו ואמר ודברתם הסלע אל וכתן חוקיו ונמשך מזה מרע ליש׳ עם שהגיע ממנו הם היזק להביא :

יען

פיה הנה אל הפתה אנשים רבים מישראל ומשכם אליו בזה המחלוקת וגרם זה שאבוד לו ולהם :

שִׁמְעוּ נָא בְּנֵי לֵוִי: הַמְעַט מִכֶּם כִּי הִבְדִּיל וגו : וַיַּקְרֵב אֹתְךָ וְאֶת כָּל אַחֶיךָ וגו : וַיִּשְׁלַח משֶׁה לִקְרֹא לְדָתָן וְלַאֲבִירָם :

שיד ראוי למשכיל כי כשיראה שהמונהגים ממנו מתנהגים על דרך לא טוב שישתדל בחכמתו להשיבם לטוב ולא יכעס עליהם וגם אם הם בועטים בו: הלא תראה איך השתדל משה לפייס קרח בדברים נכוחים בישוב ובזולת כעס כמו שהראה לו מדבריו שאינו שמח יתעלם מהכבוד והמעלה בעבור אשר נתנה ללוים בעבודת אהל מועד ולזאת הנה יתעלה בהיותם עם השכר הנעלם משפחתו בזולת שעבודם על שאר משפחות הלוים שאינו רב להיות עבודת בני קהת בקדש הקדשים ואין הענין כן בבני גרשון ובני מררי וכבר הראה לו עם זה גם כן כי זה לא היה בבחירת אהרן כי השם' נתנ' לו הכהונה ולזה היה ראוי שלא יחזיקו עוד בזה המחלוקת ולזאת הסב' בעינם תמצא שקרא משה לדתן ואבירם לפייסם מפני ידיעתו כי הם היו סבה חזקה לזה המחלוקת ואולי אם יתפייסו הם יהיה זה סבה שיתפייס קרח ויבטלו כלם מטענתם:

וַיִּשְׁמַע משֶׁה וַיִּפֹּל עַל פָּנָיו: קְחוּ לָכֶם מַחְתּוֹת וגו : וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר יִבְחַר יְיָ הוּא הַקָּדוֹשׁ וגו :

שטו ראוי לאדם כשיראה רבון האנשים ברע שיעתיקם מהרע ההוא מעט מעט כי אם רצה להעתיקם יחד ממנו הנה הם לא ישמעו לו לחוזק ההרגל ברבון ההוא ולזה תמצא שכאשר רצה משה להעתיק קרח ועדתו מהרע שבחרו בו הקדים להם מה שהיה אפשר אצלם שיפיגו מבוקשם בו והוא אמרו השם' יבחר מי הוא הקדוש הראוי לכהונה עם מה שהיתה מחכמה בזה המאמר כי הוא הראה להם שהשם' יבחר הדבר הזה ולזה יהיה לאהרן חלקם עליו וזה היה מיתרון חכמת משה וחכמתו שכבר כלל זה המאמר מה שיתפייסו בו הקהל לפי שלא התייאשו ממבוקשם ואח"כ יתבאר להם מהדברים ההם בעצמם עם מה שהמשיך להם מהמאמרים שיהיה בהם מהפיוס אלה מה שיהיה ראוי שיעתיקם בשלימות מהרבון הרע שהתקעו בו ולזאת הסבה נפל משה על פניו לפני קרח לבקש ממנו שלא יחזיק בזה הענין:

וַיֹּאמֶר משֶׁה אֶל אַהֲרֹן קַח אֶת הַמַּחְתָּה וְתֶן עָלֶיהָ אֵשׁ וגו : וְכַפֵּר עֲלֵיהֶם כִּי יָצָא הַקֶּצֶף מִלִּפְנֵי יְיָ וגו :

שיו ראוי למשכיל שלא ישתדל בהמירת המונהגים ממנו בתכלית מה שאפשר ואע"פ שהם בועטים בו לא יתרשל מהצלתם: הלא תראה כי היה מרוע תכונת ישראל להתרעם על משה ואהרן מהרע שקרה לחטאים שקמו כנגדם שהיו הם בעצמם סבה לענשם ועם זה גם כן השתדל משה להצילם ממנו ולהעתיקם מהרבון הרע ההוא לפי היכולת וזה ממה שהיה ראוי שימנעם מהתרעם על משה מזה הענין ועוד כשראה משה שהטעיות בו היתה סבה אל שיצא הקצף מלפני השם לאותם מהר להשתדל בהצלתם ולזה צוה אהרן להקטיר קטרת מהרה להסיר הנגף מהעם:

פרשת

וַיִּצְעַק מֹשֶׁה אֶל יְיָ לֵאמֹר אֵל נָא רְפָא נָא לָהּ׃

שט אין ראוי להשלם לבקש ולגמול על אשר יעליבהו ולא די לו בזה אבל ראוי שיתפלל לאם׳ דבר כנגדו
הלא תראה כי משה רבינו עליו השלום לא די שלא התפעל מאשר הביטוה מרים אחותו
המדברים כנגדו אבל עזר אותה בתפלה כפי היכולת:

פרשת שלח לך

יוֹם לַשָּׁנָה יוֹם לַשָּׁנָה תִּשְׂאוּ אֶת עֲוֹנֹתֵיכֶם אַרְבָּעִים שָׁנָה וגו׳׃

שי ראוי לאדם שיהיה בה׳ מבטחו כל הכן בהכתבאר לו כי הוא עמו במה שהוא רוצה לעשות
הלא תראה מה שקרה לישראל מהרע מפני שלא רצו להשען על יעוד השם יתעלה
בירושת הארץ ובחרו לשלוח השם מרגלים עם עונש הכפלות שעשה להם השם יתעלה אשר היה ראוי
שיהיו מהם כי יד השם יתעלה לא תקצר מעשות כל אשר יחפוץ:

נִתְּנָה רֹאשׁ וְנָשׁוּבָה מִצְרָיְמָה׃ וַיִּפֹּל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עַל פְּנֵיהֶם׃ וְטַפְּכֶם אֲשֶׁר אֲמַרְתֶּם לָבַז יִהְיֶה וְהֵבֵיאתִי אֹתָם׃

שיא ראוי למשכיל השלם שיהיה לו כח לסבול שיוכיחוהו מחמת פשעיהם כדי שיוכלו אל הטוב:
הלא תראה כי משה לא די שלא כעס עליהם על מרדם בו בהוכיחם לתת ראש לשוב
למצרים בעונש הטובות שהשפיע להם הש״י על ידו אבל התחנן להם ונפל על פניו לפניהם לבקש מהם
בחוזקת היד שלא ישובו הם בעצמם השחיתם על מרדן להם יתע׳ ולא הספיק לו זה אבל הרבה תחנונים
לפני השם יתעלה שישא על פשעיהם עד שנעתר לו השם יתעלה ונחם על הרעה אשר דבר לעשות לעמו
רוצה לומר שלא כלה אותם בכללם אבל השארו ביניהם לירש הארץ וגם הם לא מתו יחד:

פרשת קרח

וַתִּפְתַּח הָאָרֶץ אֶת פִּיהָ וַתִּבְלַע אֹתָם וְאֶת בָּתֵּיהֶם וְאֵת כָּל הָרְכוּשׁ וגו׳׃

שיב אין לחלוק עם הגדולים ממנו: הלא תראה מה שקרה לקרח מפני מחלוקתו עם משה
רבינו עליו השלום אדון הנביאים:

וַיָּקֻמוּ לִפְנֵי מֹשֶׁה וַאֲנָשִׁים מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל חֲמִשִּׁים וּמָאתָיִם וגו׳׃ וְאֵשׁ יָצְאָה מֵאֵת יְיָ וַתֹּאכַל אֵת הַחֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם וגו׳׃

שיג אין ראוי שיקנא האדם בכבוד ומעלה שיש לזולתו יותר ממנו: אבל ראוי שיסתפק במה
שחננו השם יתעלה מזה וזה כי קרח מפני קנאתו במעלה ובכבוד שנתן הש״י לאהרן
היה

לפניהו כי היה כהפך היעקיף בכין אל האמונה האמיתית ·

וְהָאסַפְסֻף אֲשֶׁר בְּקִרְבּוֹ הִתְאַוּוּ תַּאֲוָה וַיָּשֻׁבוּ וַיִּבְכּוּ גַּם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וגו׳ :

שר ראוי להשמר מחבר רע וזו כי בהתחבר יש׳אל האספסוף אשר עלה עמה׳ נכשלו בהתאוה לתערובתם והתאוו לאכילת הבשר עמהם עם היות להם הערב שבמזונות בזולת עמל וטורח וזהו אמרו והאספסוף אשר בקרבו התאוו תאוה וישובו ויבכו גם בני ישראל :

וַיַּאַסְפוּ אֶת הַשְּׂלָו הַמַּמְעִיט אָסַף עֲשָׂרָה חֳמָרִים : הַבָּשָׂר עוֹדֶנּוּ בֵּין שִׁנֵּיהֶם טֶרֶם יִכָּרֵת וְאַף יְיָ חָרָה בָעָם מַכָּה וגו׳ :

שה אין ראוי לאדם שיהיה רודף אחר התאוות הלא תראה מה שקרה לאלו בעבור רדפם אחר התאוות שמתו מהם רבים ואמנם רבה הש׳י למלאת שאלתם להראות להם כי יד ה׳ לא תקצר כדי שיתחזק אמונתם בש׳י ונגלה להם שהביא להם בשר לרוב לאדם ימים כי הממעיט אסף עשרה חמרים והנה לא ענשם הש׳י כששאלו בשר ולחם במדבר סין כי אז לא היה להם מן והיה ראוי שיבקשו להם מזון ואולם עתה שהיה להם המן הורה זה על רדיפת התאוות ואפשר שיהיה כוונתם לנסות הש׳י אם יוכל לתת להם בשר כמו זה הרבוי :

וַיֹּאמְרוּ הֲרַק אַךְ בְּמֹשֶׁה דִּבֶּר יְיָ הֲלֹא גַּם בָּנוּ דִבֵּר :

שו ראוי השלום השלם אחד לא יהיה תשוקתו רק לעבודת הש׳י ויניח כל העניינים הגופניים לפי מה שאפשר וכ״ש המשגל שאינו לאדם במה שהוא אדם ולזה ביאר שמשה פירש מן האשה אחר מה שנבואתו על זה מרים ואהרן ואמרו כי מאחר הנבואה לא יצטרך לפרוש מאשה כי גם בהם דבר יי׳ עם התעסקם בצרכי החומר בעת הרצון :

וְהָאִישׁ מֹשֶׁה עָנָו מְאֹד מִכֹּל הָאָדָם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי וגו׳ :

שז ראוי לאדם שיתנהג במדת הענוה והשפלות בתכלית מה שאפשר הלא תראה כי משה עם שלימותו הנפלא והיותו מלך ונביא העיד עליו הכתוב שהיה עניו מכל האדם :

וְהָאִישׁ מֹשֶׁה עָנָו מְאֹד מִכֹּל הָאָדָם :

שח אין ראוי לאדם שיתן אל לבו הדברים אשר ישמע שיאמרו כנגדו ואע״פ שיהיה אדון לאשר יאמרו הדברים נגדו הלא תראה כי משה לא התפעל כלל ממה שאמרו כנגדו מרים ואהרן אבל שתק ולזה סמך לזה הענין אמרו והאיש משה עניו מאד ויתבאר עוד מזה כי זה ידע משה ממה שאמר לו אהרן אל נא תשת עלינו חטאת אשר נואלנו ואשר חטאנו :

שיוכל להתפאר עליהם או לבייש כשיאמר אלו עשה כך וכך ואנוכי לא עשה אלא כך ולזה ספר בכללות הנשיאים שהיו שוות לא שנה אחד מהם ממחשבת חבירו ולזאת השנה הסכימה דעתם לדעת השם בזה :

וַיְהִי הַמַּקְרִיב בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן אֶת קָרְבָּנוֹ וגו : בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי הִקְרִיב וגו :

ש בדברים אשר יהיה בהם כבוד למי שיהיה קודם אין ראוי לדקדק רק בראשון שיהיה היותר נכבד אך אחריו לא נדקדק אלא לפי מנהגם ולזה הקהיל נחשון בן עמינדב שהיה נשיא השבט היותר נכבד להקריב קרבנו ואחריו נמשך הענין לפי המנהג כדי שלא תפול קנאה ביניהם בזה ולולי זה היה ראוי שיקריב נשיא שבט ראובן אחר נשיא שבט יהודה כי ראובן היה הבכור והיה נופלת קטטה ביניהם מי הוא היותר נכבד שבשבטים ההם ואולם כשנמשך הענין לפי מנהגם סר המחלוקת והקנאה כי לא יתבאר בזה שהטיב הקדימה מפני המעלה אבל מפני המנהג :

פרשת בהעלותך

וְאִם בְּאַחַת יִתְקָעוּ וְנוֹעֲדוּ אֵלֶיךָ הַנְּשִׂיאִים רָאשֵׁי וגו :

שא ראוי למנהיג לסדר ענייניו באופן שבהם ירגיש שיבאו לפניו ראשי העם או העם בכללו יסכב שירגישו יחד בעת אחת כדי שלא תפול קנאה ביניהם אם יקרא קצתם קודם קצת ושיוכלו להרגיש זה תכף שירגישו וזה אמנם יהיה כשיהיו אלו הקולות החזקים שישמעו הרחוקים והקרובים בקריאה אחת במספר ואם היה לו לקרא פעם קצתם ופעם קצת אחר יבדיל בין אלו הקריאות כדרך שירגישו שהקריאו בזה הקול כי הם נקראים כי בזה מטוב הסדור מה שלא יעלם ולזה זכר שהיו תוקעים בחצוצרה אחת כשהיו קוראים הנשיאים ולא היתה שם תרועה ואולם בקראו כל העם היו תוקעים בשתי חצוצרות ומריעים :

וַיִּסַּע דֶּגֶל מַחֲנֵה בְנֵי יְהוּדָה בָּרִאשֹׁנָה : וְנָסַע דֶּגֶל מַחֲנֵה רְאוּבֵן :
וְנָסַע דֶּגֶל מַחֲנֵה בְנֵי וגו : וְנָסַע דֶּגֶל מַחֲנֵה בְנֵי דָן וגו :

שב ראוי למנהיג העם והצבא שתהיינה פעולותיו מסודרות באופן שלא תפול קטטה בין המונהגים ממנו ולזה ראוי שיסדר הענין בטעם ובחכמה ומי יסע תחלה ומי יסע שני ומי יסע שלישי כי בזה מטוב הסדור והרחקת הקטטות מה שלא יעלם :

לְכָה אִתָּנוּ וְהֵטַבְנוּ לָךְ כִּי יְיָ : וְהָיָה הַטּוֹב הַהוּא אֲשֶׁר יֵיטִיב יְיָ וגו :

שג ראוי לכל אדם להיטיב האנשים אל הטוב כפי היכולת ולזה מצאנו שלא היה מספיק למשה מה שידע מטוב לב חותנו שאמרו בו כי היה ירא השם ישוב לארצו ושאירו בכאן באמונתו שהשפל ולזה בקש משה שישאר יתרו חותנו עמהם כדי שיבאו אליו בכיון ויתנכבו כלם לפי מה שהטיב שעורם וגדי שישפיעם בזה ויעיר שבטיחו שייטיבו לו מהטוב אשר ייטיב השם לישראל ולא משה יעזבו לשבתו

בהלמה אז הרינה השעים אחרון קבל השי"ת דבריו אך אחר שהוא ימחה מספרו מי אשר חטא לו ונגף הכשרים המתועים אחרי העגל והכתיב מהם שלא הקדר מהם מהכי זה העון ירושת הארץ וזה הוא שאמר אשר ישא בן מעשהם אך לא תדבק בהם ההנהגה הפרטית פן יכלה כאשר יחטאו לו כי ה' יביא רע על אשר יאסב על כד התוכחת וזה ימלטו מזה הרע כמו שבקש משה אך הרע עיקר מכל המערכת יביאם כמו שאמר וביום פקדי ופקדתי עליהם חטאתם ולזה לא נתפייס משה בזה היעוד ולהיות בלתי ראוי שאדם שיבקש מחילת העון בעוד שמחזיק בו בעל העון לא בקש משה שתדבק ההנהגה ה' כיושר בעוד שהיה להם רחוק ממנו אבל כשב עמם בכונתו להרחיק אבלו מהם עד כנכנע לבם ושבו אל ה' ואמר זה בקש שתדבק ההנהגה ה' בהם:

אָנָּא חָטָא הָעָם הַזֶּה חֲטָאָה גְדֹלָה וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם אֱלֹהֵי וגו׳ :

רצו ראוי לאדם כשישוב מחטאו שיזכיר החטא וידע מה שהוא מסקומי והגנות כי זה יביאהו אל שיתחרט ממנו כאופן שלא ישוב אליו ולזה אמר משה כשבקש שישא השי"ת חטאת ישראל אנא חטא העם הזה וגו' וזה כי משה היה אומר כל הדברים בעבור ישראל והיה שליח בין השם וביניהם לפיכך קרוב אל השם יותר מהם:

וַיְהִי שָׁם עִם יְיָ אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה לֶחֶם לֹא אָכַל וגו׳ :

רצז ראוי לאדם להשכיל כפי כחו ולהשתדל שימלטו מהרם שהוא ככון לבא עליהם שלא ירדם שמשה השתדל עם השי"ת והתפלל לפניו ארבעים יום וארבעים לילה בעד ישראל עד שהשיג מה שרצהו מזה:

וַיֹּאמַר הַרְאֵנִי נָא אֶת וגו׳ : וַיֹּאמֶר לֹא תוּכַל לִרְאֹת אֶת וגו׳ :

רצח אין ראוי שיתרשל האדם מקנין המושכלות מפני שהכיר קנה מהם חלק גדול אבל ראוי שלא יקצר בזה ויהיה כל השתדלותו להוסיף בידיעה תמיד כי זה פרי כל האדם שלא תראה כי משה עם עוצם חלקו בהשגות העיוניות היה מתעוקק תמיד להוסיף בהם עד שהכיר שנואהו זה לבקש מה שנמנעה השגתו וזה כלו לגודל תשוקתו להשגות הנכבדות:

פרשת נשא

קְעָרוֹת כֶּסֶף שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה מִזְרְקֵי כֶסֶף שְׁנֵים וגו׳ :

רצט אין ראוי לאדם שיעשה מעשה מבלי כוונה טובה כמו שעשו הנשיאים שעשו מעשים טובים מפורסמות כדי

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל יְיָ לֹא יוּכַל הָעָם לַעֲלֹת אֶל הַר סִינָי כִּי וגו׳:

רצב אין ראוי לאדם לעשות פעל השכל והתבונה אלא בראיה כי מרע״ה היה קשה בעיניו להזכיר ית׳ שלא יהרסו אל יי׳ לראות ולע״פ שצוהו הש״י על זה מפני היותו. ועוד שלא יהיה בזאת האזהרה תועלת עד שבאר לו הש״י מה שיכריח להוסיף להזהירם:

כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמֶּךָ לְמַעַן יַאֲרִכוּן יָמֶיךָ וגו׳:

רצג הודיע שכאשר יכבדו האב והאם הסדור התקון הבית ושהם התקון המדיני ויבוא זה המדינה שהוא לתקון לרוע ההסכמה אשר בין אנשיה ולזה אמרה התורה שאם יתנהלו בזה האופן בתקון הבית יאריכו הימים על הארץ שנתן הש״י וזה מורה שאם לא יתוקן תקון הבית בזה האופן לא יאריכו ימים על הארץ לרוע ההסכמה אשר יהיה בין אנשי המדינה ולזה אמר הנביא לזה׳ אב ואם הקלו בך לכבודו תשוב ראוי שיבא עליהם האויב ויגלו מהארץ:

פרשת תשא

וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אַהֲרֹן פָּרְקוּ נִזְמֵי הַזָּהָב אֲשֶׁר בְּאָזְנֵי וגו׳:

רצד האדם בהיראם כוונת האנשים לעשות רע וידע שאם יוכיחם על זה לא יקבלו ממנו שהם ראוי לו שיראה להם שהוא מסכים עמהם ואז יוכל להתעכב למנוע הרע ההוא בכל פנים שאפשר כי הם יבטחו בו ויחשבו שהוא מסכים עמהם וזה מה שהתנהלו׳ בטובות שיעשו האנשים למנוע הרע מאויביהם וזה שהם יראו שהם מסכימים להרע להם עם האנשים הקמים עליהם ובזה האופן יצילם ולזה תמצא כי אהרן כשידע שלא ישמעו לו יש׳ אם יוכיח על עשותם האלהים שבקשו ממנו הראה עצמו שהוא מסכים עמהם והתאמץ בכל הפנים שאפשר למנוע מהם הפעל ההוא ואמנם כשהם עליו הש״י ואמר להשמידו עם יש׳ לשונם התעלה בזה כי ראוי שימסור האדם עצמו בו להריג׳ ולזה היה ראוי שיוכיחם ויהיה מה שיהיה כי אין ראוי שיראה האדם שיסכים בזה הפעל המגונה בשום פנים עם שהוא היה סבה מה להשתדלם ולפי שכוונתו היתה טובה נתן הש״י שכרו ומשחו כהן גדול:

וַיִּקַּח אֶת הָעֵגֶל אֲשֶׁר עָשׂוּ וַיִּשְׂרֹף בָּאֵשׁ וגו׳: וַיִּפֹּל מִן הָעָם בַּיּוֹם וגו׳:
וְעַתָּה אִם תִּשָּׂא חַטָּאתָם וְאִם וגו׳: הִנֵּה מַלְאָכִי יֵלֵךְ לְפָנֶיךָ וגו׳:
וַיִּגֹּף יְיָ אֶת הָעָם: יְיָ לֵךְ עֲלֵה מִזֶּה וגו׳:

רצה אין ראוי לאדם שיבקש מחילת העון בעוד שהפעל העון מחזיק בו לזה לא בקש משה מהש״י שימחול תפלת יש׳ אם לא אחר השחתת העגל ושריפת הטועים אחריו ולפי

שלא

רפה ראוי: לשלם שלא יקצר מהשגת השלימות לפי מה שאפשר בפעולות אשר יראם בלתי שלימות כי בזה ילך בדרכי השם יתו׳ שישתדל להגיע השלימות בכל אחד משכמותו׳ בתכלית מה שאפשר הלא תראה כי יתרו לא נמנע מפני עוצם מעלת משה מלהגיד הפעולה שהוא אשר היה בה מה לאות הנפלא למשה ולא נשתדל לעשות זאת הפעולה באופן יותר שלם אלא בי מפני היותו משער עוצם מעלת משה בחכמתו רבה לדעת הגלה הסבה אשר בעבורה הורה משה לעשות כמעשה כי אולי היה שלם הפועל אשר היה חושב שיהיה בלתי שלם וכאשר התברר לו שלא היתה הם הנה הכרית עב״פ שיעשה זה הפועל על זה האופן או הראה למשה שלא טוב הדבר אשר הוא עושה ובאר לו גם באופן שלם ונתן לו עצה איך יגיע התכלית הפי׳ משה מכוון אליו בזולת לאו לו ולישראל׃

וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה לְקוֹל חֹתְנוֹ וַיַּעַשׂ כֹּל אֲשֶׁר אָמָר׃

רפט ראוי: לאדם שיהיה מוכן לשמע עצה הטובה ולעזוב עצתו כשלא היתה טובה כמוה שלא תראה כי מרע״ה עם רוב שלימותו וחכמתו עזב עצתו מפני עצת יתרו להיותה יותר טובה ממנה׃

וְקִדַּשְׁתָּם הַיּוֹם וּמָחָר וגו׳׃ וְהִגְבַּלְתָּ אֶת הָעָם וגו׳׃ לֹא תִגַּע בּוֹ יָד וגו׳׃

רצ ראוי: לאדם שיכבד בתכלית הקדושה המקומות הנכבדים אשר בהם יראו פעולות השם׳ ונפלאותיו הרמות כמלא ולזה צוה השם שלא יגשו אל ההר לבין ככוכב׳ ליו׳ השלישי׳ לעמוד בהיו׳ ההר אם ירד כבוד השם וגם שלא יעלו בהר ולא יגעו בו לתת כבוד לשם׳ אם ירד כבודו שם׃

לֹא תִגַּע בּוֹ יָד כִּי סָקוֹל יִסָּקֵל וגו׳׃ רֵד הָעֵד בָּעָם פֶּן יֶהֶרְסוּ אֶל וגו׳׃

רצא ראוי: למנהיג ההמון שיכוין שימשיך המונהגים ממנו מדבר מה להרחיקם מהיזק שנוגע להם להקנותם תועלת כשלא שיהיו העונש חזק למי שיעבור הדבר הקטן ולא יסמך בזה לבד אבל יוסיף להזהירם על זה בעת שום לירא שימשכו אל המעשה ההוא אשר מנע אותם מעשותו כי בזה האופן יגיע אל התכלית המכוון ביותר שלם שאפשר וזה כי יראתם מהעונש החזק ימנע אותם מהמשך אחר המעשה ההוא והזכרה בעת המעשה ימנע אותם משכיחת האזהרה ההיא והעונש הנפלא אשר בה הנה לזאת הסבה המשל השם יתב׳ השם׳ שלא יעלו בהר ולא יגעו בו שלם יעשה זה ישים כרונים בסקילה והוסיף להזכירם זאת האזהרה בעת שיהיו לחוש פן יכרתו לעלות ואולם משה היה חושב שלא יבטיחו בזאת האזהרה הסבית לפי ההגבול אשר גבול בהר יזכירם והודיעו השם׳ הנה במבו׳ יבטיך להזהירם על זה ומפני שמשה ואהרן יעל׳ אל ההר ואולי יחשבו מפני זה שלא יזיק להם אם הם יעלו בהר או יגעו בו׃

האמיתית היתה זאת האמונה מפני הקושי אשר לו לעזוב ארצו ומולדתו:

וַיִּחַדְּ יִתְרוֹ עַל כָּל הַטּוֹבָה אֲשֶׁר עָשָׂה יְיָ לְיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר וגו׳:

רפד אין ראוי לאדם שיהיה שמח לאיד כי הרע הוא בלתי רצוי בעצמותו ולזה לא יסור רע מבית״ אם לא תכר מה שהוא מהטוב ולזה ספר ששמח יתרו על הטובה שעשה השם לישראל ולא שמח ברעה שהגיע אל המצרים:

וַיֹּאמֶר יִתְרוֹ בָּרוּךְ יְיָ אֲשֶׁר הִצִּיל וגו׳: וַיִּקַּח יִתְרוֹ חֹתֵן מֹשֶׁה וגו׳:

רפה ראוי לברך את השם ולתת לו תודה על הנפלאות השופעות ממנו כי בזה תועלת להיישיר להאמין בשם׳ ושהכל הוא מאתו ית׳ ולזה בירך יתרו השם על הטובה שעשה לישראל והקריב לו עולה וזבחים:

בָּרוּךְ יְיָ אֲשֶׁר הִצִּיל אֶתְכֶם מִיַּד מִצְרַיִם וּמִיַּד פַּרְעֹה אֲשֶׁר וגו׳:

רפו כאשר יודה האדם להשם׳ בהצילו האנשים והיו הם נכבדים ושפלים ראוי שיקדים לתת לו תודה על הצלתו הנכבדים ואח״כ על הצלת הפחותים וזה שאם היה כולל הצלת הנכבדים עם הצלת הפחותים הנה יהיה פוחת מעלת הנכבדים כי הוא לא יראה עצמו יותר משמח בהצלתם משמחתו בהצלת הפחותים והמשל שאם היו המלך ומשרתיו פחות במקום הסכנה והצילם השם הנה אין ספק שאם אמר אחד מהאנשים להם ברוך יי׳ אשר הציל אתכם הנה מבזה המלך ופוחת מעלתו כי הוא מראה שמחתו להצלת הפחות כשמחתו להצלת המלך ולזה תמצא שנתן יתרו תודה לשם על הצלתו הנכבדים שבעם והם משה ואהרן והזקנים והם ראשי העם ואח״כ נתן תודה על הצלת העם:

וַיֵּשֶׁב מֹשֶׁה לִשְׁפֹּט אֶת הָעָם עַל מֹשֶׁה מִן הַבֹּקֶר עַד הָעָרֶב וגו׳:

רפז ראוי למנהיג שהשם יהיה המונהגים ממנו בקלות מה שאפשר משטוב והשלמות ולא יעלים עיניו מהנהגתם הלא תראה כי מר״ע היה בקלות מהדקדוקים ההם עד שלא היה יכול לסבול משהנה בוולתו וזה היה סבה שלא היה יכול להודו׳ לבני האדם לסדר דברי בלוען ראוי הנה עם כל זה לא רצה לקבל הכנהגת ית׳ אבל היה מתעלל לשפוט בין איש ובין רעהו לפי משפטי התורה להסיר הקטטות והמריבות מביניהם אע״פ שהיה לו בזה לאות גדול:

לֹא טוֹב הַדָּבָר אֲשֶׁר וגו׳: נָבֹל תִּבֹּל גַּם אַתָּה גַּם הָעָם הַזֶּה וגו׳:
עַתָּה שְׁמַע בְּקֹלִי אִיעָצְךָ וִיהִי אֱלֹהִים עִמָּךְ:

רפ ראוי לאדם כשיבא לבית רעהו שיודיעו לו זה תחלה כדי שיוכל להשתדל לתקן עניניו באופן אשר ירבה לכבוד השלם הבא אליו ואם לא הודיע לו זה תחלה אולי יקבלהו כשיבא אליו באופן שיצטער ויבוש בשלא יוכל להשלים חקו מהכבוד לאיש השלם הבא אליו, ולזה תמצא כי יתרו השתדל שידע משה בואו כדי שיהיה לו פנאי לסדר עניניו באופן אשר ירבה לכבוד יתרו עם שזה היה כבוד משה ר"ל שאם היה יתרו בא ולא תהיה לו' הקדמת הודעה בזה כדי שיכבדו בו כבוד היה זה הענין בזיון למשה באופן מה כי משה היה במדרגת המלך וראוי לעם שיכבדו כבוד בקרובי המלך לכבודו :

וַיֵּצֵא מֹשֶׁה לִקְרַאת חֹתְנוֹ וַיִּשְׁתַּחוּ וגו ׃ וַיָּבֹא אַהֲרֹן וְכֹל זִקְנֵי וגו ׃

רפא אין ראוי לאדם מפני ענותו כשתעלה בגדולה וממשלה שיכבד מלכבד כבוד באנשים אשר היה להם חוק עליו בזה קודם גדולתו וממשלתו כמו אביו ואמו וחמיו ומי שידמה להם ולזה תמצא כי משה עם ענותו בתכלית הממלכה והממשלה לא קצר מפני זה בכבוד חותנו אבל כשב בו מהכבוד בתכלית מה שאפשר וזה כי הנה יצ' לקראתו והשתחו' לו ונשקו ושאל לו אם שלו' לו ר"ל אם הוא בריא ואיך עניניו כמו שהיה עושה זה קודם עלותו לזאת המעלה הנפלאה ולא הוקיר לו דבריו מפני מעלתו וממשלתו ואולם אמרנו זה כי אין מתוק המשל לברכות דברים עם אנשים בזה האופן ועם לו לוי"ב כ בספרדו ממנו כמו שכתב בסוף ואין ספק שזה היכבד"ש מעשו לו יפרש כבו כבלא.

וַיֵּצֵא מֹשֶׁה לִקְרַאת חֹתְנוֹ וַיִּשְׁתַּחוּ וַיִּשַּׁק־לוֹ וַיִּשְׁאֲלוּ אִישׁ־לְרֵעֵהוּ וגו ׃

רפב ראוי לאדם להתנהג במדת הענוה בתכלית מה שאפשר הלא תראה כי מרע"ה עם היותו ככבד מכלמין האמתי והיה עם זה בתכלית מה שאפשר מהממשלה הגיע שיתרון חתנו שיבא לקראת חותנו והשתחוה לו ונשקהו ושאל לו מעניניו איך הם :

וַיְסַפֵּר מֹשֶׁה לְחֹתְנוֹ אֵת כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה יְיָ לְפַרְעֹה וּלְמִצְרַיִם עַל אוֹדֹת יִשְׂרָאֵל אֵת כָּל־הַתְּלָאָה אֲשֶׁר מְצָאָתַם בַּדֶּרֶךְ ׃

רפג ראוי לאדם שיפרסם לאוהביו ולקרוביו גבורות הש"י ונפלאותיו לפי מה שאפשר כדי שיעתיקם אל האמונה האמתית והשלימות התכליתי ולזה תמצא כי מרע"ה ספר לחותנו כל מעשה יי' אלהים במצרים ובים סוף ושאר הנפלאות כלם שעשה להם כמו מלחמת עמלק וענין מי מרה וענין השלו והמן ושובלאתו מים מהסלע להשקות ישראל ומקניהם ועמוד האש ועמוד הענן ושאר הנפלאות שעשה להם במתן תורה ובשאר המקרים שארעו להם עד בא יתרו אליו והנה ראה יתרו בעיניו הרבה מאלו המופתים וזה כי הוא ראה מופת עמוד האש ועמוד הענן ומופת המן והנה השתדל משה בתכלית מה שאפשר להעתיק יתרו אל שישאר עמהם ויהיה לו חלק בארץ כדי שיעתק הוא וזרעו אל זאת האמונה האמיתית כמו שנזכר בפרשת בהעלותך אמר אל נא תעזוב אותנו כי ע"כ ידעת חנותנו במדבר והיית לנו לעינים וידמה שהכבד רצה יתרו ללכת לארצו ולמו לדתו להעתיק אותם אל האמונה האמיתית כמו שאמ' בהכילתא כי אין ראוי לאיש שלם כמוהו אשר השיגו האמת באמונה האמיתית

רעו אין ראוי לאדם לסגף נפשו למנוע ממנו מזונו ההכרחיי ואין ראוי לו ג״כ שיאכל יותר מן הראוי להעמידת גופו ולזה באה הצוי שילקטו עומר לגלגלת על כד האומד והנה הצוי׳ על צד הפלא שכאשר מדדו זה לא מצא כל אחד מהם כי אם השיעור הראוי כי הכונה האלהית היתה שיהיה להם לחם חקם לא פחות ולא יותר להרגילם במדת ההסתפקות ולהרחיק מהם מה שיעשו סחר האומות לבער נפשם וידמו לעבוד השם יתברך בזה האופן ולזאת הסבה גם כן גזר שלא יותיר איש ממנו עד בקר:

פרשת יתרו.

וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ אֵת כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה אֱלֹהִים לְמֹשֶׁה וּלְיִשְׂרָאֵל־עַמּוֹ וגו׳ :
עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי גָדוֹל יְיָ מִכָּל־הָאֱלֹהִים וגו׳ :

רעז ראוי לאדם שיזדרז לראות נפלאות השי״ת כי מהם יעמוד על אמתתו ית׳ ותכלית כחו׳ וגבורתו ובכלל הכח משפעולה נעמוד על הפועל וכל מה שהיתה הפעולה יותר נפלאה תעמיד אותנו על פועל יותר נפלא ולזה תמצא שיתרו עם היותו שר ואדון במדין שהיתה ארץ רחבה ודשנה הנה כששמע נפלאות ה׳ התעורר ללכת במדבר במקום שהיה משה חונה לעמוד על אמתת הענין כדי שיתברר לו כח השי״ת וגבורתו ועצמותו כי תכלית הפלאת האל׳ הוא כשיתבאר אמתת השם לפי מה שאפשר ולזה תמצא שאמר יתרו כששמע אמתת הדברים עתה ידעתי כי גדול השם מכל האלהים וזכר בתחלת הספור שהוא שמע את כל אשר עשה השי״ת למשה ולישראל עמו להורות על שהסבה המביאה אותו ללכת במדבר ולבא א״ל ממקומו היתה לעמוד על אמתת זה הענין:

וַיִּקַּח יִתְרוֹ חֹתֵן מֹשֶׁה אֶת־צִפֹּרָה אֵשֶׁת מֹשֶׁה וגו׳ : וְאֵת שְׁנֵי וגו׳ :

רעה ראוי לאדם כשישתדל לעשות פעל מה שיכוון שיגיעו ממנו כל התועלות שאפשר ולא יקצר בזה ולזה תמצא כי יתרו אשר התעורר ללכת אל משה לעמוד על אמתת נפלאות השי״ת לקח עם זה צפורה אשת משה ובניה והביא אותם אל משה כי היה כן מן הראוי שילך אל משה ג״כ לזאת הסבה הטבעית ורבה שיגיעו לו בהעתק האחד שתי אלו התועלות עם שבזה היה מהכבוד והכבוד למשה מה שלא יעלם:

וְשֵׁם הָאֶחָד אֱלִיעֶזֶר כִּי־אֱלֹהֵי אָבִי בְּעֶזְרִי וַיַּצִּלֵנִי וגו׳ :

רעט ראוי לאדם שיעשה לו ה׳ נס שישתדל שיהיה הנס ההוא נזכר לפי מה שאפשר ולזה תמצא כי כשנתבשר משה כי מתו כל האנשים המבקשים את נפשך קרא שם בנו הנולד לו אז אליעזר להזכיר כי השי״ת היה לו לעזר להציל אותו מחרב פרעה:

וַיֹּאמֶר אֶל־מֹשֶׁה אֲנִי חֹתֶנְךָ יִתְרוֹ בָּא אֵלֶיךָ :

את ההשאילום והטיבו להם ראה רמת הטובה אשר גמלום המצרים בהשאילום להם כליהם ושמלותיהם
היותר חשובים ונכון עם זה כמה שהכתה אותם בדרך ארוכה להגיעם לדרך המדבר ים סוף כדי שיראו
מופת קריעת ים סוף ותגלה להם האמונה בה' ובמשה עבדו עם שהכיר נפלאות להם השגחה בזה להם
האופן מן המצרים ולא היה להם ליראה שירדפו אחריהם ולזאת הסב בעיניהם אלה שהיו השמו פתי הגדולים
אשר התמידו לים כל ימי היותם במדבר ר"ל עמוד הענן יומם ועמוד האש לילה כדי שיתבאר להם כח
השם ית' וגבורתו לעשות כל אשר יחפוץ ויכבשו מפני זה ללכת בתורתו באופן שיהיו לו לעם ויהיה הוא
להם לאלהים והנה זכר שהשיבו מהסבות ושכנו באיתם ושבבר שבו לחנות בין מגדול ובין הים לפני בעל
צפון להוסיף האמונה בזה שהשבור שהבלה אשר הכה גדול שהועלת אלד ולזה נ"ב הצריך כן:

וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־עַצְמוֹת יוֹסֵף עִמּוֹ כִּי הַשְׁבֵּעַ הִשְׁבִּיעַ וגו׳ :

ערב ראוי להיות מה שקבלו עליהם השבועה בזה וקבלוהו הבנים מאבותם ולזה השתדל משה
להביא עצמות יוסף עמו מפני השבועה את בני יש' על זה :

וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל יֹצְאִים בְּיָד רָמָה :

רעג ראוי לחי שירבה לבאת מתמהר אחר שלא יבא בדמות בורח כי זה מאשר שימנע מהם
המוקשים אבל ראוי שיעשה זה בתכלית מה שאפשר מהבטחה כדרך שלא ירגישו
שאמר בהיותו בורח עד שהשלה לו השגלה ממנו ולזה ספר שבני יש' היו יוצאים ביד רמה לא כדמות רשי
אל זה לא היה לפרעה לחשוב שיהיה בורח שמה אלא שחלה הש"י היותם שבה להביא פרעה על שירדוף
אחריהם כדי להראות לים מופת קריעת ים סוף כדי שתגלה להם שלמות הש"י:

וַיִּצְעֲקוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶל־יי :

רעד ראוי להם כשיגבר לו שיתפלל אלו יי' ולזה ספר שהכבר צעקו יש' אלהים בצר להם:

אָז יָשִׁיר מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הַשִּׁירָה הַזֹּאת לַיי :

רעה ראוי להם לתת שבח והודאה להשי"ת על הגמולים הטובות כי בזה מהתועלת לאמונה
בשי"ת מה שלא יעלם ולזה ספרה התורה משה ובני יש' שרו השירה הזאת לי' לתת
לו תודה על מה שגמלם הטוב :

לִקְטוּ מִמֶּנּוּ אִישׁ לְפִי אָכְלוֹ עֹמֶר לַגֻּלְגֹּלֶת : וְלֹא הֶעְדִּיף הַמַּרְבֶּה
וְהַמַּמְעִיט לֹא הֶחְסִיר : אִישׁ אַל־יוֹתֵר מִמֶּנּוּ עַד וגו׳ :

דמח ראוי לאדם בא כשורתו להשיב דבר מה מהאנשים שיסדר דבריו בתכלית מה שאפשר
בהם מלקיחת הכתוב לאם שידברו ומיפוי הדברים ההם וקשוטם כדי שיפותה
לשמוע אליו כי בזולת זה אפשר שלא ישיג מבוקשו ואע"פ שהיו הדברים ההם להגיע תועלת להם שלא
תראה כי זה שאמר שהיה מבוקש שיאמר ליהושע רוב מה שיש בעניינו מלטיב לבסוף מהספקות ואל
שיאמינו בדברים ההם הנה לא שמעו אל משה מקוצר רוח משה מלהסתכל למדי דבריו באופן
שלא כדרך שיונקו להאמין לדבריו:

פרשת בא

אִישׁ שֶׂה לְבֵית אָבֹת שֶׂה וגו׳: וְאִם־יִמְעַט הַבַּיִת מִהְיוֹת מִשֶּׂה וגו׳:

דסט בני שמספקים ראוי שיהיו קרובים קנינם לקנות כדי שיגיע מהאחד מהם אל האחר
שעור הראוי ולזה נותן התור׳ שיקחו השה למספרות יהיה לשורו שאנשי המספקים
שאמת היו יושבים זה אצל זה כי שהם מצרים היה בבתי שאנשים הפוסים אתו ולא היו יוכלים איש
יקח ביאו כל הלילה ולזה הקטירה בפסח מצרים שלם ימעט הבית מהיות משה יקח השה הוא בוא
ושכנו הקרוב אליו במכסת נפשות:

מָתְנֵיכֶם חֲגֻרִים נַעֲלֵיכֶם בְּרַגְלֵיכֶם וּמַקֶּלְכֶם בְּיֶדְכֶם:

עד אין ראוי להולכי דרכים שיזרזו בשעת הדחק ויתיישבו גם אצל ראוי שיאכלו כדמות בורחים
בדי שישלימו מהלכם בזריזות ולמדנו מהתלר אמר בזה הפ׳ שיאכלו בו הפסח ר״ל
שיהיו מתניהם חגורים נעליהם ברגליהם ומקלם בידם ושיאכלו אותו בחפזון כדי שיהיו בדמות נוסעים

פרשת בשלח

וְלֹא־נָחָם אֱלֹהִים דֶּרֶךְ אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים כִּי קָרוֹב הוּא כִּי אָמַר אֱלֹהִים וגו׳:
וַחֲמֻשִׁים עָלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל וגו׳: וַיְהוָה הֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם וגו׳: וְלַיְלָה בְּעַמּוּד וגו׳:

דעא ראוי לאיש שיסתכל בדבר מה שיאמר מכל מה שיוכל מבוקשו ויכוון אליהם שינופפו
אל התכלית הדרוש ולזה תראה כי באמר הנה הפ׳ לקחת יש לו לבני משמרו אך
השכינה אשר נהגה לפנות שהתבם בכל ספרים שאפשר וזה שהנ׳ חדש מופתים עצומים יתבאר להם
שהוא אדון הכל וכעת שהוציאם ממצרים לא רצה להביאם לארץ כנען בדרך הישרה כי הדרך ההוא
קרוב ויש לא היו מלומדי מלחמה ואולי יראו מחבי זה בראותם מלחמה ושבו מצרים ולזה הכתה אותם
בדרכים מקלקלות להאריך הדרך ולזאת הסבה ג״כ הוציא הש׳ בניים חמושים מארץ מצרים באופן שלא
כא״ר שם מתקניהם דבר וגם שלא רב הוציאו עמם ממצרים וזה שאם כי זה כלו יהיה הנה הלא יכספו
לשוב למצרים וזה שאם כשאר מתקנים דבר פה אולי יהיה זה הנה אל שידלו ועל מה שנשאר מתקניהם
הם וישובו למצרים והנה מה שהביאו עמם מהמצריים מכלי כסף וזהב ושמלות היה ג״כ הנה להרחיק
משוב מצרים כדי שלא יגזרו להשיב לו אשר השאולם אם שבר ויהיה בושת גדול בפנים עם

מה

אבל ראוי שיראה אם יוכל לעשות שיגלה לו מבוקשו כרצונו ואם לא יעשנו בזה הנה ראוי שיקחנו ממנו במוקש וזה ג"כ בהדרגה ולזה תמצא שהש' רצה לנסות תחלה אם יסכים פרעה לשלח את בני ישראל ברצונו ואחר שלא הסכים בזה שלח השם ידו להכותו בכל מכה ומכה וזה ג"כ בהדרגה כי הביא אליו המכות והנגעים והפגעים הקל תחלה והאחרון הכביד:

וַיֵּשֶׁב אֶל־יֶתֶר חֹתְנוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ אֵלְכָה נָּא וְאָשׁוּבָה אֶל־אַחַי אֲשֶׁר וגו :

רסד ראוי לאדם שלא יפרד ממי שהוא יושב עמו אם לא בידיעתו וברשותו ואע"פ שיהיה לו מהקרוב עמו באופן שיתכן שלא יקפיד בהפרדו ממנו שלא תראה כי משה עם היות בזה מאת השם שישוב למצרים כמו שספר הכתוב אמר לו הש' במדין שוב למצרים הנה לא רצה לצאת מבית יתרו בזולת ידיעתו והסכמתו:

לֵךְ שֻׁב מִצְרָיִם כִּי־מֵתוּ כָּל־הָאֲנָשִׁים הַמְבַקְשִׁים אֶת וגו :

רסה אין ראוי לאדם למסור עצמו בסכנה אע"פ שילך במצות השי' שלא תראה כי השי' אמר למשה בצוותו אותו שישוב למצרים שכבר מתו האנשים המבקשים את נפשו וזה לאות כי אם לא היו מתים לא היה מסכים משה ללכת שם כי אין ראוי לאדם שיסמוך על הנס שלא תראה כי שמואל אמר אל השי' כשצוהו ללכת למשוח דוד איך אלך ושמע שאול והרגני:

וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־אִשְׁתּוֹ וְאֶת־בָּנָיו וַיַּרְכִּבֵם עַל־הַחֲמֹר וַיָּשָׁב אַרְצָה וגו :

רסו אין ראוי לאדם שיעזוב אשתו ויפרד ממנה כי הנה ראוי שיהיו בעיניהם תמיד ולזה הסכים משה להוליך עמו למצרים אשתו ובניו כשאמ' לו הש' שישוב למצרים: ולולי מה שקרהו בדרך מפני ערלת בנו עד שהכ' אח"ז מפני מילת בנו לדעתו שאין מן הראוי שיעזוב וילך לו':

יֵרֶא יְיָ עֲלֵיכֶם וְיִשְׁפֹּט אֲשֶׁר הִבְאַשְׁתֶּם אֶת־רֵיחֵנוּ :

רסז אין ראוי לאדם שיתן אל לבו הדברים שאמרו האנשים כנגדו מרוב הצער ומרירות הלב כי רוב צער האדם יביאהו אל שיאמר מה שאין ראוי לאמרו ולזה תמצא שלא ענו משה ואהרן דבר אל שוטרי ישראל במה שאמרו להם ירא יי וישפוט:

פרשת וארא

וְלֹא שָׁמְעוּ אֶל־מֹשֶׁה מִקֹּצֶר רוּחַ וּמֵעֲבֹדָה קָשָׁה :

עליו לפי מה שאפשר לו מזה ויהיה זה מנהג אל שיגיע הש"י לפי מה שאפשר כי אלהמנהגים מהש"י לפי
מה שאפשר לנו בהשגתינו כי מה שלו הכתבות המסובבות מה שהשיג ממנו וסדרם ויסדם בלא הראה
כי מה׳ עם הכף הראה זה הענין הזר והוא היות הסנה בוער באש והסנה איננו אוכל התעורר לסור
ולראות אותו כדי שיעמוד על סבת זה הענין וזה ממה שיורה שכן היה מכשבו ר"ל שהכיר היה, מתעורר
לדעת סבות הדברים לפי מה שאפשר ולזה הגיע לזאת המדרגה הנפלאה שהגיע אליה:

אַל־תִּקְרַב הֲלֹם שַׁל־נְעָלֶיךָ מֵעַל רַגְלֶיךָ כִּי הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַתָּה וגו :

רנט ראוי לאדם שיתנהג בקדושה במקומות הנכבדים ולזה צוה משה שיסיר נעליו מעל
רגליו לפי שהמקום שהיה עומד עליו היה קדוש ונכון אל שידבק בו השפע האלהי׳

מִי אָנֹכִי כִּי אֵלֵךְ אֶל־פַּרְעֹה וְכִי אוֹצִיא אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וגו :

רס ראוי לאדם שיתנהג במדת הענוה שלא תראה כי מרע"ה עם רוב שלימותו אמר מי
אנכי כי אלך אל פרעה לגודל הענוה שהוא שפל מאד לילך אל מלך גדול כמוהו:

וְאָמְרוּ־לִי מַה־שְּׁמוֹ מָה אֹמַר אֲלֵהֶם : וְהֵן לֹא־יַאֲמִינוּ לִי וגו :
לֹא אִישׁ דְּבָרִים אָנֹכִי וגו : בִּי אֲדֹנָי שְׁלַח־נָא בְּיַד־תִּשְׁלָח :

רסא ראוי לאדם במה שישתדל בהגעתו שיראה מראשית הענין המונעים שאפשר שיתחדשו
לו ויכין לו מה שיסורו בו אלו המונעים כדי שיגיע אל מבוקשו : ולזה תמצא כי
משה כאשר שלחו השם ית׳ ללכת אל פרעה להוציא בני יש׳ ממצרים השתדל להסיר כל המונעים בכללם :

וְעַתָּה נֵלֲכָה־נָּא דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים בַּמִּדְבָּר וְנִזְבְּחָה לַיְיָ אֱלֹהֵינוּ :
וַאֲנִי יָדַעְתִּי כִּי לֹא־יִתֵּן אֶתְכֶם מֶלֶךְ מִצְרַיִם לַהֲלֹךְ וְלֹא בְּיָד חֲזָקָה :

רסב אין ראוי לאדם שישתדל מההשתדלות במה שיצטרך לו לפי מה שראוי ולא"ש שיתנכר
לו התכונה מי שיבקש ממנו מה שיבקש ההוא באופן שלא ישמע אליו לתת לו
מבוקשו כי ראוי שיעשה הוא הראוי על שלא ימנע ממנו מבלי הגעת מבוקשו ועוד שהם אפשר גם כן
שישמע אליו גם שהיה אחר אשר שלא ישמע אליו שלא תראה כי הש"י עם מה שהשכיל לו מרוע לבב
פרעה צוה משה לאמר לו שישלח את בני יש׳ דרך שלשת ימים במדבר לזבוח לשם כי אולי יתרצה בזה :

שַׁלַּח אֶת־בְּנִי וְיַעַבְדֵנִי : שַׁלַּח אֶת־עַמִּי וְיָחֹגּוּ לִי בַּמִּדְבָּר :

רסג ראוי למי שיבקש דבר מאחר שהוא תחת ידו שלא יבקשהו ממנו תחלה בכח ובהתגברות
אבל

שעור הצריך ולזאת המדה בעינה תמצא שהתעורר מרע"ה להציל בנות יתרו מיד הרועים ולהשקות
צאנם והתעורר גם כן להציל העברי מיד מכהו לזאת המדה בעינה:

לָמָּה זֶּה עֲזַבְתֶּן אֶת־הָאִישׁ קִרְאֶן לוֹ וְיֹאכַל לָחֶם׃

דנג ראוי לאדם שישתדל לגמול טוב למי שגמלהו טוב כי בזה הסיפור מה שלא יעלם
עם שכוונת המקרא והת הכוונה באמרם ר"ל שיגמלו חסד קנת' לקבת לדעתם
שבבר יושב להם גמול על זה ולזה תמצא שגנה רעואל בנותיו כאשר עזבו האיש ולא הביאוהו אל הבית
להשיב לו גמול על זה וצוה אותן שיקראו אותו ויאכל לחם:

וַיּוֹאֶל מֹשֶׁה לָשֶׁבֶת אֶת־הָאִישׁ׃

דנד ראוי לאדם שיתחבר עם בעלי תכונות הטובות כשיבינהו שהכרח לשבת עם זולתו
ולזה תמצא שבחר משה לשבת את האיש בשראה טוב תכונתו שלא רצה לקחת
שכרו על מה שגמלהו מן הטוב:

וַיִּתֵּן אֶת־צִפֹּרָה בִתּוֹ לְמֹשֶׁה׃

דנה ראוי לאדם כשלא יוכל להשיג טוב מה באופן שלם שיסתפק במה שאפשר לו שישיג
מהטוב ההוא ולא ימנע ממנו הטוב ההוא במוחלט מפני שלא יוכל להשיגו
באופן שלם: ולזה תמצא כי משה מפני שלא יכול להשיג לקחת אשה מעמו ליראתו מפרעה שלא ידע
באי זה מקום הוא הסכים לקחת בת יתרו המדינית כדי שיהיו לו בנים:

וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת־נַאֲקָתָם׃ וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וגו׃

דנו ראוי לאדם כשיקרה לו שיצעק אל השם יתעלה ויתפלל אליו כי בזה האופן אולי ירחם
השם בעניינו וירחמהו: הלא תראה כי עם היותם בלתי נאמנים מאד שמע
הש"י את נאקתם כאשר זעקו אליו:

וּמֹשֶׁה הָיָה רֹעֶה אֶת־צֹאן יִתְרוֹ וַיִּנְהַג אֶת־הַצֹּאן אַחַר הַמִּדְבָּר׃

דנז ראוי שיהיה מפחד תמיד ויהיה השתדלותו להנצל מהרע בתכלית מה שאפשר ולא
יקצר בזה הלא תראה כי מרע"ה ברח למדין מיראתו מפרעה שהיה מבקש
להורגו גם שם לא שכב לבו כי היה ירא שמא ירדפוהו עוברים ושבים ויגידו לפרעה ולזה הסכים להיות
רועה כדי שיהיה מושבו חוץ לעיר ונהג עם זה לרעות במדבר כי שם היה יותר בטוח שלא יראהו אדם:

אָסֻרָה־נָּא וְאֶרְאֶה אֶת־הַמַּרְאֶה הַגָּדֹל הַזֶּה מַדּוּעַ לֹא־יִבְעַר הַסְּנֶה׃

דנח ראוי לאדם להשתדל בחקירת סבות הדברים הנמצאים לפי מה שאפשר לו ולא יקצר
מזה כי בזה האופן יעמוד על אמתת השם ית' בשומו הנמצאות על האופן שהם
עליו

שהשתדל שיגיע באופן שיותר שלם שאפשר אבל ראוי שלא יקצר בזה ולזה תמצא כי אחות משה לא נמנעה
מפני ראותה שהשלמת ההצלה לאחיה משהשתדלות שעשית באופן היותר שלם שאפשר ולזה השתדלה
שתניקהו מינקת מן העבריות באופן שתניקהו אם הילד לפי שחלב אם הילד הוא יותר נאות לו והשתדלה
שיתן לה שכר בזה כדי שלא תכיר בת פרעה שהיא אם הילד כי אולי לא תשיבהו לה אם תדע זה ולזאת
הסבה אמר לבת פרעה ותניק לך את הילד והנה בזה האופן היה הילד יותר נשמר כי יראו המצרים
מגעת בו כשידעו שהיא מגדלת אותו לבת פרעה :

וַיַּרְא אִישׁ מִצְרִי מַכֶּה אִישׁ־עִבְרִי וגו׳ : וַיַּךְ אֶת־הַמִּצְרִי וַיִּטְמְנֵהוּ :
וַיִּשְׁמַע פַּרְעֹה אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה וַיְבַקֵּשׁ לַהֲרֹג אֶת־מֹשֶׁה וגו׳ :

רמח ראוי לאדם שיהיה מקנא בבני עמו ומריב ריבם במה שנעשה להם מחמס כפי
מה שאפשר לו כי בזה יהיה השם ית׳ עוזר ויותר כאשר כשיעזרו קצת לקצת
שלא תראה כי משה רבינו מחוזק רצונו לריב ריב יש׳ כשראה החמס שהיה המצרי עושה קם עליו והכהו
ושם בזה נפשו בסכנה עצומה עד שהוכרח לברוח :

וְהִנֵּה שְׁנֵי־אֲנָשִׁים עִבְרִים נִצִּים וַיֹּאמֶר לָרָשָׁע לָמָּה וגו׳ :

רמט ראוי לאדם כשיראה המחלוקת בין האנשים שישתדל להסיר המחלוקת והמריב׳
מביניהם כדי שלא יזיקו קצתם לקצת וכ״ש כשיהיו אלו האנשים מבני עמו
שלא תראה כי מרע״ה כשראה שני עברים נצים השתדל להוכיחם להסיר המחלוקת והמריבה מביניהם :

וַיֹּאמֶר לָרָשָׁע לָמָּה תַכֶּה רֵעֶךָ :

רנ אין ראוי לאדם להכות רעהו כי בזה מהגנות שיפול על שמו שיעשה זה כפעל נק׳ רשע
שלא תראה כי מרע״ה קרא רשע שאיש המכה רעהו והנה ביארו מזה ר״זל שאפילו
בהשתדלות על ההכאה יק׳ רשע וזה כי הוא אמר למה תכה רעך שמורה על לשון עתיד ולזה אז״ל כי
אפילו בהרמת יד נקרא רשע :

וַיַּרְא אִישׁ מִצְרִי מַכֶּה וגו׳ : וַיַּךְ אֶת הַמִּצְרִי : וַיֹּאמֶר לָרָשָׁע לָמָּה וגו׳ :

רנא ראוי לאדם שיתפעל מן החמס כשיעשה לאיזה שיהיה וישתדל בהסרת׳ ולזה הודיענו
בזה הספור חוזק התפעלות משה מהחמסים ועוצם התגברותו בהסרתם ולבירות
לבו כי אלו התכונות ראוי שתמצאנה לנביא :

וַיָּבֹאוּ הָרֹעִים וַיְגָרְשׁוּם וַיָּקָם מֹשֶׁה וַיּוֹשִׁעָן וַיַּשְׁקְ אֶת־צֹאנָם :

רנב ראוי שיתעורר האדם לעזור לאנשים ולהצילם מיד עושקים כי אין להם כח מעצמם
על זה ובזה האופן ישלם היושר והטוב בקבוץ המדיני ויגיע מקצתם לקצתם
העזר

ספר שמות

וַתִּירֶאןָ הַמְיַלְּדֹת אֶת־הָאֱלֹהִים וְלֹא עָשׂוּ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֲלֵיהֶן מֶלֶךְ וגו׳ :

ר מ ד אין ראוי שיזהר האדם לעשות הפעולות המגונות מאד ואע״פ שהוא מוכרח ומצווה עליהם מהמושל בו כי הוא ראוי שיירא יותר מהש״י אשר הוא מושל על המושל בו מיראתו מהמושל בו ולזה תמצא שלא הסכימו המילדות לעשות מה שצוה להם מלך מצרים להמית הילדים כי הן יראו הש״י יותר מיראתם אותו ולזה לא יראו מהרע שאפשר שיקרה להם ממלך מצרים :

כִּי לֹא כַנָּשִׁים הַמִּצְרִיֹּת הָעִבְרִיֹּת כִּי־חָיוֹת הֵנָּה בְּטֶרֶם תָּבוֹא אֲלֵהֶן וגו׳ :

ר מ ה : אין ראוי לאדם שיסמוך על הנס מפני ענינו לירא השם מה שעשהו אבל ראוי שישתדל בכחו להרחיק ממנו הרע שאפשר שיקרה לו מפני המעשה ההוא ולזה תמצא שהמילדות התנצלו למלך מצרים כדי שלא יכעס עליהן ועשו זה בחכמה נפלאה וזה שהם אמרו לו כי לא כנשים המצריות העבריות כי חיות הנה בטרם תבא אליהן המילדת וילדו והנה לזה המאמר התנצלות מבואר על שלא המיתו הילדים ואולם על מה שהניחו אותם על חיותן את הילדים היה המאמר הזה התנצלות ג״כ לפי מה שאחשב וזהו שאמר שהוולד הזכר לא היה לזה דרך להמיתו שלא יודע ואם לא ישתדלו בתקון ענייניו יביא זה לחשד בשימצאו הזכרים מתים אשר תהיינה בהולדם שם בין ממיתים אותו אמנם אחר שהם רואות שאלו המילדות היו מטיבות לילודי׳ היה זה מרחיק מן החשד שתהיינה ממיתות הבנים בהולדם :

וְלֹא־יָכְלָה עוֹד הַצְּפִינוֹ וַתִּקַּח־לוֹ תֵּבַת גֹּמֶא וַתַּחְמְרָה בַחֵמָר וּבַזָּפֶת וַתָּשֶׂם בָּהּ אֶת וגו׳ : וַתֵּתַצַּב אֲחֹתוֹ מֵרָחֹק לְדֵעָה מַה־יֵּעָשֶׂה לוֹ וגו׳ :

ר מ ו אין ראוי לאדם שישתדל מן ההשתדלות בהצלה כפי מה שאפשר ואע״פ שיהיה הפגע באופן שיחשב שלא יתכן שינצל ממנו ההצלה : הלא תראה כי אם משה כאשר ראתה שלא יכלה עוד להצפינו הנה לא התרשלו ידיה מפני זה מהשתדל בהצלתו לפי מה שאפשר לה ולזה שמתהו אותו בסוף על שפת היאור תוך התיבה אשר התקינה לו ומלטה בה ממחכת המים׳ והתיבה היתה נסתרת בתוך הגמי אשר שם כדי שלא יראה אותה אדם ואף על פי שלא היה אפשר לו לחיות שם בלא מזון הנה לא נמנעה מפני זה מלשים אותו שם כדי שתרחיק מיתתו זמן מה ואולי בתוך הזמן ההוא ימצא לה עזר מהסבה הזאת או תלך להביא אותו שם בלילה ולזאת הסבה התיצבה אחותו מרחוק לדעה מה יעשה לו כי אם ימצא שם אולי תוכל להביא עם מוצאו בהשתדלותה הטוב שלא יזיק לו :

וַתֵּלֶךְ הָעַלְמָה וַתִּקְרָא אֶת וגו׳ : וְהֵינִקִהוּ לִי וַאֲנִי אֶתֵּן אֶת וגו׳ :

ר מ ז אין ראוי לאדם שיתפייס בטוב ההוא תוסף אליו בהסבה באופן שימצא מפני זה מהשתדל

רמ ראוי לאדם שיתאונן וידאג במות מולידיו בשיעור ראוי ואע"פ שזה הוא סוף כל אדם כי בזה מתכבד לאחרים מה שראוי עם שהוא ראוי שידאג בהפסד מי שנאצלו טוב ונכון לאדם שלא יפליג בזה הפעל יותר משראוי כמו שהיו עושים הקני דמים שהיו שורטים בשרם על המת ולזה ספר שהכבר בכה יוסף אביו ולא רצה להתחיל בשום מכין עד שעברו ימי בכיתו ואז דבר אל בית פרעה שישתדלו עם פרעה שיתן רשות ללכת לקבור אביו כאשר השביעהו והכבר עשה לאביו אבל שבעת ימים ולא הפליג בזה הפעל לעשות יותר מזה השעור עם היות אביו בתכלית השלימות:

וַיִּפֹּל יוֹסֵף עַל־פְּנֵי אָבִיו וגו׳ : וַיַּחַנְטוּ הָרֹפְאִים וגו׳ : וַיַּעֲלוּ אִתּוֹ כָּל־עַבְדֵי פַרְעֹה זִקְנֵי בֵיתוֹ וְכֹל וגו׳ : וַיַּעַל עִמּוֹ גַּם־רֶכֶב גַּם־פָּרָשִׁים וַיְהִי וגו׳ :

רמא ראוי לאדם שיכבד כבוד גדול הוריו אחר המות כפי מה שאפשר ולזה תמצא שהשתדל יוסף לאביו אחר מותו וצוה לחנטו והעלה עמו נכבדי ארץ מצרים ורכב ופרשים לכבוד אביו ללויתו:

אָבִיךָ צִוָּה לִפְנֵי מוֹתוֹ לֵאמֹר : כֹּה־תֹאמְרוּ לְיוֹסֵף אָנָּא שָׂא נָא וגו׳ :

רמב ראוי להשתדל בהשגת השלום לפי מה שאפשר לפי שתועלתו גדולה מאד בקבוץ המדיני ובקבוץ הבית ולזה אין ראוי שיקפיד האדם אם ישים כלי להשגת השלום הפועל אשר בו נכות מה כמו שהענין בדבר הכזב כי אין ראוי שירחק הכזב שיגיע ממנו כמו זה התכלית הנכבד ולזה תמצא שעשו אחי יוסף כלי להשגת השלום הספור הכזוב שספרו לו מאביהם ולזאת הסבה אז"ל שמותר לשנות מפני השלום ובמקום אחר אמרו מצוה לשנות מפני השלום:

אַל־תִּירָאוּ כִּי הֲתַחַת אֱלֹהִים אָנִי : וְעַתָּה אַל־תִּירָאוּ אָנֹכִי אֲכַלְכֵּל אֶתְכֶם וְאֶת־טַפְּכֶם וַיְנַחֵם אוֹתָם וַיְדַבֵּר עַל־לִבָּם :

רמג ראוי לאדם ירא אל שימחול בקלות למי שגמלהו רע כאשר יבקש שימחול ממנו וישוב עמו למדרגת האהבה אשר היה עמו אם לא גמלהו רע הלא תראה שיוסף מחל לאחיו הרע שגמלוהו תכף שבקשו המחילה ממנו וא"ל שלא ייראו כי הוא ירא ה׳ וזה ממה שיורה שאין ראוי שירא השם שלא ימחול לגומלים אותו רע כשיבקשו מחילה ממנו ויתחרטו אחר זה לקחת נקמה ממנו והראה להם שהוא באהבה עמהם כאלו גמלוהו טוב עד שקבל עליו לכלכל אותם וטפם ולא הסתפק בזה אבל רצה ליישב דעתם ולהראות להם שהם לא פשעו בזה כי מהשם היתה הסבה למען עשה כיום הזה להחיות עם רב :

ספר

אל זה היו מתהללים בבריותם בערמה כמו שהתפרסם מענין מכס :

אֲחַלְּקֵם בְּיַעֲקֹב וַאֲפִיצֵם בְּיִשְׂרָאֵל :

רלו אין ראוי לשכיה מקובצין יחד כמו אלו שהאנשים שמתפעלים מהדברים המכעיסים זה
שאופן השוק מהשפעלות כי הם ישיתו עצמם וזולתם במה שיתולו קנאם לקנא
לקלות השמעה זה לנס לברע לאנשים ולזה בחר יעקב שיהיו שמעון ולוי מפוזרים בין שבטי ישראל כי
זה יותר טוב להם :

בִּרְכֹת אָבִיךָ גָּבְרוּ עַל־בִּרְכֹת וגו : וּלְקָדְקֹד נְזִיר אֶחָיו :

רלז ראוי לאדם שלא יהיה נמשך אחר התאוות הגופניות כפי מה שאפשר כי מפני זה יגיע
להשלמות הנפשי ויגיע לו ההצלחות שלנושא׳ שבהם יותר טוב מן הגופניות ולזה
תמצא כשבירך יעקב יוסף באלו הברכות הנפלאות כאשר בדבריו שכבר זכה אל אלו הברכות מפני
היותו נזיר אחיו :

קִבְרוּ אֹתִי אֶל־אֲבֹתָי אֶל־הַמְּעָרָה וגו : בַּמְּעָרָה אֲשֶׁר בִּשְׂדֵה וגו :
אֲשֶׁר קָנָה וגו : שָׁמָּה קָבְרוּ וגו : מִקְנֵה הַשָּׂדֶה וגו : מֵאֵת בְּנֵי וגו :

רלח ראוי לאיש שיכוון אל תכלית מה שידקדק בכוונתו ביותר שלם שאפשר שיהיה בו בטוח
שיגיע לו התכלית ההוא אשר כיון אליו ולזה תמצא כי מפני שהיה רצון יעקב
להקבר אצל אבותיו דקדק בהודעת המקום לבניו ואמר להם שהמערה ההיא בשדה עפרון החתי
ואח״כ הוסיף לתארה כשהיא בשדה שהמכפלה אצל ממרא שהוא בארץ כנען כדי שלא יטעו במקום
ההוא ולפי שהיה אפשר שיהיה מחלוקת בענין זאת הקבורה מזרע עפרון הודיע אותם שכבר קנה
אברהם זאת המערה עם השדה לאחוזת קבר והודיע אותם שכבר השתיקו בו וקברו שם אברהם ושרה
ויצחק ורבק׳ ולאה והודיעם עם זה שבני חת כלם הסכימו בזה שיהיה זה השדה והמערה אשר בו לאברהם
לאחוזת קבר שאברהם קנה מהם זה ובזה ימלטו שלא יהיה מחלוקת בזאת הקבורה מאנשי הארץ ההיא :

וַיְכַל יַעֲקֹב לְצַוֹּת אֶת־בָּנָיו וַיֶּאֱסֹף רַגְלָיו אֶל־הַמִּטָּה וַיִּגְוַע וגו :

רלט ראוי שיתמיד אדם במצב נכבד כשיאמר הדברים הנכבדים ולא יקל בהם שיאמר
אותם שוכב על המטה ולזה תמצא שכבר היה יושב יעקב באמרו אלו הדברים
ואח״כ אסף רגליו אל המטה ושכב בה :

וַיִּמְלְאוּ־לוֹ אַרְבָּעִים וגו : וַיִּבְכּוּ אֹתוֹ מִצְרַיִם וגו : וַיַּעַבְרוּ יְמֵי בְכִיתוֹ וגו :

דל ראוי לאדם כשיסתכל בתכליות דבר מה צריך אליו שיעשה זה באופן מתקיים יוכל לבטוח בטחון שלם שהדבר ימצא לו שעבין שהוא בעת צרכו אליו כי לולי זה אולי יהיה ההשתדלות ההוא לבטלה ולזה תמצ' שיעקב לא הסתפק במאמר יוסף לו שיעשה כדברו אבל רצה עם זה שישבע לו :

וְעַתָּה שְׁנֵי־בָנֶיךָ הַנּוֹלָדִים לְךָ בְּאֶרֶץ וגו : שִׂכֵּל אֶת־יָדָיו כִּי מְנַשֶּׁה וגו :

דלא ראוי לאדם שיאהב היות' שלם מבכיו יותר ואע"פ שאין לו קדימה ומכית על האחרים ולזה תמצא שנתן יעקב זאת המתנה שיעלהו הש"י עליה שיהיה לקהל גוים לבני יוסף למעלתו ולא נתנה לבני ראובן ואם הוא הבכור לפי האמת אבל עשה הבכורה מראובן לחסרונו ונתנה ליוסף כמו שאמר בספר דברי הימים ובאלו יבואו אליו כתן הבכורה ליוסף וזאת הבכורה שנתן שיהיה שבטל שני חלקים בירושת הארץ ולזאת הסבה בעינה שם ימינו על ראש אפרים ואע"פ שהבכורה בזה לשכל את ידיו לא רצה לשים אותה על ראש מנשה ואם הוא הבכור :

הֵאָסְפוּ וְאַגִּידָה לָכֶם אֵת אֲשֶׁר־יִקְרָא אֶתְכֶם בְּאַחֲרִית הַיָּמִים :

דלב ראוי לאדם שיועיל לבניו כפי מה שאפשר לו קודם מותו ולזה תמצא שהשתדל יעקב ברצונו כי הוא הולך למות להודיע לבניו את אשר יקרה באחרית הימים כדי שיקבלו בזה תועלת להשתדל ברע שלא יגיע ובטוב שיגיע באופן שיותר שלם ·

פַּחַז כַּמַּיִם אַל־תּוֹתַר כִּי עָלִיתָ מִשְׁכְּבֵי אָבִיךָ וגו :

דלג אין ראוי לאדם שיעשה פעולותיו במהרו' בזולת ההסתכלות אם ראוי שיעשהו אם הפעולות אם לא הלא תראה מה שעשה ראובן מהפעל הוא המגונה שהיה שנה שיהיו בלתי מתישב בפעולותיו והיותו עושה אותם במהירות בזולת ההסתכלות כמו שביאר לו יעקב כמו שאמר פחז כמים וגו' ·

יֶתֶר שְׂאֵת וְיֶתֶר עָז : פַּחַז כַּמַּיִם אַל־תּוֹתַר כִּי עָלִיתָ וגו :

דלד ראוי לאדם להרחיק הפעולות המגונות לפי שהדבר ימנעו ממנו טובות רבות שלא תראה כי ראובן בעבור שהשקיע בזה הפעל המגונה שהשכב עם פלגש אביו נמנע ממנו היתרון שהיה ראוי להיות נתן לו ונתן לאחיו וזה שהדבר נתנה המלוכה ליהודה והבכורה ליוסף :

בְּאַפָּם הָרְגוּ אִישׁ : אָרוּר אַפָּם כִּי עָז :

דלה אין ראוי לאדם שיקל בשרירת הפשעים שעשו עליהם וכ"ש שאינו ראוי שיתרגם בתרמה אבל ראוי לו שיהיה חושל ברוחו שלא תראה איך נגם יעקב לשמעון וללוי תוכחתם מפני שהיה קנאה שעשה שיתרגו בעבורם מי שעשה עליו עד שבאשר לא יוכלו

על

ועשית עמדי חסד ואמת אל־נא תקברני במצרים :

רכה ראוי שיהיה האדם זריז להשתדל במה שצריך לו קודם שיצטרך שאם היה מאחר
ההשתדלות בו עד בא עת הצורך הנה יקרה לו אם שלא ימצא לו או לו שימצ׳
לו באופן אחר מחוק המשירות ולזה תמצא שיעקב השתדל בענין קבורתו קודם שיוקנו אולם באלו
אשר חת כן ג

ושכבתי עם־אבתי ונשאתני ממצרים וקברתני בקברתם :

רכו ראוי לאדם שיתחבר עם אנשי משפחתו בחייו כי בזה יהיה לו מהם העזר הראוי
ויהיה לאדם ממשפחתו : הלא תראה כי גם לאחר המות השתדל יעקב שיהיה
עם אנשי משפחתו . ולזה בקש מיוסף שישכיבהו עם אבותיו :

ויאמר אנכי אעשה כדברך : וישבע לו :

רכז ראוי לאדם לבקש׳ לשאלת אביו ממנו ואם היה קשה ולא ימנעהו מזה פחד׳ מדרגתו
בממשלה : הלא תראה כי יוסף עם היותו מושל כל כך לבקשת אביו על שהכבר
השבע לו לעשות כדבריו ואם היה בזה מקושי לו ושף לרוב טרדתו בענין הממשלה והיותו יוצא חוץ
ממשלתו דרך לא מעט :

וישתחו ישראל על־ראש המטה :

רכח ראוי לאדם שיתן תודה לש״י בהשיגו מבוקשיו כי בזה יתייחס כלב האנשים שהכל
הוא מאתו ית׳ כמו שהוא האמת בעצמו : ולזה כתן יעקב תודה לש״י כאשר
ראה שהשיג מבוקשו והשתחוה לו ואם היתה זאת ההשתחואה׳ ליוסף הנה יהיה בזה תועלת ללמדנו שראוי
לאדם ליתן תודה למי שהיטיבו טוב ואף על פי שיהיה לו חוק עליו : הלא תרא׳ שיעקב השתחוה ליוסף
בהכירם לאשר שאל ממנו ולזאת הסבה תמצא שהשתחוה יוסף ליעקב כאשר רצה לברך בניו :

הנה בנך יוסף בא אליך ויתחזק ישראל וישב על־המטה :

רכט ראוי לאדם למלוך כבוד למלכות ואף על פי שהיה המולך מי שהוא ראוי שינהג לו
מאתו כבוד כאלו תאמר שהיה בנו כמו הענין ביוסף עם יעקב וזה שיעקב
כבד בנו והתחזק לשבת על מטתו לכבודו מפני היותו מושל בארץ ההיא כי בזה תועלת לתקון המדינה
מה שלא ימאס ממנו :

ויאמר השבעה לי וישבע לו :

וַיִּתֵּן לָהֶם אֲחֻזָּה בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּמֵיטַב הָאָרֶץ בְּאֶרֶץ רַעְמְסֵס כַּאֲשֶׁר צִוָּה פַרְעֹה׃ וַיְכַלְכֵּל יוֹסֵף אֶת אָבִיו וְאֶת אֶחָיו וְאֶת וגו׃

רכב אין ראוי לאדם השליט בקנין איש אחר לעשות מהם כאשר יתן לאוהביו מהם באשר רצה זה בעל הקנויים אם בשיעור מרבה ואע״פ שהקנויים ההם הגיעו לבעלים ההם בסבת זה השליט עליהם הלא תראה כי יוסף עם היותו שליט בארץ מצרים לא רצה לתת אחוזה לבית אביו במיטב הארץ אם לא ברצון פרעה ולזה ספר שהוא נתן לו אחוזה במיטב הארץ כאשר צוה פרעה וכן יתבאר שמעניין התבואה שהיה ביד יוסף לא נתן ממנה כי אם לפי שצריך להם לבד ולזה ספר שכלכל אותם לחם לפי הטף עם שפרעה זכה בעניין התבואה בסבת יוסף הנה עכ״ז לא רצה יוסף לתת ממנה לאוהביו כי אם שצריך להם כי כן צוה פרעה כמה שאמר פרעה ואכלו את חלב הארץ ר״ל שהוא שהתיר להם לקחת מאכלם מהיותר משובח שיהיה ביד יוסף והנה זה כלו מורה על יושר יוסף ואמונתו בלתי פונה אל היתרונות ולזה לא שאל מפרעה שירשהו לתת לאביו יותר מהשעור אשר נתנם בו פרעה מעצמו:

וַיְלַקֵּט יוֹסֵף אֶת־כָּל־הַכֶּסֶף הַנִּמְצָא בְאֶרֶץ מִצְרַיִם׃ וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת־הַכֶּסֶף בֵּיתָה פַרְעֹה׃ וַיִּקֶן יוֹסֵף אֶת־כָּל־אַדְמַת מִצְרַיִם וגו׃ וַתְּהִי הָאָרֶץ לְפַרְעֹה׃ וּנְתַתֶּם חֲמִישִׁית לְפַרְעֹה׃

רכג ראוי לאדם כשישלטהו אחר על קנייניו שיכסה בהם ביושר כפלא ויתגדל בהצלחתם כפי מה שאפשר ולא יתיר עצמו לקחת מהם דבר אע״פ שהוא הנה הנעת הקניינים ההם לבעליהם ולזה תראה שספר התורה שיוסף הביא אל בית פרעה כל הכסף בכללו שקבל מהתבואות ולא השאיר לעצמו דבר ממנו והנה שיהיה מקנה שכשתם אל פרעה אחר שאפס כסף מאכלי הארץ ואחרי כן קנה כל הארץ לפרעה באופן שהיתה כל הארץ לפרעה לאחוזה וזה כלו מטוב שהגמתו בהצלחת מה שהפקד עליו עם שהכבר עשה וזה כאשר הוא מה באופן שהיתה לו תודה על זה מאכלי הארץ ואמרו שהוא החיה אותם:

רַק אַדְמַת הַכֹּהֲנִים לְבַדָּם לֹא הָיְתָה לְפַרְעֹה׃

רכד ראוי למושל כשירצה מעמו דבר יקשה להם שיפייס גדולי עמו באופן שיהיו בזה עמו שלא יעשה זה בזה באופן אולי ימרדו בו ולזה תמצא כי כשקנה יוסף התבואות הארץ לפרעה בשנת הרעב כדי שהשבע לבד שהצטרך לו לאכול לאכלי הארץ שקנה פרעה לתת לשרי הארץ שהמכתי״ך להם לאכלם בשבע שני הרעב וזה היה סבה שהיה יכול לומר לעם הארץ למכור לפי רצונו בלא היה ירא שימרדו בו העם ויגזלו ממנו התבואה או שימיתוהו ויקחו התבואה לפי שיד הגדולים היתה עמו:

פרעה

אשר הפעולות להגיע אליו ההכנות בדי שיודע לו בהכנות אם יכשר לו ללכת למצרים:

וְאֶת־יְהוּדָה שָׁלַח לְפָנָיו אֶל־יוֹסֵף לְהוֹרֹת לְפָנָיו גֹּשְׁנָה:

ריז ראוי לאדם בשילך בדרך שיוליך עמו מי שיודיעהו איזה הדרך ילך בה אל המקום המבוקש ולא ישען השכל ויחשב מי שיודיעהו זה כי אולי לא ימצאהו ויפלא תועה בדרך ואפשר גם כן שימצא מי שיטעהו ויוליכהו למקום אחר לשללו ולזה תמצא שיעקב שלח לפניו יהודה אל יוסף שיורהו לפניו גושן שהוא המקום שהיה יעקב ללכת בו:

וַיֶּאְסֹר יוֹסֵף מֶרְכַּבְתּוֹ וַיַּעַל לִקְרַאת־יִשְׂרָאֵל אָבִיו גֹּשְׁנָה:

ריח ראוי לאדם לכבד הוריו כפי מה שאפשר ולא ימנעהו מזה עוצם הצלחתו במחשבה ובשלטנות וטרדתו בעסקים. ולזה תמצא שיוסף עם היותו מושל בכל ארץ מצרים והיה עבה זה מסביר לכל עם הארץ ולכל עם אשר הארצות הקרובות הנה כודר לבא לקראת אביו לכבודו ולראות פניו:

וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל־אֶחָיו וְאֶל־בֵּית אָבִיו אֶעֱלֶה וְאַגִּידָה לְפַרְעֹה וגו:

ריט ראוי לאדם להתרחק בחוזקת היד מהפעולות ההפסדיות אשר יזיקוהו: ולזה תמצא כי מפני שהכיר יעקב הכבר והקפאל יותר מהראוי מהשמחה אם יעמוד עוד לפניו יוסף ויבכה על צואריו השתדל שיפרד ממנו עם עוצם התשוקה שהיה לו לראותו:

בַּעֲבוּר תֵּשְׁבוּ בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן כִּי־תוֹעֲבַת מִצְרַיִם כָּל־רֹעֵה צֹאן: וְעַתָּה יֵשְׁבוּ־נָא עֲבָדֶיךָ בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן:

רכ ראוי לאדם שיראה מראשית העניין מה שאפשר שיתאחדם באחריתו ולא פשהו חפץ בדבר ההוא מאד ולזה יכוון עניינו מראשית הדבר באופן שיותר הם שאפשר לתכלית מהם הנזקים הנכונים לבא מפני הדבר ההוא: הלא תראה כי יוסף עם היותו חפץ מאד שיבאו אביו וביתו למצרים השתדל שישבו בארץ גושן להסיר מהם הנזקים שאפשר שיתאחדו להם אם יבאו באחד מהעיירות הגדולות כמו שקדם עם שהכבר היה שהמקום ההוא נכון מאד למרעה להם ולבהמתם בהקרבות. ולזה השתדל שיהיו הדברים שדברו אחיו עם פרעה באופן שישיבוהו מהכונה שישבו בארץ גושן:

וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת־יַעֲקֹב אָבִיו וַיַּעֲמִדֵהוּ לִפְנֵי פַרְעֹה וַיְבָרֶךְ יַעֲקֹב וגו:

רכא ראוי למקבל טובה מאחר שיכירה לו בכל שאפשרי ולזה הביא יוסף את יעקב לפני פרעה לכבוד פרעה ולכתו ולתת לו תודה בעל כל אשר גמלתהו מהטובות:

ויתן

ריב אין ראוי לאומר שיתפעל לבכות או לשחק בפני אחיו כי זה ממה שיפיל מעלתו
בעיני אחיו וימעט מוראו: ולזה תמצא שלא רצה יוסף לבכות בפני האנשים
וצוה שיוציאו כל איש מעליו בעת שהוכרח לבכות:

וְעַתָּה אַל־תֵּעָצְבוּ וְאַל־יִחַר וגו : לְכֻלָּם נָתַן לָאִישׁ חֲלִפוֹת וגו׳ :

ריג ראוי לאדם שיחמול למי שגמלהו רע ואע״פ שיש לאל ידו לקחת נקמתו: שלא תראה
שיוסף השלם לא די לו שמחל לאחיו זה הרע הנפלא אשר גמלוהו אבל הרבה
אותם ופייסם בדברים לבאר להם שהם לא גמלוהו רע אבל היה זה סבה מאת הש״י למען עשות כיום
הזה להחיות עם רב: ולזה אמר להם ועתה אל תעצבו ואל ייחר בעיניכם כי מכרתם אותי הנה וגו׳:
והשתדל עם זה להסיר מהם הקטטה והסבה לעונש הנמשכת להם: ואמר להם שלא ירגזו בדרך ולתת
להם כבוד נתן להם חליפות שמלות כדי שיכבדום המצרים כראותם מלובשים בגדים חמודים:

וְכִלְכַּלְתִּי אֹתְךָ שָׁם כִּי־עוֹד חָמֵשׁ שָׁנִים רָעָב פֶּן־תִּוָּרֵשׁ אַתָּה וּבֵיתְךָ
וְכָל־אֲשֶׁר־לָךְ :

ריד ראוי לאדם לעזור לאביו ולהספיקו בהיות לאל ידו: ולזה השתדל יוסף שיבא
מצרים אביו וכל ביתו כדי שלא יורש ברעב בעוד שהיה לו יכולת לכלכלם
מהבר אשר ברשותו מהמלך כי פרעה השליטו לקחתו ולמכרו:

וְהִגַּדְתֶּם לְאָבִי אֶת־כָּל־כְּבוֹדִי בְּמִצְרַיִם וגו : וּלְאָבִיו שָׁלַח כְּזֹאת וגו :

רטו ראוי לאדם כשישתדל בדבר מה להשתדל להסיר כל מונע שימנעהו מהשיג המבוקש
ולהראות כל מביא יביאהו להשיגו: ולזה תמצא כי מפני שהיה יודע יוסף שיעקב
ירא מהעתק מארץ כנען להיותה הארץ הנבחרת ומיראת ממשלת מצרים שהיתה קשה מאד הודיע
אותו כי יש לו ממשלה עצומה בארץ מצרים לעשות כל מה שירצה ולזה לא יירא לבא מצרים כי כשירצה
לשוב יוכל לשוב עם שכבר יהיה זה סבה שלא יורש הוא וביתו ברעב כמו שזכר ושלח לו עם זה המון
בשלא לראותו עשרו ויכלתו ושהם רצונו להטיב לו ושלח לו גם כן מהבגדים החמודים כדי שיתרצה
יעקב יותר לבא שם שלא ימנע יעקב מלבא שם מפני שאינם מלובשים בגדים חמודות כראוי להתראות
לפני המלך באופן שלא יהיו בזוים בעיניו ויחתי עד קנותו אותם ולזה שלח לו מהבגדים החמודות
מה ששלח:

וַיָּפָג לִבּוֹ כִּי לֹא־הֶאֱמִין לָהֶם :

ריו אין ראוי לעשות מעשיו במהירות כמו אלו השמועות הגדולות: אבל ראוי שיתיישב
בהם עד שתשלם העצה ההוגנת בזה: ולזה תמצא שלא רצה יעקב להאמין
בזה השמועה אשר בקש ממנו יוסף אם לא אחר שהשלים לו העצה היותר שלימה שאפשר לו בזה ולזה

עשה

רח ראוי למי שלקח הגולה מלבושים רבים ואחר מכר אחיו לאחר ומצא בתם השני לו אחיו מטמון הרי הוא שלו כי זה יורה שלא היה המטמון מהמוכר כי הוא קנה גם מלבושים רבים ואולם בשלא היה זה בזה שאומן לא זכה בו זה הקונה וכבר ביאר זה הספרם בפ׳ ב׳ מאגיע׳ :

וַיֵּשְׁבוּ לְפָנָיו הַבְּכֹר כִּבְכֹרָתוֹ וְהַצָּעִיר כִּצְעִרָתוֹ :

רט ראוי שיושיבו האנשים במסבה לפי השנים ר״ל שהגדול השנים ישב ראשון והצעיר השנים אחרון ולזה הושיבם יוסף לפניו הבכור כבכורתו והצעיר כצעירתו וכזה אז״ל במסבה הלך אחר הזקנה בישיבה אחר החכמה :

הֲלוֹא יְדַעְתֶּם כִּי־נַחֵשׁ יְנַחֵשׁ אִישׁ אֲשֶׁר כָּמֹנִי :

רי ראוי לאדם לשמור ביתו כשיכנס בביתו שום אדם ויעיין בעיניו כלם כלסטים וכגנבים ואם ירבו הבאים לביתו כדרך שלא יוכל להשמר מכל אחד ואחד הנה ראוי לו שיכיר מי שהוא בלתי נאמן ויזהר ממנו לבד ולזה אמר יוסף שלא ידעתם כי נחש ינחש איש אשר כמוני :

פרשת ויגש

בִּי אֲדֹנִי יְדַבֶּר־נָא עַבְדְּךָ דָבָר בְּאָזְנֵי אֲדֹנִי וְאַל־יִחַר וגו׳ : וְהוֹרִידוּ עֲבָדֶיךָ אֶת־שֵׂיבַת עַבְדְּךָ אָבִינוּ בְּיָגוֹן שְׁאֹלָה וגו׳ :

ריא ראוי לאדם כשתפלה עליו אימת המושל שידבר אליו רכות בתחלת מה שיספר כדי שיסיר אפו וידבר אליו עם זה דברים נכוחים להשיג מבוקשו וראוי עם זה שלא יבקש ממנו גדולות אבל יבקש ממנו מה שהוא ראוי שיעשנו ולזה תמצא כי יהודה ספר דבריו באופן שיהיו בהם תחלת אמרים ומתיקות כבוד ליוסף כאלו אם שלא יעלם וכה העולם מדבריו כי יוסף גלה דעתו שהיה רוצה ע״כ בכליאת אחיהם הקטן ולא כמכה זוה מפני מה שאמר השם יראים מאביהם הזקן שימות מרוב הצער והיגון ולזה היה יוסף שנה אל שבבל בנימן כזה הרשות כי הוא היה שנה אל שבא שם וכאלו יתברר מזה שבוכיה סופו על תחלתו כי הוא היה חפץ כבאו שם להעליל בזאת העלילה אבל לא אמר זה יהודה ליוסף בביאור לחלוק כבוד לו ועוד שיהודה ביאר שאם יעכב בנימן בזה האופן יהיה זה סבה להביא עונש כאלו כמי שלא מכה וזה הוה היה סבה שימות אביהם הזקן אשר לא היה לו פשע בזה ואולם ימע יהודה מיתת אביהם ביגון לפי כמה לחלוק כבוד ליוסף ולזה בקש ממנו שיקחנו לעבד תחת אחיו כי לא יהיה בזה ליוסף נזק ויעשה הראוי והוא שלא ימות אביהם ביגון ולא ישיג לו אשם בלקחו יהודה תחתיו כי הוא היה ערב להשיבו אל אביו והנה לא שאל יהודה שיפטר בנימן וילכו להם כי ידע שלא יוכל להשיג זה אבל שאל מה שהיה ראוי שישיג ממנו :

וַיִּקְרָא הוֹצִיאוּ כָל־אִישׁ מֵעָלָי וְלֹא־עָמַד אִישׁ אִתּוֹ וגו׳ : וַיִּתֵּן אֶת וגו׳ :

רג ראוי לאדם שיתפעל בראותו אחיו בצרה ואף אם גמלוהו רע בתכלית אחר שאפשר בלא תראה כי יוסף בראותו אחיו בצרה נכמרו רחמיו עליהם ויסוב מעליהם לבכות ואחר שנכרח להסתיר בכלל לב מעט כדי לבחון את שרצה לבחון אותו מבנימין :

אֶת־שְׁנֵי בָנַי תָּמִית אִם־לֹא אֲבִיאֶנּוּ אֵלֶיךָ :

רד ראוי לכל אדם שיתרחק מהמתגאים שמנוכים כי לא יתגאה כמה כי אם מי שהוא חסר דעת כאמרו הולך אחם חסר לב ונאוה כארה לכו הקורה כי ראובן שהתגאה עם פלגש אביו היה חסר דעת בתכלית השמדון וזה יתברר במה שאמר את שני בני תמית כי זה מאמר היה בתכלית השטות וזה מבואר בנפשו ואולם יהודה השתכל בזה בחכמה ולזה המתין שכלה השבר אשר הביאו ממצרים ואמר לאביו עם זה דברים נכוחים עד שהתרצה ושלחו עמו :

אִם־כֵּן אֵפוֹא זֹאת עֲשׂוּ קְחוּ מִזִּמְרַת הָאָרֶץ בִּכְלֵיכֶם וְהוֹרִידוּ לָאִישׁ וגו :
וְאֵל שַׁדַּי יִתֵּן לָכֶם רַחֲמִים לִפְנֵי הָאִישׁ וגו :

רח ראוי לאדם כשתבא עליו צרה אחר שיכין עצמו לפייסו בדורון מהיותר משובח שימצא בזה יכפה אפו ולזה כוה יעקב לאלוה לאים מנחה מזמרת הארץ והכין עצמו עם זה להתפלל לה׳ שיתן להם רחמים לפני האיש :

מְעַט צֳרִי וּמְעַט דְּבַשׁ נְכֹאת וָלֹט בָּטְנִים וּשְׁקֵדִים :

רה אין ראוי לאיש שיחשדהו האדון בדבר רע שיפליג בדורון שמנחה כי זה מה שיביא להאמין שהחשד הוא אמת ולזה תמצא ביעקב שלא רצה כזה המקום ברבוי הדורון עם מה שתראה שהפליג ברבוי הדורון לעשו אבל שם מעט מה שהיה לו מכל מין מעט צרי מעט דבש ככלאם אלוט בטני׳ ושקדי׳ ויהי׳ אמרו מעט דבש מוסך עצמו ולא עם כאלו אמר מעט דבש ומעט׳ ככא׳ ומעט לוט :

וְהִנֵּה כֶסֶף־אִישׁ בְּפִי אַמְתַּחְתּוֹ כַּסְפֵּנוּ בְּמִשְׁקָלוֹ וַנָּשֶׁב וגו :

רז ראוי למי שירא שיחשד מדבר שיקדים מה שיתבאר ממנו שאין לו פשע ואין לו חטא על זה קודם שישיגהו החשד שאם ימתין עד שישיגהו החשד הנה לא יועיל לו בהתנצלותו כמו שיועיל לו קוד׳ זה והמשל שמי שהוא בידו ממון שלא כדין אם ימתין להשיבו עד שיב׳ שוטו ממנו הנה יחשבוהו שהוא עשהו לעונו בכוונה אבל אם יתעורר להשיבו קודם שיבקשוהו ממנו הנה זה יורה על שיותו בלי פשע על זה ולזה הקדימו אחי יוסף להודיע כי כבר הושב כספיהם בפי אמתחותיהם והנם משיבים אותו קודם שיעוררו אותם על זה :

לֹא יָדַעְנוּ מִי־שָׂם כַּסְפֵּנוּ בְּאַמְתְּחֹתֵינוּ : וַיֹּאמֶר שָׁלוֹם לָכֶם אַל־תִּירָאוּ
אֱלֹהֵיכֶם וֵאלֹהֵי אֲבִיכֶם נָתַן לָכֶם מַטְמוֹן וגו :

ר אין ראוי שיקח האדם בשמירת מה שהפקד לו ויעזוב ההכנה והשמירה השייך לזולתו מפני עונש מדרגתו שנתן לו המפקיד בשלטנות ובהדרה כי כבר יגמלהו רע תחת טוב אבל ראוי שישלים בשמירת הדבר ההוא כפי מה שאפשר כי זה מחויב ומגמולות טוב למי שגמלהו טוב ומה שלא יעלם ולזה תמצא שיוסף עם היותו שליט בכל הארץ היה הוא בעצמו משביר לכל עם הארץ כ דרך שישלם לו שמירתו באופן היותר שלם שיהיה אפשר ולא תמצאהו סרתו ושלטנותו מהשגיח בזה:

וַיִּזְכֹּר יוֹסֵף אֵת הַחֲלֹמוֹת אֲשֶׁר חָלַם לָהֶם וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מְרַגְּלִים אַתֶּם לִרְאוֹת אֶת־עֶרְוַת הָאָרֶץ בָּאתֶם:

רא אין ראוי לאדם רע למי שגמלהו רע בהיות לאל ידו לעשות ולזה תמצא שבשנפלו אחי יוסף לפניו ובידו לא שלם להם רעה תחת הרעה אשר גמלוהו אבל השגיח בהם וכלכל אותם ונמצ' שהאריך להם מעט בראשי' שעכין כדי שתשלם לו הודיעם בשלום אביו אחיו בנימין שלא היו שונאים אותו ומתנכלים להמיתו כמו שעשו עמו היה לוקח בזה ענה להפרידו מהם ולהצילו מידם וזה שאם לא היה חושד אותם כמרגלים או בדבר מהדברים הרעים והמגונים לא היה לו דרך לחקור היה להם אב או אח כי לא היו מבקשים להתחתן עמו וכאשר ידע שאחיו חי השתדל עכ"פ שיביאוהו אליו והכביד עליהם בתחלה והקל בסוף ואמר להם שהשם הוא ירא כי בזה היה להם מהפיוס והסרת הפחד מה שלא יעלם וזה נ"כ יורה הנה שלא יכאב לב יעקב מאד אם ישלח בנימין מצרים כי כבר נתפרסם לו שאדני הארץ הוא ירא אלהים והנה אסר שמעון לפניהם כדי שיצטרכו להביא בנימין אליו וזה שאם יפרנוהו בדרך להכאתם אותו ישאר שמעון כל ימיו תחת יד יוסף אסור ולא יהיה דרך לברוח מהם ולזה הוציא שמעון ממאסרו תכף שבא בנימין והכניסם כלם בביתו לאכול לחם עמו לפייס להם יותר וכדי שיוכל להעליל בנימין מגביע הכסף והראה להם עם זה רב אהבתו על בנימין והיכתו אותו כשבירך אותו ורבה משאתו ממשאת כלם לפייס להם שלא יחרדו מאד בשיעלילום מזאת הגניבה להשיבם כי השליט על הארץ הוא איש חסד והסם בקיים מזה ולולי זה כבר היה לו לירא שמא ימיתו עצמם בשתתגלגל עליהם זאת העלילה מרוב הדאגה והבשת והספסד והנה השתדל יוסף להעליל אחיו בנימין לבחון איך היה מחשב אחיו עמו ר"ל אם הם שונאים אותו ויעזבוהו וילכו או אם יאהבוהו וישתדלו בהצלתו כפי היכולת ולזה תמצא שכאשר נתברר לו שאחיו הם טובים עם בנימין כמחשב האחים אז גלה להם שהוא יוסף והשתדל שיבאו אליו ויכלכלם כדי שלא יורשו:

וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל אָחִיו אֲבָל אֲשֵׁמִים אֲנַחְנוּ עַל־אָחִינוּ אֲשֶׁר רָאִינוּ צָרַת נַפְשׁוֹ בְּהִתְחַנְנוֹ אֵלֵינוּ וְלֹא שָׁמָעְנוּ עַל־כֵּן וגו:

רב ראוי לאדם שיצדיק עליו את הדין כבא עליו הרעה ויפשפש במעשיו ויודה אותם לרע מעשיו ולא יקרעם מהשם' כשיבאו עליו מה שיבא מן הרע ולזה תמצא שיודו בני יעקב מה שפגעם מהרע לרע מעשיהם בענין יוסף:

וַיִּסֹּב מֵעֲלֵיהֶם וַיֵּבְךְּ:

וַיִּתֶּן־אֹכֶל בֶּעָרִים אֹכֶל שְׂדֵה־הָעִיר אֲשֶׁר סְבִיבֹתֶיהָ נָתַן בְּתוֹכָהּ׃

קצה ראוי לאדם בעשותו פועל אחד שיעשהו באופן יאות אל המקבלים ואע"פ שהוא שליט בפועל ההוא כי בזה יתקיים לבבם ויפותו יותר לעשות רצונו: הלא תראה כי יוסף ברצותו לאסוף כל שבר שיוכל בארץ מצרים בשני השבע עשה זה בתבואות יתקיים בהם לב האנשים וזה שהוא שם כל תבואות העיר בתוך העיר ההיא באופן שהיו מתפייסים בזה אנשי העיר לאמרם שהם תמצא להם זאת התבואה בעת הצורך ולא ימותו ברעב עם שהם היו אוהבים יותר תבואת העיר ההיא מתבואת עיר אחרת:

וּלְיוֹסֵף יֻלַּד שְׁנֵי בָנִים בְּטֶרֶם תָּבוֹא שְׁנַת הָרָעָב וגו׳׃

קצו אין ראוי לאדם להמשך אחר ההצלות בעת היות הסכנות בנער: ולזה תמצא שספרה הקורא שנולדו ליוסף שני בנים בטרם תבא שנת הרעב להורות כי בשנת הרעב לא שמש מטתו ומזה המקום למדו רז"ל שאסור לשמש מטתו בשנת רעבון ואמרו עם זה שחשוכי בנים משמשין מטותיהם בשנת רעבון וזה גם כן אפשר שילמד מזה הפסוק וזה כי אם לא היו לו בנים קודם בא הרעב אולי לא היה נמנע מלשמש מטתו בשני רעבון כי ראוי לאדם להשתדל לקיים המין:

וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב לְבָנָיו לָמָּה תִּתְרָאוּ׃

קצז ראוי לאדם שיברח מאשר היה בו חשש סכנה ואפילו באפשר רחוק ולזה מנע יעק׳ בניו מהתראות בארץ כנען לשוט בה לקנות בה תבואה ואף ע"פ שהשבר היה מוציאים אותו שם קרוב להם ובחר שילכו בארץ מצרים לקנותו ואף ע"פ שהדרך רחוק פן יבזום אנשי כנען וימיתום על דבר השבר:

וְאֶת־בִּנְיָמִין אֲחִי יוֹסֵף לֹא־שָׁלַח יַעֲקֹב אֶת־אֶחָיו כִּי אָמַר פֶּן וגו׳׃

קצח כאשר קרה להשים מכות א׳ או מתכוונים לאמת מקרה אם נזדמן מה ראוי שיתרחק השלימי מהדבר ההוא פן יקרהו נזק כמו שמקרה ההוא וזה כי מפני שמתה רחל בדרך ונכה יוסף גם כן לפי מחשבתו הנה ירא יעקב שיהיה בנימין בדרך אם ישלחנו שם:

וְאֶת־בִּנְיָמִין אֲחִי יוֹסֵף לֹא־שָׁלַח יַעֲקֹב אֶת־אֶחָיו כִּי אָמַר פֶּן וגו׳׃

קצט ראוי לאיש הוא כבן שיגיעו אליו רעות שימעט בעסקיו וישמור בביתו עד יעבור זעם כי בזה אולי ינצל מהרעות ואולם בהרבות עסקיו ולכתו בדרך הוא כמו מבקש הרעות ומתגולל אליהם ולזה ירא יעקב שיקרה לבנימין אסון בדרך אבל בני לא היה ברי לו שירא מזה:

וְיוֹסֵף הוּא הַשַּׁלִּיט עַל־הָאָרֶץ הוּא הַמַּשְׁבִּיר לְכָל־עַם הָאָרֶץ׃

קצא ראוי לאדם כשיוכרח לדבר לפני המלכים והשרים ולא ידע אם יהיה בדבריו מה שיקשה לנפש שיקדים להתנצל בזה פן יקרהו נזק מכעסם עליו ולזה קראה כי אמנם שלא ידע יוסף מה יהיה פתרון החלומות ואם יהיה בו דבר כנגד פרעה הקדים התנצלותו בזה ונראה שמה שיעכב מזה הוא מה שיראנו הש׳ ולזה לא יהיה בבחירתו לפתור לפי מה שירצה והיה בזה מחלק הדברים מפיוס לב פרעה מה שלא יפלא וזה הוא התפלל לה׳ שיענה שלום פרעה :

בִּלְעָדָי אֱלֹהִים יַעֲנֶה אֶת־שְׁלוֹם וגו : הֲנִמְצָא כָזֶה אִישׁ אֲשֶׁר וגו :

קצב ראוי לאדם כשישאלוהו המלכים והגדולים בשידעת דבר מה שלא יעלים מדרגת ידיעתו בדבר ההוא כי בזה תהיה תשובתו יותר מקובלת והמשל כי המהנדס אם ישאלוהו מענין ההנדסה אין ראוי שיאמר שאינו יודע בהנדסה אבל יאמר שהוא עיין בחכמה ההיא ונראה לו מענין ההוא הוא מה שישיב להם כי בזה תתקיים יותר כונתו בתשובתו והנה קראה שיוסף כששאלוהו מפתרון החלום שראה בדבריו כי רוח אלהים בו והוא יגלה לו פתרון החלומות ולזה אמר בלעדי אלהים יענה את שלום פרע׳ והיה זה סבה לא שיאמר אין פרע׳ הנמצ׳ כזה איש אשר רוח אלהי׳ בו :

אַחֲרֵי הוֹדִיעַ אֱלֹהִים אוֹתְךָ וגו : אַתָּה תִּהְיֶה עַל־בֵּיתִי וְעַל־פִּיךָ וגו :

קצג ראוי לאדם להשתדל בהשגת החכמה כפי היכלת כי היא תושיבהו בין נגידים והסבב שיהיה לו עשר וכבוד שלא קראה כי יוסף הצדיק עלה לגדולת המעלה מפני יתרון חכמתו עד כי מבית האסורים יצא למלוך :

וְיוֹסֵף הוּא הַשַּׁלִּיט וגו :

קצד אין ראוי לאדם שישתדל לבטל מה שנגזר מהש׳ בכמו זה האופן אשר השתדלו אחי יוסף בשמכרוהו כי הם חשבו שהוא רחוק שיהיה מושל עליהם אחר שהרחיקוהו מעליהם ושם שיהיה נמכר לעבד וזה היה כלי אל השגת יוסף לתכלית הממשלה והסדר ונזכיר הרב׳ במי שישתדל לבטל גזרת הש׳ בזה האופן כמו שסופר ברומולו ורימוס שהלך אביהם בליל לידתם שהשני אחים יבאו מכחידין ושורפין עיר ממשלתו וכאשר הקיץ הודיעוהו שהבכר ילדה אשתו תאומים וצוה שהם שלוחים אשר אלה וגוזם להשליכם ביערה ולהמיתם שם ונזדמנה להם שם רועה והניקה אותם כמו שאמרו במדרש תלים וכאשר גדלו החריבו עיר אביהם ובנו רומי והם המשפחות הגדולות ברומי והם הרומיים ואולם האופן שיתכן שיבטל האדם גזרת הש׳ הוא שאם היה נכון לבא רע עליו הוא שידבק בה׳ לפי היכלת והוא ישגיח בו ויצילהו ממנו או יברח מהמקום ההוא אשר בו היה נכון לו לבא רע וראוי שלא יעלם ממנו שיוסף לא שם בשר זרועו במה שאמר לשר המשקים אך ראה כי מזכירנו אותו לפרעה יגיע לו טוב כמו שהיה הענין בסוף והנה בגב הש׳ אשר לו נתכנו עלילות שלא זכרו שר המשקים לפרעה עד בא העת אשר היה יותר נכון ליוסף והנה תמצא כי כל התלאות אשר מצאוהו מעת שמכרו כלם היו לו כלי הגיע לזאת הממשלה וזה מבואר במעט עיון :

קפו ראוי לאדם להשתדל בכל עוז להנצל מצרה אשר הוא בו בכל הסבות אשר אפשר לו שיעזור בהם ולא יסמוך על הנס ואף על פי שהוא באופן שתדבק בו ההשגחה האלהית: הלא תראה כי יוסף עם היות השגחת הש"י דבקה בו בזה האופן השתדל אלה פני שר המשקים שיזכירהו אל פרעה להוציאו מהבור ·

וְגַם־פֹּה לֹא־עָשִׂיתִי מְאוּמָה כִּי־שָׂמוּ אֹתִי בַּבּוֹר׃

קפז ראוי לאדם שיהיה כונס הלשון מהלעוז ואף אם גמלוהו רע: הלא תראה כי יוסף לא רצה לגלות חרפת אשת אדוניו אל שר המשקים אבל אמר לו וגם פה לא עשיתי מאומה וכן לא רצה להודיע זה אל שר הטבחים עם מה שהיה בזה מהכמה שלא קצף אשת אדוניו עליו עד והוסיף להעלילו:

פרשת מקץ

אֶת־חֲטָאַי אֲנִי מַזְכִּיר הַיּוֹם׃ וְשָׁם אִתָּנוּ נַעַר עִבְרִי וגו׃

קפח אין ראוי לאדם שימנע מלגמול טוב למי שגמלהו וזהו ששר המשקים לא רצה להזכיר מיוסף אל פרעה לחלות פניו שיוציאהו ממקום ההיה בו על לא חמס ולא תפלת ושכב הש"י ושסבבה להזכירו אל פרעה באופן שיהיה בו מתקומו לשר המשקים כי הוכרח להזכיר חטאו אשר כעס עליו פרעה בעבורו וזה יורה גמולו הראוי לו:

וַיְגַלַּח וַיְחַלֵּף שִׂמְלֹתָיו וַיָּבֹא אֶל־פַּרְעֹה׃

קפט ראוי לאדם בבואו לפני הגדולים שיקשט עצמו בבגדיו ובתכונותיו האחרים לפי מה שאפשר כי בזה מהכבוד לגדולים וגם זה יהיו גם כן דבריו יותר נשמעים ולזה תמצא שגלח יוסף והחליף שמלותיו בבואו לפני המלך: ולזאת הסבה היו החסידים הגדולים מתקשטים כשהיו מתפללים לש"י לכבודו אז"ל זה אלי ואנוהו:

בִּלְעָדָי אֱלֹהִים יַעֲנֶה אֶת־שְׁלוֹם פַּרְעֹה׃

קצ ראוי לאדם כשידבר עם הגדולים שיהיו דבריו מעטים: ולזה תמצא שענה יוסף לפרעה זה המאמר הנפלא אשר כלל משאלותיו הרבה במלות מועטות והוא מה שאמר לו בלעדי אלהים יענה את שלום פרעה: והנה כפי תרגום המלות בזה המאמר ג"כ בקצלים הקצור והתקון ומבואר זה מדבריו שם:

אֱלֹהִים יַעֲנֶה אֶת־שְׁלוֹם פַּרְעֹה׃ אֵת אֲשֶׁר הָאֱלֹהִים עֹשֶׂה הִגִּיד לְפַרְעֹה׃ אֲשֶׁר הָאֱלֹהִים עֹשֶׂה הֶרְאָה אֶת־פַּרְעֹה׃

הִיא מוּצֵאת וְהִיא שָׁלְחָה אֶל־חָמִיהָ לֵאמֹר לְאִישׁ אֲשֶׁר־אֵלֶּה וגו׳ ׃

קפ אין ראוי לאדם לפרסם בפני האנשים אולתו מה שיבוש מחבירו כשיהיה שמתבייש מכח מי שראוי לו שיכבדהו ולזה תמצא שלא רצתה תמר לומר בביאור שהיתה הרה מיהודה כשהיתה מוצאת לשרפה מיראתה שיבוש יהודה אף כי הוא גרם לשרפה אבל פרסמה שהיתה הרה למי מזה הערבון וגו׳ כי בזה יהיה ההתנצלות ליהודה כשבוא לשרפה כי הוא לא היה יודע שהיתה הרה לו ונתפרסם בזה איך היה זה הענין ושהוא היה בזולת ידיעת יהודה:

צָדְקָה מִמֶּנִּי כִּי־עַל־כֵּן לֹא־נְתַתִּיהָ לְשֵׁלָה בְנִי ׃

קפא ראוי לאדם לדון זולתו לזכות לפי מה שאפשר הלא תראה שיהודה אחר להכל כלמו על זה המעשה כשעשתה אותו בזולת ידיעתו וביאר שהדין היה עמה כי הוא עשה עמה חקה כשלא נתנה לשלה בנו ולזה היה ראוי שיכמה הוא בעצמו לפי מה שהיה בזה לו:

וַתִּקְשֹׁר עַל־יָדוֹ שָׁנִי לֵאמֹר זֶה יָצָא רִאשֹׁנָה ׃

קפב ראוי כשתלד האשה תאומים שיתחדלו שיכירו מי נולד ראשונה כדי שידעו למי משפט הבכורה ולזה ספר שקשרו שני על יד מי שיצא ראשון כדי שיכירוהו:

אֵינֶנּוּ גָדוֹל בַּבַּיִת הַזֶּה מִמֶּנִּי וְלֹא־חָשַׂךְ מִמֶּנִּי מְאוּמָה כִּי־אִם־אוֹתָךְ בַּאֲשֶׁר אַתְּ־אִשְׁתּוֹ וְאֵיךְ אֶעֱשֶׂה הָרָעָה הַגְּדֹלָה הַזֹּאת וגו׳ ׃

קפג אין ראוי לאדם לגמול רע למי שגמלהו טוב ולזה אמר יוסף לאשת פוטיפר שאין ראוי שיגמול לאדוניו זאת הרעה תחת הטובה אשר גמלהו:

וְלֹא־שָׁמַע אֵלֶיהָ לִשְׁכַּב אֶצְלָהּ לִהְיוֹת עִמָּהּ ׃

קפד ראוי לאדם השלם שירחק מהדברים המביאים לידי גלוי ערוה ולזה לא הסכים יוסף להיות עמה בלא תשמיש·

וַיַּעֲזֹב בִּגְדוֹ בְּיָדָהּ וַיָּנָס וַיֵּצֵא הַחוּצָה ׃

קפה ראוי לשלם להתגבר כנגד יצרו שלא יחטא לאלהים ולא יירא משום רע והיה כן לבא עליו על זה הלא תראה כי יוסף עזב בגדו אבל בחירתו ליראתו שמא יתגבר עליו יצרו ולא חשש אל הרע שהיה נכון שיגיעהו לזה מאשת אדוניו:

כִּי אִם־זְכַרְתַּנִי אִתְּךָ כַּאֲשֶׁר יִיטַב לָךְ וְעָשִׂיתָ־נָּא עִמָּדִי חָסֶד וְהִזְכַּרְתַּנִי אֶל־פַּרְעֹה וְהוֹצֵאתַנִי מִן־הַבַּיִת הַזֶּה ׃

וַיֹּאמֶר יְהוּדָה לְאוֹנָן בֹּא אֶל־אֵשֶׁת אָחִיךָ וְיַבֵּם אֹתָהּ וְהָקֵם וגו׳ :

קעד ראוי להשתדל להשאיר זכר קרוביו ואם היה כתוב שכן שהיבום קודם מתן תורה והנה הזרע אשר היה למיבם יתייחס בשם המת כאלו היה זרעו ונקרא שמו עליו ולזאת הנה גם יהודה לאונן ליבם אשת אחיו ולמדנו ג״כ מזה מה שראוי שייבם גדול האחים כמו שהקבלה ביבמות ואולי היה הכוונה בזה לאונן ולא שמתין יהודה שיגדל שלה ליבם אותה :

וְשִׁחֵת אַרְצָה לְבִלְתִּי נְתָן־זֶרַע לְאָחִיו : וַיָּמֶת גַּם־אֹתוֹ :

קעה אין ראוי שיהיה בעל המשגל כי אם באופן שיתכן שיהיה ממנו פרי ולזה נענש אונן בהשחיתו דם מהפכים וזורה המשגל כדרך שלא יהיה פרי מהמשגל :

וְשִׁחֵת אַרְצָה לְבִלְתִּי נְתָן־זֶרַע לְאָחִיו : וַיָּמֶת גַּם־אֹתוֹ :

קעו אין ראוי לאדם שיעשה החוק שיש לזולתו עליו וירע עינו בתקנו לו כי זה הנה שימנע ממנו מה שמהכנו מזולתו ולזה תמצא כי מפני שהיה קשה בעיני אונן לתת זרע לאחיו והיה עונש מפני זה גם שפעל המגונה כמנע ממנו כמו זה החוק והוא שהכיר מה בלא בניו ולא היה גם שיתן לו זרע כי מה שהוליד יהודה ממנו לא היה לכוונת יבום ולזה לא השכים יהודה לקרוא הבנים השם על שם בניו המתים כי הוא לא היה מסכים ליבם אותה כלל ליראתו ממיתת אחיה :

כִּי אָמַר פֶּן־יָמוּת גַּם־הוּא כְּאֶחָיו וַתֵּלֶךְ תָּמָר וַתֵּשֶׁב וגו׳ :

קעז ראוי לאדם להתרחק מהדבר שיגיע היזק ממנו שני פעמים זה אחר זה כי הדבר ההוא בחזקת שיגיע ממנו היזק וכ״ש כשהיה ההזק ההוא מות ולזה תמצא שכאשר ראה יהודה שמתו שני בניו בשכבם עם תמר לא השכים לתת לה שלה לבנו כי אמר פן ימות גם הוא כאחיו ולזה אזל שהאשה שנשאת לשנים ומתו לא תנשא לשלישי ומזה המקום למדו מה שהוא גדול בתלמוד וזהו חזקה וקם הפלא בשני פעמים :

וַתָּמָת בַּת־שׁוּעַ אֵשֶׁת־יְהוּדָה וַיִּנָּחֶם יְהוּדָה וַיַּעַל עַל־גֹּזְזֵי וגו׳ :

קעח ראוי לאדם שיתאבל על אשתו ולא ימהר לעסקיו עד שלימות אבלותו ולזה תמצא הזכיר שהכתוב שנחם יהודה מאבל אשתו קודם שיעלה על גוזזי צאנו :

הִנֵּה שָׁלַחְתִּי הַגְּדִי הַזֶּה וְאַתָּה לֹא מְצָאתָהּ :

קעט ראוי לאדם להשלים החוק שיש לזולתו עליו כיתר שלם שאפשר ולזה תמצא שהשלים יהודה גדי מופלג במינו לקדשה בשביל שכבה עמו :

וַיִּתְאַבֵּל עַל־בְּנוֹ יָמִים רַבִּים׃

קסט אין ראוי לאדם שיתפעל יותר מהראוי על מה שיסיבהו מהמקרים הרעים הלא תראה שיעקב התאבל על בנו יותר מהראוי והיה זה סבה שנעתק ממנו הנבואה והשכינה עד שנודע לו שעודנו חי כמו שיראה ממה שיבא אחר זה:

וַיֵּט עַד־אִישׁ עֲדֻלָּמִי וּשְׁמוֹ חִירָה׃ וַיַּעַל עַל־גֹּזְזֵי צֹאנוֹ וגו׳׃ וַיִּשְׁלַח יְהוּדָה אֶת גְּדִי הָעִזִּים בְּיַד רֵעֵהוּ הָעֲדֻלָּמִי לָקַחַת וגו׳׃

קע ראוי לאדם כשיבא לגור במקום מה שישתדל שיהיו לו שם אוהבים כי בזה תהיה לו הישיבה שם בשלום ולזה תראה שהשתדל יהודה לקנות לו במקום אשר בא בו ריע ואוהב והוא חירה העדולמי עד שהרבה אהבתו אותו היה הולך עמו בעלותו על גוזזי צאנו והוא איש סודו ללכת במנחתו אל הקדשה לקחת הערבון מידה והיה בזה שומר יהודה מהבושה והצער וזה ממה שיורה על חוזק אהבתו עמו:

וַיַּרְא שָׁם יְהוּדָה בַּת־אִישׁ כְּנַעֲנִי וּשְׁמוֹ שׁוּעַ וַיִּקָּחֶהָ וַיָּבֹא אֵלֶיהָ׃

קעא ראוי לאדם כשיקח אשה שיראה אותה קודם זה או יהיו מפורסמים לו ענייניה כדי שיתבאר לו אם תיטב בעיניו אם לא כי אם ישאה בזולת זה האופן אולי לא תטיב בעיניו ויהיה עמה בצער וכאב לב כל ימי הזווג ולזה ספר שכבר ראה יהודה בת שוע קודם שנשאה:

וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ עֵר׃ וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ אוֹנָן׃ וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ שֵׁלָה וְהָיָה בִכְזִיב בְּלִדְתָּהּ אֹתוֹ׃

קעב ראוי לאדם שלא יעשוק חוק מי שימשול עליו הלא תראה כי יהודה קרא שם לבנו הראשון ואחרי כן הבנים שתקרא אשתו שם לשני כמשפט הארץ והיה ראוי שהוא היה קורא שם לשלישי לולי שכבר היה בכזיב בלדתה אותו וזה לאות שלא היה יהודה עוזב קריאת השמות לאשתו להיותו מיקל בזה הפעל ואולם עשה זה לתת לאשתו חקה מקריאת השמות ואמנם בבני תמר קרא הוא השמות כי היה ההריון הראשון שהיה לה ממנו וזה היה מוסכם שם ר״ל שיקרא האיש השמות למי שתלד אשתו בהריון ראשון:

וַיִּקַּח יְהוּדָה אִשָּׁה לְעֵר בְּכוֹרוֹ וגו׳׃

קעג ראוי לאדם להשיא בניו סמוך לפרקן לשמרם מן החטא ולזה תמצא שלקח יהודה אשה לער בכורו כאשר היה ראוי לקחת אשה:

ויאמר

ותפעלו הפעלות רבות והתמדת בזיונם מריבה וקטטה · הלא תראה מה שקרה ליוסף ונמסר חלומותיו לאחיו שהיה מורה על הגדלתו והשפלותם ·

וַיִּגְעַר־בּוֹ אָבִיו וַיֹּאמֶר לוֹ מָה הַחֲלוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר חָלָמְתָּ הֲבוֹא נָבוֹא אֲנִי וְאִמְּךָ וְאַחֶיךָ לְהִשְׁתַּחֲוֹת וגו׳ : וְאָבִיו שָׁמַר וגו׳ :

קסה ראוי לאדם שיראה תאוותו שיאמר לו או יעשה דבר כנגד אחרים שימה׳ לגעור בו ולהוכיחו על הדברים והמעשים ההם ויראה שיהיה בדבריו הכפיים לאנשים ההם כי בזה תפיוס לב האנשים ההם מה שלא יעלה ובזה האופן אולי יועיל לו שיושקט הריב בין אותם ובין האנשים ההם: הלא תראה שיעקב גער ביוסף לפיוס אחיו ואמר גם כן מה שאמר שאין לבא לידי מזה החלום שיראה שיהיה מורה על הגדלתו והשפלותם עם היותו מכיר שהחלום ההוא יתקיים בלי ספק ·

הֲלוֹא אַחֶיךָ רֹעִים וגו׳ : וַיֵּלֶךְ יוֹסֵף אַחַר וגו׳ : וְיוֹסֵף הוּרַד וגו׳ :

קסו אין ראוי לאדם שיבקש הסכנה כי זה מה שיבואהו למסור לעצמו לסכנות הלא תראה שבני יעקב כשבקשו מקום לרעות צאן אביהם ונראה להם בהתחלת המחשבה שבשכם ימצא להם מרעה טוב וימצא להם בו עם זה שמצטרף למזונותיהם בקלות התעוררו ללכת שם ולא הרגישו שהם יהיו בסכנה עצומה מפני מה שעשו שם לאנשי העיר ההיא על שטמאו שם ומן מה והסכימו מפני זה לסור משם ונתגלגל הדבר שבא אליהם יוסף והיה זה סבה אל שירדו אבותינו למצרים ושעבדו בהם המצרים בפרך זמן ארוך אורך כאלא מאד:

לֶךְ־נָא רְאֵה אֶת־שְׁלוֹם אַחֶיךָ וְאֶת־שְׁלוֹם הַצֹּאן וגו׳ :

קסז ראוי לאדם לשמור קניניו שלא יתפרדו מהם ולא יתרשלו מזה כמו שכתוב כד: הלא תראה כי יעקב אבינו עם פקדו מקניו שיפרדו אנשי הארץ ההיא מפני מה שעשו להם אמר ליוסף שיחקור בשלום הצאן:

אַל תִּשְׁפְּכוּ־דָם הַשְׁלִיכוּ אֹתוֹ אֶל־הַבּוֹר וגו׳ : לְמַעַן הַצִּיל אֹתוֹ וגו׳ :

קסח ראוי לאדם כשיראה רצון איש או אישים לעשות פועל מגונה שישתיקם מהרצון ההוא מעט מעט שלא רצה להשתיקם יחד מהרצון ההוא יש׳ש זה סבה אל שלא ישמעו אליו וישלימו רצונם הרע: ולזה נראה כי ראובן כשראה רצון אחיו להרוג יוסף וראה שאם יאמר להם שיעזבוהו לא ישמעו לו לרוב שנאתם אותו וסבה שעתיקם מהרצון ההוא מעט מעט אמר להם שלא ישפכו דם אך ישליכו אותו בבור וימות מעצמו וסבה אמר ראובן להעתיקם מעט מעט מהרצון ההוא ומדרגה אל מדרגה עד שלא יגיע ליוסף היזק מהם או יוליכהו הוא בעצמו אל אביו בזולת ידיעתם וזה ג״כ היה סבה אל שהעתקו מזה הרצון הסכימו ושמעו אל יהודה כשאמר להם שימכרוהו לישמעאלים:

ויתאבל

וַתָּמָת דְּבֹרָה מֵינֶקֶת רִבְקָה וַתִּקָּבֵר מִתַּחַת לְבֵית־אֵל תַּחַת הָאַלּוֹן וגו׳ :

קס ראוי לאדם לגמול ח"ל עם המתים אשר הגיע לו מהם טוב בחייהם ולזה ספר הכתוב קרא יעקב אלון בכות שם האלון אשר נקברה שם דבורה מניקת רבקה כי זה ממה שיורה שהכיר בכה שם ולזאת הכונה בעינה הגיד יעקב מצבה על קבורת רחל באופן שהגיד אותה בדי שישאר זכרה זמן ארוך כי כזה מגמילות חסדים עם שלא ישלם ׃

וַיִּשְׁכַּב אֶת־בִּלְהָה פִּילֶגֶשׁ אָבִיו וַיִּשְׁמַע יִשְׂרָאֵל וַיִּהְיוּ בְנֵי־יַעֲקֹב וגו׳ :

קסא ראוי לאדם שלא יכלים לכעוס על בנו הגדול על פשעו לנקיותו ממנו כי אולי יתרידהו ממנו ויפסידהו אבל ראוי לו אז שיקריבהו אליו יותר להדריכו בדרך ישרה ולזאת הכונה ספר הכתוב שמע יש׳ זה הפעל המגונה אשר עשה ראובן ולא זכר שכעס עליו ואולם ביום צוותו את בניו עכשו על זה הפעל המגונה ונפסק ממנו הבכורה ונתנה ליוסף והנה זכר אחר זה הכתוב אשר הוכרחו בעבורה אל שיפרדו יעקב ועשו איש מעל אחיו עם היותם אחים ליסב יותר בלבנו אהובת השלום והאריך בספור תולדות עשו ובספור המלכים אשר מלכו בארץ אדום לכבוד האבות ולבנודים יאומיהם להפרידם מבני שעיר ביום בנו על בני עשו כמו שביארנו במה שקדם:

פרשת וישב

נַעַר אֶת־בְּנֵי בִלְהָה וְאֶת־בְּנֵי זִלְפָּה וגו׳ :

וְעָשָׂה לוֹ כְּתֹנֶת פַּסִּים : וַיִּשְׂנְאוּ אֹתוֹ וְלֹא יָכְלוּ דַּבְּרוֹ לְשָׁלֹם : וְהוּא

קסב אין ראוי לאדם שיטיל קנאה בין בניו לרומם אחד מהם על האחרים כי יגרום לו בזה הפלגות שלא תרצה כי יעקב מפני שעשה כתנת פסים ליוסף לרוממו על אחיו לאהבתו אותו יותר מכלם שמונה מסרת לבני השפחות ונסיה זה ג"כ הנה אל שהכלו אותו אחיו הבלה עגומה:

וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת־דִּבָּתָם רָעָה וגו׳ : וַיִּשְׂנְאוּ אֹתוֹ וְלֹא יָכְלוּ דַּבְּרוֹ וגו׳ :

קסג אין ראוי לאדם שיספר לאביו כל מה ששמע מהדברים המגונים מבני הבית כי בזה יתחלף מריבה וקטטה בבית ויגרום לשנאתו הספר שלא תרצה שיוסף מפני שהביא דבת אחיו הרעה אל אביו שנאו אותו אחיו עד שכמעט היו ממיתים אותו לולא עזר הש"י ׃

אִם־מָשׁוֹל תִּמְשֹׁל בָּנוּ וַיּוֹסִפוּ עוֹד שְׂנֹא אֹתוֹ עַל־חֲלֹמֹתָיו וגו׳ :

קסד אין ראוי שיספר האדם בפני זולתו מה שיורה על הצלחתו והפלגות זולתו כי בזה

וַיַּעֲנוּ בְנֵי־יַעֲקֹב אֶת־שְׁכֶם וְאֶת־חֲמוֹר אָבִיו בְּמִרְמָה וַיְדַבֵּרוּ ׃

קנו אין ראוי לשאול שיוציא דבר מרמה מפיו אחר שכוון אל מה שראוי שיכוון אליו אבל ר״ל שיהיו פיו ולבו שוים וזולת הסבה לא רצה יעקב לענות לשכם ולחמור וכיון הם הבינו ההסכמה שיענוהו לפי שזה המענה לא היה לפי האמת כי בלי ספק לא רצו לתת אחותם לשכם ואע״פ שיסכימו להמול כי לא יספיק להם בהסכימם להמול להיות עמהם לעם אחד כי הם היו עובדים ע״ז ובלי ספק לא יסכימו להיות לעם אחד עם עובדי ע״ז אבל חשבו שבזה ימלטו מתביעת דינה לו לאשה לפי שסבר יקשה להם להמול ויהיה זה סבה אל שיהיה להם התנצלות כאשר לא יסכימו לתת לו אחותם והנה לזולת הסבה הנה בני יעקב זה המענה לפני אביהם כי לא היה להם עזות מצח לענות בפניו לולי כי לא הסכים לענות כמו זה שמענה בפיו ולזה תמצא שכאשר הסכימו להמול ויכרתו לתת לו אחותם והוא מה שברתו תמכו עם מה שימשך להם כזה מההפסד שיתערבו עם עובדי ע״ז ויהיו עמהם לעם אחד ולא יהיה אות יוכר בו זרעם על שיהיה זה סבה שיתערב זרעם בהם וימשכו לאמונתם הנפסדת כ״ש עם הקמתם זה כמו שעשו הנה להתמלט נפש מזה ההפסד התעוררו לעשות זה המעשה הנפלא:

מִקְנֵהֶם וְקִנְיָנָם וְכָל־בְּהֶמְתָּם הֲלוֹא לָנוּ הֵם וגו ׃ וְאֶת־כָּל־חֵילָם וְאֶת־כָּל־טַפָּם וְאֶת־נְשֵׁיהֶם שָׁבוּ וַיָּבֹזּוּ וְאֵת וגו ׃

קנז אין ראוי לאדם שישמור שיהיה לו׳ מה שלזולתו מהקניינים כי זאת מדה פחותה מאד מביאה להפסד רב הקנינים המדיניים ולזה תראה בספור שכם וחמור כאשר נתנו עיניהם במקנה יעקב ובקנייניו וקנו שיהיו להם וקר׳ להם הפך זה והוא סבב שיהיה ליעקב כל מקניו וקנייניו:

עֲכַרְתֶּם אֹתִי לְהַבְאִישֵׁנִי בְּיֹשֵׁב הָאָרֶץ וגו ׃ וְנִשְׁמַדְתִּי אֲנִי וּבֵיתִי ׃

קנח אין ראוי לאדם למסור עצמו לסכנות הגלה הנראה כי יעקב עם מה שהגיע לו מהש״י שישמרהו תמיד פחד פחד גדול כשעשו בניו זה הפעל הזה ויירא מאנשי הארץ שישמידוהו הוא וביתו:

הָסִרוּ אֶת־אֱלֹהֵי הַנֵּכָר אֲשֶׁר בְּתֹכְכֶם וְהִטַּהֲרוּ וְהַחֲלִיפוּ וגו ׃ וְנָקוּמָה וְנַעֲלֶה בֵּית־אֵל וגו ׃

קנט ראוי לאדם כשיירא ממקרים רעים שישוב אל הש״י בכל עת ויסיר מביתו כל דבר מגונה כי בזה יתקרב להש״י וירחמהו ולזה בזה יעקב לנקות ביתו מכל דבר רע בהיותו ירא מאנשי הארץ שישמידוהו הוא וביתו והנה הסכים יעקב שלא ליהנות מע״ז לשכם בעניהם אשר מנעם הקורב הבאה מהם:

לעבור תאוה זה כמאמר קודם שהעביר כל אשר לו כי אח״כ העמיד על עצמו להעבירה קודם שנכנס עומק שמים ומצא המים כלופן לא יוכל לעבור הנה לא יוכל לשוב לאחור עם היה מעביר מקניו ובניו :

וַיִּקֶן אֶת־חֶלְקַת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר נָטָה־שָׁם אָהֳלוֹ וגו :

קנא אין ראוי לאדם שישתמש בשל אחרים בהיות לאל ידו: ולזה תראה שהשתדל יעקב לקנות חלקת השדה אשר נטה שם אהלו:

וַיִּקֶן אֶת־חֶלְקַת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר נָטָה־שָׁם אָהֳלוֹ מִיַּד בְּנֵי־חֲמוֹר אֲבִי שְׁכֶם וגו :

קנב ראוי לאדם כשיבא לגור במקום מה שיהיה משלו ומתנו עם הנכבדים שבמקום ההוא כדי שתתקרב דעתם לו ויהיה בזה יותר בטוח מהזיקי אנשי העיר: ולזה תמצא שקנה יעקב חלקת השדה מיד נשיאי העיר וכן קנה אברהם שדה עפרון לזאת הסבה כי היה מושל בארץ ההיא :

וַיִּקֶן אֶת־חֶלְקַת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר נָטָה שָׁם אָהֳלוֹ בְּמֵאָה וגו :

קנג ראוי לאדם שלא יפזר ממונו יותר מראוי אבל יספיק לו בהכרחי: הלא תראה כי יעקב השלם הספיק לו בכתות אהלו במקום בלתי רחב מאד וכבר יורה על זה שהכבר קנהו בדמים מעטים:

וַתֵּצֵא דִינָה וגו : וַיִּקַּח אֹתָהּ וַיִּשְׁכַּב אֹתָהּ וַיְעַנֶּהָ :

קנד אין ראוי לאשה שתצא מביתה : הלא תראה מה שקרה מהסבות לדינה בצאתה לראות בבנות הארץ עד שנטמאה היא וזה סבב להשחית כל בית אביה לולי ה׳ שהיה להם :

וַיַעֲקֹב שָׁמַע כִּי טִמֵּא אֶת־דִּינָה בִתּוֹ וּבָנָיו הָיוּ אֶת־מִקְנֵהוּ בַּשָּׂדֶה וְהֶחֱרִשׁ יַעֲקֹב עַד־בֹּאָם :

קנה ראוי לאדם שיתנהג במדת הסבל כפי מה שאפשר ולא ימסר להראות כעסו על מה שיעשו שאנשים כנגדו אבל ימתין זה עת הרצון: הלא תראה שיעקב עם חוזק ההתפעלות שהיה ראוי שיהיה מתפעל מזאת הנבלה שעשה שכם החריש יעקב עד באו בניו כדי שתשלם העצה ביניהם איך יתנהגו בזה ׃ ועוד שלא תתחדש מריבה בינו ובין שכם ביום ההוא טוב שיהיו יחד לקחת עצה איך יתנהלו מזה ולא היו בחוץ את מקנהו היה אפשר שיזיקוהו בקלות הקמים עליהם :

קמא ראוי לאדם שיהיה מפחד תמיד ויפחד מהדברים ביותר רע שאפשר כדי שיתכונן לקחת עצה להמלט ממה שלא תראה כי יעקב כששמע שעשו אחיו הולך לקראתו וארבע מאות איש עמו ירא שיהיה בואו להזיק לו ואע"פ שכבר קדמהו היעוד מהש"י שישמרהו ויהיה עמו והיה אפשר ג"כ שישפוט שהוא בא לכבדו ולשמרו ולזה הקדים לקחת עצה על זה כפי מה שאפשר :

אִם־יָבוֹא עֵשָׂו אֶל־הַמַּחֲנֶה וגו : וַיַּחַץ אֶת־הַיְלָדִים עַל־לֵאָה וְעַל־רָחֵל וְעַל שְׁתֵּי הַשְּׁפָחוֹת : וְאֶת־רָחֵל וְאֶת־יוֹסֵף אַחֲרֹנִים :

קמז אין ראוי לאדם כשירא שהוא מחויב שיגיע לו רעה שיתרשל מלקיחת העצה אי זה רע ישתדל להרחיקו יותר ויבחר ברע היותר מעט כי אולי יתרשל בזה האדם לחשבו שאין ראוי שיבחר ברע ואין הענין כן כי הוא ראוי שיבחר האדם ברע המועט כדי שינצל מרע שהוא יותר חזק ממנו כי הוא מזה הצד טוב הלא תראה כי יעקב כאשר פחד שישחית עשו כל מחנהו חלקו לשנים לתקנתו כי אולי ישאר האחד ולזאת הסבה ג"כ שם הילדים על לאה ועל רחל ועל שתי השפחות ושם היותר חביב אחרון כדי שאם ישאר מהם דבר ישאר היותר חביב לו :

וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֱלֹהֵי אָבִי וגו : קָטֹנְתִּי מִכֹּל וגו : הַצִּילֵנִי נָא וגו :

קמח אין ראוי שימנע האדם מהתפלל לש"י ואפילו בעת הסכנה שעצומה כאמרז"ל אפי' חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים הלא תראה כי יעקב אבינו עם היותו בתכלית הסכנה לפי מחשבתו שעשו אחיו היה הולך אותו שכלת מות היה בא כנגדו בדרך עם ארבע מאות איש התפלל לשם שיצילהו :

וַיִּקַּח מִן־הַבָּא בְיָדוֹ מִנְחָה לְעֵשָׂו אָחִיו : עִזִּים מָאתַיִם וּתְיָשִׁים וגו : וַיִּתֵּן בְּיַד־עֲבָדָיו עֵדֶר עֵדֶר לְבַדּוֹ וגו : וְרֶוַח תָּשִׂימוּ בֵּין עֵדֶר וגו :

קמט ראוי לאדם שיותר משאלו לתת לשואלו ויכבד לו בתכלית מה שאפשר על שיאלים מה אע"פ שהיה שואלו פחות המעלה והוא גדול המעלה כי הוא עושה זה הכבוד בעבור עצמו שימלט משואלו לא בעבור שואלו וראוי לו ג"כ שיהיה מה שיתן לו באופן שיהיה שלם ויסדרהו בסדור אשר יראה בו המתן יותר גדול הלא תראה שיעקב ככונת לעשו בכל זה שאופן שנפלא ונתן לו גם המתן שנפלא ורבה עם זה השלמות ויעקב בו ר"ל שיהיו הזכרים בכל עדר מה שיספיק לנקבות בשלימות וצוה לתת ריוח בין העדרים כדי שיראה המתן יותר גדול :

וַיַּעֲבֹר אֵת מַעֲבַר יַבֹּק : וַיִּקָּחֵם וַיַּעֲבִרֵם אֶת־הַנָּחַל וַיַּעֲבֵר אֶת־וגו :

קנ ראוי לאדם שישמור מעבור במקום שיהיה בו סכנה אם לא אחר הכנות שיתבאר לו בו שאין סכנה בעברו במקום ההוא ולזה תמצא כי יעקב להיותו משער בעצמו שאם יראה שיהיו ב"מל ההוא מים רבים לא יוכל לעבור בהם יוכל לשוב לאחור מבלי שיזיקהו בהם נזק רבה לעבור

קלז אין ראוי לאדם כשירצה דבר מה מאנשי ביתו שיכריחם על זה על צד האונס והאנוס
אבל ישתדל לפתות אותם ולהכניעם אל מה שירצהו בקבלי' מה שהפצ' כדי שיתעוררו
לזה מעצמם כי זה הוא יותר טוב משיעשו זה על צד האונס והסברה ולזה תמצא שאמר יעקב לנשיו דברי'
נכוחים יביאום לשמוע אליו להפרד מאביהם והודיע להם בסוף דבריו כי השי' צוהו לשוב ללכת ולשוב אל
אביו כדי שיתרצו בזה מזה שנד ג"כ שלא ימרו פי השי' כי הם היו מאמינות בו כמו שהתבאר במה שקדם :

וַיִּנְהַג אֶת־כָּל־מִקְנֵהוּ וְאֶת־כָּל־רְכֻשׁוֹ אֲשֶׁר רָכָשׁ וגו׳ :

קלח ראוי לאדם ואם הוא מושגח מהשי' שישתדל בשמירת קניינו ולא יסמוך על הנס שלא
תראה שיעקב השלם עם היותו נחוץ לברוח מפני לבן ורצוהו עונש דבקות
שהשגחת בו לא עזב דבר מקנייניו שלא הביא עמו ולזה אז"ל יברכך יי' אלהיך יכול בטל ת"ל בכל אשר תעשה :

וְלָבָן הָלַךְ לִגְזֹז אֶת־צֹאנוֹ וגו׳ : וַיִּבְרַח הוּא וְכָל־אֲשֶׁר־לוֹ וגו׳ :

קלט ראוי לאדם שישתדל בהנעת הקבלית שיכוון אליו באופן היותר שלם אע"פ שהוא
בטוח שיעזור בה השי' ולזה תראה שיעקב כיון שיהיה נסעו בעת שהיה לבן
גוזז צאנו שהיה רחוק ממנו דרך שלשת ימים כדי שיתרחק משם קודם שידעהו בזה לבן ויצא מן הארץ
אשר היה ללבן בה ממשלה על יעקב וזה שהשי' אע"פ שהוא יבטיח שיעזור בדבר מה הנה ירצה שישתדל
האדם בהנעת הדבר ההוא בהכנות האפשריות ולזאת השכים אמר לשמואל עגלת בקר תקח בידך ולא
אמר לו אל תירא שאני אציל מכף שאול או אתה הולך בשליחותי וכמו זה רבים שיעזור יעקב במקלות
באופן שהוא אע"פ שהבטיחו השי' שכבר יהיו כל העתודים העולים על הצאן נקודים וברודים וכמו זה
ימצאו רבים בתורה ובדברי הנביאים :

פרשת וישלח

וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מַלְאָכִים לְפָנָיו וגו׳ : עִם לָבָן גַּרְתִּי וָאֵחַר וגו׳ : וַיְהִי־לִי
שׁוֹר וַחֲמוֹר וגו׳ : וָאֶשְׁלְחָה לְהַגִּיד לַאדֹנִי לִמְצֹא־חֵן וגו׳ :

קם ראוי למי שיש לו שונא וירצ' שתסור שנאתו ממנו שיתקרב אליו בכל עוז ויגיד לו ענייניו
כי בזה מסתקרבות הלבבות מה שלא יעלם וזה כי האדם לא יודיע פרטי ענייניו
כי אם לאוהבו ויעלימם משונאו וזה א"כ ממה שייסד בלבו שהוא אוהבו ויסבר לבבו ותסור שנאתו ממנו
ולזה תמצא שהלך יעקב מלאכים לעשו להודיע לו ענייניו כדי שיתיישב בלבו שהוא אוהבו :

וְגַם הֹלֵךְ לִקְרָאתְךָ וְאַרְבַּע וגו׳ : וַיִּירָא יַעֲקֹב מְאֹד וַיֵּצֶר וגו׳ :

קלב ראוי לאדם שישתדל בחברת השלמים כי לרגלם יברך אותו הש״י ולזה תמצא שהיה מבקש לבן שישב עוד יעקב עמו לפי שהכיר ראה שברכו הש״י בגללו ולזאת הסבה בעינה ראוי שיתרחק מחברת הרעים פן יפגעהו רע בעבורם כמו שאמר בהתחברך עם אחזיהו פרץ השם מעשיך ובכלל הנה כמו שתדבק ההשגחה בצדיקים להטיב להם כן ייטיב בסבתם לאשר ישנו בביתם ולנלוים אליהם ולזאת הסבה בעינה ברך השם את בית המצרי בגלל יוסף:

וַיְבָרְכֵנִי יְיָ בִּגְלָלֶךָ וְעַתָּה מָתַי אֶעֱשֶׂה גַם־אָנֹכִי לְבֵיתִי:

קלג ראוי לאדם כשירצה שיצליחו מעשיו שישתדל שיהיו מעשיו לו להצלחתו כדי שתהיה ההצלחה לו ולזה היה חושק יעקב שיהיו מעשיו לביתו בראותו טוב הצלחתו וחוש שמקום כאחד שמי שירצה רע ההצלחה בעניניו ראוי שימעט בעסקיו כדי שירחיק ממנו רוע ההצלחה כמו שאמר חבי כמעט רגע עד יעבור זעם ואמר לכן המשכיל בעת ההיא ידום כי עת רעה היא:

לֹא־תִתֶּן־לִי מְאוּמָה אִם־תַּעֲשֶׂה־לִּי הַדָּבָר הַזֶּה אָשׁוּבָה אֶרְעֶה וגו׳:
וְעָנְתָה־בִּי צִדְקָתִי בְּיוֹם מָחָר כִּי־תָבוֹא עַל־שְׂכָרִי וגו׳:

קלד ראוי לאדם שירחיק ממנו החשד בכל עת ואף אם היה יודע באמונתו ובינתו ולזה תראה שיעקב עם מה שהתפרסם ללבן מאמונתו ויושרו במה שעבד אותו כמו שספר בסוף הפרשה רחליך ועזיך לא שכלו הרחיק שיהיה לו שכר מלבן אם לא באופן שלא יהיה כן שיסתננו חשד בו ולזאת הסבה התעורר יעקב לבאת מבית לבן כאשר ראה שהיו חושדים אותו בניו ולא היו פני לבן עמו כתמול שלשום ועוד התועלת שהיה מגיע לו ממנו כדי שירחיק מן החשד:

וַיִּקַּח־לוֹ יַעֲקֹב מַקַּל לִבְנֶה לַח: וַיַּצֵּג אֶת־הַמַּקְלוֹת אֲשֶׁר פִּצֵּל וגו׳:

קלה כשירה הפעל׳ שיתעסק איש אחר לעסוק לו אך ראוי לו שישתדל שיגיע לו ממנו חקו באיזה אופן שיהיה בזולת עול ולזה תראה שכאשר ראה יעקב שרצון לבן היה לשלחו ריקם חפשו שהשתדל בזולת עול שיגיע לו חקו מלבן כמה שעשה מהמקלות ונעזר בזה שפעל הש״י ולזה לא היה בזה עול לפי שלבן השכים שיהיו ליעקב הנולדים בצאן בתאר ההוא ולא השגים שלא יסבב יעקב שיהיו הנולדים בתאר ההוא:

וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב וַיִּקְרָא לְרָחֵל וּלְלֵאָה הַשָּׂדֶה אֶל־צֹאנוֹ:

קלו ראוי לאדם שיהיה זריז במעשיו ולא יתרשל מהם הלא תראה שיעקב קרא לרחל וללאה השדה אל צאנו כדי שלא יעזוב צאנו עם היות קרוב הסבה יותר נעלם כדי שלא ישמע איש את דבריהם ושיתבודד יותר ממשכנתם בזה ולזה ימלא בשדה טוב הסבה יותר מבעיר:

וַאֲבִיכֶן הֵתֶל בִּי וְהֶחֱלִף אֶת־מַשְׂכֻּרְתִּי וגו׳: קוּם צֵא מִן־הָאָרֶץ הַזֹּאת
וְשׁוּב אֶל־אֶרֶץ מוֹלַדְתֶּךָ: כֹּל אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹהִים וגו׳:

וַתֵּרֶא רָחֵל כִּי לֹא יָלְדָה לְיַעֲקֹב וַתְּקַנֵּא רָחֵל בַּאֲחֹתָהּ וַתֹּאמֶר אֶל־יַעֲקֹב הָבָה־לִּי בָנִים וְאִם־אַיִן מֵתָה אָנֹכִי : וַיִּחַר־אַף יַעֲקֹב וגו :

קכז ראוי להתרחק ממדת הקנאה כי היא מדה מגונה מאד ולזה הראה כי מפני שלא השיגה רחל הבנים כי אם על כך הקנאה באחותה קדם לא שלא השיגה מבוקשה כי אם בקושי עצום עד שמתה בסבת הבנים והיה זה ג״כ סבה אל שיהיו דברים עם שלמותה באופן שכעס עליה יעקב כמה שנגלה ממנו שיתן לה בנים :

וַיֹּאמֶר הֲתַחַת אֱלֹהִים אָנֹכִי אֲשֶׁר־מָנַע מִמֵּךְ פְּרִי־בָטֶן :

קכח אין ראוי שייחס הכח והממשלה בדבר כי אם לש״י לבדו כי מאתו הכל ובזה יתייחס השמון אל השלמות בו ולזה כעס יעקב כשייחסה רחל בסיבת הבנים לה ליעקב :

הֲתַחַת אֱלֹהִים אָנֹכִי אֲשֶׁר־מָנַע מִמֵּךְ פְּרִי־בָטֶן :

קכט ראוי לאדם להשתדל בכל עוז שיהיו לו בנים מאשתו ולע״פ שיהיו לו בנים מאשה אחרת שלא תראה שהנה אמר יעקב לרחל מה שיותן ממנו באם היתה בקיבת הבנים לא מיוחס אל השתדלותו ורצונו לא היה מקצר מזה ועוד שהנה תראה שקבע יעקב משכבו באהל רחל להשלים לה מבוקשה עד שלא נתרצה לשכב עם לאה אם לא ברצון רחל כאשר השכימה בזה מפני הדודאים שהביאה לה לאה וכבר אז״ל שבעבור זה נענשה רחל שלא נקברה עם יעקב מפני שזלזלה במשכבו של אותו צדיק ואולם אמרו זה לפי שיעקב היה מכוון בזה כדי שישלים הסריון לרחל כי לא ידע אי זה עת יכשר יותר ולזה לא היה ראוי לה לנהוג הענין שעשתה רבותי לומר שזלזלה במשכבו :

יֹסֵף יְיָ לִי בֵּן אַחֵר :

ק ראוי לשואל הטובה והמתנה שלא ישאל דבר גדול כי אולי ימנע הטובה במוחלט ולזה תמצא שלא שאלה רחל כי אם בן אחר כדי שתשיג לה רבוי מה בבנים ולא שאלה רוב בנים רבים ובזה תמצא ביעקב שלא שאל מהש״י כי אם לחם לאכול ובגד ללבוש ולזאת הבה בעינים שיתם ברכת השכינה מסופרת לפי סבת השקל כי הנה לא יפליג בשאלת הטוב מהש״י יותר מהראוי :

תְּנָה אֶת־נָשַׁי וְאֶת יְלָדַי אֲשֶׁר עָבַדְתִּי אֹתְךָ בָּהֵן וְאֵלֵכָה :

קלא אין ראוי לאדם שיקח אשה כי אם לתכלית שיהיו לו בנים ממנה לא לבקשת ההנאה ולזה ביאר יעקב שהנה עבד לבן בעבור בניו לתורת על שכוונתו היה בנשיאת הנשים שיהיו לו בנים מהם :

נִחַשְׁתִּי וַיְבָרְכֵנִי יְיָ בִּגְלָלֶךָ :

קכב כאשר היו שנים ראוים לדבר מה והיה האחד מהם ראוי לדבר הגדול קודם שיהיה השני ראוי לו הנה ראוי שישתדלו בהגעת בדבר הגדול תחלה למי שהיה קודם ולזה תמצא שאמר לבן שלא היה נהוג אצלם להשיא הצעירה לפני הבכירה כי הבכירה הגיעה לתקן הנשואים תחלה:

מַלֵּא שְׁבֻעַ זֹאת וְנִתְּנָה לְךָ גַּם־אֶת־זֹאת׃

קכג ראוי למי שישא אשה בתולה שישמח עמה שבעת ימים כי בזה מתיקרת ענין הנשואין והנהגתו מה שלא יעלסנו ג״כ מהפיוס ותתקרב לב האשה לבעלה מה שיש בו תועלת כשלא לשביאה שלא יחשוק לאחר מהם זולתי בזוגו וזהו מה שאמר לבן ליעקב שישלים לשמח עם לאה השבוע שלה ומן המקום הזה יצא פסק ההלכה בענין שבעת ימי חופה כדאמרינן מכתובות ומפני שיהם אלו השבעת ימי חופה לא למדנו מזה שכאשר ישא בתולה יהיו לה שבעת ימי חופה שיש כלה בחור או אלמון ואולם לאלמנה לא נזכר מזה דבר בתורה ואולם תקנו חכמים שיהיה לה מזה קצת ולזה תקנו שתהא לה ליום אחד כדי שיהיה בעלה שמח עמה שלשה ימים וכבר נתבארו לנו אלו הדינים כלה כדאמרינן מכתובות:

מַלֵּא שְׁבֻעַ זֹאת וְנִתְּנָה לְךָ גַּם־אֶת־זֹאת׃

קכד אין ראוי לעשות חוק ממי שהוא ראוי לו ולזה צוה לבן שישלים תחלה שבעת ימי המשתה לאה קודם שיתן לו רחל כדי שלא יערבו שבעת ימי משתה האחת בתוך שבעת ימי השנית ולזאת השכ׳ בעזה״י אמרו כדאמרינן מה״ק שאין נושאין נשים במועד לפי שאין מערבין שמחה בשמחה:

וַיַּעֲבֹד יַעֲקֹב בְּרָחֵל שֶׁבַע שָׁנִים וַיִּהְיוּ בְעֵינָיו כְּיָמִים אֲחָדִים׃ וַיַּעֲבֹד עִמּוֹ עוֹד שֶׁבַע־שָׁנִים אֲחֵרוֹת׃

קכה ראוי לאדם שיקיים מה שקבל עליו לתת או לעשות לזולתו בשלימות ובלב שלם ואע״פ שלא כתב שמו כנגדו בשורש שלא קרא שלא ע״פ שכתב לבן עם יעקב ברמאות בענין רחל עבד אותו שבע שנים כאשר קבל עליו ולא קץ בעבודה הארוכה אבל היו בעיניו כימים אחדים כאלו לא הוכהו לכן כדבר כלל וכן עבד בלאה שבע שנים אחרות באמונה ובטוב לבב ג״כ כאלו היה לו אלכן דבר שלם:

וַיֶּאֱהַב גַּם־אֶת־רָחֵל מִלֵּאָה וגו׳׃ וַיַּרְא יְיָ כִּי־שְׂנוּאָה לֵאָה וַיִּפְתַּח אֶת־רַחְמָהּ וְרָחֵל עֲקָרָה׃

קכו ראוי שיהיה שמח בחלקו שנתן לו השם כי כבר יקרה שמה שיחשבוהו האדם בלתי נבחר הוא יותר נבחר לפי האמת הלא תראה שיעקב היה בוחר ברחל יותר מלאה והראהו השי״ת שלאה היא יותר נבחרת לפי התכלית אשר בעבורו היתה הכוונה בלקיחת האשה והיא ילדת הבנים:

וְרָחֵל הָיְתָה יְפַת־תֹּאַר וִיפַת מַרְאֶה׃ וַיֶּאֱהַב יַעֲקֹב אֶת־רָחֵל׃

קיז ראוי לאדם שיבחר באשה שלמת היצירה כי הזרע שיהיה לו ממנה יהיה יותר בריאות
שלם ולזה לא בחר יעקב בלאה כי היו עיניה דומעות והוא אולי מום ובחר ברחל עם
היותה יפת תאר ויפת מראה עם שהיה זה סבה שישקוט תאותו בה ולא יהרהר באשה אחרת׃

וַיֹּאמֶר אֶעֱבָדְךָ שֶׁבַע שָׁנִים בְּרָחֵל בִּתְּךָ הַקְּטַנָּה

קיח ראוי למי שיבוא כנגדו לדקדק עמו במחיר שכרו שלא ישאל ממנו רק השוות מה שראוי
בכסף מה שעשה עפרון שהקשה לשאל עד ששאל ארבע מאות שקל כסף ולזה
התנה השלמים יעקב על עצמו לעבוד לבן שבע שנים ברחל בתו ואם הוא מבואר
שהכר היה מתרגם לבן בשאות מזה הרבה עם שזה היושר נפלא להגיע יעקב עם מה שהכוון אליו
והוא שתהיה לו אשה מבנות לבן׃

בְּרָחֵל בִּתְּךָ הַקְּטַנָּה׃

קיט ראוי לאדם שיתקשר במשאו ובמתנו עם הבריות בכל שלא יתכן שיונו אותו שלא יראה
כי יעקב עם היותו בעל השלמות מפני שכיון שתהיה לו רחל לאשה לא רצה שיתקשר
להתנות עם לבן תנאי מבואר ובאר הענין באופן שלא ישאר בו ספק וזהו אמרו ברחל בתך הקטנה
ואולי יפנה שם הגדולה ויקראה רחל ולזה אמר לו הקטנה ואולי יביא לו אחרת ששמה רחל ולזה אמר
בתך ומפני היות כאשר לבן בעיני יעקב ברמאות ממה שהרגיש בו במדות התקשר להתנות עמו באופן
זה כי ראה שהיה בדעתו לרמותו ולזה כפל התנאים עם שלא הועיל לו׃

הָבָה אֶת־אִשְׁתִּי כִּי מָלְאוּ יָמָי וְאָבוֹאָה אֵלֶיהָ׃

קכ אין ראוי לאדם להמנע מפני הבשת מהשתדל בענייניו אשר עזיבתם מביא נזק והפסד
גדול ולזה שאל יעקב ללבן יתן לו אשתו ויבא אליה כי מלאו ימיו ׃ ואם לא ישתדל
להוליד עתה אולי לא ימצא אחר זה ולא בוש מזה כי מי שיבוש בכמו אלו הדברים הוא מכלל חסיד
שוטה אז״ל היכי דמי חסיד שוטה כגון דחזא איתתא דטבעא בנהרא ואמר לאו ארח ארעא לאסוקה
ולא אסתכולי בה׃

וַיְהִי בַבֹּקֶר וְהִנֵּה־הִוא לֵאָה׃

קכא ראוי לאדם לכוון בתכלית הצניעות עם אשתו בשעת תשמיש שלא יראה שיעקב
לא הכיר באשתו בשעת התשמיש שהיתה לאה עד הבקר וכמו זה אמרו באחד
מגדולי החכמים בתלמוד שהיה מקדש עצמו ביותר בשעת תשמיש היה מגלה טפח ומכסה טפח ודומה
עליו כמי שכפאו שדי בזה מהרחקת התאוה ובזה האופן יהיה הזרע יותר כשר׃

לֹא יֵעָשֶׂה כֵן בִּמְקוֹמֵנוּ לָתֵת הַצְּעִירָה לִפְנֵי הַבְּכִירָה׃

קיא ראוי לאדם שיהיה מתעורר בכל עוז לעזור לקרוביו ולא יתעלם מהן שלא תראה שהנה
הראה יעקב כאן לבן אחי אמו ואת רחל בת אחי אמו התעורר למהר להשקו' הצאן
וגלל לבדו אבן הגדולה שהיו מתקבצים שם כל הרועים לגלול אותה עם שהדבר למלכו כוח שכבר היה
יעקב אמיץ בגבורים כי זה אחד מהתנאים אשר ישים בהם הנבואה יותר שהלא אז"ל אין הנבואה שורה אלא
על חכם גבור ועשיר ובעל קומה:

וַיִּשַּׁק יַעֲקֹב לְרָחֵל:

קיב ראוי לאדם שיתקרב לאוהביו ולקרוביו ויראה להם אהבה והקרבה מה שאפשר כי
בזה מתקון שמליכה מה שלא יעלה רבוכי כשיאהבו בכי המשפחה קרבן לקנת
באלו הם כלם אחים שלא תראה כי יעקב השלם עם היותו כבד ימים נשק לרחל להורות התקרבות בשלא
עם הבוש משך לבבה להיות לו לאשה כמו שהיה דרוש אצלו:

וַיֹּאמֶר לוֹ לָבָן אַךְ עַצְמִי וּבְשָׂרִי אָתָּה וַיֵּשֶׁב עִמּוֹ חֹדֶשׁ יָמִים:

קיג ראוי לאדם שיאסוף קרוביו' הביתה בבלה אצלו ולא ימנע מהם לחמו כי הם עצמו ובשרו
וכזה תמלא שאהבה ביניהם כי המשפחה שלא תראה שלבן אסף הביתה יעקב מפני
היותו עצמו ובשרו:

וַיֹּאמֶר לָבָן לְיַעֲקֹב הֲכִי־אָחִי אַתָּה וַעֲבַדְתַּנִי חִנָּם הַגִּידָה לִּי מַה וגו:

קיד ראוי למקבל הטובה מאחר שיתגדל להטיב לו כפי יכולת כחו ואף אם היה לו חוק על
מי שייטיב לו שלא תראה כי יעקב השלם עם היותו לבן מחוייב שיאספהו הביתה
להיותו עצמו ובשרו התעורר עצמו לעבוד לבן ברעיית צאנו ואם לא עוררהו לבן על זה כדי שיוכל
עמוד בביתו בזולת בשת:

וַיֹּאמֶר אֶעֱבָדְךָ שֶׁבַע שָׁנִים:

קטו ראוי לאדם כשיבר לו מהסבת הטרף שיתגדל לעשות מלאכה מהמלאכות ואף אם היה
פחותה לפי מעלתו כדי שלא יצטרך לבריות הלא תראה שיעקב השלם התעורר
לעבוד לבן בזאת המלאכה שפחותה לפי מעלתו כדי שלא יצטרך להטבת לבן וכזה אז"ל הרשאי לעבוד
עבודה שהיא זרה לו ואל יצטרך לבריות:

הַגִּידָה לִּי מַה־מַּשְׂכֻּרְתֶּךָ:

קיו באשר יגיע לאדם שירות ממי שיבוש לשאל ממנו שכרו ראוי לו מעצמו להתעורר לתת
לו שכרו ולא יעלים עיניו מזה ולזה תמצא כי מפני שהיה יודע לבן שיעקב יבוש
לשאל ממנו שכר מפני מה שהטיב לו בלקחו אותו הביתה התעורר מעצמו לתת לו שכר ושאל לו מה
יהיה שכרו והמשל הזה בעיניו כלמד שמי שיתן שכר למי שיבוש לבקש ממנו שיאליף לו שמטבע שהוא
בלתי טוב שהוא ראוי שידקדק מאד לבחור לו מטבע טוב כמו שעשה אברהם לעפרון:

ורא

קה אין ראוי לאדם לרדוף אחרי התענוגים אבל יקח מהם בהכרחי לבד בלא הרבה שאבל
זה המקום היתה עיר שמה לוז והיה אפשר ליעקב שיהנה שם בפאת מטה ובדמשק
פרס והספיק לו אחת מאבני המקום לשום ראשו עם שבזה ג״כ ישלם לו יותר הזריזות בדרכו לקום
ולכנות בעירכם:

וַיִּירָא וַיֹּאמַר מַה־נּוֹרָא הַמָּקוֹם הַזֶּה אֵין זֶה כִּי אִם־בֵּית אֱלֹהִים:

קו ראוי לאדם שיעמוד במקומות הנכבדים באימה וביראה ובתוספת קדושה ולא יעשה בהם
המעשים שיעשה במקומות הפחותים ולזה ירא יעקב בדעתו מעלת המקו׳ אע״ג שלן שם

וְנָתַן־לִי לֶחֶם לֶאֱכֹל וּבֶגֶד לִלְבֹּשׁ:

קז אין ראוי לאדם שיהיה בעול לשון אבל יספיק לו ההכרחי בלא הרבה שיעקב אבינו לא שאל
מהש״י כי אם ההכרחי והוא לחם לאכול ובגד ללבוש:

וַיֹּאמֶר לָהֶם יַעֲקֹב אַחַי מֵאַיִן אַתֶּם:

קח ראוי לאדם שיהיו דבריו עם הבריות בנחת ובתכלית הפיוס כי בזה ישלם השלום
ויביט לאדם מהאנשים העזר שיצטרך לו מהם ולזה תמצא שכאשר שאל יעקב
מהרועים מאין הם אמר להם זה בנחת ובפיוס וקראם אחים לו:

אַחַי מֵאַיִן אַתֶּם וַיֹּאמְרוּ מֵחָרָן אֲנָחְנוּ:

קט ראוי לאדם כשיצטרך לשאל מדבר מה שיחשבהו השואל למצחק ולמסכל שישאל מדבר
אחר שילמד ממנו הדבר ההוא ולזה תמצא שלא רצה יעקב לשאול להם איזה הדרך
ילך בו אל חרן כי אולי היה המקום ההוא אצל חרן ויחשבוהו למסכל ולמצחק ולא ישיבוהו באמת
כי הרבה יחשבו השמון כמו אלו השאלות שהם על צד ולעג והצחוק לאשר שמי שמתיישר ללכת אל
המקום ההוא הוא יודע המקום ההוא ולזה שאל להם מאין הם כי אפשר שלא היו מהמקום ההוא ולזה
לא יחשבוהו למסכל בזה והשיג בזה האופן מבוקשו מהם:

לֹא־עֵת הֵאָסֵף הַמִּקְנֶה הַשְׁקוּ הַצֹּאן וּלְכוּ רְעוּ:

קי ראוי לאדם שישתדל להיישיר האנשים אל הטוב בכל הענינים שאפש׳ כי בזה מתקן המדינה
עם שלא ישלם עם שבזה תגדל האהבה בין האנשים בהראותם קנאה להם כי הם
משגיחים בעניניהם ומשתדלים שיהיו בתכלית התקון והשלמות ולזה תמצא שאמר יעקב לרועים ההם
שישקו הצאן וילכו לרעות כי לא עת האסף המקנה:

וַיְהִי כַּאֲשֶׁר רָאָה יַעֲקֹב וגו: וַיִּגַּשׁ יַעֲקֹב וַיָּגֶל אֶת־הָאֶבֶן וגו:

ק ראוי לאדם שיהיו רחמי ההורים על הבנים יהיו טובים או רעים הלא תראה הרבקה יראה פן תשכל שניהם אם לא יברח יעקב מפני עשו כי יעקב מבואר מענייניו שהיה גבור וזה יתבאר מהאבן שגלגל לבדו אע"פ שבאר שהיו מתקבצים בה רבים קודם שיוכלו לגללה ובלי ספק כשיראה שיקום עליו עשו להרגו יקדים הוא ויהרגהו אולי ימותו שניהם :

וַיֹּאמֶר לוֹ לֹא־תִקַּח אִשָּׁה מִבְּנוֹת כְּנָעַן׃ קוּם לֵךְ פַּדֶּנָה אֲרָם וגו׃

קא ראוי לאדם ליקח אשה ממשפחתו או ממשפחה נבחרת כדי שיהיה זרעו נבחר ולזה תמצא שצוה יצחק ליעקב שיקח אשה ממשפחתו כדי שיהיה ממנו הזרע הנבחר שירש הארץ שיעד ה' לאברהם וכבר למדנו מזה המקום ג"כ כי הברכה היא אינה כי אם לפי הכנת המתברך וזה שאם היה אפשר שיברך הנביא המתברך לפי רצונו למה היה נבוך יצחק בברכת עשו כמה יברכהו הנה היה לו אפשר שיברכהו ברכת אברהם כמו שבירך יעקב בזה ולמה לא ברכו בזאת הברכ' לפי שהברכה ההיא לא יתכן שתבא כי אם לצדיקים בש"י ולפי שלא היה עשו ראוי לזאת ההצלחה לא יכול יצחק לברכו בה ומזה המקום למדנו ג"כ כי לא היה יצחק אוהב עשו יותר מיעקב כי אם קודם שהתפרסם לו שלמותו אמנם אחר זה היה אוהב יעקב יותר מכל שלימותו ומעלתו ולזה דקדק בעניינו וצוהו שלא יקח אשה מבנות כנען וברכהו בזאת הברכה הפנית אשר היא נפלאה מאד :

וַיִּשְׁמַע יַעֲקֹב אֶל־אָבִיו וְאֶל־אִמּוֹ וַיֵּלֶךְ פַּדֶּנָה אֲרָם׃

קב ראוי לאדם לשמוע בקול הוריו ולזה העיד הכתוב שיציאת יעקב מבאר שבע היתה ללכת לחרן כאשר צוהו אותו הוריו :

פרשת ויצא

וַיָּלֶן שָׁם כִּי־בָא הַשֶּׁמֶשׁ׃

קג ראוי לאדם כשיעשה פעולותיו שיעשה בזריזות ולא יתעצל בהם כי העצלה מדה מגונה מאד מרחקת האדם מכל השלמות ולזה ספר הכתוב שיעקב לן במקום ההוא מפני שהכרח השמ' ולולי זה לא התעצל ללכ' עוד כי הוא חסר ולזאת הסבה ג"כ זכר שהשכים בבקר ללכת לדרכו :

וַיָּלֶן שָׁם כִּי־בָא הַשֶּׁמֶשׁ׃

קד אין ראוי לאדם למסור עצמו לסכנות ולזה ספר הכתוב שלן שם יעקב כי בא השמש לפי שבלילה תמצאנה הסכנות בדרכים ולזה ראוי לאדם שיתרחק מלכת בלילה בדרכים אם לא באופן שיהיה מובטח מהסכנה :

וַיִּקַּח מֵאַבְנֵי הַמָּקוֹם וַיָּשֶׂם מְרַאֲשֹׁתָיו וַיִּשְׁכַּב בַּמָּקוֹם הַהוּא׃

וַעֲשֵׂה־לִי מַטְעַמִּים כַּאֲשֶׁר אָהַבְתִּי וְהָבִיאָה לִּי וְאֹכֵלָה בַּעֲבוּר תְּבָרֶכְךָ נַפְשִׁי בְּטֶרֶם אָמוּת׃

צה ראוי לאדם שישתדל להועיל לבניו מהטובות מה שאפשר לו וכ"ש אל מי שאהב מהם יותר הלא תראה שיצחק השתדל לברך עשו קודם מותו וצוה שיעשה לו מטעמים כדי שית כרר לו נפשו שיתכן שיברכהו׃

וַיֶּאֱהַב יִצְחָק אֶת־עֵשָׂו כִּי־צַיִד בְּפִיו וגו׃ וְהֵבֵאתָ לְאָבִיךָ וְאָכָל וגו׃

צו ראוי שיהיה הבן האהוב היותר טוב מהשני ואם לא משך ממנו תועלת להוריו כמו שימשך מהאחרים הלא תראה כי רבקה היתה אוהבת יעקב להספרם לה שלמותו והשתדלה מפני זה שיהיה יעקב המתברך ואע"פ שהיה מגיע לה תועלת יותר מעשו בסבת הציד שהיה מביא תמיד ואולם יצחק לרוב התבודדותו בעיון לא התפרסמו לו תכונות יעקב ועשו ועניניהם כדרך שיוכל לדעת איזה מהם יותר טוב ולזאת הסבה היה אוהב עשו יותר לסבת התועלת שהיה מגיע ולשיוש מראהו תמיד בדברים לאשר אליו לבו׃

וְאֵת עֹרֹת גְּדָיֵי הָעִזִּים הִלְבִּישָׁה עַל־יָדָיו וְעַל חֶלְקַת צַוָּארָיו׃

צז ראוי לכל מי שישתדל לעשות פועל מה לתכלית מה שישתדל להסיר כל הדברים המונעים אותו התכלית ההוא ולהמציא הדברים המביאים אותו אליו יותר מה שאפשר הלא תראה כי יעקב פחד שימנע ממנו התכלית שהיה מכוון אליו עד שראה שרבקה המציאה לו התחבולות אשר בהם השלים מה שהיה מפחד ממנו וזה שהיא הלבישה אותו בגדי עשו כי זה ממה שיביא יצחק לחשב שזה שהוא לבוש אלו הבגדים הוא עשו והלבישה עורות גדיי העזים על ידי יעקב ועל חלקת צואריו כדי שירגיש בו יצחק שהוא שעיר כאשר ימששנו׃

הַאַתָּה זֶה בְּנִי עֵשָׂו אִם לֹא׃ הַקֹּל קוֹל יַעֲקֹב וְהַיָּדַיִם יְדֵי עֵשָׂו׃ וְלֹא הִכִּירוֹ וגו׃ וַיְבָרְכֵהוּ׃

צח אין ראוי שימנע אדם מהמלחק חקו הלא תראה כי יצחק לאהבתו עשו מפני התועלת שהועילהו לא היה רוצה לברך יעקב המביא לו מטעמים לחשבו שהוא יעקב כמו שהגיד בסוף שהבין שהקול קול יעקב אבל רצה שיהיה המתברך עשו כדי לגמלו על התועלת ההוא ועילהו עד שהכילהו יעקב לחשב שהוא עשו ולזה ברכו׃

הִנֵּה עֵשָׂו אָחִיךָ מִתְנַחֵם לְךָ לְהָרְגֶךָ׃ וְעַתָּה בְנִי שְׁמַע בְּקֹלִי וְקוּם בְּרַח־לְךָ אֶל־לָבָן אָחִי חָרָנָה׃

צט אין ראוי שיקל האדם בשנאה בשנאה שישנאהו מי שישנאהו אבל ראוי שיהי' מפחד ממנו וישתדל לברוח ממנו כשאפשר שיהיה או לא שלום עמו הלא תראה שרבקה צותה יעקב שיברח ,ושכה חמת עשו אליו׃

לָמָּה אֶשְׁכַּל גַּם שְׁנֵיכֶם יוֹם אֶחָד׃

פרשת תולדות יצחק

וַיֹּאמֶר אֲחֹתִי הִוא כִּי יָרֵא לֵאמֹר אִשְׁתִּי פֶּן־יַהַרְגֻנִי וגו׳ :

פט אין ראוי לאדם לסמוך על הבטחתו ואע״פ שהוא רואה כמה ית׳ באומן שהבטיחו לו השגחה האלהית ולזה תמצא כי כאשר הובטח יצחק ללכת בארץ השטופים בזמה ובעריות אלא יהרגוהו על דבר אשתו כי טובת מראה היא אמר על אשתו שהיא אחותו כמו שעשה אברהם אביו

וְהִנֵּה יִצְחָק מְצַחֵק אֵת רִבְקָה אִשְׁתּוֹ :

צ ראוי לאדם שיראה מהקירוב לאשתו בדרך שתדבק אהבתה בו כי בזה ישלם תקון הבית ובזה יהיה הזרע שיבא לו מהם יותר כשר ולזאת הסבה בא הספור שספר היה יצחק מצחק את רבקה אשתו :

וַיְקַנְאוּ אֹתוֹ פְּלִשְׁתִּים : וְכָל־הַבְּאֵרֹת וגו׳ : סִתְּמוּם פְּלִשְׁתִּים וַיְמַלְאוּם עָפָר : וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ אֶל־יִצְחָק לֵךְ מֵעִמָּנוּ וגו׳ :

צא ראוי שיהיה לאדם מהסבל לכבוד השם ית׳ למלאת מצותו וזה כי הנה יצחק מפני שצוהו הש״י שיגור בגרר סבל שיהיו מכעיסים אותו פלשתים בכל עוז ולא יצא משם עד שהכריחו המלך לצאת :

וַאֲבִימֶלֶךְ הָלַךְ אֵלָיו מִגְּרָר וַאֲחֻזַּת מֵרֵעֵהוּ וּפִיכֹל שַׂר־צְבָאוֹ :

צב אין ראוי למי שיבקש שלום מאחר שיבא אליו בחיל כבד וביד חזקה כי כמו זה השלום לא יהיה אלא מחמת יראה ולא יהיה מלב ומנפש וזה הוא הפך המכוון בשלום ולזה תמצא כי אבימלך עם היותו מלך לא הביא עמו כי אם שני אנשים בבואו לבקש שלום מיצחק והם אחזת ופיכל שר צבאו עם שבזה היה מהמוסר שלא יכבד על יצחק בבואם לאכול ולשתות עמו :

וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יִצְחָק מַדּוּעַ בָּאתֶם אֵלָי וְאַתֶּם שְׂנֵאתֶם אֹתִי וַתְּשַׁלְּחוּנִי מֵאִתְּכֶם :

צג אין ראוי לאדם שיהיה אחד בפה ואחד בלב בלא מרמה כי יצחק לא החניף לאבימלך בבא אליו אבל הוכיחו על באו אליו והוא שנאו ושלחו מעמו :

אִם תַּעֲשֵׂה עִמָּנוּ רָעָה כַּאֲשֶׁר לֹא נְגַעֲנוּךָ וְכַאֲשֶׁר עָשִׂינוּ עִמְּךָ רַק־טוֹב וַנְּשַׁלֵּחֲךָ בְּשָׁלוֹם אַתָּה עַתָּה בְּרוּךְ ״ :

צד אין ראוי לאדם שיבקש מהשונא לאוהבו כי אם בחדש שמדד לו ולזה לא בקש אבימלך מיצחק אלא שלא יעשה לו רעה כמו שלא עשה לו :

ויאמרו נקרא לנער ונשאלה את פיה :

פג אין ראוי להשיא אשה אם לא לדעתה ורצונה כי לא יאות להכריחה במה שלא תתרצה בו
מזה הדבר יבואה זה לזנות בית איש עם שאר ההפסדים אשר ימשכו מזה שענין כתקון
הבית ולזה אמרו נקרא לנערה ונשאלה את פיה :

ותקם רבקה ונערתיה ותרכבנה על הגמלים ותלכנה אחרי וגו :

פד ראוי לאדם בלכתו עם אשה שילך ראשון והיא אחריו ואע"פ שתהיה באופן שיהיה
ראוי לו לתת לה כבוד וזה שאם היתה האשה הולכת תחלה יהיו עיני האדם בה
יביאהו זה להסתכל בה ויבא לידי עברה ולזה תמצא שהלכו רבקה ונערותיה אחרי האיש עד הגיעם
למקום אשר היה שם יצחק :

ויאמר העבד הוא אדני ותקח הצעיף ותתכס :

פה ראוי לאשה שתבוש מבעלה וכ"ש בתחלת לקיחתו אותה יותר מבשתה משאר האנשים לפי
שהוא ידוע כי לקיחת האיש הוא למשגל ובזה ראוי שתבוש האשה ממנו ולזה תמצא
שכבר לקחה רבקה הצעיף ותתכס כשידעה שהאיש ההולך בשדה הוא יצחק וזה כי כבר יורה כי כאשר
אין האשה בושה מזה שאין המשגל אצלה דבר ראוי שתבוש ממנו ותהיה בזה רעה על שלא הקפידה
לשמור עצמה ממשכב הדודים :

ויסף אברהם ויקח אשה ושמה קטורה :

פו ראוי לאדם שיזרע בבקר זרעו ולערב אל ינח ידו כי בזה ישלם קיום המין האנושי ולזה
תמצא שאברהם אבינו הוסיף לקחת אשה להוליד בנים עם היותו מופלג בזקנה :

ולבני הפילגשים אשר לאברהם נתן אברהם מתנת וישלחם מעל
יצחק בנו בעודנו חי וגו :

פז ראוי לאדם להרחיק המריבה מבניו בענין הנחלה לפי מה שאפשר ולזה תמצא שאברהם
נתן לבניו בחייו מה שישר בעיניו לתת להם והרחיקם מעל יצחק כדי שלא יריבו עמו
על הנחלה להיותו יורש כל הנכסים עם שהדבר נמשך מזה תועלת אחר והוא שלא ילמד יצחק ממעשיהם
הרעים כי בו בחר השם ית' להיות ממנו הזרע הנבחר שיירש ארץ כנען :

ויקברו אתו יצחק וישמעאל בניו אל מערת וגו :

פח ראוי לבנים שיתעסקו בקבורת אביהם לכבודו ובמקום שהכינו להקבר שם ולזה תמצא
שקברו יצחק וישמעאל את אברהם במערת המכפלה :

לביתה ולא כמכניס. מפני זה מה שהשקתה אליעזר מכדה ושאבה לכל גמליו וזה ג"כ עשתה בזריזות גדול ותמהא זה שהענין נמשך מהתבוננה בכל הענינים עד שכאשר שאל לה אם יוכל ללון בבית אביה שהגיעה מעצמה בשאר הדברים הצריכים לו ואמרה גם תבן גם מספוא רב עמנו גם מקום ללון :

וַיִּקַּח הָאִישׁ נֶזֶם זָהָב בֶּקַע מִשְׁקָלוֹ וּשְׁנֵי צְמִידִים עַל־יָדֶיהָ עֲשָׂרָה זָהָב מִשְׁקָלָם :

פ ראוי להכיר כשגמלוהו טוב שישיב גמול לגומלים אותו ביותר משיעור הגמול אשר גמלוהו שעור רב ולזה תמצא שנתן אליעזר זאת המתנות לרבקה בעבור החסד שגמלה אותו ואלו לא היה זה דבר ראוי היה מגונה לאליעזר להפליג לה לנדיבות וכבוד ובכלל הנה לא ישיב מקבל הטוב גמול כי אם בשיעור מה שקבל הנה ישיב מה שהיה מהטובה והטיבה על צד החסד במדרגת מה שהיה בהכירות ובמחיר והיה פוחת מדרגת מה שהטיבה לו על צד החסד ואולם כשיהיה מה שיגמול על הטובה ההיא שיעור רב מאד מהטובה ההיא הנה לא יפחות מדרגת הטובה הנעשית לו אבל תשאר מדרגתה מדרגת מה שנעשה על צד החסד והכבוד ובזה תהיה מדרגת הגמול שישיב על צד החסד והכבוד ותתחזק האהבה בזה בין הנותן והמקבל והוא מבואר שאין ראוי ג"כ שישיב לו יותר מעט ממה שקבל וזה כי כבר הטיב לו האחד קודם שישיב לו עליו דבר יוכרח בעבורו אל שייטיב לו וכאשר ישיב לו גמול הנה יוכרח בו מצד מה שישיב לו גמול כמוהו פעמים או יותר מצד מה שהקדימו מהטובה ולזה הוא מבואר שלא יספיק לו להראות הכרתו עם המטיב לו במדרגת רצון שמטיב לו עמו אם לא יוסיף במה שיגמלהו על השעור שהגיע לו ממנו כמו השיעור שהוא לו יותר וזה מבואר בנפשו כ"ש שאין ראוי שישיב לו מעט מאת הרבה והוא מבואר שכל מה שיהיה מעלת הגומל יותר גדולה ראוי שיהיה הגמול שישיב יותר גדול כי שאלה ירצה לרעהו שהוא לוקחו כשיתן לו מה שהוא יקר ונכבד אל הנותן :

וַיִּקֹּד הָאִישׁ וַיִּשְׁתַּחוּ לַיְיָ׃ וַיֹּאמֶר בָּרוּךְ יְיָ אֱלֹהֵי אֲדֹנִי וגו׳ :

פא ראוי לאדם כשיבוהו מחשבותיו ויצליחו עניניו שיודה לש"י אשר הכל מאתו כי בזה תועלת להתיישר אחרי הש"י ולהתקרב אליו כפי היכולת ר"ל כי כשיתפרסם ההשגחה מפניו באופן שאנשי בזה האופן ישתדלו האנשים לעבוד הש"י ולהתקרב אליו כפי היכולת כדי שיגיעם טוב ממנו מצד השגחתו בהם ולזה תמצא שנתן אליעזר שבח והודאה לשם על הטוב אשר גמל לאברהם בזה הענין :

וַיֹּאמֶר לֹא אֹכַל עַד אִם־דִּבַּרְתִּי דְּבָרָי וגו׳ :

פב ראוי לאדם שלא יתעצל במה שיכוון אבל ראוי שישתדל בהגעתו בחריצות ובזריזות כי העצלה אולי תמנע ממנו התכלית שכוון אליו ולזה תמצא שלא רצה אליעזר לאכול עד שדבר דבריו עם שבזה היה תועלת שנית וזה כי קודם שקבל הטובה מהם היה לו חק עליהם בעבור הטוב שהטיב להם אל שישמעו אליו למה שיבקש מהם יותר מהחק שיהיה לו עליהם אחר קבלו הטובה מהם ולזה ג"כ לא רצה לאכול עד כלותו הענין עמהם והנה נמשך מזריזות אליעזר וחריצותו שלא רצה להתעכב שם אחר השיגו מבוקשו אבל אמר להם שישלחוהו וילך אל אדוניו :

ויאמרו

עו ראוי להתחבר עם משפחתו בענין הזווג כי בזה ישלם יותר בין הזרעים השלמות הא' שתהיה אחת הנולדים כאותה עם שמשפחתם שלם יותר בין האיש ואשתו בשהיו ממשפחת אחת ולזה הזהירו ז"ל שנושא בת אחותו וכבר העירנו בזה מה שצוה אברהם אל העבד ללכת לארצו ולבחר משם אשה ליצחק ממולדתו:

וְאִם־לֹא תֹאבֶה הָאִשָּׁה לָלֶכֶת אַחֲרֶיךָ וְנִקִּיתָ מִשְּׁבֻעָתִי זֹאת רַק אֶת־בְּנִי לֹא תָשֵׁב שָׁמָּה:

עז כאשר לא יוכל האדם להשיג הטוב השלם אין ראוי שיתרשל מהשתדלות בהשגת הטוב אשר לפשט ממנו אבל ראוי שישתדל לקנות מהטוב כפי מה שאפשר לו ולזה התיר אברהם לאליעזר לקחת אשה ליצחק מבנות הכנענים אם היה שלא ימצא אשה מארץ אברהם שתאבה ללכת אחריו וזהו מה שאמר לו שאם לא תאבה האשה ללכת אחריו בארץ הזאת יהיה נקי משבועתו אלא שאיך שיהיה ההבין לא התיר לו להשיב יצחק שם לפי שרצון הש"י היה שיתמיד בארץ כנען להיות מוכנת יותר אל השלמות כמו שקדם:

וַיִּקַּח הָעֶבֶד עֲשָׂרָה גְמַלִּים מִגְּמַלֵּי אֲדֹנָיו וַיֵּלֶךְ וְכָל־טוּב וגו: וַיִּקַּח הָאִישׁ נֶזֶם זָהָב בֶּקַע מִשְׁקָלוֹ וּשְׁנֵי צְמִידִים עַל־יָדֶיהָ וגו: וַיַּשְׁבִּעֵנִי אֲדֹנִי לֵאמֹר לֹא־תִקַּח אִשָּׁה לִבְנִי מִבְּנוֹת הַכְּנַעֲנִי וגו:

עח ראוי לאדם שיכוון בדבר מה להכלית מה שישתמש בזה בכל הסבות המעוררות להגעת התכלית ההוא כפי מה שאפשר כי בזה ישלם לו יותר התכלית אשר כיון אליו ולזה תמצא שלקח עבד אברהם עשרה גמלים מגמלי אדוניו ונשא עמו מטוב אדוניו חלק רב להראות שלאנשים הפלגת עושר אברהם כדי שיקרבו יותר לו לקחת בהם לזאת הכונה ג"כ נתן העבד לרבקה זאת המתנה שנתן לה עם הודעתו לבית בתואל שהוא עבד לאברהם כי זה ממה שייטב בנפשם עושר אברהם עם שהכבד היה באופן שלא הקפיד על עבדו אם יתן כמו אלו המתנות ולזאת הסבה ג"כ ספר אליעזר ללבן ובתואל ענין השבועה שהשביע אותו אברהם שלא יקח ליצחק אשה מבנות הכנעני וזה כי לולי זה היה להם לחשוב שמא לרוע מזג יצחק או להעדר העושר מאברהם או לרוע מזגו ביתו לא מצא יצחק אשה בארץ אשר גר שם אברהם:

וַתֹּאמֶר גַּם לִגְמַלֶּיךָ אֶשְׁאָב עַד אִם־כִּלּוּ לִשְׁתֹּת: וַתְּמַהֵר וַתְּעַר וגו: וַתֹּאמֶר אֵלָיו גַּם־תֶּבֶן גַּם־מִסְפּוֹא רַב עִמָּנוּ גַּם־מָקוֹם לָלוּן:

עט המשרה השלם ראוי שיגביה מעצמו בענין השררות שראוי שיגביה ממנו קודם שיבוא עליו שאם לא יהיה בזה חוטא מעצמו לא ישלם לו השררות שראוי ולזה תמצא שבחר אליעזר שתהיה תכונת האשה אשר יקח ליצחק זאת התכונה כדי שיגיע ממנה מרוע אלה ליצחק וזה כי תמצא שכבר השניה מעצמה לתשות הרות לא בוקש ממנה על צד המחשב כ"ם שהשיס השגחתה בהרות בעלה שהוא חק עליה באופן יותר שלם וכבר הורה שזאת התכונה שיתה מוקם ברבקה שכבר תמה אליעזר שלא שאל ממנה שתשקהו מים כי אם לאחר שאותם מהעין והחזיקה בדרך לטוב

עא ראוי לאדם שיתרחק מהיקבר הטובים אצל הרעים ולזה תמצא שאברהם אבינו השתדל לקנות אחוזת קבר לקבר שם מתוכה רצה לקבר אשתו בקבר שעם הגו' כי הם היו רעים אלא במכפלה כמו שהפרידה מעניינם מהכנעניים כי המקום ההוא היה אחד ממשפחות כנען ותמצא ג"כ בכתובת שהיו מור' רוח ליצחק ולרבקה והכה בזה תועלת להעיר שיש הבדל נפלא גם אחר המות בין הצדיק והרשע לפי שסוף הצדיק הוא אל החיים הנצחיים וסוף הרשע אל האבדון והכליון המוחלט:

וְיִתֶּן לִי אֶת־מְעָרַת הַמַּכְפֵּלָה אֲשֶׁר־לוֹ אֲשֶׁר בִּקְצֵה שָׂדֵהוּ וגו׳: הַשָּׂדֶה נָתַתִּי לָךְ וְהַמְּעָרָה אֲשֶׁר בּוֹ וגו׳:

עב ראוי לאדם כשיצטרך לו דבר מה ישתדל בהגיעתו בקנות אשר יתכן זה בשם יותר ולזה תמצא שאברהם לא בקש תחלה לקנות כי אם המערה לשהנו שככר יקח שם לעפרון למכור כחלותיו ולזה לא בקש ממנו כי אם שהבררתי לו לבד ואלא פני עם הארץ שיאלו פני עפרון על זה כדי שישיג מבוקשו ממנו בקלות וכאשר הבין מעפרון שלא רצה למכרה לבדה השתדל שמו שימכרה לו עם השדה ונתן לו מה שהבין מדבריו שהוא רוצה מהשדה והמערה והוא ארבע מאות שקל כסף: וקנה זה הקנין בפני כל העם כדי שיהיה קיים יותר:

וַיִּשְׁקֹל אַבְרָהָם לְעֶפְרֹן אֶת־הַכֶּסֶף אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּאָזְנֵי בְנֵי־חֵת אַרְבַּע מֵאוֹת שֶׁקֶל כֶּסֶף עֹבֵר לַסֹּחֵר:

עג ראוי לאדם כשיתן הכסף למי שיבוא לאמר לו שהכסף ההוא בלתי נכבד או שאין לו כי כל שמספר השקלים לתת לו שילקלק במשקל ושיהיה הכסף ההוא שיתן לו שלם במשקל נקי ונכבד ולזה תמצא שאברהם כשראה שיבוש עפרון לאמר לו שאין כל הכסף השקלים לתת לו כמה שנתן לו או שאינו במשקל ראוי או שאינו נקי התעורר מעצמו ונתן לו במשקל שלם ובמספר המושכם ושיה כסף נקי ונכבד עד שהיה מתקבל לסוחר שהולך מכה ולכה

לְאַבְרָהָם לְמִקְנָה לְעֵינֵי בְנֵי־חֵת בְּכֹל בָּאֵי שַׁעַר־עִירוֹ:

עד אין ראוי לאדם לשבות בקרקעותיו דבר יגיע בו הזק או נזק לשכניו אם לא בהסכמתם ולזה תמצא שנקנה לאברהם אלא בבני חת שיסכימו שיהיה בו השדה והמערה שהוא אשר קנה לאחוזת קבר:

לֹא־תִקַּח אִשָּׁה לִבְנִי מִבְּנוֹת הַכְּנַעֲנִי אֲשֶׁר אָנֹכִי יוֹשֵׁב בְּקִרְבּוֹ:

עה ראוי לאדם להתרחק מהתחבר עם הפחותים לפי היכלת ולזה הרחיק אברהם שיקח יצחק אשה מבנות כנען להיות מנהגיהם פחותים אלא כמו שהתפרסם מדברי התורה אמר וכמעשה ארץ כנען לא תעשו ואמנם הוכרח לשבת באברהם לבנות השם:

כִּי אֶל־אַרְצִי וְאֶל־מוֹלַדְתִּי תֵּלֵךְ וְלָקַחְתָּ אִשָּׁה לִבְנִי לְיִצְחָק:

וישכם אברהם בבקר ויחבש את חמרו ויקח את שני נעריו אתו ואת יצחק בנו וגו׳ :

סו ראוי שיזרז האדם לעשות מצות ה׳ ולע״פ שהדבר יקרה לו מזה דבר מכאיב ומצער הלא תראה שאברהם אבינו נזדרז לעשות זאת המצוה והשכים בבקר להשלימה בזריזות עם מה שהיה בעניינה מהזרות והצער :

ויקח את שני נעריו אתו ואת יצחק בנו וגו׳ :

סז ראוי לאדם כשילך בדרך שילך עם חבורה ראויה כדי שישמר מההזיקים ולזה לקח אברהם עמו שני נעריו ללוותו עד שהיה קרוב למקום הנה שהיה הולך אליו :

ויקח אברהם את עצי העלה וישם על יצחק בנו ויקח בידו את האש ואת המאכלת וגו׳ :

סח ראוי לאדם שיעשה מצות ה׳ בתכלית מה שאפשר מן ההדור והכבוד ולזה לא רצה אברהם שישא זולתו העצים והאש והמאכלת מעת ראותו המקום אשר בו יעשה זה העולה כי בזה מהכבוד לשם והתקרב לעבודתו מה שלא יעלם :

פרש חיי שרה

ויבא אברהם לספד לשרה ולבכתה :

סט ראוי לאדם לספוד ולבכות על קרוביו ושוכבת חיקו כשמתו כי בזה תועיל להראות שהאדם אוהב לקרוביו באופן הזה עד שהוא ראוי שיהיה דואג עליהם בהפקדם באלו כאלו חסר בחסרונם אהבת בני המשפחה קצתם לקצת הוא מה שיש לנו תועלת גדול בתקון הקבוץ המדיני וכ״ש אהבת האדם ואשתו זה את זה עם שבזה תיסרה להכנע האדם כשיסתכל בהפסדם כשיגלה בפי מה שאפשר לו ולזה תמצא שאברהם ספד לשרה ובכה עליה :

תנו לי אחזת קבר עמכם ואקברה מתי מלפני :

ע ראוי לאדם להשתדל בחריצות לקבור המתים שמוטלים עליו לקברם לכבוד החיים והמתים ולזה תמצא שהשתדל אברהם בזה האופן מההשתדלות לקבור שרה אשתו :

תנו לי אחזת קבר עמכם ואקברה מתי מלפני :

שהכים אבימלך לתת דבר לשרה לפי שמקרה הזה היה האנשים לחשוב שהכר נתעללה ולוה לא
נתן לה זאת המקרה:

וימל אברהם את יצחק בנו בן שמנת ימים כאשר צוה אתו: ואברהם
בן מאת שנה בהולד לו את יצחק בנו: ויתן אל הגר שם על שכמה
ואת הילד וישלחה וגו:

סא ראוי לאדם שיהיה זריז לעשות מצות השם ולא יעבירנו מזה דבר ולא ישכח מצות השם
מפני שמחתו במה שחננו מהטובות אבל ראוי שיהיו מצות השם נגד עיניו תמיד
אלא הראה שאברהם אבינו זכרו למלאת מצות השם ומל יצחק בנו בן ח' ימי' כאשר צוה אותו עם היותו
בן זקונים לו לא פחד שיזיקהו השפד על זה גם לא שכח מצות השם מפני רב שמחתו במה שחננו השם
שיהיה לו בן משרה לעת זקנתו וזקנתה והקל בבנו ישמעאל לגרש אותו מביתו כאשר צוהו השם על זה:

ויקח לחם וחמת מים ויתן אל הגר שם על שכמה ואת הילד
וישלחה ותלך ותתע במדבר באר שבע: ויכלו
המים מן החמת וגומר:

סב אין ראוי לאדם שיקצר מהשנים בבניו ובבני ביתו כפי מה שאפשר. הלא הראה שאברהם
כאשר גרש לגרש האמה ובנה נתן להם צדה לדרך שיהיה מספיק להם לולי תעותם
במדבר באר שבע.

והוכח אברהם את אבימלך על אדות באר המים אשר גזלו עבדי
אבימלך:

סג ראוי לאדם להרחיק פעולת העושק והחמס כפי מה שאפשר הלא הראה שאברהם הוכיח
את אבימלך על העושק שעשקוהו עבדיו לחשבו שהכר עשו זה במצותו:

והוכח אברהם את אבימלך על אדות באר המים וגו:
תהיה לי לעדה כי חפרתי את הבאר הזאת:

סד ראוי לאדם להיות אביר לב בעת הראוי ורך הלבב בעת הראוי. הלא הראה שאברהם
אבינו שפחד תחלה מאבימלך ואמר מפני זה על שרה שהיא אחותו לפחדו שלא
יהרגהו שחזק עתה לטעון כנגד מה שעשקוהו עבדיו להתברר לו שלא יקרהו רע על זה כי אבימלך
היה תדע שלמו:

וישכם

ונספנים כי בזה מהתועלת והמוסר מהזהר מה שלא יעלם ולזה שם לאברהם פתח פתח לאחורי הדלת ליתרון הצניעות:

אַחֲרֵי בְלֹתִי הָיְתָה־לִּי עֶדְנָה וַאדֹנִי זָקֵן:

נא ראוי לשנות מפני השלום ולזה תמצא שהש"י לא גלה לאברהם מ"ש כבילו מה שאמרה שרה מזקנת אברהם אבל גלה לו לבד מה שספרה מזקנתה כדי שלא תתחדש בזה מריבה בין אברהם ושרה:

לֹא צָחַקְתִּי כִּי יָרֵאָה וַיֹּאמֶר לֹא כִּי צָחָקְתְּ

נב ראוי לאדם שיוכיח אנשי ביתו בזולת כעס אבל יהיה התוכחת בדרך שיקובל וכן הספק׳ בתוכחת שיוכיח ממנו לשאר האנשים הלא תראה שכאשר הוכיח אברהם את שרה והכחישה שלא צחקה לא הקפיד מזה אברהם כנגדה אבל אמר לה שבאמת צחקה שאין לה בהתכחשה על זה ולא מופר שעשה אברהם כנגדה יותר מזה השיעור:

וְאַבְרָהָם הֹלֵךְ עִמָּם לְשַׁלְּחָם:

נג ראוי לאדם שילוה האנשים הבאים בעירו בצאתם מהעיר כי בזה תועלת לשמרם שלא יזיקום האנשים הרעים אשר בעיר כי ייראו פן יפגעו בהם המלוים אותם ויודע שהכר ולזה תמצא שהתעורר אברהם ללוות אלו האנשים עם מה שהיה בזה מהעונש אשר היה הכונס טובה כמו שקדם:

הִנֵּה נָא לִי שְׁתֵּי בָנוֹת וגו: אוֹצִיאָה־נָּא אֶתְהֶן אֲלֵיכֶם רַק לָאֲנָשִׁים הָאֵל אַל־תַּעֲשׂוּ דָבָר וגו:

נד ראוי כאשר יביא ההכרח לסבול פעולות המגונות ירצה שיהיה כבחר מה שיהיה מעט מהמגונות ולזה תראה שהיה נקל ללוט להוציא ולתת בנותיו שבתולות לאלו השתלש׳ למלאות תאותם להציל האנשים האלה מהפעל הבוא המגונה מאד והוא המשכב זכור כי משכב הנשים הוא לפי החוק הטבעי ואין כן משכב הזכרים:

הִמָּלֵט עַל נַפְשֶׁךָ אַל תַּבִּיט אַחֲרֶיךָ וְאַל תַּעֲמֹד בְּכָל הַכִּכָּר הָהָרָה הִמָּלֵט פֶּן תִּסָּפֶה:

נה אין ראוי שיסמוך האדם מה שהשתדל בשמירתו בהשגחת הש"י · אבל ישתדל גם הוא בהצלתו כי הנה לא כי יסמך בהצלתו עם מה שיעזור הוא בעצמו ממה שהשתדלותו בהצלתו ולזה יהיה אחד מהסבות אשר תשלים בו השגחת הש"י באדם שהודיעהו אותו הרע הנכון לבא עליו ומהכנה זה הוא ללוט שימהר לברוח ולא יביט אחריו ולא יעמוד עד שיגיע למקום אשר ישלם לו בו ההצלה ומזה יעשה

זה בזה האופן ימלטו ושם לא כבר תדבק בו הרעה:

ויצאהו וינחהו מחוץ לעיר

נו אין ראוי לאדם לקנא בזולתו ולעבוד לעצמו כל הטוב שלא תראה שלוט בחר כל ככר הירדן שהיה לו לכוון למרעה למקנהו' והשאיר לפני אברהם בזולת מרעה מספיק למקנהו והיה זה סבה אל שהאביד מקנה לוט בהפך כל ככר הירדן וזה היה גמול לראוי לו על רוע לבבו:

לכה נשקה את אבינו יין ונשכבה עמו ונחיה מאבינו זרע:

נז ראוי שנשפוט בתכונות הפעולות שיעשום לפי הכונה בהם לא לפי מעשיהם בעצמם הלא תראה שבנות לוט מפני שהיתה כוונתם טובה בזה הפעל המגונה כמו שאמרנו זכו בנ' שהשם ית' וזכו אל שיצאו מהם השתי אומות אלו שמלאו הארץ בעת מתן תורה:

ויאמר אברהם כי אמרתי רק אין יראת אלהים במקום הזה וגו:

נח ראוי לאדם שלא יענה על הדברים אשר לא יאות שימצא בו עליהם מענה ראוי לשנא המסבבות ולזה תמצא שלא רצה אברהם לענות לאבימלך דבר על מאמרו הראשון כי לא היה יכול למצא עליו מענה בזולת הכחשת דברי אבימלך אשר היה דבר בלתי ראוי מפני היותו מלך:

אל כל המקום אשר נבוא שמה אמרי לי אחי הוא:

נט כאשר יביא הסברה להודיע חסד איש עם על פרט מהפרטים ראוי לאיש החסד שיכלול בדבריו עם החסד רבים זולתו כי בזה יהיה לחסד קצת פיוס ולזה תמצא כאשר הביא הסברה שיספר אברהם כי הנה היה חסד לאשתו גרר מן יהרגוהו על דבר אשתו כלל עמהם כל המקומות שאמרים מהארץ הסיה' ולזה ספר שאמר לשרה לכל המקומות אשר נבא שם אמרי לי אחי הוא וזה לאות שלא חסד באנשי גרר יותר מאשר על אנשי שאר המקומות:

ולשרה אמר הנה נתתי אלף כסף לאחיך הנה הוא לך כסות עינים
לכל אשר אתך ואת כל ונכחת:

ס ראוי לאדם שיעשה דבר כנגד זולתו שיפייסהו כדי שלא ישאר בלבו שום תרעומות ולזה תראה שהשתדל אבימלך לפייס את שרה בתכלית מה שאפשר מהפיוס מפני שנשאר לשרה תרעומות על אבימלך ואע"פ שלא נגע בה לפי שהכבר היה חשב שיתעדנה האנשים שהכבה עמו ולא הספיק לה בזה היות אברהם יודע שלא נגע בה כי עכ"פ ישיגה הבושת מאשר האנשים והמגנים אשר לא ידעו זה ולזה תמצא שאמר לה זה המאמר שהיה ראוי שתתפייס בו כי כבר ידעו שאנשי שהביא אותו הסברה לתת אלף כסף לאברהם כדי שיתפלל עליו לרפאו מהמחלה שהביא עליו הש"י לשמרו שלא יוכל לנגע כי כבר היו כל נקביו סתומים ולזה יהיר זה הענין החסד מעל שרה כמו שאמר לה והנה לא

הפנים

מו ראוי למי שיקרא האנשים שיקבלו טובה ממנו לומר מעט ולעשות הרבה כי בזה ישכימו יותר לקבל טובתו ולא יכבד עליהם כי הרבה מה שיכבד על האדם לקבל רבוי הטובה ממי שלא קבל טוב ממנו: והנה מי שיאמר הרבה ירבה להחזיק טובה לעצמו מזולת שישוב וזה מגונה מאד אם לא היה לתכלית שיודיע לאנשים כבוד האיש הזה ומעלתו כמו שזכרו ז"ל ולזה תמצא שאברהם אבינו בקראו לאלו האנשים אמר להם שיקח פת לחם לסעד לבם: ואחר זה הכין להם מה שהכין מהממונות אשר היה מספיק לרבים מהאנשים:

וְהוּא־עֹמֵד עֲלֵיהֶם תַּחַת הָעֵץ וַיֹּאכֵלוּ:

מז ראוי למי שיקרא האנשים לבא אל ביתו שלא יסלק עיניו מהם בענינים באכלם עמו לראות אם יצטרך להם דבר כי הם לבכיעות לא יבקשו המצטרך להם ויהיה זה סבה שיכבד להם סעודתו ולזה תמצא שאברהם היה עומד אצל האנשים האלו בעת אכלם עמו כדי שתשלם להם כל המצטרך:

וַיֹּאמְרוּ כֵּן תַּעֲשֶׂה כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ: וַיֹּאמְרוּ לֹא כִּי בָרְחוֹב נָלִין: וַיִּפְצַר־בָּם מְאֹד וַיָּסֻרוּ אֵלָיו:

מח אין ראוי לאדם שיסרב לגדול בקראו לו לאכול אבל ראוי לו שיסרב לקטן וזה שראוי לכבד הגדולים ולהיות נדרש בקלות אל מה שישאלו: ומפני זה ראוי שלא יסרב האדם לגדול ועוד שהגדול כשיקרא אדם לקבל טובתו הוא מבואר שאין קראו אותו כי אם לתכלית שיקבל זה ממנו לא להחזיק טובה לעצמו כי אין זה מחק השלמים ולזה ראוי שיסרב האדם לקטן בקראו אליו ולא יקבל ממנו אם לא אחר הסרוב וזה שכבר תמצא בהמון האנשים הרבה שיקראו לאדם להחזיק טובה לעצמם ולכבד האנשים לא לכונה שיקבל מהם ואלו קבל האדם מהם בקלות בקראם לו יקשה להם בער כמה שהטיבו כי לא נתכוונו לכך ונקבל הטובה בזה האופן הוא בלתי ראוי וכבר אפשר גם כן שיטינם בכח אם יקבל מהם כי אולי אין לאל ידם ולזה אין ראוי שיקבל מהם אם לא אחרי הסרוב הרב כי הסרוב השנה יורה על שקריאתם היא לתכלית שיקבל מהם ולזאת הסבה תמצא שאלו המלאכים לא סרבו לאברהם כלל וסרבו ללוט ולא קבלו ממנו אם לא אחר הסרוב הרב:

וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו אַיֵּה שָׂרָה אִשְׁתֶּךָ וַיֹּאמֶר הִנֵּה בָאֹהֶל: וַיֹּאמֶר שׁוֹב אָשׁוּב אֵלֶיךָ כָּעֵת חַיָּה וגו:

מט אין ראוי לשלמים להסתכל באשה כדי שלא ימשכו לתאות המשגל ולזה תראה שאלו האנשים עם היותם שלוחים לבשר את שרה לא קראו אליה שתשמע דבריהם פנים בפנים אבל הספיק להם כשידעו שהיא במקום שתשמע דבריהם ולזאת הסבה בעינים סדרו הדברים באלו שיו מדברים עם אברהם לא עם שרה:

וַיֹּאמֶר הִנֵּה בָאֹהֶל: וְשָׂרָה שֹׁמַעַת פֶּתַח הָאֹהֶל וְהוּא אַחֲרָיו:

נ ראוי לאשה שתתנהג במדת הצניעות באופן שתפנים בדרך שלא יראוה העוברים ושבים

וירא וירץ לקראתם מפתח האהל וישתחו ארצה : ויאמר אדני אם־נא מצאתי וגומר : ואברהם הלך עמם לשלחם : הואלתי לדבר אל־אדני ואנכי עפר ואפר :

מב תועלת בענוה וזה שראוי לאדם להתנהג כמו שעשה כי זה מהתועלת בתקון הקבוץ המדיני מה שלא יעלם : שלא תראה שאברהם אבינו עם גודל מעלתו רץ לקראת אלו האנשים הבאים אליו תכף ראותו אותם והשתחוה להם וקרא עצמו עבד להם וקרא כלם אדונים לו והלך עמם לשלחם בהפרדם מעמו : ולזה תראה שהגיע מענות אברהם שהשפיל עצמו לעפר ולאפר באמרו ואנכי עפר ואפר :

יקח־נא מעט־מים וגו : ואל־הבקר רץ אברהם וגו : ויקח חמאה וחלב וגו :

מג תועלת בנדיבות : שהנה תראה איך התעורר אברהם בזריזות גדול להביא אלו האנשים אל ביתו וסדר להם דבריו בקבלו' מה שאפשר מהכבוד כדי שישמעו לו ושם להם מעתה שלא התקין :

ויאמר אדני אם־נא מצאתי חן בעיניך אל־נא תעבר מעל עבדך : ואקחה פת־לחם וגו :

מד ראוי למי שייטיב לאנשים שיראה להם שהוא מקבל טובה מהם במה שיקבלו ממנו לא שיתפאר על הטוב שייטיב להם כי זה מרוע התכונה מה שלא יעלם ולזה תמצא שאברהם הראה לאלו האנשים שהם נותנים לו מתנה בבואם אל ביתו לקבל הטבתו :

ואל־הבקר רץ אברהם ויקח בן־בקר רך וטוב וגו : ויקח חמאה וחלב ובן־הבקר אשר עשה ויתן לפניהם וגו :

מה ראוי למטיב שישתדל שלא יכבד ענין הטבתו למקבל הטבתו אבל ישים הטבתו ביותר שלם ובזמן שאפשר למקבל הטובה ממנו ולזה תמצא שאברהם לראותו שאלו האנשים היו מהירין ללכת לדרכם והגיע ג"כ עת שאכל מיהר לתקן המזון ובחר המזון הנבחר אשר ישלם תקונו בזמן מועט והוא העגל הרך ולא הספיק לו שיבחרהו א' מבני ביתו אבל בחרו הוא בעצמו לרכותו ויפיו כאמר מה שיביא לפניהם וגם לפניהם תחלה חמאה וחלב שיתחילו לאכל עד שישלם התקון המזון אשר הכין להם כדי שלא יכבד עליהם התעכבם שם ולאחרם מזונם :

ואקחה פת־לחם וגו : ואל־הבקר רץ אברהם וגו : ויקח חמאה וגו :

אני אל שדי וגו : ואתנה בריתי וגו : אני הנה בריתי אתך וגו : ולא
יקרא עוד את שמך וגו : והפרתי אתך במאד וגו : והקמתי את בריתי
וגו : ונתתי לך ולזרעך אחריך וגו : זאת בריתי המול לכם כל זכר :

ל ח ראוי כאשר ירצה האדם שיגיע אוהבו לעשות דבר להועיל לו אשר בו אבלו מהזרות והצער
הנה ראוי שיפליג להזכיר לו תחלה התועלות הנמשכות מזה הפועל קודם שיזכור
הפועל אשר יצוהו עליו : והנה בזה האופן יעלים ממנו הפסק אשר לו להשיג אותה התועלת הזרות
והצער אשר בפועל ההוא וזאת ההתחלה טובה מאד להניע בה האדם אל הדברים המועילים לו אשר הם
בלתי ערבים : ולזה תמצא שכבר הפליג השם י׳ לזכור לאברהם התועלות המגיעות לו מפני הברית אשר
הוא כורת עמו קודם שיגיד לו מה הוא ענין זה הברית לפי שיש בזה הפועל מהזרות והצער מה שלא
יעלם : וכ״ש שיהיה בזה מהצער הפלא לאברהם להיותו זקן כשימול בשר ערלתו :

ימול לכם כל זכר לדרתיכם יליד בית ומקנת כסף מכל בן נכר אשר
לא מזרעך הוא :

ל ט ראוי לאדם שישגיח בבני ביתו ומשרתיו וידריכם בהנהגת הישרה : לפי שתקון הנהגתם
הוא כידו להיותם קנייו ולזה תמצא שצותה לאברהם שימול הוא וזרעו יילידי ביתם
ומקנת כספם :

לו ישמעאל יחיה לפניך

מ ראוי שיבחר האדם מדרכי הטובות אשר ייטב לו אוהבו וירחיק מלקבל אותם הטובות כדרך
שלא יראה עצמו חושק לקבל הטובות ההם כי בזה מהתועלת לקיים האהבה אשר
בין האוהבים וזה שלא יעלם ולזה תמצא שאברהם להיותו מוטבע בזאת התכונה הטובה אמר לה׳ כאשר
יעד אותו שכבר תלד לו שרה בן ויוסיף לו ממנה גוים ומלכי עמים שכבר יספיק לו אם יתקיים לו זרע
מישמעאל ואינו מבקש מהש״י כמו אלו הגדולות להורות על בושתו מההטבות שהטיב לו הש״י :

ויקח אברהם את ישמעאל בנו ואת כל ילידי ביתו ואת כל מקנת
כספו כל זכר באנשי בית אברהם וימל את בשר ערלתם בעצם היום
הזה כאשר דבר אתו אלהים ואברהם בן תשעים ותשע שנה בהמולו

מ א ראוי לאדם שיזרז עצמו לעשות המצות ולא יתעצל אעשייתם ואע״פ שיקרה לו מעשייתם
צער מה אם היתה זאת המצוה בזה התואר הלא תראה שאברהם אבינו ע״ה קיים זאת המצוה
ביום בעצמו אשר בו קבל מצות השם עליה : ואל זה התפאר הרב מן האנשים אשר היו בביתו בזה היום
בעצמו אשר לא יתכן שישלם לו זה כי אם כשתוקנו זה הפועל בזריזות כפלא :

מַה תִּתֶּן לִי וְאָנֹכִי הוֹלֵךְ עֲרִירִי :

ל ב ראוי לאדם שישתדל שיהיה לו זרע לקיים המין הלא תראה שאברם עם עשרו הנה זה
שאופן מהשלימות אשר היה בו היה דואג על היותו הולך ערירי:

הֵן לִי לֹא נָתַתָּה זָרַע וְהִנֵּה בֶן בֵּיתִי יוֹרֵשׁ אוֹתִי :

ל ג ראוי שישתדל האדם שיוריש לבניו אחריו מה שאפשר לו ולא יקנא בזה אם ישלטו בכל
עמלו אחרין: הלא תראה שאברהם היה דואג מקנייניו אם לא יהיה לו זרע ויירשם
ונתפייס כאשר הודיעו הש"י שזרעו יירשנו:

הִנֵּה נָא עֲצָרַנִי יְהוָה מִלֶּדֶת בֹּא נָא אֶל שִׁפְחָתִי אוּלַי אִבָּנֶה מִמֶּנָּה:

ל ד אין ראוי שיקצר האדם במה שיצטרך לו מההשתדלות בו בכל הסבות אשר אפשר שיהיה
להם מבוא בהגעת התכלית שיכוון אליו· הלא תראה שרי נתנה את שפחת' בחיק
אברם לאשה שאפשר שיבנה לה ממנה וזה מה שהורה אליו ונוא הסדרין: שאם לא היה האדם משתדל
בכל מה שיכוון אליו כי אם בסבות שמחויבות מציאותו היה עוזב הרבה מהדברים ההכרחיים לו או כלם
וזהו אמר הפילוסוף שצריך שיתרצה האדם עם נפשו באלו הענינים ולא יעמיק בהם בהעמקתו בדברים
העיוניים:

וַתֵּקַל גְּבִרְתָּהּ בְּעֵינֶיהָ : וַתֹּאמֶר שָׂרַי אֶל אַבְרָם חֲמָסִי עָלֶיךָ וגו : וָאֵקַל
בְּעֵינֶיהָ וגו : וַיֹּאמֶר אַבְרָם אֶל שָׂרַי הִנֵּה שִׁפְחָתֵךְ בְּיָדֵךְ וגו : וַתְּעַנֶּהָ
שָׂרַי וגו :

ל ה אין ראוי לאשה לעשות דבר אם לא ברצון בעלה כי בזה ישלם תקון הבית: הלא תראה
שרי לא רצתה להוכיח השפחה אם לא ברשות בעלה אברם:

הִנֵּה שִׁפְחָתֵךְ בְּיָדֵךְ עֲשִׂי לָהּ הַטּוֹב בְּעֵינָיִךְ :

ל ו ראוי לאדם להניח מקום לשלום הבית הלא תראה שאברם התיר לשרה שתענה השפחה
כטוב בעיניה עם היותה הרה ממנו ולא היה לאברם זרע אחר ואמ' עשה זה להפיק
רצון שרי אשתו:

וַיֹּאמֶר לָהּ מַלְאַךְ יְהוָה שׁוּבִי אֶל גְּבִרְתֵּךְ וְהִתְעַנִּי תַּחַת יָדֶיהָ :

ל ז אין ראוי למקבל התוכחת שיקוץ בתוכחת מוכיחיו: אבל ראוי שיקבל התוכחת מאהבה
הלא תראה שהסכים בזה הש"י להגר שתשוב אל גבירתה ותקבל התוכחת ממנה:

אני

כו אין ראוי לאדם למסור עצמו בסכנה אבל ראוי שיתגבר באופן שראוי שישלם לו בו הכבוד: ולזה תמצא שרדף אברם אחרי המלכים האלה בלילה שהיו אז יושבים בטח והיו שמחים ומונים שלל השלל שהביאו וחלק מחנהו לחלקים רבי' כדי שיבאו עליהם מכל הצדדי' יחד קודם שירגישו בהם וכמו אלו התחבולות הם מהתחבולות הטובות שצריך שיקחו אותם מי שיביאם ההכרח להלחם עם התקיף ממנו:

וַיִּתֶּן לוֹ מַעֲשֵׂר מִכֹּל׃

כז ראוי לאדם לכבד השם מהונו להעיד שכל הטובות שמגיעות לאדם באות מהשם' ולזה נתן אברם מעשר מכל השלל והסבי לכבוד השם עם שבזה היתרה להרגיל עצמו' בתכונת הנדיבות והורה עם זה בזה שהדבר כבר מה שנכנס בעזר הש"י ומכל יתרון שהשגתה בו:

אִם־מִחוּט וְעַד שְׂרוֹךְ־נַעַל וְאִם־אֶקַּח מִכָּל־אֲשֶׁר־לָךְ וגומר׃

כח ראוי לאדם שירגיל עצמו במדת ההסתפקות ולא יבקש לו גדולות הלא תראה שאברם לא רצה לקחת דבר מהשלל והסבי להסתפקו במה שאכלו הש' מהקנייכים:

בִּלְעָדַי רַק אֲשֶׁר אָכְלוּ הַנְּעָרִים וְחֵלֶק הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר הָלְכוּ אִתִּי עָנֵר אֶשְׁכֹּל וּמַמְרֵא הֵם יִקְחוּ חֶלְקָם׃

כט אין ראוי שיפזר האדם הונו ויפסיד אותו הלא תראה שאברם עם מה שהורה תכונתו מתכונת הנדיבות במה שהסכים להשיב כל הרכוש והסבי למלך סדום לא רצה להלום שאלו מה שאכלו הנערים וחלק האנשים אשר היו אתו:

וְחֵלֶק הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר הָלְכוּ אִתִּי וגו׳ : יִקְחוּ חֶלְקָם׃

ל ראוי שהאדם כשיותר משלו אין ראוי שישים זה באופן שיגיע הזק ממנו לזולתו וכמו שיעשו קצת האנשים שיותרו משלהם להביא זולתם אל שיותרו משלהם וזה דבר בלתי ראוי: הלא תראה שאברם רצה שיהיו האנשים שהולכים אתו חולקים בשלל חלק בחלק ולא רצה לוותר משלהם דבר למלך סדום שאם לא אמר אברם זה למלך סדום היו בושים ענר אשכול וממרא לשאול חלקם למלך סדום אחר שאברם נתן לו חלקו שהיה העקר והסבה לעשות זאת המלחמה:

אַל־תִּירָא אַבְרָם אָנֹכִי מָגֵן לָךְ׃

לא אין ראוי לאלה להטיב לרעים אבל ראוי להכותם ולהרחיקם מכל פעולותיהם המגונו' בטעם אמרו ככה בעיניו כמוהם: וזה כי בזה האופן ילמדו האנשים להתרחק מהרעים ולא ימשכו אחר פעולותיהם המגונות והנה העיר אותנו בזה במה שאמר לאברם שלא יירא כי זה מה שיורה שהדבר היה ירא שלא יענשו עונש על מה שעשה ולא מבלבו לו דבר יתכן שירא ממנו ולא הטבתו לרעים בהם והם אנשי סדום:

וְלוֹט יָשַׁב בְּעָרֵי הַכִּכָּר וַיֶּאֱהַל עַד סְדֹם ׃ וְאַנְשֵׁי סְדֹם רָעִים וגו ׃

כא ראוי שירחיק האדם רוב השעשוע כי הוא ממה שיביא אל הבעיטה כאמרו וישמן ישרון ויבעט : הלא תראה שאנשי סדום מצד רוב השעשוע היה להם מפני דשנות הארץ ולסבה היו רעים וחטאים לה' מאד :

וַיְיָ אָמַר אֶל אַבְרָם אַחֲרֵי הִפָּרֶד לוֹט מֵעִמּוֹ וגו ׃

כב ראוי להתרחק מהמריבה לפי שהמריבה היא תמנע הגעת השלמות לאדם בעיון : עד שהכבר כמנעה הנבואה לאברם בעת המריבה עד שנפרד לוט מעמו וזהו מה שלמדנו באמרו וה' אמר אל אברם אחרי הפרד לוט מעמו :

וַיַּעַרְכוּ אִתָּם מִלְחָמָה ׃ אַרְבָּעָה מְלָכִים אֶת הַחֲמִשָּׁה ׃ וַיָּנֻסוּ מֶלֶךְ סְדֹם וַעֲמֹרָה ׃ וַיִּקְחוּ אֶת כָּל רְכֻשׁ סְדֹם וַעֲמֹרָה וְאֶת כָּל אָכְלָם וַיֵּלֵכוּ ׃

כג ראוי להרחיק האדם מהפעלות הרעות : הלא תראה שאנשי סדום להיותם רעים וחטאים נכנעו אותם ארבעה מלכים שבאו מחוץ חמשה מהם בארצם :

וַיִּשְׁמַע אַבְרָם כִּי נִשְׁבָּה אָחִיו וַיָּרֶק אֶת חֲנִיכָיו וגו ׃ וַיֵּחָלֵק עֲלֵיהֶם לַיְלָה וגו ׃ וַיָּשֶׁב אֵת כָּל הָרְכֻשׁ וְגַם אֶת לוֹט אָחִיו וּרְכֻשׁוֹ הֵשִׁיב וגו ׃

כד אין ראוי לאדם שיעלים עיניו מאנשי משפחתו ואף על פי שאינם מתנהגים עמו בהנהג הראוי אבל ראוי שיהיה לעזר ולהועיל להם בחוזק היד כי בזה יגיע לאדם מקרוביו העזר הראוי ויושלם בזה התקון המדיני : הלא תראה שאברהם התגבר כנגד ארבעה מלכים ומחניהם עם היותם גבורים מאד להציל לוט בן אחיו ורכושו ואף על פי שלא התנהג עמו לוט באופן הראוי כמו שקדם :

וַיָּרֶק אֶת חֲנִיכָיו יְלִידֵי בֵיתוֹ וגו ׃

כה אין ראוי שיבטח האדם עמו מלחמה כי אם באנשים אשר הורגלו בתכונת הגבורה שאם יהיו ביניהם רך לבב יביא מורך בשאר לב האנשים ויבוכו : ולזה לא נהג אברם עמו מאנשי ביתו כי אם האנשים אשר חנכם במנהגיו מילדם : ואין ספק שעם שחנכם בשאר המדות המשובחות חנך אותם במדת הגבורה : ולזה הביאם עמו לבדם ועזב האנשי' אשר היו בביתו שלא גדלו עמו מעת שנולדו כי אלו כבר נשתקעו קודם היותם עמו במדות הפחותות ולא יכול להעתיקם מהם ולהביאם אל המדות המשובחות באופן שלם וזו קרא חניכיו ילידי ביתו מי שחנך אותם למלחמה :

וַיֵּחָלֵק עֲלֵיהֶם לַיְלָה הוּא וַעֲבָדָיו וַיַּכֵּם וגו ׃

כו אין

אַבְרָם אֶל לוֹט אַל תְהִי מְרִיבָה וְגוֹמֵר: הִפָּרֶד
נָא מֵעָלַי וְגוֹמֵר:

יז ראוי להרחיק המחלוקת והמריבה כפי מה שאפשר כי בזה יחלש קנין הבית והמדינה אלא
קרא שאברהם עם היותו מתגדל בכל עוז שהיה לוט עמו להדריכהו אל הטוב כפי מה
שאפשר ובעבור שיהיה לאחד מהאחר עזר הראוי לעת צורך באר הפר׳ לוט מעמו להרחיק המחלוקת:

הִפָּרֶד נָא מֵעָלַי אִם הַשְּׂמֹאל וְאֵימִנָה וְאִם הַיָּמִין וְאַשְׂמְאִילָה: וַיַּרְא
אֶת כָּל כִּכַּר הַיַּרְדֵּן וגו׳: וַיִּבְחַר לוֹ לוֹט אֶת כָּל כִּכַּר הַיַּרְדֵּן וגו׳:

הרחוק מלת הקנאה כי בה יגיע ההפסד בקנין המדינה מה שלא יעלם: הלא תראה
אברהם לא קנא בלוט אם יהיה לו המרעה הטוב למקנהו אבל נתן לו הבחיר׳ והסתפק
[illegible] מהמרעה עם היות לאברם כח לקחת המרעה הטוב במוקם כי ככר הירדן אל ארבעה
מלכים כמו שיתבאר אחר זה: ועם שאברהם הוא אשר הכניעו והביאו אל המקום ההיה בו כי זה אמת שיתחייב
שיהיה אברם אדון בדבר זה:

וַיְהִי רִיב בֵּין רֹעֵי מִקְנֵה אַבְרָם וּבֵין רֹעֵי מִקְנֵה לוֹט וגו׳: אַל נָא תְהִי
מְרִיבָה בֵּינִי וּבֵינֶךָ וגו׳: הִפָּרֶד נָא מֵעָלַי אִם הַשְּׂמֹאל וגו׳:

יח ראוי שיהיה לאדם כח השכל כי בו יוסרו הרעה מהספוקין הנופלין בין בני אדם והוא שהכיר
הגיע מהשכלות אברהם שלא כעס על לוט מפני שלא הוכיח רועיו והכין הבחירה ללוט
לבחור מהמרעה מה שירצה:

וַיַּרְא אֶת כָּל כִּכַּר הַיַּרְדֵּן כִּי כֻלָּהּ מַשְׁקֶה וגו׳: אַבְרָם יָשַׁב בְּאֶרֶץ
כְּנָעַן וְלוֹט יָשַׁב בְּעָרֵי הַכִּכָּר וגו׳:

יט ראוי שיבחר האדם השקט עם השלום מהרבה עם המריבה כטעם אמרו טוב פת חרבה
ושלוה בה מבית מלא זבחי ריב. הלא תראה שאברהם בחר השקט מהמרעה למקנה
ועם השלום יותר מהרבה עם המריבה:

אַבְרָם יָשַׁב בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וְלוֹט יָשַׁב בְּעָרֵי הַכִּכָּר וגו׳: וַיְיָ אָמַר אֶל
אַבְרָם קוּם הִתְהַלֵּךְ בָּאָרֶץ: וַיֶּאֱהַל אַבְרָם וַיָּבֹא וַיֵּשֶׁב בְּאֵלֹנֵי וגו׳:

כ ראוי שיסתפק האדם במה שיתכן שימצא לו ולא יבקש גדולות. הלא תרא׳ שאברהם הסתפק
במרעה הנמצא למקנהו ולא היה מבקש יותר מזה לולי דבר ה׳ אליו שילך לבקש מקום ייטב לו:

ולוט

כנען כי אין י ... ך כי אם להטיב לאדם לא מיתות בהפכם ולזה ידע אברהם שהנה הש״י
שיסור משם ... ומפני הסכנה שיחשוב בהליכת אברם לארץ כנען כדי שיהיה יותר מוכן אל
שידבק בו ה... ה לא יתכן עם הרעב [illegible] ולזה היה יותר טוב לו שילך משם אל
המקום אשר ימצא לו [illegible] וכלכל ברעב:

ויאמר אל שרה אשתו הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את: והיה כי יראו אותך המצרים ואמרו וגו׳: אמרי נא אחותי את וגו׳: והיתה נפשי בגללך:

יב ראוי להתפרץ לקחת עצה בדברים טרם שיתקלקל האדם במה שאפשר שיקרה לו ויתחכם להנצל מן הרעה בזה האופן ויהיה נשמר בזה מהרע שאפשר שיקרה לו ואלו לא השתכל בזה התחלה לא יתכן שיגיע לו טוב העצה לרוב השתירה אשר יצטרך לו בלקיחת׳ כי העצה השלימה לא תשלם אם לא ישתכל בה האדם במתון. הלא תראה שאברהם השלם השתדל לקחת עצה קודם שנכנס למצרים במה שאפשר שיקרה לו שם מהרע מצד יופי אשתו:

וירד אברם מצרימה לגור שם כי כבד הרעב בארץ: אמרי נא אחותי את וגו׳: והיתה נפשי בגללך:

יג בשיביא שהכרח שיגיע הרע לאדם ראוי שישתדל האדם באי זה צד אופן יתכן שיגיע לו יותר מעט מהרע ויבחר בו ולא יתרשל מזה מפני הרע שיקרה לו כי ראוי שיהיה נבחר הרע שיותר מעט לברוח מהרע היותר רב הלא תראה שאברהם בחר לרדת לארץ מצרים לברוח מהרעב אשר בארץ כנען: ולע״ם שיהיה נכון מהמקום ההוא אל שיקרה לא מהגנו׳ שהתנצל אשתו ובואת הארץ:

ויקח אברם את שרי אשתו ואת לוט בן אחיו וגו׳:

יד הראוי שיהנים שהל׳ בהכנסת קרוביו בהשגחתו במצותו כי בזה ישלם לאדם העזר הראוי לו מהשגחתו ולזה תראה שאברהם הוליך עמו לוט באשר הלך ובחר לו מה שנבחר בעצמו:

ויעל אברם ממצרים הוא ואשתו וכל אשר לו וגו׳: ואברם כבד מאד במקנה בכסף ובזהב:

טו ראוי להתפרץ בשמירת הקנינים ביותר שלא יפסדו שאפשר זה הלא תראה שאברהם עם היותו מובטח מהש״י בהצלחת קניניו השתדל שיהיה עמו ממצרים כל קניניו לא שהוליך לכל [illegible] מקנהו במתון בדרך שלא ינהגם השפחר ואף על פי שהכבר היה תום׳ לשוב אל המקום שנבחר שהיה שוכן בו מארץ כנען לא נחפז מפני זה מהלך לרגל המלאכה אשר לפניו:

ויהי ריב בין רעי מקנה אברם ובין רעי מקנה לוט וגו׳: ויאמר

אברהם

וירא חם אבי כנען את ערות אביו ויגד לשני אחיו בחוץ: ויאמר ארור כנען עבד עבדים יהיה לאחיו:

ז ראוי שיתרחק האדם מהסתכל בערוות וכל שכן כשתהיה הערוה ההיא ערות ההוריה כי בזה מגונה יותר וזה אמר יביא להמשך אחר המגונה ולזה תמצא בזרע כנען ובזרע מצרים כי הם היו בני חם. גם כן אמר נקשה בזאת המדה הפחותה רבה לוט שהיה מסתכל בערות אביו להעיר על פחיתות זאת המדה והשלימות המגיע מהתרחק ממנה נתקלל כנען ונתברכו שם ויפת: והנה לא נתקלל חם לפי שנספר בניו לא היו בזאת התכונה הפחותה: ולזה לא היה מיוחד שתגיע הקללה להם זולתי בזרע כנען:

פרשת לך לך

ויאמר ייי אל אברם לך לך מארצך וממולדתך וגו': ואעשך לגוי גדול וגו': ואברכה מברכיך וגו':

ח ראוי לאדם שיקל להפרדו מארצו וממשפחתו ומבית אביו ללכת במקום שיגיעו לו יותר הקנינים אל שלימותו לפי שלזה התכלית נברא:

ואברכה מברכיך ומקללך אאור וגו':

ט ראוי לאדם שישתדל בכל עוז שיהיו אוהביו רבים ומשנאיו מעטים כי בזה ישלם הקנין המדיני הלא תראה שאברהם שהגיע זה השלימות המפורסם בשיעדו ה' יתעלה שיברך מברכיו ויאור מקללו: והנה זכר מברכיו לשון רבים להיות אוהביו רבים ומקלליו בלשון יחיד להיותם מעטים:

ויקח אברם את שרי אשתו וגו': ואת כל רכושם אשר רכשו ואת הנפש אשר עשו בחרן וגו':

י ראוי לאדם שישתדל בשמירת הקניינים להיותם הכרחיים לאדם בשמירת גופו ולהצלחתו הלא תראה שאברהם אבינו עם ההכר שהבטיחו ה' שיברכהו לא קצר מפני זה בשמירת קניניו אבל הביאם עמו כלם והעירנו על זה באמרו שהביאו עמהם כל רכושם אשר רכשו:

ויהי רעב בארץ וירד אברם מצרימה לגור שם כי כבד הרעב בארץ:

יא ראוי להתחזק על בקשת ההכרחי לאדם להצלחת גופו מהמזונות וממה שדומה להם הלא תראה שאברהם עם ההכר שהבטיחו ה' יתעלה בהצלחת קניניו התעורר מפני הרעב שהיה בארץ כנען ללכת לארץ מצרים ולא נמנע מהשליכהם מפני מה שבטחו ה' יתברך שישב בארץ כנען

פסוק באורות הפסוקות הכתוב על הפכה מקצה אל קצה וזה שאנשי דור נח היו כלם מטופים בזמה עד שנשקעו בזה האופן המגונה אשר ספרה אותו התורה והוא נרפא וזאת המדה הפסותה כהעתק אל הקצה האחרון מהתרחק מהמשגל עד שהיה בן חמש מאות שנה קודם שהוליד :

עֲשֵׂה לְךָ תֵּבַת עֲצֵי גֹפֶר קִנִּים תַּעֲשֶׂה אֶת הַתֵּבָה וְכָפַרְתָּ אֹתָהּ מִבַּיִת וּמִחוּץ בַּכֹּפֶר : וְאַתָּה קַח לְךָ מִכָּל מַאֲכָל אֲשֶׁר יֵאָכֵל וְאָסַפְתָּ וגו׳ :

ג כבר הועילתנו התורה תועלת נפלא במה שספרה מתכוני שנוס נח בעשיית התיבה בזה האופן שהלא כ דרך שיהלם בה הטמיר ובהכנסת המזונות שיספיקו לו בהיותו בתיבה ת ועל תכלה : והוא שגם האיש הצדיק אשר הוא מוכנה משם ית׳ אין ראוי שיתרשל מפני זה מהכנת הצורך לביתו ומשתכנה כמהכנה הטוב אשר ישלם בו בריאות הגוף כפי הראוי מפני נטעו כמ״ש כשיאסף ם ימינו ו מזונו ובריאותו וכל שכן שאמר שאלהים אין ראוי שיתרשלו בזה אז״ל למען יברכך יי׳ אלהיך יכול יושב בטל תלמוד לומר בכל אשר תעשה :

וַיֵּצֵא נֹחַ וּבָנָיו וְאִשְׁתּוֹ וּנְשֵׁי בָנָיו אֶל הַתֵּבָה וגו׳ : וַיֵּצֵא נֹחַ וּבָנָיו וְאִשְׁתּוֹ וּנְשֵׁי בָנָיו אִתּוֹ : וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת בְּנֵי נֹחַ שֵׁם חָם וָיָפֶת וַיִּוָּלְדוּ לָהֶם בָּנִים אַחַר הַמַּבּוּל :

ד שאין ראוי לאדם שיתענג כמיני תענוג מני בעת היות שכנו בצער כי זה ממה שיפיל הקטטה והמחלוקת בין האנשים ויפסד בזה התקון המדיני : וכבר העירתנו התורה על זה במה שזכרה שנח ובניו היו לבד ונשיהן לבד עד במה שהולידו כשהולידו אחר המבול כמו שנזכר בתורה לא בהיותם בתיבה עם שהכבר היה זה שבה להם להתמיד דבקות השלמה בשמים כדי שיהלם להם הצלה :

וְאַתָּה קַח לְךָ מִכָּל מַאֲכָל אֲשֶׁר יֵאָכֵל וְאָסַפְתָּ אֵלֶיךָ וְהָיָה לְךָ וגו׳ :

ה ראוי לאדם שיהיה כמו שהוא התחיל מבני ביתו ומשרתיו לתת לו תקון כמה שיצטרך לעמידת גופו : וכבר העירתנו התורה בזה במה שהשגיחה בהמצאת מזונות בנ״ח בתיבה ונזאת כמ שיזונם באמרו והיה לך ולהם לאכלה : כי זה ממה שיחייב שיבין לאדם נח מזונותיהם תמיד ולא זה ראוי בכ״ח כ״ש שיהיה ראוי יותר בבני הבית ומשרתים והנה בזה האופן ישלים תקון קבוץ הבית אשר הוא הקהלה לתקון קבוץ המדינה :

וַיֵּשְׁתְּ מִן הַיַּיִן וַיִּשְׁכָּר וַיִּתְגַּל בְּתוֹךְ אָהֳלֹה :

ו ראוי להתרחק משתיית היין יותר מן המתוק לפי שיקרה ממנו מן הגנות והנבזה מה שלא ישלם הלא תראה כי נח עם שהיותו שלם מאד נכשל בו : וכן הזהיר בספר הדברי השמרים כמו שהתבאר והדומה לו :

אמר לוי בן גרשום יתברך ויתעלה הבורא המשכיל בתבונתו וחכמתו ודעתו הנמצאות בכללם אשר בהמציאותם מהחכמה והתכונה מה שלא אפשר שישיגהו זולתו בשלמות ישתומם היודע אשר השגיח להטיב לנמצאות ולהגיע אותם מהמציאות האפשר אל המציאו' השלם השגיח באלו הנמצאות השפלות והעלה מציאותם מדרגה אחר מדרג' עד שהגיע אל מציאו' האדם ועם מה שהגיע במציאותו בזה האופן הנפלא אשר הגיע בו בתכונת אבריו וכחותיהם והכלים אשר נתן לו לשמור מציאותו לא מנע מהשגיח בו במה שידריכהו אל שלימות שלמתי אשר הוא פרי כל האדם אשר בעבורו נמצא בזה המאמר השפל מה שנמצאו מהצורות וזה אמנם היה ממנו בנתינת זאת התורה האלהית אשר היא כיונה יגיע המתנהגים בה בשלימות אל ההצלחה האמיתית ואשר השתדלנו זה מכונת התורה ראינו לבאר אותה ולבאר מה שהישירה אליו בדבר דבר ממנה לפי מה שאפשר לנו ולא נכתוב שיעלה בידינו כוונת התורה בשלמות כי זה רחוק מאד שיגיע השגתו לאחד מבעלי העיון אבל נכתוב בנ"ה שיעלה בידינו הרבה מכונותיה וזה ממה שלא יעלם מהמעיינים בדברינו והנה שלמנו בבאורינו זה לבאר התועלות המגיעות מהמצות בפרשה' פרשה במדות כיד שכלנו: ויהי נועם ה' עלינו אכי"ר:

פרשת בראשית

בפרשת בראשית לא הביא הרב תועליות להיות כל הפרשה עמוק עמוק מי ימצאנה:

פרשת נח

לֹא יָדוֹן רוּחִי בָאָדָם לְעֹלָם בְּשַׁגַּם הוּא בָשָׂר: בֹּא אַתָּה וְכָל בֵּיתְךָ אֶל הַתֵּבָה כִּי אֹתְךָ רָאִיתִי צַדִּיק לְפָנַי בַּדּוֹר הַזֶּה:

א הודיענו הוראות ההשגחה האלהית באדם בפרטיו ובכללו שהאמנם בהם מיוחדת לאדם לשלימותו מאד עם היותם כבית התורה בכללה: וזה שהוא העירנו במה שאמר לא ידון רוחי באדם שהשכל השי"ת נפלא מאד היה להשגח' על האופן האנושי שלא ימנע ממנו השלימות אשר בעבורו נברא כמו שקדם: והעירנו במה שאמר כי אתך ראיתי צדיק לפני בדור הזה שהצדיק הוא מוגן מה' ית' בהשגחה נפלאה להצילו מהרעות הבאות לבא עליו כמו שהתבאר מהצלת נח והגנת השם ית' בעדו בזה הספור הנפלא ואלו היה הוא צדיק וזולתו היה נצול עמו גם כן כמו שהתבאר ממה שבכנה התורה הסבה בהצלתו כי אותו ראה השם ית' צדיק לפניו: ולזה יתחייב מזה שאם היה הם צדיק וזולתו היה נצול עמו על האם שיהיה הסדור הסוא שבים אל השם ועוזבים דרכיהם הרעים היו נצולים כלם: ואף על פי שהכבר ויתעל להם השם יתברך זה הרע בעון קין כאמרו שבעתים יקם קין הנה הבון ה' ונקם על הרעה כמו שימצא במקומות רבים מדברי הנביאים ולזה הוא מבואר שלא היה בזה מהצדד דבר כי הם לא מתו בעון קין לבדו אך בעונותיה' לבדם שלא תראה שבם זרע שת נמחה עמהם כי לא נשאר רק נח: ואלו שני המינים שזכרנו מההשגחה הם החזקות שבהנות לרע המגיע בכאן על צד ההשגחה האלהית ולטוב המגיע בכאן על צד ההשגחה האלהית:

וַיְהִי נֹחַ בֶּן חֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד נֹחַ אֶת שֵׁם אֶת חָם וְאֶת יָפֶת:

ב כבר הועילתנו התורה במה שספרה שנח היה בן חמש מאות שנה קודם שהוליד בהרעולם

אל הקורא

ועתה בן אדם מה לך אצל אהלות ונגעים ספרי מדות ארסטוטלוס ודומה לו: קח לך מר דרור קנה ובשם תועליות הרלב״ג במדורת על פי התורה אשר יורוך ואשר נביאיך חזו לך: חנוך לנער על פי דרכו לכלכל דברו במדה במשקל ובמשורה: גם כי יזקין לא יסור ממנו ללמד אז קשת דעותיו: וכראות הגאון מהר״ר יוסף אוטלינג י״ץ מעלת החבור הלז כשמן הטוב היורד על פי מדותיו צוה להדפיסו: ותכן במדה הפסוק אשר ממנו תצא תורה: למען כראות פני איש
רמז ממנו זכר יזכרנו: עכ״חושו ובואו
ומדד לכם בהבל:

כה דברי הרופא ולא לו

יעקב מרקריאה

BIBLIOTECA ...

= אשר עטירבך =

תועליות הרלב״ג

אבנים יקרות במדות גזית על התורה ונביאים:
נדפס על יד הגאון מהר״ר יוסף אוטלינ״ג
יצ״ו תחת ממשלת האדון
החשמן

קרישטופ״ל מאדרוץ יר״ה

פה ריוה דטריינט

שנת [illegible] ע״ה לפ״ק

BIBLIOTECA DELLA CITTA' DI TRENTO

Applicazioni del Rabbi Levi figlio di Gerson (ben Gerson) sul Pentateuco e i Profeti, stampato per incarico del Rabbi Gius. Ottolinghi sotto il governo del Vescovo Cristofil Madruz a Riva di Trento l'anno 328 (1560) con una prefazione di Iacopo Marcaria.

Carmoly N. 19

BIBLIOTECA COMUNALE
TRENTO

ex libris

BIBLIOTECA
COMUNALE
TRENTO

T
0
G
18

BIBLIOTECA
COMUNALE
TRENTO
T O G 18

=אשר עשירבן=

תולדות

אבנים

נדר

קריש